Rapport

Rett til tolk

Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Til Justis- og politidepartementet

Arbeidsgruppen ble opprettet våren 2004. Etter mandatet skal arbeidsgruppen ”foreslå nødvendige tiltak for å styrke, forbedre og effektivisere dagens regelverk og praksis for bruk av tolk og oversetting av dokumenter under behandlingen av straffesaker. Arbeidsgruppen skal fremsette konkrete forslag til regler og eventuelt komme med anbefalinger til videre arbeid/utredningsbehov på det enkelte område.” Arbeidsgruppen legger med dette frem sin rapport med utkast til lov- og forskriftsendringer. Rapporten er enstemmig.

Oslo, 14. mars 2005

Kristian Jahr
leder

Gunn Kathrine Stangvik

Terje Karterud

Asbjørn Rachlew

Eva Tuv

Hanne Skaaden

Siv Elisabeth Hveberg

Regelverkforslag 7
1 Arbeidsgruppens oppnevning, mandat og arbeid. Kort sammendrag 18
1.1 Arbeidsgruppens oppnevning og sammensetning 18
1.2 Bakgrunn og mandat 18
1.3 Arbeidsgruppens arbeid 20
1.3.1 Møter 20
1.3.2 Kontakt utad 20
1.3.3 Studiereiser m.v. 20
1.3.4 Spørreundersøkelser 21
1.4 Definisjoner og forkortelser 21
1.5 Kort sammendrag av rapporten 23
Kapittel 1 - Arbeidsgruppens oppnevning, mandat og arbeid. Sammendrag 23
Kapittel 2 - Behov for tolking – og for å sikre tolkingens kvalitet 23
Kapittel 3 - Om straffesakskjeden 23
Kapittel 4 - Oversikt over rettsutviklingen og gjeldende rett ved bruk av tolk 23
Kapittel 5 - Tolking og oversettelse i straffeprosessen 24
Kapittel 6 - Habilitet og upartiskhet 25
Kapittel 7 - Tolkens taushetsplikt 25
Kapittel 8 - Hørselshemmede 25
Kapittel 9 - Bruk av samisk 26
Kapittel 10 - Godtgjørelse til tolker 26
Kapittel 11 - Domstolenes tolkeregister 26
Kapittel 12 - Lydopptak 26
Kapittel 13 - Administrative og økonomiske konsekvenser 26
Kapittel 14 - Regelforslag 27
2 Behovet for tolking – og for å sikre tolkingens kvalitet 28
2.1 Tolkingens funksjon og tolkens oppgave 28
2.2 Tolkens yrkesetikk – nøyaktighet og upartiskhet 29
2.3 Tolkeyrkets status og utvikling 30
2.3.1 Tolking i retten 30
2.3.2 Tolkingens kvalitet – et samfunnsansvar 32
2.4 Behovet for tolking i Norge i dag 33
2.5 Kvalitetssikring av tolkingen 34
2.5.1 Permanente tiltak for kvalifisering av tolker 35
2.5.2 Supplerende kvalitetssikringstiltak 36
2.5.2.1 Brukerbevisstgjøring som et ledd i kvalitetssikringen 36
2.5.2.2 Adhoctiltak i kvalitetssikringen av tolkingen 38
2.5.2.3 Strukturelle og organisatoriske kvalitetssikringstiltak 38
3 Om straffesakskjeden 41
3.1 Etterforskningsfasen 41
3.2 Hovedforhandling og dom i første instans 42
3.3 Anke 43
4 Oversikt over rettsutviklingen og gjeldende rett ved bruk av tolk 44
4.1 Innledning 44
4.2 Oversikt over rettsutviklingen 44
4.2.1 Rettstilstanden under straffeprosessloven 1887 frem til 1918 44
4.2.2 Lovendringer som følge av vedtakelsen av domstolloven 45
4.2.3 Den europeiske menneskerettskonvensjonen 46
4.2.4 Regelverksutviklingen etter ikrafttreden av EMK 46
4.3 Gjeldende rett 47

4.3.1 Innledning ... 47
4.3.2 Den europeiske menneskerettskonvensjon ... 47
4.3.2.1 EMK artikkel 5(2) ... 47
4.3.2.2 Nærmere om EMK artikkel 6(3) ... 49
4.3.2.3 EMK artikkel 6(3)(a) ... 50
4.3.2.4 EMK artikkel 6(3)(e) ... 50
4.3.2.4.1 Innledning ... 50
4.3.2.4.2 Etterforskningsfasen ... 51
4.3.2.4.3 Hovedforhandling og dom ... 52
4.3.3 Møte med politi og påtalemyndighet ... 52
4.3.3.1 Pågripelse ... 52
4.3.3.2 Avhør ... 54
4.3.3.3 Påtaleinstruksen § 2-8 ... 54
4.3.4 Møte med domstolene ... 54
4.3.4.1 Rett til tolk - domstolloven § 135 ... 54
4.3.4.2 Omfanget av tolkingen i retten ... 55
4.3.4.3 Oppnevning av tolken og tolkingen i retten ... 56
4.3.4.4 Rettsmidler ... 57
4.3.5 Oversettelse av dokumenter ... 58
4.3.6 Forkynning ... 59
4.3.7 Møte med forsvarer ... 60
4.3.8 Fornærmedes rett til tolk ved samtale med sin advokat ... 61
4.4 Oppsummering av gjeldende rett ... 61
5 Tolking og oversettelse ... 63
5.1 Innledning ... 63
5.2 Tolking og oversettelse ... 64
5.2.1 Innledning ... 64
5.2.2 Hvordan skal man avgjøre behovet for tolk og translatør? ... 64
5.2.3 Rett til tolk ... 66
5.2.3.1 Møte med politiet ... 66
5.2.3.2 Møte med domstolene ... 67
5.2.3.3 I samtale med forsvarer ... 67
5.2.3.4 I samtale med bistandsadvokat ... 68
5.2.4 Valg av tolk og translatør ... 68
5.3 Møte med politiet ... 70
5.3.1 Innledning ... 70
5.3.2 Pågripelse ... 70
5.3.3 Innføring i arrest ... 71
5.3.4 Avhør ... 73
5.3.4.1 Generelt ... 73
5.3.4.2 Gjennomføring av avhør av minoritetsspråklig ... 75
5.3.4.3 Særlig om avhør av fornærmede ... 78
5.3.4.4 Politiavhør som fag ved Politihøgskolen ... 78
5.4 Oversettelse av dokumenter ... 78
5.4.1 Hvilke dokumenter bør oversettes ... 78
5.4.1.1 Innledning ... 78
5.4.1.2 Avgjørelse av påtalespørsmålet og rettsmiddelerklæringer ... 79
5.4.1.3 Andre saksdokumenter ... 79
5.4.1.4 Dom ... 81
5.4.2 Behandling av krav om oversettelse ... 82

5.5 Møte med domstolene ... 83
5.5.1 Domstolenes rolle ... 83
5.5.1.1 Under forberedelsen til rettsmøtet ... 83
5.5.1.2 Tilkalling og oppnevning ... 85
5.5.1.3 Rettens oppgaver i rettsmøtene ... 85
5.5.2 Tolkens oppgave ... 87
5.5.2.1 Forberedelser ... 87
5.5.2.2 I rettsmøtet ... 88
5.5.3 Hvilke deler av rettsmøtene skal tolkes? ... 91
5.5.4 Tolkemetoder ... 92
5.5.5 Bruk av flere tolker ... 93
5.5.6 Tolkens arbeidsforhold – lokaler og teknisk utstyr ... 94
5.5.7 Bevisstgjøring og informasjon til tolkebrukere ... 95
5.6 Forkynning og meddelelse av dokumenter ... 95
5.6.1 Innledning ... 95
5.6.2 Hva skal forkynnes? ... 96
5.6.3 Forkynning av dommer ... 97
5.6.3.1 Opplesing i rettsmøte ... 97
5.6.3.2 Fremmøteforkynning ... 98
5.6.3.3 Postforkynning ... 98
5.6.3.4 Stevnevitneforkynning ... 99
5.6.4 Særlig om tiltalebeslutning, innkalling til rettsmøter, forelegg og fengslingskjennelser ... 100
5.6.4.1 Tiltalebeslutning og innkalling til hovedforhandlingen ... 100
5.6.4.2 Meddelelse av forelegg ... 101
5.6.4.3 Fengslingskjennelser ... 101
6 Habilitet og upartiskhet ... 103
6.1 Dagens regler og praksis ... 103
6.2 EMK ... 105
6.3 Tillit og upartiskhet ... 105
6.4 Arbeidsgruppens vurderinger ... 108
6.4.1 Tolk i retten ... 109
6.4.2 Tolk hos politiet ... 109
6.4.3 Vandel ... 110
6.5 Arbeidsgruppens forslag ... 111
7 Tolkens taushetsplikt ... 112
7.1 Dagens regelverk ... 112
7.1.1 Taushetsplikt ved arbeid for politiet ... 113
7.1.2 Taushetsplikt ved arbeid for forsvareren ... 114
7.1.3 Taushetsplikt ved arbeid for domstolene ... 115
7.2 Arbeidsgruppens vurdering ... 116
7.2.1 Opplysninger fra politiavhør ... 117
7.2.2 Opplysninger fra samtale med forsvareren ... 118
7.2.3 Opplysninger fra arbeid i rettsmøter og ved forkynning ... 118
7.3 Tolkens vitneplikt ... 119
7.3.1 Dagens rett ... 119
7.3.2 Arbeidsgruppens vurdering ... 120
8 Hørselshemmede i straffeprosessen ... 123
8.1 Innledning ... 123
8.2 Tegnspråk og tegnspråkbrukere ... 123

8.3 Skrivetolking og tegnspråktolking ... 124
8.4 EU-kommisjonens og EU-parlamentets forslag ... 125
8.5 Rett til tolk for hørsels- og talehemmede ... 126
8.5.1 Møte med politiet ... 126
8.5.2 Møte med domstolene ... 127
8.5.3 Særlig om tekniske hjelpemidler ... 128
8.6 Særlig om tolking for minoritetsspråklige hørselshemmede ... 129
8.7 Profesjonalisering av tolketjenesten ... 129
9 Samisk ... 130
9.1 Innledning ... 130
9.2 Gjeldende rett ... 130
9.3 Samisk som forhandlingsspråk ... 134
9.4 Behov for kompetanse i samisk språk ... 135
9.5 Utvidet bruk av adgangen i domstolloven § 38 ... 136
9.6 Autorisasjon ... 136
10 Godtgjørelse til tolker i straffesaker ... 138
10.1 Salærforskriften – historikk og gjeldende regler ... 138
10.2 Andre regler for godtgjørelse til tolk ... 139
10.3 Tolkene og salærforskriften ... 140
10.4 Differensiering etter kvalifikasjoner ... 141
10.5 Godtgjørelse for reisetid ... 142
10.6 Godtgjørelse for forberedelse? ... 142
10.7 Godtgjørelse for bortfalt oppdrag ... 143
10.8 Arbeid for forsvarer ... 143
10.9 Bestilling gjennom tolkebyrå – skal formidlingsgebyr betales i tillegg? ... 144
10.10 Merverdiavgift ... 145
10.11 Godtgjørelse til translatører ... 145
11 Domstolenes tolkeregister ... 146
11.1 Historikk ... 146
11.2 Domstolenes tolkeregister i Lovisa ... 147
11.3 Det nasjonale tolkeregisteret ... 148
11.4 Forholdet mellom domstolenes register og det nasjonale tolkeregister ... 150
11.5 Forslag til regelverk for drift og bruk av domstolenes tolkeregister ... 151
11.5.1 Innledning ... 151
11.5.2Hjemmel ... 151
11.5.3 Vilkår for registrering ... 152
11.5.4 Hvilke opplysninger skal registeret inneholde? ... 152
11.5.5 Kvalifikasjonskategorier ... 153
11.5.6 Testing ... 154
11.5.7 Krav til praksis? ... 154
11.5.8 Krav til vandel ... 155
11.5.9 Sperring og endring av kategori ... 156
11.5.10 Innsyn ... 157
11.5.11 Forholdet til forvaltningsloven ... 158
11.5.12 Praktisk bruk av registeret ... 158
11.5.13 Kvalitet kontra tilgjengelighet ... 158
11.5.14 Behandling av klage over tolker i registeret ... 159
11.5.15 Sletting av opplysninger ... 160
12 Lyd- eller videoopptak ... 161
12.1 Innledning ... 161

12.2 Politiet ... 161
12.2.1 Dagens regelverk ... 161
12.2.2 Prøveordning med lydopptak av politiavhør ... 161
12.3 Domstolene ... 162
12.3.1 Dagens regelverk ... 162
12.3.2 Drøftelsene ved innføringen av straffeprosessloven 1981 ... 163
12.3.3 Drøftelsene ved innføringen av to-instansordningen i straffesaker ... 163
12.3.4 Prøveordning med lydopptak av hovedforhandlingen i straffesaker ... 164
12.3.5 Tvistemålsutvalgets forslag ... 165
12.3.6 Pilotprosjekt om videokonferanse i domstolene ... 165
12.3.7 Ordningen i enkelte andre land ... 166
12.3.7.1 Danmark ... 166
12.3.7.2 Sverige ... 167
12.4 EU-kommisjonens forslag ... 167
12.5 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag ... 168
13 Administrative og økonomiske konsekvenser ... 172
13.1 Behov for endringer i kontoplanen for politiet og Kriminalomsorgen ... 172
13.2 Tolk og oversettelser på etterforskningsstadiet ... 173
13.2.1 Tolk for mistenkte og siktede ... 173
13.2.2 Mistenktes rett til oversettelse av sentrale straffesaksdokumenter ... 175
13.2.3 Tolk for vitner og fornærmede ... 176
13.2.4 Rett til tolk hos forsvarer og bistandsadvokat ... 176
13.3 Tolk i retten ... 176
13.4 Tolk ved forkynning og meddelelse ... 177
13.5 Rett til oversettelse av dom ... 178
13.6 Video- og lydopptak ... 178
13.6.1 Politiavhør ... 178
13.6.2 Rettsmøter ... 179
13.7 Andre administrative og økonomiske konsekvenser ... 180
13.7.1 Partenes rett til å uttale seg før tolk tilkalles ... 180
13.7.2 Skjemaer og standardbrev i oversettelse til sentrale språk ... 180
13.7.3 Orienteringsfolder om tolking i retten ... 180
13.7.4 Domstolenes tolkeregister ... 180
Driftskostnader ... 180
Utviklingskostnader ... 181
Domstolenes bruk av tolkeregisteret ... 181
13.7.5 Endringer i salærforskriften ... 181
Salærsatsene ... 181
Godtgjørelse for reisetid ... 181
Godtgjørelse for forberedelse ... 182
14 Regelverkforslag ... 183
Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven): ... 183
Kapittel 7 A: Tolk i retten ... 183
Andre bestemmelser i domstolloven ... 189
Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) ... 191
Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) ... 196
Lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. ... 197
Forskrift 24. juni 1927 nr. 9812 om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser ... 197
Forskrift 25. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen) 198

Ny forskrift om domstolenes tolkeregister 201
Forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater m.v. (salærforskriften) 206
Vedlegg 1 208
Spørreundersøkelse om bruk av tolk og oversetting av dokumenter i straffesaker 208
Vedlegg 2 217
Spørreundersøkelse om tolking i politi- og rettssaker 217
Vedlegg 3 221
Spørsmål ved telefonintervjuer med tjenestemenn i enkelte politidistrikt og lensmannskontor 221
Vedlegg 4 Rettledning til fengslede 227
Vedlegg 5 Rettledning til domfelte 229
Vedlegg 6 Rettigheter og plikter ved pågripelse 232
Vedlegg 7 Proposal for a Council framework decision 233
Vedlegg 8 EMK artikkel 5 og 6 i norsk oversettelse 243
Vedlegg 9 Litteraturliste 245

Regelverkforslag

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven):
Forslag til nytt kapittel 7 A:

Kapittel 7 A: Tolk i retten
§ a

Dersom noen som ikke kan forstå, høre eller tale norsk, skal ta del i forhandlingene, skal retten sørge for tolk.

§ b

Før tolken innkalles, skal partene i saken gis en frist for å uttale seg om valget av tolk. Hvis en av partene motsetter seg at tolken blir benyttet, skal det som hovedregel tilkalles en annen. Hvis annen tolk med minst tilsvarende kvalifikasjoner ikke kan skaffes uten vesentlig forsinkelse eller ulempe, kan retten be parten begrunne standpunktet. Parten kan be om at begrunnelsen ikke bringes til motpartens eller andre aktørers kunnskap. Rettens avgjørelse av spørsmålet kan ikke påkjæres.

§ c

Retten har ansvaret for at tolkingen har den nødvendige kvalitet og at tolkingen skjer til og fra et språk som den minoritetsspråklige forstår. Tolkens navn og tolkespråket skal framgå av rettsboka.

§ d

Tolken oppnevnes senest i det rettsmøte hvor tolken skal gjøre tjeneste. Hvis tolken ikke har gjort tjeneste tidligere, skal rettens administrator foreholde tolken ansvaret og pliktene som påhviler en tolk i retten. Tolken avgir deretter forsikring om at han vil tolke det som blir sagt i retten så riktig og samvittighetsfullt som mulig og gjøre oppmerksom på forhold som kan medføre at forhandlingene ikke kan tolkes på en forsvarlig måte.

§ e

Når det kan unngås, skal det ikke oppnevnes tolk som ville være ugild etter reglene i domstolloven §§ 106 eller 108.

Tolken kan ikke være dommer, rettsvitne, protokollfører, sakkyndig eller vitne i saken. Heller ikke kan tolken opptre på noens vegne i saken.

Hvis noen som tar del i forhandlingene, blir oppmerksom på forhold som kan være egnet til å påvirke partenes tillit til tolken, må dette straks tas opp med retten.

§ f

Hvis rettsmøtet kan antas å ville vare ut over en rettsdag, skal som hovedregel to tolker for hvert tolkespråk tilkalles. Ved bruk av tegnspråk skal alltid to tolker tilkalles.

§ g

Ved bruk av tolk skal rettens administrator ved rettsmøtets begynnelse gi de tilstedeværende en kort orientering om tolkens funksjon og hvordan kommunikasjon gjennom tolk skal skje. Rettens administrator plikter å påse at tolkens arbeidsforhold er tilfredsstillende, og at tolken får tilstrekkelig med pauser.

§ h

Dersom det benyttes tolk, skal alt som forhandles i retten, tolkes. Hvis det anses forsvarlig, kan rettens administrator i særlige tilfeller og med begge parters samtykke beslutte at deler av forhandlingen ikke behøver å tolkes. Slik beslutning skal føres i rettsboka. I rettsmøter i straffesaker må innledningsforedrag, bevisførsel og partenes påstander alltid tolkes i sin helhet med mindre det er på det rene at siktede har en så god forståelse av rettsspråket at tolk bare er nødvendig under siktedes forklaring.

§ i

Enhver som retten oppnevner som tolk, plikter å påta seg vervet. Tolken skal utføre sitt verv samvittighetsfullt og i samsvar med alminnelige regler for god tolkeskikk. Tolken må straks gi beskjed til retten dersom det viser seg at forhandlingene ikke kan tolkes på forsvarlig måte. Dersom det blir brukt ord eller uttrykk som ikke entydig lar seg oversette, plikter tolken å gjøre oppmerksom på det slik at den som taler, kan omformulere utsagnet. Tolken skal gjøre retten oppmerksom på feil og misforståelser som oppstår som følge av tolkingen.

§ j

Hvor det anses forsvarlig, kan retten beslutte at tolkingen skal skje som fjerntolking. Kongen kan ved forskrift gi regler for fjerntolking.

§ k

Domstoladministrasjonen kan bestemme at det skal føres et særskilt kvalifikasjonsregister for tolker til bruk for domstolene og kan gi forskrift for drift og bruk av slikt register. Registeret kan samkjøres mot Strafferegisteret, jf. lov om strafferegistrering § 1. Slik samkjøring kan bare foretas for å skaffe grunnlag for sperring i registeret. Opplysninger fra Strafferegisteret kan ikke registreres i kvalifikasjonsregisteret for tolker.

Den som i løpet av de siste fem år har vært idømt betinget fengselsstraff eller er idømt ubetinget fengselsstraff og ikke løslatt, på prøve eller endelig, for mer enn ti år siden, skal sperres i registeret.

Andre bestemmelser i domstolloven

§ 135 oppheves.

§ 136 annet ledd første punktum skal lyde:

Oversettelsen skal så vidt mulig være bekreftet av *statsautorisert translatør.*

§ 137 skal lyde:

Skal noen som er døv eller stum gi forklaring for retten, kan det gjøres gjennom skriftlige spørsmål og *svar.*

§ 138 oppheves.

§ 160 nytt annet og tredje ledd:

Forstår mottakeren ikke norsk, skal forkynnelsen skje med tolk dersom det dokument som skal forkynnes, ikke er oversatt til et språk mottakeren forstår.

Gjelder forkynnelsen fellende dom i straffesak, skal domfelte ved forkynnelsen orienteres om at han på stedet kan kreve at dokumentet blir skriftlig oversatt på offentlig kostnad til et språk vedkommende forstår, dersom dommen ikke vedtas på stedet. Framsettes et slikt krav, skal skriftlig oversettelse stilles til domfeltes rådighet innen en uke. Ellers anses ikke forkynnelsen for lovlig utført.

§ 208 skal lyde:

Negter en sakkyndig eller en *tolk* at overta hvervet, og han ikke opgir nogen grund eller bare opgir en grund, som er forkastet ved retskraftig kjendelse, eller uteblir han fra et retsmøte uten gyldig forfald eller uten at melde sit forfald i tide, eller forlater han retsstedet uten tilladelse, før møtet er slut, eller gjør han sig skyldig i andet forsømmelig eller utilbørlig forhold, kan han straffes med bøter og paalægges helt eller delvis at erstatte de omkostninger, som er voldt.

§ 211 skal lyde:

Dersom vitner, sakkyndige og *tolker* ved rettsstridig adferd under rettergang, tvangsfullbyrdelse eller midlertidig sikring volder en part omkostninger i andre tilfeller enn nevnt i §§ 205 til 209, kan de pålegges å erstatte omkostningene helt eller delvis.

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven):

§ 23 skal lyde:

Det skal som hovedregel tas lyd- eller videoopptak av forhandlingene. Hvis det brukes tolk, skal så vidt mulig tolkingen under forklaring i retten tas opp i sin helhet. Partene skal på begjæring gis tilgang til opptaket. Domstoladministrasjonen kan gi nærmere regler om hvordan opptaket skal gjennomføres og oppbevares.

§ 100 nytt tredje ledd:

Forstår, hører eller taler siktede ikke norsk, har han krav bistand av tolk på offentlig kostnad under samtale med forsvareren.

§ 107 b nytt tredje ledd:

Forstår, hører eller taler fornærmede ikke norsk, har han krav bistand av tolk på offentlig kostnad under samtale med advokaten.

§ 121: Nytt annet punktum:

Det samme gjelder tolk eller annen medhjelper som har deltatt i slik virksomhet.

Nytt annet ledd:

Retten kan ved kjennelse nekte at en person som har bistått som tolk under en samtale, forklarer seg om innholdet i samtalen. Ved avgjørelsen skal det særlig legges vekt på om bevis for innholdet i samtalen kan skaffes på annen måte og om tolken eller en som har deltatt i samtalen, begjærer det.

§ 177 skal lyde:

Den som blir pågrepet, skal *straks* gis opplysning om det lovbrudd mistanken gjelder. Foreligger det skriftlig beslutning om pågripelse, skal han ha avskrift av beslutningen.

Nytt annet ledd:

Hvis den pågrepne ikke forstår norsk, skal opplysningen gjøres kjent på et språk han forstår. En skriftlig beslutning skal oversettes til et språk han forstår. Har oversettelsen av beslutningen skjedd muntlig, skal skriftlig oversettelse gjøres tilgjengelig for den pågrepne så snart som mulig.

§ 180: Nytt annet ledd:

Den pågrepne skal snarest mulig motta en skriftlig orientering på et språk han forstår om sine prosessuelle rettigheter. Det skal innføres i arrestjournalen at den pågrepne er gitt slik orientering, og hvilket språk orienteringen er gitt på.

§ 183 første ledd nytt annet punktum:

Forut for rettsmøtet skal påtalemyndigheten opplyse om det er behov for tolking under rettsmøtet og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

Ny § 230 a:

Forstår, hører eller taler den som skal avhøres, ikke avhørsspråket, skal politiet tilkalle en tolk til å gjøre tjeneste under avhøret. Særlig skal det legges vekt på om den som skal avhøres, ber om det. Før tolken tilkalles, skal den som skal avhøres, så vidt mulig ha anledning til å uttale seg om valget av tolk. Det skal framgå av rapporten om den avhørte har hatt merknader til valget av tolk eller har bedt om tolk uten at tolk er benyttet.

Tolken har taushetsplikt om det tolken har fått kunnskap om i forbindelse med tolkeoppdraget.

Om krav til tolkens habilitet gjelder domstolloven § e tilsvarende.

§ 242 nytt fjerde ledd:

Mistenkte og fornærmede som ikke forstår norsk, har krav på bistand av tolk på offentlig kostnad under gjennomgang av saksdokumentene. Dokumenter som påtalemyndigheten mener er nødvendig for mistenkte å ha skriftlig for å få en rettferdig rettergang, skal oversettes på offentlig kostnad til et språk mistenkte forstår. Mener mistenkte eller forsvareren at det er behov for ytterligere oversettelser, kan det framsettes krav om det. Avslår påtalemyndigheten et slikt krav, kan spørsmålet kreves avgjort av retten ved kjennelse.

Nåværende fjerde ledd blir femte ledd osv.

§ 256 nytt siste ledd:

Forstår ikke siktede norsk, skal forelegget gjøres kjent for ham på et språk han forstår ved bruk av tolk eller skriftlig oversettelse.

§ 262 nytt annet punktum:

Påtalemyndigheten skal ved oversendelsen opplyse om det er behov for tolking ved hovedforhandlingen og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

§ 265 nytt tredje punktum:

Han skal gi beskjed dersom han mener det er behov for tolking under hovedforhandlingen og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

§ 312 annet ledd nytt siste punktum:

Forstår, hører eller taler siktede ikke norsk, skal mottakeren sørge for tolk.

§ 391 1) skal lyde:

når dommer, lagrettemedlem, protokollfører, tjenestemann i politi eller påtalemyndighet, aktor, forsvarer, sakkyndig eller *tolk* har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken, eller et vitne har gitt falsk forklaring i saken, eller et dokument som er brukt under saken er falsk eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede,

§ 437 første ledd skal lyde:

Ved fastsetting av saksomkostninger etter § 436 regnes ikke med utgifter til medlemmer av retten eller tjenestemenn ved domstolen, eller utgifter til rettslokale *eller tolk*.

Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven):
§ 206 a: Nytt annet punktum:

Det samme gjelder tolk eller annen medhjelper som har deltatt i slik virksomhet.

Nytt annet ledd:

Retten kan ved kjennelse nekte en person som har bistått som tolk under en samtale, å forklare seg om innholdet i samtalen. Særlig gjelder dette dersom bevis for innholdet i samtalen kan skaffes på annen måte eller hvis tolken eller en som har deltatt i samtalen, begjærer det.

Lov 21 juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.:
§ 1 første ledd skal lyde:

Vitner som møter for retten etter lovlig innkalling, sakkyndige som avgir erklæring til retten eller påtalemyndigheten eller forklaring for retten, og *tolker* som gjør tjeneste i retten, har krav på godtgjøring etter reglene i denne loven. Det samme gjelder for vitner og sakkyndige som møter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopptakelseskommisjonen, jf straffeprosessloven kapittel 27.

§ 9 annet ledd skal lyde:

Andre oppnevnte sakkyndige og *tolker* skal ha den reisegodtgjøring som er fastsatt i reglene for offentlige tjenestemenns skyss- og kostgodtgjøring.

§ 10 første punktum skal lyde:

Oppnevnte sakkyndige som ikke har fast lønn og *tolker* skal foruten reisegodtgjøring ha godtgjøring for sin tjenestegjøring.

Forskrift 24 juni 1927 nr. 9812 om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser:
§ 10 tredje ledd nytt siste ledd:

Har det vært benyttet tolk ved forkynnelsen, skal bevitnelsen opplyse om dette og hvilket språk det ble tolket til.

§ 13 nytt punkt 4:

Forstår den som skal motta forkynnelsen ikke norsk, skal stevnevitnet tilkalle en tolk dersom ikke dokumentet er skriftlig oversatt til mottakerens språk.

Gjelder forkynnelsen fellende dom i en straffesak, skal dommen og "Rettledning til domfelte" som hovedregel være skriftlig oversatt til et språk domfelte og eventuell verge forstår. Er dette ikke gjort, skal stevnevitnet tilkalle en tolk til bruk ved forkynnelsen. Domfelte og verge gjøres kjent med at dommen kan kreves skriftlig oversatt, jf. domstolloven § 160 tredje ledd. Framsettes et slikt krav, skal den myndighet som har forelagt forkynnelsen, straks underrettes.

Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen):
§ 2 – 8 første ledd nytt siste punktum:

Tiltalebeslutning skal alltid oversettes skriftlig.

§ 2 – 8 siste ledd skal lyde:

For øvrig skal sakens dokumenter oversettes *skriftlig* på det offentliges bekostning i den grad det anses påkrevd for å ivareta mistenktes interesser i saken, straffeprosessloven § 242 fjerde ledd. *Pågripelsesbeslutning skal oversettes skriftlig så snart som mulig. Siktelse som danner grunnlag for begjæring om varetektsfengsling eller tilståelsesdom, skal oversettes skriftlig for siktede så snart det er anledning til det.*

Ny § 8 – 11: *Bruk av tolk ved politiavhør*

Forstår, hører eller taler den som skal avhøres, ikke avhørsspråket, skal politiet tilkalle en tolk til å gjøre tjeneste under avhøret. Særlig skal det legges vekt på om den som skal avhøres, ber om det. Før tolken tilkalles, skal den som skal avhøres, så vidt mulig ha anledning til å uttale seg om tolkespråket og valget av tolk. Det skal framgå av rapporten om den avhørte har hatt merknader til valget av tolk eller har bedt om tolk uten at tolk er benyttet.

Før avhøret skal tolken orienteres om hva avhøret gjelder. Tjenestemannen skal gjøre de tilstedeværende oppmerksomme på tolkens ansvar, grensene for tolkens ansvarsområde og reglene om taushetsplikt og habilitet.

Under avhøret skal spørsmål og svar rettes til samtaleparten, ikke til tolken. Tolken skal så nøyaktig som mulig gjengi det som blir sagt på det annet språk. Tolken skal utføre sitt verv samvittighetsfullt og i samsvar med alminnelige regler for god tolkeskikk. Tolken må straks gi beskjed dersom det viser seg at tolkingen ikke kan gjennomføres på forsvarlig måte. Dersom det blir brukt ord eller uttrykk som ikke entydig lar seg oversette, plikter tolken å gjøre oppmerksom på det, slik at den som taler kan omformulere utsagnet. Tolken skal gjøre oppmerksom på feil og misforståelser som oppstår som følge av tolkingen.

Tolken har ikke adgang til å påta seg andre oppgaver enn å tolke. Tolken kan ikke benyttes som vitne eller sakkyndig, og skal ikke etterlates sammen med den avhørte uten tilsyn. Tjenestemannen må påse at tolken får nødvendige pauser under avhøret.

Tjenestemannen skal forvisse seg om at den språklige kommunikasjonen med avhørte fungerer tilfredsstillende. Er et avhør påbegynt, og det viser seg at den avhørte ikke behersker avhørsspråket, skal avhøret straks avbrytes og tolk tilkalles. Bestemmelsen i første ledd tredje og fjerde punktum gjelder tilsvarende.

Nåværende § 8 – 11 blir § 8 – 12 osv.

Nåværende § 8 – 11 nytt femte ledd:

Brukes tolk under avhøret, skal dette opplyses i rapporten med angivelse av tolkespråket som er brukt. Dersom den avhørte har bedt om tolk på et annet språk, skal dette framgå. Rapporten leses opp av tjenestemannen til vedtagelse. Opplesningen tolkes for den avhørte. Gjennomføres avhøret på et annet språk enn norsk, skal forklaringen nedtegnes på dette språket dersom lydopptak ikke benyttes.

Nåværende § 8 – 13 første punktum skal lyde:

Ved politiavhør av mistenkt eller sentrale vitner *skal lyd- eller videoopptak så vidt mulig benyttes.*

Nåværende § 8 – 13 femte ledd første punktum skal lyde:

Opptaket oppbevares av politiet til saken er endelig avgjort *og 6 måneder deretter.*

§ 15 – 2 første ledd nytt siste punktum:

Videre skal det oppgis om det er behov for tolk under rettsmøtet og i tilfelle antall tolker og hvilket språk det skal tolkes på.

§ 16 – 3 første ledd nytt siste punktum:

Forstår mistenkte ikke norsk, har han krav på bistand av en tolk på offentlig kostnad under dokumentinnsynet.

§ 20 – 5 siste ledd skal lyde:

Dersom siktede eller verge ikke forstår norsk, skal forelegget oversettes etter reglene i § 2 – 8. *Hvis det benyttes tolk, skal forelegget gis påtegning om hvordan tolkingen er skjedd og hvilket språk forelegget er tolket til.*

§ 25 – 6 nytt annet ledd:

Forstår tiltalte ikke norsk, har han krav på bistand av tolk på offentlig bekostning ved dokumentinnsynet.

§ 26 – 3 åttende ledd skal lyde:

Dersom siktede *eller verge* ikke forstår norsk, skal forkynning bare skje når dommen *og "Rettledning til domfelte"* er oversatt til et språk siktede forstår eller dommen *og orientering om adgangen til og reglene for bruk av rettsmidler* blir muntlig oversatt i forbindelse med forkynningen, jf. § 2 – 8. *Er dommen ikke skriftlig oversatt, skal siktede og vergen gjøres kjent med at dommen kan kreves skriftlig oversatt. Framsettes slikt krav, skal dommen gjøres tilgjengelig på et språk siktede forstår snarest mulig. Er dommen ikke gjort tilgjengelig for siktede og vergen innen en uke, anses dommen ikke lovlig forkynt, domstolloven § 160 tredje ledd.*

Ny forskrift om domstolenes tolkeregister:

§ 1 Domstolenes tolkeregister

Domstolenes tolkeregister administreres av Domstoladministrasjonen. Registeret skal så vidt mulig benyttes ved tilkalling av tolk. Bare ansatte ved domstolene og domstoladministrasjonen har tilgang til registeret. Opplysninger fra registeret kan utleveres til parter og prosessfullmektiger i sivile saker, og forsvarere, politi og påtalemyndighet i forbindelse med straffesaker.

§ 2 Hvilke opplysninger kan registreres

I domstolenes tolkeregister kan følgende opplysninger inntas og gjøres tilgjengelig for brukere av registeret:

Fornavn
Etternavn
Fødselsnummer
Adresse
Kontaktperson/firma
Telefonnummer
E-postadresse
Tolkespråk
Dialekt
Morsmål
Statsborgerskap
Kvalifikasjonskategori innenfor hvert språk
Utdanning og praksis
Dato for første registrering
Tolkens ønskede oppdragsområde
Kategori (aktiv, inaktiv, sperret)

Videre kan følgende opplysninger registreres til bruk for Domstoladministrasjonen, men ikke gjøres tilgjengelig for brukere av registeret:

Dato for endringer i registrerte opplysninger
Klager fra brukere med angivelse av grunn for klagen
Korrespondanse med den registrerte
Anmerkninger for brudd på god tolkeskikk eller annen uakseptabel opptreden
Tildelte advarsler
Dato og grunn for sperring

§ 3 Innføring i registeret

Innføring av kvalifikasjoner og funksjonsområde skjer etter melding fra den enkelte tolk. Melding skal gis til Domstoladministrasjonen på særskilt fastsatt blankett. Dokumentasjon for de oppgitte kvalifikasjoner vedlegges meldingen. Hvis retten benytter en tolk som ikke er oppført i registeret, blir tolken registrert uten kvalifikasjonskategori. Retten skal oppfordre tolken om å sende inn melding om kvalifikasjoner og funksjonsområde til Domstoladministrasjonen innen fire måneder. Oversittes fristen, skal vedkommende sperres i registeret, jf § 6.

I forbindelse med innsending av melding skal den registrerte bekrefte at han er kjent med reglene for å være oppført i registeret og at han kjenner og vil følge reglene for god tolkeskikk. Han skal videre bekrefte at han samtykker til at opplysningene blir innført i registeret og at det blir innhentet opplysninger fra Strafferegisteret.

§ 4 Kvalifikasjonskategorier

Registeret er inndelt i følgende kvalifikasjonskategorier:

1. Statsautoriserte tolker/translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole.
2. Statsautoriserte tolker.
3. Fagoversetterer og statsautoriserte translatører.
4. Tolkeutdannede (fra universitet/høyskole).
5. Tolker som har gjennomført ToSPoT (UDI-test) med resultat over minimum poenggrense.

§ 5 Endringer i registrerte opplysninger. Sletting av opplysninger

Den registrerte plikter å gi melding til Domstoladministrasjonen innen 1 måned etter at det har inntrådt endringer i de registrerte opplysningene. Opplysninger om kvalifikasjoner skal slettes 10 år etter at den registrerte siste gang har gjort tjeneste som tolk ved domstolene. Tolken overføres da i kategori ”inaktiv”.

Tolker som ikke lenger ønsker å påta seg oppdrag for domstolene, registreres i kategorien ”inaktiv”. De registrerte kvalifikasjonsopplysningene skal da slettes.

Kvalifikasjonsopplysninger skal videre slettes når den registrerte har vært sperret i 10 år, jf. § 6.

§ 6 Endring av kategori. Sperring

En tolk som ikke lenger fyller vilkårene for å bli stående i en bestemt kategori, kan flyttes til en annen kategori.

Personer som blir idømt fengselsstraff, skal sperres i registeret. Vedkommende kan søke om å få opphevd sperringen når det er gått fem år etter en betinget fengselsdom eller ti år etter en ubetinget fengselsdom.

Hvis tolken grovt eller gjentatt overtrer reglene for god tolkeskikk, kan vedkommende sperres for bruk for en tid eller for alltid. Det samme gjelder hvis registerføreren etter klage fra en berørt finner at den registrerte ikke er skikket som tolk i retten. En slik klage skal først forelegges den registrerte for uttalelse. Den som er sperret etter denne bestemmelsen kan søke om å få opphevd sperringen når det er gått fem år siden sperringen fant sted.

Videre skal tolken sperres dersom den registrerte ikke har innsendt opplysninger om kvalifikasjoner til registerfører innen 4 måneder etter første gangs registrering.

§ 7 Tilkalling av tolk

Ved tilkalling skal velges den tilgjengelige tolk som er registrert i høyest kvalifikasjonskategori.

Hvis en tolk som følge av ovenstående bestemmelse får en reiseavstand på mer enn 500 km eller må overnatte for å kunne gjøre tjeneste, kan det velges en kvalifisert tolk i lavere kategori.

Hvis ingen kvalifisert tolk er tilgjengelig, avgjør retten om rettsmøtet skal omberammes eller utsettes for å skaffe en kvalifisert tolk. Hvis forholdene gjør det nødvendig, kan tolk

tilkalles fra utlandet. Om nødvendig kan retten beslutte at det skal foretas relétolking via et annet språk.

§ 8 Forholdet til forvaltningsloven

Domstoladministrasjonens avgjørelser etter denne forskrift er enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater m.v. (salærforskriften):

§ 1 annet ledd skal lyde:

Forskriften gjelder også salær til oppnevnte sakkyndige og *til tolker som gjør tjeneste* for andre domstoler enn Høyesterett, sakkyndige/institusjoner og tolker som gjør tjeneste for påtalemyndigheten samt til sakkyndige, tolker eller andre som yter bistand etter lov om fri rettshjelp. Forskriften gjelder likevel ikke translatøroppdrag.

§ 2 første ledd annet punktum skal lyde:
Tolker godtgjøres *etter reglene i § 2 A.*

Ny § 2A: GODTGJØRING TIL TOLKER

Tolk som gjør tjeneste for retten, påtalemyndigheten eller for offentlig oppnevnt forsvarer, bistandsadvokat eller sakkyndig, eller som bistår noen som yter tjeneste etter lov om fri rettshjelp, gis godtgjørelse etter følgende satser:

1. *Statsautoriserte tolker/translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole og tolker som har gjennomført profesjonsstudium godtgjøres med 85 % av den offentlige salærsatsen.*
2. *Statsautoriserte tolker godtgjøres med 80% av den offentlige salærsatsen.*
3. *Statsautoriserte translatører, fagoversettere og personer med semesteremne i tolking fra universitet eller høgskole godtgjøres med 75% av den offentlige salærsatsen.*
4. *Andre som benyttes som tolk godtgjøres med 65% av den offentlige salærsatsen.*

§ 8 nytt tredje ledd:

For tolker godtgjøres reisetid på mer enn 1 time hver vei fra tolkens hjem eller ordinære arbeidssted med 1/3 av den offentlige salærsatsen.

Nåværende tredje ledd blir fjerde ledd osv.

§ 11 femte ledd nytt annet punktum:

Også tolker kan i særlige tilfeller tilstås slik godtgjørelse.

1 Arbeidsgruppens oppnevning, mandat og arbeid. Kort sammendrag

1.1 Arbeidsgruppens oppnevning og sammensetning

Arbeidsgruppen ble nedsatt av Justisdepartementet, og konstituerte seg 28. mai 2004 med følgende medlemmer:

- Leder: Tingrettsdommer/avdelingsleder Kristian Jahr, Oslo tingrett
- Rådgiver Terje Karterud, Domstoladministrasjonen
- Rådgiver Hanne Skaaden, Utlendingsdirektoratet
- Rådgiver Juliet N.B. Haveland, Kommunal- og regionaldepartementet
- Seniorrådgiver Else Mette Næss, Justisdepartementet
- Rådgiver Gunn Kathrine Stangvik, Justisdepartementet

Juliet N.B. Haveland og Else Mette Næss fratrådte som medlemmer av arbeidsgruppen september 2004. I deres sted ble oppnevnt:

- Rådgiver Eva Tuv, Kommunal- og regionaldepartementet
- Overbetjent Asbjørn Rachlew, Oslo politidistrikt

Arbeidsgruppens sekretær har vært rådgiver i Justisdepartementet, Siv Elisabeth Hveberg.

1.2 Bakgrunn og mandat

Bakgrunn og mål for arbeidsgruppens arbeid er i brede trekk beskrevet i arbeidsgruppens mandat, der det heter at:

> Regjeringen vil styrke det enkelte individs rettssikkerhet. Justisdepartementet har derfor besluttet å nedsette en arbeidsgruppe som skal gjennomgå dagens regelverk og praksis i relasjon til tolking innen justissektoren.
>
> På bakgrunn av Norges internasjonale forpliktelser, dagens regler og gjeldende praksis skal arbeidsgruppen foreslå nødvendige tiltak for å styrke, forbedre og effektivisere dagens regelverk og praksis for bruk av tolk og oversetting av dokumenter under behandlingen av straffesaker. Arbeidsgruppen skal fremsette konkrete forslag til regler og eventuelt komme med anbefalinger til videre arbeid/utredningsbehov på det enkelte område.
>
> Arbeidsgruppen skal vurdere i hvilken utstrekning dagens regelverk og praksis for oppnevning og bruk av tolk i straffesaker, både under etterforskning og i retten, ivaretar den enkeltes rettssikkerhet. Dette gjelder også tolking for samene eller annen urbefolkning og tegnspråktolking. I forbindelse med dette arbeidet må det foretas en gjennomgang og vurdering av prosesslovgivningens (inklusive påtaleinstruksens) regler om bruk av tolk og om tolkens stilling. Gruppen skal vurdere hvilke kvalitetskrav som bør stilles både til tolkene og tolkingen i den enkelte sak, samt hvordan disse kvalitetskrav best kan ivaretas. Gruppen skal også vurdere dagens regler/praksis for oversettelse av dokumenter i straffesaker.
>
> Arbeidsgruppen skal vurdere hvilke krav som må stilles både til tolken og brukerne for å sikre en riktig bruk av tolkens tjenester. Arbeidsgruppen skal dessuten utrede og vurdere særskilte spørsmål i relasjon til tolking for kvinner, særlig der disse oppgir å ha vært utsatt for straffbare handlinger.
>
> Arbeidsgruppen skal videre vurdere behovet for nye eller endrede regler for godtgjørelse til tolker. Det skal i denne sammenheng særskilt foretas en gjennomgang og vurdering av salærforskriftens regler om salærsats, ventetid, avbestilling og reisetid. Det er ønskelig med

arbeidsgruppens vurdering av regler og/eller ordninger som kan bidra til å stimulere til et høyere utdanningsnivå blant tolkene, for derved å styrke kvaliteten. Det bes dessuten vurdert om, og eventuelt hvordan, de tolkeetiske reglene kan bidra til å bedre/sikre kvaliteten på de tolkene som benyttes i justissektoren.

Arbeidsgruppen skal spesielt fremme forslag til regelverk innenfor følgende områder:

* minimumskrav til tolken

* rett og plikt til tolk hos politi og domstol

* eventuell bruk av samme tolk hos politi og domstol og tolkers habilitet for øvrig

* utveksling av informasjon om tolker mellom politi og domstolene

* kvalitet contra tilgjengelighet - rettsikkerhet

* vandelskrav

* gradering av salærsatsen

* registrering i tolkeregisteret – rettigheter og plikter

* tolkens (minimums-)rettigheter under tolkeoppdrag

* eventuelle krav til jevnlig praksis/ny testing i forhold til registrering i tolkeregister

* forhold vedrørende tolkeetiske regler og bruk av disse

* eventuelle klagemuligheter og - form, knyttet til de ovenfor nevnte spørsmål

Domstoladministrasjonen har i 2004 etablert et landsdekkende register for rettstolker. I den utstrekning arbeidsgruppens tidsrammer og øvrige ressurser tillater det, skal arbeidsgruppen vurdere behovet for hjemmel og utfyllende regler for føring av registeret, herunder saksbehandlings- og klageregler for registrering i og sletting fra registeret, hvilke opplysninger som skal registreres, kvalifikasjonskategorier og bruk av registeret.

Arbeidsgruppen må ved sine vurderinger ta i betraktning de generelle kravene til en sikker, smidig og effektiv gjennomføring av straffesaksbehandlingen. De reglene og den praksis man har for oppnevning, bruk og godtgjørelse av tolk i justissektoren kan komme til å danne utgangspunktet for tilsvarende regler innen den øvrige offentlige forvaltning, hvilket bør tas i betraktning ved de vurderinger som foretas. Det vises her til at Kommunal- og regionaldepartementet for tiden (2003-2004) arbeider med en styrking av utdanningstilbudet til tolker samt at det pågår arbeid med etableringen av et nasjonalt tolkeregister. Disse oppgavene er også et ledd i arbeidet for å styrke kvaliteten på tolkene samt sikre at de best kvalifiserte tolkene benyttes og de bes derfor tatt i betraktning under arbeidsgruppens utredning og vurdering for justissektoren.

Arbeidsgruppens størrelse er av begrenset omfang, særlig på grunn av det korte tidsperspektivet som legges til grunn. Det legges imidlertid opp til at arbeidsgruppen i den grad det er hensiktsmessig og/eller nødvendig konsulterer berørte særinteresser, institusjoner og organisasjoner underveis. Dette antas særlig aktuelt i forhold til samene, døve - og hørselshemmede samt allment aksepterte representanter for generelle minoritetsinteresser.

Arbeidsgruppen skal utrede økonomiske og administrative konsekvenser av de forslag som fremsettes.

1.3 Arbeidsgruppens arbeid

1.3.1 Møter

Arbeidsgruppen har hatt møter over ni hele dager, iberegnet møtet den 28. mai 2004, hvor arbeidsgruppen konstituerte seg. Leder Kristian Jahr startet eget arbeid 15. mai 2004, mens de øvrige medlemmer av arbeidsgruppen og sekretæren igangsatte arbeidet i august 2004.

1.3.2 Kontakt utad

I mandatet ble det lagt opp til at arbeidsgruppen skulle konsultere "berørte særinteresser, institusjoner og organisasjoner" underveis i arbeidet. Sekretariatet har mottatt mange nyttige innspill. Særlig nevnes (i alfabetisk rekkefølge):

- Datatilsynet
- Den norske tolkeforening ved leder Richard Sciaba
- Hørselshemmedes landsforbund
- Norges Døveforbund
- Oslo politidistrikt
- Oslo tingrett
- Riksadvokaten ved advokat Anne Grøstad
- Rikstrygdeverket
- Sametinget, språkavdelingen
- Samisk Høgskole
- Sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors, Sis-Finnmárkku diggegoddi/ Indre Finnmark tingrett
- Wenke Brenna, rådgiver i Same- og minoritetspolitisk avdeling, Kommunal- og regionaldepartementet, forfatter av rapporten "Samene i rettssystemet"

1.3.3 Studiereiser m.v.

Arbeidsgruppens leder og sekretær deltok på EU-konferansen "Instruments for lifting language barriers in intercultural legal proceedings" i Haag 18.-21. november 2004, hvor det var mange nyttige forelesninger og ble gjennomført samtaler med fagpersoner fra en rekke europeiske land. Av disse nevnes særlig følgende (i alfabetisk rekkefølge):

- Ann Corsellis, Vice Chairman of the Council of the Institute of Linguists og Vice Chairman of the board of management of the National Register of Public Service Interpreters, om arbeidet i EU og Storbritannia.
- Gregorz Dostani, underdirektør ved den polske justisministerens kontor, om polsk lovgivning om tolker.
- Hans Warendorf, nederlandsk advokat og translatør, kasserer i Stichting Instituut van Gerechtstolken en – vertalers, om nederlandsk straffeprosess og fremdriften av EUs behandling av EU-kommisjonens forslag til regler vedrørende minoritetsspråklige.

1.3.4 Spørreundersøkelser

Arbeidsgruppen foretok tre spørreundersøkelser høsten/vinteren 2004:

- Skriftlig spørreundersøkelse blant alle landets dommere.
- Skriftlig spørreundersøkelse blant statsautoriserte tolker og tolker under utdanning.
- Gjennomgang av spørreskjema på telefon med representanter fra politiet.

I tillegg ble en rekke personer ved Oslo politidistrikt intervjuet. Formålet med undersøkelsene var å få kjennskap til hvordan problemstillinger som oppstår i forhold til minoritetsspråklige løses i praksis.

Spørreundersøkelsen blant dommerne

Spørreundersøkelsen ble sendt ut elektronisk til alle dommere tilknyttet domstolsnett. Til sammen ble det mottatt 100 besvarelser, hvorav to av disse var felles besvarelser for hver sin domstol. 37 besvarelser ble inngitt av embetsledere, 41 av dommere og 19 av dommerfullmektiger. I 3 besvarelser var tittel på personen som hadde fylt ut skjemaet ikke oppgitt. Spørreskjema med resultat følger som vedlegg 1 til denne rapporten.

Spørreundersøkelsen blant tolker og translatører

Høsten 2004 gjennomførte arbeidsgruppen en spørreundersøkelse blant statsautoriserte og praktiserende tolker. Spørreskjema ble sendt alle statsautoriserte tolker, tolker under utdanning ved fire utdanningsinstitusjoner, samt praktiserende tolker ved tre tolkeformidlingstjenester. 72 tolker fordelt på 19 arbeidsspråk besvarte spørreskjemaet. 28 av disse er statsautoriserte tolker. Spørreskjema med resultat følger som vedlegg 2 til denne rapporten.

Spørreundersøkelsen blant politidistrikter og lensmannskontor

Det korte tidsperspektivet og begrenset kapasitet til å håndtere utsendelse og gjennomgang av besvarelse, begrenset mulighetene for en omfattende undersøkelse blant politidistrikter og lensmannskontor. Med utgangspunkt i et spørreskjema, se vedlegg 3 til rapporten, intervjuet arbeidsgruppen en representant fra hver av politidistriktene Øst-Finnmark og Sør-Trøndelag, og en fra hvert av lensmannskontorene Stord og Lindesnes. I tillegg var det en grundigere gjennomgang av problemstillinger med en rekke representanter fra Oslo politidistrikt. De aktuelle politidistrikter og lensmannskontor ble valgt for å få en geografisk spredning, og også for å undersøke eventuelle forskjeller mellom by- og landdistrikter i håndteringen av problemstillinger relatert til tolking og oversettelse. På grunn av at undersøkelsen hadde et meget beskjedent omfang må resultatene benyttes med forsiktighet. I motsetning til undersøkelsene blant dommere og tolker, fremgår ikke presise resultater fra intervjuene med representanter for politiet i denne rapporten. Svarene er imidlertid berørt enkelte steder der det er hensiktsmessig.

1.4 Definisjoner og forkortelser

I denne rapporten benyttes følgende forkortelser:

CPT – The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

EMD – Den europeiske domstol for menneskerettigheter.

EMK – Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (kalt Den europeiske menneskerettskonvensjon).

Fjerntolking – Tolken er ikke til stede sammen med kommunikasjonspartene, men befinner seg på en annen geografisk lokasjon. Fjerntolking er en fellesbetegnelse for skjermtolking og telefontolking (se disse).

Fremmøtetolking – Tolken er til stede i rommet sammen med partene som skal snakke med hverandre.

”Hvisketolking” – Simultantolking utføres uten elektronisk utstyr ved at tolken sitter ved siden av lytteren(e) og snakker med lav stemme (men ”hvisker ikke”). Metoden egner seg bare for tolking til små grupper, og bare over kortere tidsintervaller da metoden er svært konsentrasjonskrevende.

Konsekutiv tolkemetode (konsekutivtolking) – Tolken gjengir det som kommer til uttrykk etter forholdsvis korte intervaller, og mens taleren gjør opphold i talestrømmen.

NTREG – Det nasjonale tolkeregisteret

Minoritetsspråk(-lig) – Språk som snakkes av et mindretall innenfor et bestemt område hvor et annet språk er rådende (dvs. majoritetsspråket); minoritetsspråklig er personer som har minoritetsspråket som sitt førstespråk eller morsmål.

Oversettelse – Skriftlig gjengivelse av en tekst på et annet språk enn originalteksten.
Prima vista oversettelse – En muntlig gjengivelse på et annet språk av en skrevet tekst.

Rettstolk – Person som innehar tolkefunksjonen i et rettsmøte, se rapportens punkt 2.3.1.

Siktede – Fellesbetegnelse for mistenkt, siktet, tiltalt og domfelt, dersom ikke annet fremgår av sammenhengen.

Simultan tolkemetode (simultantolking) – Tolken tolker samtidig med at taleren snakker. Tolken sitter i en lydtett kabin og har kontakt med kommunikasjons via høretelefoner og mikrofoner. Metoden egner seg godt for tolking av lengre monologer, og for tolking i forsamlinger.

Skjermtolking – Samtale gjennom tolk, hvor samtalepartene sitter ett sted og tolken et annet sted, mens de ser og hører hverandre via skjerm ved hjelp av videokonferanseutstyr eller bildetelefon.

Statsautorisert tolk – Beskyttet tittel som oppnås ved bevilling fra Kommunal og regionaldepartementet etter å ha bestått en ferdighetsprøve i praktisk tolking ved Universitetet i Oslo. Ordningen ble opprettet i 1997, se rapportens kapittel 2.5.1.

Statsautorisert translatør – Beskyttet tittel som oppnås ved bevilling fra Utdannings- og forskningsdepartementet etter å ha bestått en ferdighetsprøve i skriftlig

oversettelse ved Norges handelshøgskole. Ordningen ble opprettet i 1881. Eksamen som grunnlag for bevilling i 1921.

Telefontolking – Samtale gjennom tolk, hvor samtalepartene sitter ett sted og tolken et annet sted, menes de har kontakt over telefon, men er uten visuell kontakt med hverandre.

Tolk – En som gjengir muntlig og på et annet språk en persons tale for andre lyttere på det tidspunkt ytringen blir gjort, se rapportens punkt 2.1.

1.5 Kort sammendrag av rapporten

Kapittel 1 - Arbeidsgruppens oppnevning, mandat og arbeid. Sammendrag

I kapittel 1 redegjøres for arbeidsgruppens oppnevning og arbeid. Mandatet er inntatt i sin helhet. I tillegg gis et sammendrag av rapporten.

Kapittel 2 - Behov for tolking – og for å sikre tolkingens kvalitet

Kapittel 2 belyser forhold ved tolkeyrkets egenart og ansvarsforholdene rundt kommunikasjonen i saker hvor det er en språkbarriere (2.1), og gjennomgår tolkens oppgave og kjernen i tolkens yrkesetikk med utgangspunkt i det menneskerettlige grunnlaget for tolkens funksjon (2.2). Tolkeyrkets status og utvikling blir berørt i 2.3 som dessuten omtaler aspekter ved tolking i rettsmøter spesielt, og påpeker faktorer som gjør tolking i denne komplekse settingen ekstra krevende. Kapittelet gjennomgår videre behovet for tolking i norsk justissektor i dag, og påpeker samtidig behovet for å kvalitetssikre tolkingen (2.4).

Kvalitetssikring av tolkingen byr på en rekke utfordringer, og dette kapittelet redegjør for ulike tiltak som kan sikre tolkingens kvalitet (2.5). Fagpersoner og tjenestemenn som har behov for tolking i sitt arbeid bør få opplæring i kommunikasjon via tolk, og bevisstgjøres de muligheter og begrensninger som denne kommunikasjonsformen innebærer. Kapittelet redegjør til slutt kort for strukturelle og organisatoriske tiltak som vil bidra til kvalitetssikring av tolkingen og dermed styrke rettssikkerheten for individene. Strukturelle og organisatoriske tiltak er blant annet opprettelsen av et nasjonalt register over praktiserende tolker (se også kapittel 11), lydopptak av tolkede samtaler og møter (se også kapittel 12) og anvendelse av skjermtolking.

Kapittel 3 - Om straffesakskjeden

Rapportens kapittel 3 inneholder en kort oversikt over straffesakskjeden, med spesielt fokus på de deler av prosessen hvor bruk av tolk eller oversettelse av dokumenter er aktuelt.

Kapittel 4 - Oversikt over rettsutviklingen og gjeldende rett ved bruk av tolk

Kapittel 4 gir en oversikt over rettsutviklingen og gjeldende rett om tolking og oversettelse i straffesaker. Gjennomgangen tar utgangspunkt i bestemmelsene i EMK sett i forhold til norsk intern rett.

Prinsippet om rettferdig rettergang er fastslått i EMK artikkel 6(1). Etter EMK artikkel 6(3) (a) har en siktet krav på straks å bli orientert om siktelsen på et språk vedkommende forstår.

Etter artikkel 6(3) (e) har siktede krav på tolk i retten. EMK artikkel 5(2) gir enhver pågrepet rett til å få vite grunnen for pågripelsen på et språk vedkommende forstår. Etter Menneskerettsdomstolens praksis er det ikke noe krav at informasjonen gis samtidig med pågripelsen, men det er snevre rammer for hvilket tidsperspektiv som er akseptabelt.

Norsk intern rett inneholder ingen uttrykkelige bestemmelser om bruk av tolk i politiavhør. Men flere bestemmelser forutsetter bruk av tolk.

Ved rettsmøter har retten etter domstolloven § 135 plikt til å oppnevne tolk hvis noen som ikke kan norsk, skal ta del i forhandlingene. Bestemmelsen oppfattes i dag slik at den gir rett til tolk også ut over den minoritetsspråkliges egen forklaring.

Domstolloven § 138 gir langt på vei reglene om sakkyndige tilsvarende anvendelse for tolker. I tillegg er domstolloven § 103 og § 104, som gjelder rettsvitner, gitt anvendelse. Henvisningene er uheldige. Reglene for sakkyndige passer dårlig, og reglene for rettsvitner pålegger tolker oppgaver ut over det en tolk bør ha.

Påtaleinstruksen § 2 – 8 gir bestemmelser om oversettelse av dokumenter for siktede. Påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet og rettsmiddelerklæringer skal som utgangspunkt oversettes skriftlig. I påtaleinstruksen omfatter ordet ”oversette” ellers både skriftlig oversettelse og tolking.

Rett til tolking ved siktedes møte med forsvareren følger i dag av en tolking av salærinstruksen.

Kapittel 5 - Tolking og oversettelse i straffeprosessen

Rapportens kapittel 5 tar for seg generelle problemstillinger knyttet til tolking og oversettelse i straffeprosessen. Kapittelet redegjør for arbeidsgruppens rettslige vurderinger, særlig med sikte på en kodifisering av EMDs praksis ved tolkingen av EMK. Kapittelet berører også praktiske forhold rundt kommunikasjon via tolk på ulike trinn i straffesakskjeden.

Punkt 5.2 drøfter problemstillinger knyttet til rettigheter og plikter ved kommunikasjon med en minoritetsspråklig i strafferettspleien. Hvilke språkbarrierer som kvalifiserer til å benytte tolk og translatør på det offentliges bekostning i strafferettspleien, er behandlet i punkt 5.2.2. I punkt 5.2.3 redegjøres for hvilke situasjoner det skal være rett til tolk og translatør. Hvordan politiet og domstolene skal velge tolk eller translatør behandles i 5.2.4.

Kommunikasjon mellom en minoritetsspråklig og politiet blir behandlet særlig i rapportens punkt 5.3. For å bringe intern norsk lovgivning i samsvar med EMK foreslår arbeidsgruppen en klargjøring av siktedes rettigheter ved pågripelse (5.3.2), innføring i arrest (5.3.3) og ved avhør (5.3.4).

Rapportens punkt 5.4 behandler retten til å få dokumenter oversatt skriftlig til et språk siktede forstår. Arbeidsgruppen gjennomgår hvilke regelendringer som må til for å bringe norsk lovgivning i samsvar med forpliktelsene etter EMK. På visse punkter går arbeidsgruppens forslag noe lenger enn hva som følger av EMD’s tolking av EMK.

Problemstillinger rundt minoritetsspråkliges møte med domstolenes gjennomgås i kapittel 5.5. I kapittelet drøftes domstolenes oppgaver under forberedelse til og gjennomføring av

rettsmøtet, herunder tilkalling og oppnevning av tolk (5.5.1). Tolkens oppgaver før og under rettsmøtet blir gjennomgått i punkt 5.5.2 (om dette se også kapittel 2 punkt 2.3.1). Rapportens punkt 5.5.3 diskuterer hvilke deler av rettsmøtene som skal tolkes, med utgangspunkt i EMK og EMDs praksis.

Kapittel 5 redegjør videre for muligheter og begrensninger ved bruk av forskjellige tolkemetoder (5.5.4) og betingelsene for å tilkalle mer enn en tolk i samme sak (5.5.5). Andre forhold rundt tolkens arbeidsbetingelser, lokaler og tilrettelegging av teknisk utstyr er drøftet i 5.5.6. Et viktig aspekt i forhold til tolkens arbeidsbetingelser er forståelsen for tolkens oppgave og ansvarsområde hos de sentrale aktørene i rettsmøtet. Bevisstgjøring og informasjon til tolkebrukere er derfor behandlet som eget punkt i 5.5.7 (om dette se også kapittel 2, punkt 2.5.2.1, om kvalitetssikring av tolkingen).

Forkynning og meddelelse av dokumenter for minoritetsspråklige blir drøftet i 5.6. Forkynning for minoritetsspråklige reiser særlige problemstillinger uansett hvilken forkynningsform som benyttes.

Kapittel 6 - Habilitet og upartiskhet

Kapittel 6 gjennomgår gjeldende rett og potensielle problemstillinger knyttet til tolkens habilitet og upartiskhet. Det foreslås ingen endringer i dagens formelle regler om habilitet i forhold til tolking i retten. Men regler om tolkens habilitet og upartiskhet bør inntas i det særlige kapittelet om tolker i domstolloven. Partenes rett i straffeprosessloven § 141 til å uttale seg om valget av tolk, foreslås gjort tilnærmet ubetinget. Det er viktig at habiliteten bevares under hele oppdraget. Det bør derfor lovfestes at tolken ikke kan påta seg andre oppgaver enn å tolke.

Kapittel 7 - Tolkens taushetsplikt

Kapittel 7 gjennomgår gjeldende rett om tolkens taushets- og vitneplikt i hele straffeprosessen. Arbeidsgruppen anbefaler at spørsmålet om tolkers taushetsplikt og vitneplikt utredes på generelt grunnlag. En alminnelig taushetsplikt for tolker om opplysninger som kommer frem i politiavhør, anbefales lovfestet i forslag til straffeprosessloven ny § 230 a. Som følge av arbeidsgruppens forslag om utvidelse av tolkens taushetsplikt, vil også vitneplikten og -retten innsnevres tilsvarende. Retten vil etter forslaget ikke ha adgang til å ta imot forklaring fra en som har gjort tjeneste som tolk for politiet, med mindre departementet har samtykket, jf. straffeprosessloven § 118. Dagens regler om taushetsplikt ved arbeid for forsvareren eller retten, foreslås ikke endret.

Selv om det ligger i utkanten av arbeidsgruppens mandat, foreslår gruppen at det i straffeprosessloven § 121 og tvistemålsloven § 206 a innføres en fakultativ adgang for retten til å nekte en som har tolket under en samtale, å avgi forklaring om innholdet i samtalen. Videre anbefales det en innføring av en adgang for retten til å gi vitnefritak for tolker som har bistått ved sjelesorg m.v. som nevnt i straffeprosessloven § 121 og tvistemålsloven § 206 a.

Kapittel 8 - Hørselshemmede

I kapittel 8 redegjøres det for de særlige problemer som gjelder kommunikasjon for hørsels- eller talehemmede i straffesakskjeden. Det foreslås at retten til tolk for hørsels- og talehemmede som for minoritetsspråklige, skal fremgå av domstolloven ny § a og

straffprosessloven ny § 230 a. Videre foreslås at adgangen til å forklare seg skriftlig i domstolloven § 137 opprettholdes.

Kapittel 9 - Bruk av samisk

Kapittel 9 omhandler gjeldende rett for bruk av samisk i straffeprosessen. Det foreslås ingen endringer i regelverket, men det anbefales en fortsatt satsing på rekruttering og kompetanseheving hos offentlige organer.

Kapittel 10 - Godtgjørelse til tolker

Kapittel 10 redegjør for gjeldende regler for godtgjørelse til tolker i straffesaker. Det foreslås at reglene for godtgjørelse til tolker i straffesaker fortsatt hjemles i salærforskriften.

Salærforskriftens satser for tolker foreslås differensiert etter nærmere bestemte kvalifikasjonskategorier. Spørsmålet om innføring av faste satser for translatøroppdrag foreslås utredet.

Kapittel 11 - Domstolenes tolkeregister

I kapittel 11 redegjøres det for domstolenes tolkeregister. I tillegg gjennomgås kort planene for det nasjonale tolkeregisteret.

Hjemmel for drift av domstolenes tolkeregister foreslås tatt inn i domstolloven. Arbeidsgruppen anbefaler at forskriften for domstolenes tolkeregister legger ansvaret for føring av registeret til Domstoladministrasjonen. På sikt vil domstolenes register trolig gjøres kompatibelt med det nasjonale tolkeregisteret (NTREG), og det foreslås derfor ikke større endringer enn nødvendig i forhold til dagens praksis for føring og bruk av registeret. Domstoladministrasjonen er et forvaltningsorgan, og det foreslås at forvaltningsloven gjøres gjeldende for avgjørelser i forbindelse med føring av registeret.

Kapittel 12 - Lydopptak

Bruk av lyd- eller videoopptak av politiavhør og rettsmøter for å kunne kontrollere at den språklige kommunikasjonen har vært tilfredsstillende, er drøftet i kapittel 12. Det anbefales at det tas lyd- eller videoopptak av alle politiavhør av mistenkte og sentrale vitner, samt av alle rettsmøter. Det er viktig med lydopptak også av avhør eller rettsmøter hvor det ikke er brukt tolk for å kunne kontrollere eventuell senere påstand om at tolk skulle vært brukt. Alle delene av rettsmøtene anbefales tatt opp, fordi hele forhandlingen som hovedregel skal tolkes.

Kapittel 13 - Administrative og økonomiske konsekvenser

Arbeidsgruppen redegjør i kapittel 13 for de antatte administrative og økonomiske konsekvensene ved de fremsatte forslag.

Domstolene posterer i dag tolkeutgifter på statsbudsjettets kap. 466 og oversettelsesutgifter på kap 414, mens politiet og kriminalomsorgen må dekke slike utgifter over eget driftsbudsjett. Dette får uheldige og utilsiktede konsekvenser og kan gå ut over enkeltpersoners rettssikkerhet. Det anbefales at også politi- og påtalemyndighet og kriminalomsorgen får anledning til å postere tolke- og oversettelsesutgifter over kapittel 414 og 466.

De økonomiske konsekvensene av arbeidsgruppens forslag gjennomgås. Tallene er usikre fordi man på flere punkter mangler nødvendig grunnlagsmateriale.

Kapittel 14 - Regelforslag

I kapittel 14 fremgår arbeidsgruppens forslag til endringer i lov og forskrift med kommentarer.

2 Behovet for tolking – og for å sikre tolkingens kvalitet

Tittelen tolk er ingen beskyttet tittel[1] Dette kapittelet vil derfor belyse forhold ved tolkeyrkets egenart og ansvarsforholdene rundt kommunikasjonen i saker hvor det er en språkbarriere. Kvalitetssikring av tolkingen og sammenhengen mellom rettssikkerheten og tolkingens kvalitet blir også behandlet i dette kapittelet.

2.1 Tolkingens funksjon og tolkens oppgave

Innen norsk offentlig sektor og saksbehandling generelt er **tolkingens funksjon** å gjøre fagpersoner og offentlige tjenestemenn i stand til å informere, veilede og høre partene i saken på tross av språkbarrierer. Til grunn for dette perspektivet ligger det generelle prinsippet om gjensidig kommunikasjon som premiss for ivaretakelse av partenes rettssikkerhet.[2]

Arbeidsgruppens mandat er begrenset til kommunikasjonen i straffesaker. Norsk straffeprosess bygger blant annet på prinsippene om kontradiksjon, muntlighet og bevisumiddelbarhet. EMKs krav om en rettferdig rettergang inkluderer et krav om *equality of arms*, noe som blant annet medfører at en minoritetsspråklig siktet skal ha samme tilgang på informasjon og mulighet til å kommunisere som påtalemyndigheten. Ansvaret for at disse rettighetene oppfylles, påhviler myndighetene. Myndighetene må sørge for at det benyttes tolk ved behov, at tolken har de nødvendige kvalifikasjoner, og at forholdene ligger til rette for en forsvarlig tolking.

Tolkens oppgave er å gjengi muntlig, og på et annet språk, en persons tale for andre lyttere på det tidspunktet ytringen blir gjort.[3]
Å tolke er en krevende oppgave**.** Den som innehar tolkens funksjon må ha spesifikke ferdigheter og kunnskaper for å mestre oppgaven. For øvrig må tolken ha oppøvet evne til å tolke, samt ha kunnskap om tolkens yrkesetikk og funksjon i kommunikasjonen.

I likhet med translatøren – som arbeider med oversettelse av skrevet tekst, er det særdeles gode ferdigheter på to språk som er grunnmuren i tolkens yrkesfunksjon. Men tolkeoppgaven krever enkelte tilleggsegenskaper i forhold til translatøroppgaven – ikke minst for å mestre det tidspress tolkens hukommelse arbeider under. Tolkens konsentrasjonsevne, stresstoleranse og utholdenhet er avgjørende for sluttproduktet. Tolken er i tillegg avhengig av god hørsel. Også tolkens diksjon og stemmebruk er viktig.

Siden tolkens arbeid er svært konsentrasjonskrevende, er det videre en forutsetning at tolkens arbeidsforhold er tilrettelagt slik at han kan ivareta sin oppgave på en forsvarlig måte. Skal tolken kunne avlevere et kvalitetsprodukt, trenger tolken dessuten å få tilstrekkelige forhåndskunnskaper om konteksten.

1

2 I norsk lovgivning er ikke behovet for tolking i saker hvor det er en språkbarriere formulert eksplisitt slik eksempelvis Danmarks og Sveriges forvaltningslover gjør. Behovet for tolking ved språkbarrierer følger imidlertid implisitt av prinsippene om informasjons- og veiledningsplikten og om plikten til å høre partene, også i norsk lov (fvl. §§ 11, 16 og 17 og gjentakelsen av disse prinsippene i diverse særlover).

3 "...renders orally, and into another language, one person's speech for other listeners at the time the speech is made." Definisjonen er hentet fra *Australias Committee on Overseas Professional Qualifications*, og her gjengitt etter Ozolins 1991 side 39.

2.2 Tolkens yrkesetikk – nøyaktighet og upartiskhet

Tolkens funksjon hviler på to grunnprinsipper, som også danner kjernen i tolkens yrkesetikk: Tolken skal for det første troskapsfullt gjengi det partene ytrer. For det andre skal tolken forholde seg upartisk i samtalen uten å tilkjennegi egne meninger og holdninger eller la disse påvirke tolkingen (jf. §§ 3 og 4 i *Retningslinjer for god tolkeskikk*).

De to grunnprinsippene i tolkens yrkesetikk er gjensidig avhengig av hverandre, i og med at tolken ved å oppfylle nøyaktighetsprinsippet samtidig forholder seg upartisk i samtalen. Ansvaret for samtalens gang og innholdet i denne påhviler alltid partene. Selv om tolkens oppgave er svært forskjellig fra forsvarerens, er også tolkens yrkesetikk til for å sikre grunnleggende menneskerettigheter. De to hovedprinsippene i tolkens yrkesetikk har sitt grunnlag i Menneskerettighetserklæringens artikkel 19 (jf. art 6) om individets rett til – uten innblanding – å kunne ytre seg og innhente informasjon.[4]

Det følger av grunnprinsippene i tolkens yrkesetikk at tolken ikke tar del i selve samtalen mellom partene. Det heter derfor også i de yrkesetiske reglene at tolkens taushetsplikt er absolutt, jf. *Retningslinjer for god tolkeskikk* § 5.[5] Grunnlaget for en skjerpet taushetsplikt er at tolken *selv* aldri er mottaker av den informasjonen som framkommer under samtalen, da denne alltid skal tilflyte den andre samtaleparten gjennom tolkens gjengivelse. Tolkens funksjon bygger ufravikelig på tillit fra begge parter, og er avhengig av utøverens integritet. At de tolkeetiske prinsippene om taushetsplikt går lenger enn den lovbestemte taushetsplikten, må sees på bakgrunn av dette. Om tolkens taushetsplikt vises ellers til kapittel 7.

I Norge er tolkens yrkesetikk nedfelt i *Retningslinjer for god tolkeskikk*[6] som ble nedtegnet i forbindelse opprettelsen av Statsautorisasjonsordningen for tolker i 1997. Retningslinjene er utformet av representanter fra daværende Norsk tolkeforbund[7] og Kommunal- og arbeidsdepartementet (KAD) i samarbeid med representanter fra Universitetet i Oslo og Utlendingsdirektoratet (UDI) som nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor. Innholdet i retningslinjene er i samsvar med slike retningslinjer i en rekke andre land, bl. a. Sverige og Finland, Australia og USA. De norske retningslinjene for god tolkeskikk samsvarer også med den internasjonale tolkeorganisasjonen AIICs "Code of Ethics."[8]

Statsautoriserte tolker i Norge forplikter seg til å følge *Retningslinjer for god tolkeskikk* når det mottar bevillingen, og brudd på de etiske reglene kan føre til tilbakekalling av bevillingen.[9] Retningslinjene er veiledende for andre som tolker i norsk offentlig sektor.

---

[4] Jf. kapittel 4 om EMK og Menneskerettsloven, og de generelle prosessuelle prinsippene referert i 2.1 foran. Se også United Nations [1948] 1978.
[5] Se også heftet *Tolkens taushetsplikt* (UDI 2002 side 6).
[6] Se www.udi.no/tolking/publikasjoner
[7] Om tolkenes fagorganisasjon, se også 2.3.
[8] Se http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/article24.html For en oversikt over etiske retningslinjer for rettstolker i USA, se Scweda-Nicholson.
[9] Se forskrift om bevilling som statsautorisert tolk og tolkeprøven av 6.juni 1997: http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19970606-0571.html

2.3 Tolkeyrkets status og utvikling

Å tolke er en ansvarsfull oppgave. Likevel er det et faktum at de som trenger tolkens tjenester, ofte har et diffust bilde av tolkeyrkets innhold og rammer. Da dommere i amerikanske rettssaler i en undersøkelse ble spurt om de var fornøyd med hvordan tolkene overholdt sin yrkesetikk, var det flere som svarte: "I didn't know they were governed by professional ethics", rapporteres det i en amerikansk forskningsrapport.[10] Bare en fjerdedel av de spurte var helt fornøyd med hvordan tolken utførte oppgaven. Tendensen til at sentrale fagpersoner i tolkens hverdag mangler kunnskap om tolkens oppgave, kan vi se også i undersøkelser gjort blant tolkebrukere i norsk rettsvesen.[11]

Tolkeyrkets status har delvis endret seg etter andre verdenskrig, men fragmentering preger faget fortsatt – og utøverens status er ofte knyttet til den arena eller setting hvor tolkingen foregår. I forhold til arena eller setting, finner vi et tredelt statushierarki hvor tolking i konferansesalen rangeres høyest, med tolking i rettssalen i en mellomstilling og tolking på "det offentlige kontor" på bunnen. Yrkets frilanskarakter og en enorm variasjon i lønnsnivå er med på å befeste statushirerarkiet.[12] Framstående forskere på feltet er enige om at fragmenteringen hemmer tolkeyrkets utvikling, og viser til at tolkens oppgave og yrkesetikk er uavhengig av arenaen hvor tolkingen foregår.[13]

2.3.1 Tolking i retten

Rettsoppgjøret i Nürnberg etter andre verdenskrig endret tolkeyrkets status. Under disse rettsforhandlingene ble teknisk utstyr for å muliggjøre simultan tolking for forsamlinger for første gang brukt i stor skala. Det var likevel innen arenaen av internasjonale konferanser tolkenes arbeid først fikk anerkjennelse[14] Konferansetolkene har imidlertid måttet kjempe for sin status. Denne kampen har kostet i form av en splittet profesjon. I kampen for å heve sin status, har konferansetolkene distansert seg fra kolleger som primært opererer på andre arenaer.

Den amerikanske forskeren Holly Mikkelson[15] illustrerer at en tilsvarende distansering på bekostning av tolking i offentlig sektor som helhet, er forsøkt brukt for å føre rettstolkene oppover på rangstigen. For å understreke dette poenget bruker hun et sitat fra en amerikansk

---

[10] Schweda-Nicholson side 81.

[11] Se f.eks. Andenæs et al., SMED & OMOD, og NOAS 1998. Jf. også 2.5.2.1 i denne utredningen.

[12] Historikken til fagorganiseringen av tolkene i Norge gir en illustrasjon på hvilke utfordringer man står overfor i arbeidet med å heve yrkets status – også innen andre settinger enn de internasjonale kongressenes arena. **Norsk tolkeforening** ble stiftet som en interesseorganisasjon for tolker i norsk offentlig sektor 2. desember 1986. Initiativet kom fra de første studentgruppene som var uteksaminert med semesteremne i tolking ved Universitetet i Oslo, og den første lederen var statsautorisert translatør og tolkelærer Aino-Elina Apeland. I 1992 gikk foreningen inn i LO og endret navn til *Norsk tolkeforbund*. Som utøvere av et utpreget frilansyrke er imidlertid tolkene en ufordring å fagorganisere. Inntredenen i LO innebar blant annet sterk økning i medlemskontingent, og medlemsmassen – som i overveiende grad bestod av frilansere – smuldret etter kort tid opp. Forsøk på å samorganisere de statsautoriserte tolkene og de statsautoriserte translatørene avdekket dessuten en profesjonsstrid – et flertall av translatørene ønsket i 2002 ikke tolkene velkommen inn i sin organisasjon. I 2004 er det på nytt dannet en interesseorganisasjon for tolker i offentlig sektor – *Den norske tolkeforening* har gjenoppstått i kretsen rundt de statsautoriserte tolkene og tolkene som har gjennomført UDIs rekrutteringsprogram for tolker.

[13] Jf. Gentile, Mikkelson og Schweda-Nicholson.

[14] Baigorri-Jalón side. 23ff, jf. Morris .

[15] Se Mikkelson.

lærebok om rettstolking fra 1991 hvor termen *community interpreting*[16] avgrenses på denne måten:

> Community interpreting refers to any interpretation provided by non-professional interpreters. Amateur interpreters provide services in hospitals, public meetings, medical offices, stores, social service agencies, schools, churches, parent organizations, police departments, real estate offices, and a legion of other agencies both public and private.[17]

Mikkelson[18] som selv er medforfatter av boka fra 1991, sier det er påfallende at akkurat tolking i *retten* er utelatt i rekken av mulige arenaer i det offentlige rom hvor tolking kan foregå.

Det er ofte de samme tolkene som arbeider både hos politiet, i rettssalen og på sykehuset. Det er også et faktum at den ansvarlige i situasjonen – enten det er polititjenestemannen, dommeren eller legen – har liten mulighet til å vurdere tolkingens kvalitet. Anne-Birgitta Nilsens[19] analyse av arabisk/norsk tolking i retten og hos politiet bekrefter at dette er tilfellet også i norsk justissektor.

I norske lovtekster er termen **'rettstolk'** brukt. Med bakgrunn i det faktum at få av tolkene som arbeider i norske rettssaler har hatt mulighet til å dokumentere sine kvalifikasjoner, er denne termen bare å anse som en teknisk term som beskriver den funksjonen tolken har i rettsforhandlingene. Termen "rettstolk" i norsk lovgivning er altså ikke en term som borger for tolkingens kvalitet eller for tolkens dokumenterte kvalifikasjoner. Arbeidsgruppen anbefaler at men går bort fra termen "rettstolk" i lovverket. I denne rapporten vil derfor betegnelsene 'tolking' og 'tolker' som regel bli brukt, også når arbeidsplassen er et rettslokale.

I rettssalen stiller imidlertid samhandlingens kompleksitet og egenart utvilsomt særlige krav til tolkens ferdigheter. En analyse av tolkingen under Demjanjuk vs. Israel illustrerer at kravene til tolkens nøyaktighet og nøytralitet er særdeles høye i rettssalen.[20] Dette fordi det i retten handler om partenes rettssikkerhet, og fordi språklige nyanser er et viktig verktøy for rettens aktører. I tillegg bidrar rettsmøtets rigide samhandlingsmønstre, spennet i persongalleri og rollefordelingen mellom de ulike aktørene til at tolkens arbeidssituasjon i retten blir ekstra utfordrende. Også variasjon i språklige registre, taletempo og retorikk, stiller tolken overfor utfordringer. Optimalt vil det i en rettssak dessuten ofte være behov for å skifte mellom ulike tolkemetoder (konsekutiv eller simultan metode). Det er da en forutsetning at tolken behersker ulike metoder og er forberedt på de arbeidsbetingelser de ulike metodene gir tolken.

I løpet av en arbeidsdag i retten må tolken bevege seg innenfor en rekke fagområder uten selv å være en av ekspertene. Tolkeoppgavens egenart gjør dessuten at tolken ikke har kontroll over kommunikasjonens gang og innhold. Under tolking i rettsmøter arbeider tolkens hukommelse og konsentrasjon derfor under ekstremt press. Tolkens forberedelser går ut på å frigjøre minnekapasitet. Elementer som kan trekke unødvendige veksler på tolkens minnekapasitet dersom han ikke er forberedt på dem, er ved siden av spesiell fagterminologi

---

[16] *Community interpreting* er den engelskspråklige termen brukt om tolking i offentlig sektor, ved siden av *public service interpreting* som er brukt i Storbritannia.
[17] Gonzáles, Vásquez & Mikkelson side 29.
[18] Mikkelson side 126.
[19] Nilsen.
[20] Morris side 20ff.

eksempelvis titler og egennavn på personer og institusjoner, forkortelser for disse, navn og betegnelser som ligner i form men ikke i innhold (og derfor er lette å forveksle), lovbetegnelser og aktuelle lovparagrafer, begreper som mangler ekvivalenter i det andre språket mm. Dette er informasjonselementer som tolken må være forberedt på å møte, slik at de ikke skal trekke hemmende veksler på konsentrasjonen under selve tolkingen.

Fra tolkenes side har det vært uttrykt ønske om egne juridiske ordlister på flere språk. For juridiske begreper og uttrykk som er ofte brukt, har Domstoladministrasjonen lagt ut en liste på norsk på sine hjemmesider. Denne listen kan danne utgangspunkt for å finne fram til egnede uttrykk på tolkespråket.

2.3.2 Tolkingens kvalitet – et samfunnsansvar

Erkjennelsen av behovet for tolking i offentlig sammenheng, og samfunnets ansvar for å ivareta dette behovet, varierer verden over. Den australske samfunnsforskeren Ozolins[21] identifiserer det han kaller "an international spectrum of response" i forhold til samfunnets erkjennelse av sammenhengen mellom rettssikkerhet og tolking og tolkingens kvalitet.
Dette spekteret strekker seg fra den totale mangel på erkjennelse av et samfunnsansvar via lokale adhocløsninger, til et godt utbygget og helhetlig tilbud som ivaretar tilgangen til kvalifiserte tolker i offentlig sektor generelt. Det som karakteriserer de helhetlige tilbudene, sier Ozolins, er at disse samfunnene ivaretar nøkkelkomponenter på tolkefeltet: autorisasjons- og utdanningstilbud for tolker, en organisert formidlingstjeneste, og regulerte lønnsforhold.

I tillegg finner man land som har erkjent behovet for å ivareta tolkingens kvalitet innen selve rettssystemet – der tolkingens betydning for rettssikkerheten er åpenbar, men som ikke har erkjent at rettssikkerhetsbegrepet strekker seg ut over rettssalens fysiske rom. Dette gjelder for eksempel enkelte amerikanske stater, hvor man har egne tester og kriterier for tolker som skal gjøre tjeneste i retten, men ikke erkjenner samfunnsansvar ved tolking i andre sammenhenger, for eksempel ved tolking hos politi eller immigrasjonsmyndigheter.

Sammen med Australia blir Sverige og Norge regnet som relativt viderekomne i denne erkjennelsesprosessen.[22] I Norge har ikke minst UDIs arbeid som nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor bidratt til å styrke Norges posisjon på dette feltet. Siden midten av 1980-tallet har UDI hatt ansvaret for å planlegge, sette i verk og følge opp ulike tiltak som skal bedre tilgangen til kvalifiserte tolker og øke forståelsen blant offentlige tjenestemenn og fagpersoner som trenger tolk i sitt arbeid for denne tolkefunksjonens betydning for rettssikkerheten.

Den nasjonale fagmyndighetens arbeid har gjennomgående vært konsentrert rundt tiltak som kan gi praktiserende tolker mulighet til å utvikle og dokumentere sine ferdigheter i form av utdanning og autorisasjon, samt at ulike tiltak for å øke tilgjengeligheten til kvalifiserte tolker har vært utprøvd og vurdert (se også 2.5). I tillegg har arbeidet mot et styrket regelverk vært et definert mål i fagmyndighetens arbeid.

Tolking ved offentlig tjenesteyting sett under ett, er imidlertid et sektorovergripende felt hvor strukturelle, organisatoriske og geografiske faktorer gjør regulering og kvalitetskontroll til en

[21] Ozolins 2000.
[22] Ibid side 21-33.

reell utfordring. Norge kan derfor fortsatt sies å befinne seg i en prosess mot erkjennelse av det offentliges ansvar – og mot å sette dette ansvaret ut i praksis.

2.4 Behovet for tolking i Norge i dag

Behovet for tolking i norsk offentlig sektor som helhet, føres det ikke statistikk over.[23] Enkelte spredte undersøkelser foreligger, og noen av disse vil bli referert til her for å tegne et situasjonsbilde. Tallene som presenteres i dette avsnittet, er imidlertid bare å anse som indikasjoner og illustrasjoner.

I forbindelse med prosjektet *Kommunikasjon og rettssikkerhet*,[24] ble det i 1999 utført en rundspørring blant offentlige og private tolkeformidlere. Rapporten fra denne spørreundersøkelsen, *Tolkevirksomhet offentlig sektor*,[25] viser at det på dette tidspunktet er registrert behov for tolking i over 70 språk i norsk offentlig sektor. (I tillegg kommer tegnspråk og samisk, jf. henholdsvis kapittel 8 og 9). Et utvalg formidlere på landsbasis deltok, og svarene indikerer at det er noe geografisk variasjon mht. hvilke språk som er mest etterspurt. Samtidig er det mange av språkene som "går igjen". Trolig vil tilsvarende variasjon gjelde innen rettsapparatet. Rapporten viser imidlertid at politiet og domstolene i 1999 i liten grad benyttet seg av tolker fra offentlige tolketjenester, selv om det her er noe geografisk variasjon i rapportert praksis.

Det er ikke gjort noen tilsvarende undersøkelser de siste årene. Antallet språk som det er meldt behov for, synes imidlertid å være noenlunde konstant. Til sammenligning meldte det seg ved utlysning av det nettbaserte utdanningstilbudet for tolker høsten 2003, interessenter i nær 70 språk (inklusive tegnspråk). Det faktum at det er interesse for å ta et års utdanning, indikerer at det er et marked for tolkeoppdrag i de aktuelle språkene. En rundspørring hos sentrale aktører i forbindelse med planlegging av tolkeutdanningen høsten 2004, bekreftet dette inntrykket. Eksempelvis har UDI i 2004 registrert nær 70 språk i sin interne tolkedatabase og domstolene har et tilsvarende antall registrerte tolkespråk.

Tolkeregistrenes innhold gir bare en indikasjon om det faktiske omfanget av tolkingen. En oversikt over tolkeoppdrag fra Oslo tingrett viser at tolking forekommer i ca. 400 saker pr år i Oslo tingrett alene.[26] Her utgjør 10 språk 77% av all tolkebruk, mens de siste 23% fordeler seg på 45 forskjellige språk. I Oslo tingrett ble det i løpet av et år følgelig tolket i til sammen 55 språk.

Det er samtidig indikasjoner på underforbruk av tolk i rettssystemet. Så mye som 61% av 171 advokater i rapporten *Norge – en rettsstat for alle?*[27] oppgir at de har opplevd situasjoner hvor mangel på tolking har vært 'problematisk' (47%) eller 'svært problematisk' (14%). Også i rapporten til Andenæs et al.[28] finner vi indikasjoner på at både manglende og mangelfull tolking kan innebære en trussel mot rettssikkerheten.[29]

---

[23] Kategorien «tolking» eller «tolk» er ikke registrert av Statistisk sentralbyrå eller av Brønnøysundregistrene. Registrene har heller ingen egen kategori for «tolkeformidlere».
[24] Andenæs, Nilsen, Gotaas og Papendorf.
[25] UDI 2000.
[26] Kjerschow 2004.
[27] SMED & OMOD 2000 side 23.
[28] Andenæs, Nilsen, Gotaas og Papendorf.
[29] Jf. også *Politirapporten i asylsaker – en trussel mot rettssikkerheten?* (NOAS 1998)

Et karakteristisk trekk ved tolkemarkedet er stadige endringer i forhold til hvilke enkeltspråk som etterspørres. Hvilke språk det er størst behov for kan variere fra år til år, og avhenger av eksterne faktorer som politiske og økonomiske forhold i verden som helhet. I enkelte språk kan etterspørselen toppe seg over en kortere periode, for så raskt å synke igjen. Vi kan også se at større tolkebrukere i det offentlige Norge ikke etterspør nøyaktig de samme språk til samme tid. Dette er faktorer det må tas hensyn til når man organiserer kvalitetssikringen av tolkingen i offentlig sektor.

2.5 Kvalitetssikring av tolkingen

Sammenhengen mellom tolkingens kvalitet på den ene side og kvaliteten på arbeidet sakens aktører utfører og partenes rettssikkerhet på den annen side, synes åpenbar. For å sikre best mulig kvalitet i tolkingen er det viktig å skaffe tolker som har de nødvendige forutsetningene for å klare oppgaven.

Det ligger videre i sakens natur at brukeren av tolkens tjenester mangler muligheten til selv å kontrollere kvaliteten på tolkingen. Siden kvaliteten derfor ikke kan kontrolleres av markedskreftene, er ulike tiltak for å kvalitetssikre tolkingen nødvendig.

I rapporten *Kommunikasjon og rettssikkerhet*[30] ble det bl.a. vist til at større formidlingsfirmaer, som også ble benyttet i justissektoren, manglet kvalitetssikringsrutiner i rekrutteringen av de tolkene de tilbyr. Rapporten påviser som nevnt, også graverende avvik i tolkingen under et utvalg politi- og rettsavhør.[31]

Rapporten *Tospråklig sjekk for potensielle tolker*[32] evaluerer resultater fra ordforrådstesting av en større gruppe tolker i en rekke språk. Ordforrådstesten er utviklet i forbindelse med rekruttering av tolker til asylintervjuene i UDI, og tar en stikkprøve av kandidatens basisordforråd på norsk og tolkespråket. Testresultatene viser at en større andel av personene (ca. 60%) med praksis fra tolking i politi- og rettsapparatet mangler et grunnleggende vokabular i språk hvor de opererer som tolk. [33] Siden et solid ordforråd på to språk er en forutsetning for å klare tolkens oppgave, er testresultatene foruroligende. Indirekte støtter resultatene således funnene fra Andenæs et al., og indikerer at problemet med mangelfull tolking trolig ikke er avgrenset til de enkeltsakene rapporten fra Andenæs et al. omhandler.

Samlet dokumenterer rapportene et betydelig behov for styrket kvalitetssikring av tolkingen i justissektoren spesielt, og i offentlig sektor generelt. På grunn av de mange faktorene som er involvert, og på grunn av enkeltfaktorenes kompleksitet, er det samtidig en kjensgjerning at kvalitetssikring av tolkingen i seg selv er en krevende oppgave. I overskuelig framtid vil det derfor være nødvendig å sikre tolkingens kvalitet gjennom tiltak i to parallelle løp:

1. permanente hovedtiltak for kvalifisering av tolker
2. supplerende adhoctiltak for kvalitetssikring av tolkingen.

---

[30] Andenæs, Nilsen, Gotaas og Papendorf.
[31] Nilsen.
[32] UDI 2003.
[33] Av 535 personer som ble testet fram til 2003 oppga 82 at de hadde til dels omfattende erfaring som tolk i politi- og rettsapparatet. Av disse var det 63% (n=52) som ikke oppnådde tilfredsstillende resultat på en enkel ordforrådstest i norsk og tolkespråket. Til og med 2004 var i alt 457 tolker med praksis fra politi- og rettsvesen testet. 59% av disse (n=269) oppnådde ikke tilfredsstillende resultat på samme ordforrådstesten. (Jf. Skaaden 2003, UDI 2003, Skaaden & Myran 2004.)

Det er et faktum at tolkens arbeid ofte hemmes av en generell mangel på kunnskap om tolkens oppgave blant de fagpersoner og tjenestemenn som er avhengig av tolkens tjenester. Kvalitetssikring av tolkingen innebærer derfor også nødvendig tilrettelegging av tolkens arbeidsforhold, og bevisstgjøring av de fagpersoner som benytter tolk i sitt arbeid om hvilke muligheter og begrensninger kommunikasjon via tolk medfører.

2.5.1 Permanente tiltak for kvalifisering av tolker

På lengre sikt vil tolkingens kvalitet – og følgelig rettssikkerheten – ivaretas gjennom at yrkesfunksjonens status heves. En nøkkel til kvalitetssikring av tolkingen ligger i lys av dette i å øke tilgangen til tolker med dokumenterte kvalifikasjoner. Dette gjøres ved å styrke to hovedtiltak:

- **statsautorisasjonsordningen for tolker** som sikrer at utøveren har de nødvendige funksjonelle ferdighetene, og i tillegg gir en kvalitetsgaranti gjennom selve autorisasjonsbevillingen hvormed tolken forplikter seg til å etterleve god tolkeskikk
- **utdanning for tolkene** som sikrer at utøveren kjenner tolkens ansvarsområde og grensene for dette, samt får innøvet nødvendig tolketeknikk og tilegner seg kunnskap om sin plass i kommunikasjonen.

Behovet for å øke antallet tilgjengelige tolker med dokumenterte kvalifikasjoner er klart. Etter forarbeid fra den nasjonale fagmyndigheten UDI kom en egen statsautorisasjon for tolker i stand i 1997. [34] Norge har siden statsautorisasjonsordningen tok til i 1997 uteksaminert nær 90 statsautoriserte tolker fordelt på 16 tolkespråk. Det faktum at statsautorisasjonsprøven har en strykprosent på rundt 90% understreker behovet for å styrke utdanningstilbudet til tolker. Samtidig vil behovet for en frittstående "svenneprøve" vedvare parallelt med at utdanningstilbudene bygges ut, siden det ikke vil være praktisk mulig til enhver tid å gi et pedagogisk likeverdig tilbud i alle språk der det er behov.

Ved Universitetet i Oslo og ved høgskolene i Agder, Finnmark og Volda har drøyt 230 studenter fordelt på 15 tolkespråk siden 1985 gjennomgått 1-2 semesters utdanning.[35] Universitetet i Oslo utvidet i 2003 sitt studietilbud til et 3-årig profesjonsstudium i tolking og oversettelse. Tilbudet gjelder imidlertid foreløpig bare 15 russiskspråklige studenter (avsl. 2006) og 11 spanskspråklige studenter (avsl. 2007). Universitetet i Oslo har i desember 2004, med begrunnelse i at søkningen har vært lavere enn forventet, lagt tilbudet på is mht. videre studentopptak f.o.m. 2005.

Et prøveprosjekt med nettbasert grunnutdanning for tolker ved fire undervisningsinstitusjoner skal i løpet av 2004 og 2005 uteksaminere ca. 500 tolkestudenter. Studietilbudet som gir 30 studiepoeng (tilsvarende semesteremne), involverer universitetene i Oslo og Bergen og høgskolene i Sør-Trøndelag og Telemark. Samarbeidsprosjektet er initiert og koordinert av UDI, og har som mål å utprøve pedagogiske og organisatoriske aspekter ved nettbasert

[34] Se Mortensen. Norge har hatt en autorisasjonsordning for translatører – dvs. oversettere av skrevet tekst siden 1881. En egen eksamen som grunnlag for tildeling av autorisasjon til translatører ble imidlertid innført først i 1922.

[35] Semesteremne i tolking ble i 1985 opprettet ved Universitetet i Oslo etter initiativ fra Kommunal- og arbeidsdepartementet. Hensikten var i første rekke å møte kommunikasjonsutfordringen ved integrering av båtflyktninger fra Vietnam. I UDI-regi ble det i perioden 1993-96 gjennomført semesteremner i tolking ved høgskolene i Agder, Finnmark og Volda. UDI organiserte på 1990-tallet også en rekke såkalte 120-timers grunnkurs, men disse kursene var ikke kompetansegivende i form av studiepoeng.

undervisning i tolkeutdanningen. Planlagt gjennomstrømning er 324 studenter i 2004, og ca. 200 studenter i 2005. Tilbudet omfatter 25 språk.

Til dette tilbudet har søkningen vært høy (over 1000 søknader for 2004 og 2005), og lærestedene vil bare være i stand til å imøtekomme under halvparten av disse søkerne med opptak på studiet. Den høye søkningen til dette tilbudet viser at det er god motivasjon blant praktiserende tolker til å styrke sin kompetanse.

Utbygging og styrking av tilbud som statsautorisasjonsprøven og tolkeutdanning bør intensiveres for å øke tilgangen til kvalifiserte tolker. Utdanningstilbudet for tolker må styrkes med tanke på to hensyn: yrkets frilansbaserte egenart og den stadige variasjonen mht. språketterspørsel på den ene siden, og behovet for å styrke yrkets status på den andre siden. Utdanning for tolker bør gjøres til et permanent tilbud, hvor en grunnutdanning i form av et landsdekkende (nettbasert) undervisningstilbud på deltid gjøres kompatibelt med komponenter i et 3-årig profesjonsstudium (BA). På denne måten kan utdanningen bygges både i bredden og høyden, og samtidig styrke statsautorisasjonsordningen ved at forberedelsene til denne vanskelige ferdighetsprøven blir gitt struktur gjennom det nettbaserte utdanningstilbudet.

2.5.2 Supplerende kvalitetssikringstiltak

Selv om de eksisterende tilbudene styrkes og blir gjort til permanente ordninger, vil det ta tid før disse tilbudene dekker det egentlige behovet for utøvere med dokumenterte kvalifikasjoner i tolkeyrket. Inntil tolkene har oppnådd en yrkesstatus som i seg selv bidrar til kvalitetskontroll, vil det ved siden av de permantente tilbudene være nødvendig å opprettholde supplerende tiltak for å sikre tolkingens kvalitet.

2.5.2.1 Brukerbevisstgjøring som et ledd i kvalitetssikringen

Det viktigste av de supplerende tiltakene er trolig bevisstgjøring og opplæring av tjenestemenn og fagpersoner som må kommunisere via tolk i sitt arbeid. At fagpersonen eller tjenestemannen som skal lede eller delta i samtalen har innsikt i tolkens ansvarsområde og grensene for dette, vil bedre betingelsene for å oppnå kvalitetstolking. Innsikt i de kommunikasjonsaspekter som preger en tolket samtale, vil samtidig gjøre fagpersonene og tjenestemennene i stand til å tilpasse sin arbeidsform i forhold til de muligheter og begrensinger kommunikasjon via tolk gir.

I en adhocfase vil bevisstgjøring stimuleres gjennom distribusjon av informasjonsmateriell, etterutdanningskurs og seminarer.[36] På sikt bør imidlertid også kommunikasjon via tolk bli en integrert del av grunn- og videreutdanningen til yrker hvor tolkebruk er aktuelt. Dette vil være aktuelt på grunn- og etterutdanning på Politihøgskolen, på advokatkurset og som etterutdanningskurs for dommere.

[36] I Norge har det de siste par årene vært arrangert to større symposier med fokus på sammenhengen mellom tolkingens kvalitet og rettssikkerheten: symposiet *Read my lips – what does interpreting quality have to do with racism and discrimination*, Oslo, 11.09.02, og symposiet *Interpreting Quality and Legal Safeguard*, Oslo, 24-25.05.04. (Jf. www.international.metropolis.net/events/7th_conf_norway/index6.html og http://www.hf.uio.no/ilf/om-ilf/ovrig/ tolkesymposium/). Deltakelsen fra justissektoren på de to symposiene vitner om en gledelig interesseøkning på to år, men indikerer samtidig at mye kan gjøres for å stimulere til ansvarsfølelse overfor dette stadig voksende behovet i justissektoren.

I forbindelse med denne utredningen har arbeidsgruppen utført en spørreundersøkelse blant statsautoriserte og praktiserende tolker. I alt 72 tolker, fordelt på 19 arbeidsspråk, har besvart spørreskjemaet. 28 av disse er statsautoriserte tolker. [37] Svarene indikerer at tolkene opplever at arbeidshverdagen ofte er preget av at de fagpersonene og tjenestemennene som leder samtalene, ikke tar tilstrekkelig hensyn til tolkeoppgavens vanskelighetsgrad og egenart. Særlig kan dette synes å gjelde i domstolene:

> Jeg har inntrykk av at det er "kjedelig" når en rettssak må tolkes. Det tar mye lenger tid, og det er "anstrengende" for norsktalende å høre på et fremmed språk de overhode ikke forstår. Det blir som å spille "dårlig" musikk, etter hver 2-3 setning. Derfor ber de oss ofte å tolke "bare det viktigste", noe som er helt umulig. Det innebærer at *tolken* skal velge hva som er viktig. (Statsautorisert tolk)

Flere av tolkene kommenterer problemet som oppstår når de blir bedt om *å tolke "bare det viktigste"* – noe som synes å være en ikke uvanlig foreteelse i norske rettssaler. Flere påpeker videre ulempene ved såkalt *hvisketolking* (dvs simultantolking uten teknisk utstyr), en løsning som kan synes tidsbesparende for retten, men som medfører svært krevende arbeidsforhold for tolken. Ved denne løsningen blir tolken dessuten plassert sammen med den minoritetsspråklige, noe som bidrar til at tolken *identifiseres med den minoritetsspråklige*. Nær 42% av tolkene har opplevd identifisering av denne typen: "enkelte sier til og med 'dere' om tolken og den minoritetsspråklige."

At så mye som 79% av tolkene har opplevd at *rettens aktører snakker for fort*, kan ha sammenheng med utstrakt bruk av "hvisketolking." En årsak som også kan bidra til at tolkene opplever taletempoet som et problem, er at mye opplesing av dokumenter foregår i retten. Lesing av skrevet tekst oppleves som raskere enn spontan tale. Skrevet tekst har desstuen som regel en mer kompleks syntaktisk struktur, og er i tillegg gjerne full av tung terminologi. Flere av tolkene klager over at retten ikke tar hensyn til tolkens behov for å kunne utføre en forsvarlig jobb her:

> Ofte skulle jeg ønske at jeg slapp å be om en kopi av en tekst som deles ut til alle andre i rettssalen, men ikke til tolken, selv om det forventes at alle prøveresultatene som står i den utdelte undersøkelsesrapporten, eller alle paragrafer, datoer og lignende [...], skal tolkes (Statsautorisert tolk)

> Det skjer svært ofte at det ikke er "nok" kopier av dokumenter som blir lest opp. Alle unntatt tolken får kopier, og det er tolken som trenger denne mest for å utføre en sikker og rask tolking (Statsautorisert tolk)

Nær 83% av tolkene skulle ønske de hadde fått *bedre forhåndsinformasjon før tolking i retten.* 64% føler dette behovet 'alltid' eller 'som regel' mens 19% opplever problemet 'av og til'. At nær 60% av tolkene samtidig har svart at de får tilsendt forhåndsinformasjon i form av tiltalebeslutning,' indikerer at tiltalebeslutningen i mange tilfeller ikke oppleves som tilstrekkelig forhåndsinformasjon for tolken. Hele 19% av tolkene har 'aldri' opplevd å få

[37] Alle statsautoriserte tolker har fått tilsendt spørreskjemaet (se vedlegg 2), 28 av disse har svart. Videre er tolker under utdanning ved de fire utdanningsinstitusjonene blitt tilsendt skjemaet. I tillegg er praktiserende tolker ved tre tolkeformidlingstjenester blitt tilsendt skjemaet. Utvalget dekker derfor tolker som praktiserer i ulike deler av landet.

engang tiltalebeslutningen tilsendt. Dette vitner samtidig om variasjon mht. domstolenes praksis med saksinformasjon til tolken ved tilkalling.

I sum vitner måten tolkene blir møtt på av mange av justissektorens aktører om mangelfull kunnskap om den krevende oppgaven tolken er pålagt. Dette kommer særlig til uttrykk i rettssalen, hvor tolken utfører sin oppgave under særlig utfordrende betingelser, slik vi har vært inne på i 2.3.1 ovenfor.

2.5.2.2 Adhoctiltak i kvalitetssikringen av tolkingen

Adhoctiltak er nødvendige inntil de permanente kvalifiseringstilbudene som autorisasjon og utdanning er tilstrekkelig utbygget. Adhoctiltakene kan ha form av såkalt *on-the-job-training* i kombinasjon med organisert testing ved rekruttering. UDIs program for kvalitetssikring av tolkingen ved asylintervjuer, er et eksempel på et organisert adhoctiltak. Deler av programmet er også adoptert av Oslo tingrett og Domstoladministrasjonen, og det redegjøres derfor kort for innholdet i UDIs program her.

UDIs program for kvalitetssikring av tolkingen består av flere komponenter og omfatter både tolkene og tjenestepersonene som skal kommunisere via tolk. Første post i programmet er *tospråklig testing* av potensielle tolker som mangler dokumenterte kvalifikasjoner.[38] Et orienteringsseminar gir videre alle tolkerekruttene en *innføring i tolkens ansvarsområde* og grensene for dette. Også fagpersonene som skal kommunisere via tolk i sin arbeidsdag, gjennomgår en *innføring i bruk av tolk*. Etter at de er kommet ut i praksis, får både tolker og tjenestepersoner *oppfølging* gjennom seminarer og veiledningssamtaler. Både tolken og tjenestepersonen gis også mulighet til å evaluere den enkelte tolkesituasjonen ved å fylle ut et *evalueringsskjema* om kommunikasjonsforholdene i samtalen ved intervjuets slutt. I tillegg gis det mulighet til *lydopptak* av asylintervjuet i sin helhet. Se punkt 2.5.2.3 og kapittel 12 om lydopptak.

Det må understrekes at de adhoctiltakene som UDI gjennomfører, ikke kan erstatte utbygging av de permanente tilbudene for å sikre kompetansen til utøverne av tolkeyrket. Dette gjelder eksempelvis testingen av søkernes tospråklige basisordforråd, som ikke gir noen garanti for kandidatenes evne som tolk. Testen *Tospråklig sjekk for potensielle tolker* (ToSPoT) tar bare en stikkprøve av ordforrådet til kandidatene, og kontrollerer således en svært begrenset del av kandidatenes tospråklige repertoar. Målet med testen er først og fremst å unngå at man rekrutterer kandidater som åpenbart mangler de språkferdighetene som skal til for å kunne klare tolkens oppgave. Testen kan derfor sammenlignes med "en synstest for piloter".[39]

2.5.2.3 Strukturelle og organisatoriske kvalitetssikringstiltak

I tillegg til at statsautorisasjonsordingen og utdanningstilbudene blir tilstrekkelig utbygget, vil det være nødvendig med strukturelle og organisatoriske tiltak for å sikre tolkingens kvalitet. Sammenhengen mellom kvalitet og tilgjengelighet er framhevet flere ganger i denne rapporten, og er også et sentralt aspekt i UDIs arbeid som nasjonal fagmyndighet. Ved siden

[38] UDI 2003.

[39] Et delmål for ToSPoT er samtidig å skape et verktøy som kan muliggjøre likeverdig testing over en rekke språk som det er faktisk behov for på tolkemarkedet. Som en viktig del av arbeidet med testingen inngår derfor arbeidet med et sensornettverk, hvor felles problemstillinger i forbindelse med oppgavesettene og evalueringen lokaliseres og bearbeides (jf. Skaaden 2003, UDI 2003, Skaaden & Myran 2004).

av styrket brukerbevisstgjøring har den nasjonale fagmyndigheten fokus mot tilrettelegging av strukturelle og organisatoriske tiltak som vil øke tilgangen til den til enhver tid best kvalifiserte tolken.

Som ledd i bevisstgjøringen blant tjenestemenn og fagpersoner som bruker tolk i sitt arbeid, er arbeidet for klarere retningslinjer for bruk av tolk i offentlig sektor av høy viktighet. Klarhet rundt ansvarsforholdene mht. kommunikasjon i samtaler i det offentlige hvor det eksisterer en språkbarriere, vil bidra til å styrke rettssikkerheten for enkeltindividene.

Om kommunikasjonens kvalitet skal kunne ivaretas gjennom forsvarlig tolking, er det en forutsetning at den som trenger tolking for å få utført sitt arbeid har tilgang til kvalifiserte utøvere. Opprettelse av et nasjonalt register over praktiserende tolker (NTREG) vil øke tilgjengeligheten til kvalifiserte tolker. Ved å opprette et slikt register vil man samtidig skape et insitament blant tolkene til å dokumentere og forbedre egne kvalifikasjoner.[40] For at hensikten med det nasjonale registeret skal oppfylles, bør eksisterende registre samordnes. Inntil videre vil det imidlertid være nødvendig å beholde det særlige tolkeregisteret som er etablert for domstolene. Det vises til kapittel 11.

I den nasjonale fagmyndighetens regi har også fjerntolking via telematiske løsninger vært utredet og testet i Norge. Utredningen *Tolking via telematikk. En utredning om muligheter og konsekvenser ved innføring av skjermtolking i Norge*[41] anbefalte i sin konklusjon at såkalt **skjermtolking** skulle utprøves gjennom et forsknings- og utviklingsprosjekt. I prosjektet *Tolk og telematikk*[42] ledet av Hordaland fylkeskommune og koordinert av UDI, testet 5 offentlige tolketjenester fra 1999 til 2001 skjermtolking mot sine målgrupper. Konklusjonen fra prøveperioden var at det var et stort innsparingspotensial i bruken av skjermtolking – ikke minst i form av spart reisetid for tolken. En fordel var således at skjermløsningen ga mulighet til optimal tilgjengelighet og øket "aksjonsradius" for de best kvalifiserte tolkene.

En logistisk utfordring var imidlertid knyttet til det faktum at tilfredsstillende teknisk utstyr foreløpig er svært kostbart, og interesserte målgrupper var ofte ikke i stand til å bære den økonomiske belastningen som anskaffelsen av nødvendig utstyr innebar. Et viktig erfaringsmoment fra prosjektet var nemlig at utstyrskvaliteten hos både sender og mottaker var avgjørende for hvorvidt tolkens lytteforhold ble tilstrekkelige til å muliggjøre forsvarlig tolking. Interessant er det også at tolkene erfarte redusert tolketeknisk kontroll over situasjonen i forhold til frammøtetolkingen de var vant til. Dette er trolig forhold som justering av tolketekniske strategier og trening vil kunne oppveie (Skaaden 2001).[43]

Prosjektet erfarte videre at for at tolkens krav til arbeidsforhold skulle kunne ivaretas, var det viktig at samtalepartene hadde fått opplæring både i bruk av det tekniske utstyret, og i tolket kommunikasjon via skjerm. Ofte foretok samtalepartene seg ting i sitt studio som forstyrret tolkens mottaksforhold. Dette kunne være alt fra plassering av mikrofonen og lysforhold, til skraping med stolen og tilstedeværelsen av barn i studio. I positiv retning rapporterte tolkene samtidig at skjermtolking også bidro til å gjøre partene mer "strukturerte", og førte til færre forsøk på alliansebygging med tolken enn ved frammøtetolking. Det faktum at tolken møtte

[40] For å oppnå dette delmålet må en avlønningsordning som stimulerer til dokumentasjon og forbedring av egne kvalifikasjoner følge opp registerets kvalifikasjonskategorisering.
[41] UDI 1998.
[42] Jf. *Skjermtolking. Sluttrapport fra prosjektet Tolk og telematikk.* Hordaland fylkeskommune/UDI 2003.
[43] Skaaden 2001.

dem på skjermen syntes å øke forståelsen for at tolken ikke var ”med” i samtalen, og ikke kunne rådspørres i saken.

Mange av tolkene rapporterte videre at skjermtolking ga dem bedre arbeidsforhold enn ved tolking via telefon, fordi kombinasjonen lyd/bilde lettet forståelsen. Telefontolking ble vurdert som mer anstrengende for tolkens konsentrasjon, og opplevdes av tolkene som bare forsvarlig for å gjennomføre korte og ”enkle” samtaler. Mobilmarkedets oppblomstring reiser også enkelte sikkerhetsmessige spørsmål ved bruk at telefontolking. Det er rapportert om erfaringer med ”telefontolker” som tolker mens de kjører bil – eller enda alvorligere, mens de sitter på bussen. For justissektoren vil derfor telefontolking i mange tilfeller være uaktuelt av andre grunner enn de rent tekniske utfordringene denne kommunikasjonsformen innebærer.

I lys av at tilfredsstillende teknisk utstyr etter all sannsynlighet snart vil finnes i mer overkommelige prisklasser, og at teknikken stadig blir bedre, stiller arbeidsgruppen seg i prinsippet positivt til at man tar skjermtolking i bruk også i justissektoren. Det må imidlertid være en forutsetning at situasjonen er tilrettelagt slik at tolkene kan arbeide på forsvarlig måte, og det er tatt hensyn til de spesifikke krav tolken har til gode lytteforhold. Samtidig kan det ikke understrekes nok hvor viktig opplæring av alle parter i kommunikasjonen er, om skjermtolking skal tas vellykket i bruk i justissektoren.

Lydopptak blir behandlet i kapittel 12 i denne utredningen. Her skal det likevel understrekes at tolkingens egentlige kvalitet bare kan dokumenteres ved hjelp av lydopptak. Tolking er en aktivitet som utfordrer menneskets minnekapasitet til det ekstreme – ikke minst når arbeidet utføres i en kompleks situasjon som for eksempel under et rettsmøte. Uansett tolkens forhåndskvalifikasjoner vil det kunne skje feil.

Lydopptak ved tolkede samtaler vil derfor bidra sterkt i kvalitetssikringen av tolkingen i den enkelte samtalen, idet det gir mulighet til objektivt å etterprøve kvaliteten i saker der det oppstår tvil eller uenighet om tolkingens kvalitet. Samtidig vil dette tiltaket virke forebyggende mht respekten for tolkens ansvarsområde og ivaretakelsen av tolkens yrkesetikk i praksis. I tillegg vil lydopptak gi den ansvarlige tjenestemannen eller fagpersonen større mulighet til å ”være til stede i samtalen” da lydopptak i stor grad kan redusere nedtegningsbehovet under samtalen. Lydopptak vil derfor også legge grunnlaget for bedrede kommunikasjonsforhold i intervjusituasjonen som helhet, og vil gi ansvarshavende større kontroll over kommunikasjonen.

3 Om straffesakskjeden

3.1 Etterforskningsfasen

En straffesak starter enten på grunnlag av politiets egen virksomhet, eller en anmeldelse fra andre. Etterforskningens formål er å gi påtalemyndigheten grunnlag for å avgjøre 1) hvorvidt et straffbart forhold har funnet sted, 2) hvem som i tilfelle er gjerningsmann, og 3) påtalemessig avgjørelse.

Politiet vil under utenrettslig etterforskning foreta ulike etterforskningsskritt som avhør av mistenkte og vitner, og innhenting av dokumentbevis og øvrige bevisgjenstander. Alt som kan være av betydning for avgjørelsen av påtalespørsmålet, blir nedtegnet i rapporter. Er mistanken tilstrekkelig sterk mot noen, og vilkårene for øvrig er til stede, kan politiet pågripe vedkommende. Dersom en minoritetsspråklig pågripes uten at dette er planlagt, vil det kunne oppstå kommunikasjonsproblemer mellom vedkommende og politiet. Blant annet vil det kunne være vanskelig å formidle grunnlaget for pågripelsen. Er pågripelsen av en minoritetsspråklig derimot planlagt, kan politiet medbringe tolk. Pågripelser drøftes nærmere i punkt 5.3.2. Kommunikasjonsproblemer kan også oppstå ved innføring i arrest. Dette er nærmere drøftet i punkt 5.3.3.

Det er viktig at samtalepartene forstår hverandre i politiavhør. Dersom den avhørte ikke snakker norsk, brukes en tolk. Dersom tolk brukes, vil kommunikasjonen mellom tjenestemannen og den som avhøres, gå via tolken. Avhøret blir så nedtegnet i rapporter på norsk, og lest opp eller gjennomlest til vedtagelse, jf. nåværende påtaleinstruks § 8-11 tredje og fjerde ledd. Alle rapporter, rettsbøker og øvrige dokumenter blir samlet i et saksomslag og nummerert. Se nærmere om avhør i punkt 5.3.4. Rett til tolk i møte med politiet omhandles i punkt 5.2.3.1.

En siktet vil kunne ha rett til gjennomgang av saksdokumenter. Dersom viktige dokumenter er på et språk vedkommende ikke forstår, må innholdet enten tolkes eller oversettes skriftlig.[44] Oversettelse av dokumenter er behandlet i punkt 5.4.

Retten medvirker til etterforskningen dersom det skal foretas rettslig avhør. Når retten medvirker til å fremskaffe bevis, betegnes dette som rettslig etterforskning. Rettslig avhør er mest aktuelt der en siktet, et vitne eller en sakkyndig nekter å forklare seg for politiet, eller det er nødvendig med bevisopptak fordi vitnet eller den sakkyndige ikke kan være til stede under hovedforhandlingen. På samme måte som ved politiavhør, vil man måtte bruke tolk dersom den som skal avhøres er minoritetsspråklig. Møte mellom domstolen og en minoritetsspråklig er behandlet i punkt 5.5. Se også om rett til tolk i punkt 5.2.3.2. På begjæring fra politiet kan retten også overta ledelsen av etterforskningen, men dette er svært lite praktisk.[45]

I etterforskningsfasen kan det benyttes tvangsmidler så som ransaking, beslag og varetektsfengsling.[46] Forutsatt at påtalemyndigheten selv ikke har kompetanse til å treffe en endelig avgjørelse, rettes en begjæring til domstolen om bruk av tvangsmiddel. Det er alltid retten som beslutter varetektsfengsling, mens politi og påtalemyndighet har begrenset kompetanse i forhold til de øvrige tvangsmidlene. For noen av spørsmålenes vedkommende, avholdes rettsmøter hvor siktede har krav på å være til stede og uttale seg. Hvis en

[44] Jf. påtaleinstruksen § 2 - 8.
[45] Jf. straffeprosessloven § 247 og påtaleinstruksen § 15 - 3.
[46] Jf. straffeprosesslovens fjerde del.

minoritetsspråklig deltar i rettsmøtet, brukes tolk for å bedre kommunikasjonen mellom aktørene i retten. Andre spørsmål avgjøres av dommeren alene på grunnlag av saksdokumentene.

3.2 Hovedforhandling og dom i første instans

Når saken er ferdig etterforsket, sendes saken til påtalemyndigheten for vurdering av påtalespørsmålet. Utfallet vil i hovedsak være henleggelse, påtaleunnlatelse eller straffeforfølgelse.[47] Avgjørelsen av påtalespørsmålet må formidles til siktede på et språk han forstår, se punkt 5.4.1.2.

Sendes saken til retten med begjæring om tilståelsesdom, følger alle saksdokumentene med i oversendelsen. I rettsmøtet til behandling av begjæringen er det normalt ingen bevisførsel ut over forklaringen til siktede, som protokolleres. Rettsboken føres som regel bare på norsk.[48] Dommeren må sammenholde opplysningene i forklaringen med dokumentene i saken, og vurdere om vilkårene er tilstede for tilståelsesdom.[49] Kommunikasjon mellom retten og siktede er viktig. Retten må forsikre seg om at siktede er kjent med, og har forstått anklagene mot ham. Dersom siktede ikke snakker norsk, benyttes tolk. Spørsmålet om skriftlig oversettelse av siktelser er drøftet i punkt 5.4.1.3.

Dersom påtalemyndigheten beslutter at det skal reises tiltale, eller det er utferdiget forelegg som ikke er vedtatt, sendes saken til retten for forberedelse av hovedforhandlingen. Se særlig punkt 5.6.4.2 om meddelelse av forelegg. Under forberedelsene til hovedforhandlingen skal retten oppnevne forsvarer dersom vilkårene for dette er til stede.[50] Bevisførselen fra begge sider skal avklares. For å kunne forberede sitt forsvar, er det viktig at siktede kan kommunisere med sin forsvarer. Spørsmålet om bruk av tolk i denne sammenheng, er drøftet i punkt 5.2.3.3. Retten skal videre orienteres om forhold som er av betydning for gjennomføringen av hovedforhandlingen, så som behov for tolk.

Forhandlingene foregår på norsk. Tiltalte har rett til tolk dersom han ikke snakker norsk. Er vitner eller sakkyndige minoritetsspråklige, brukes tolk i forbindelse med avgivelse av forklaring. Grunnlaget for dom i saken skal bare være de bevis som blir ført under hovedforhandlingen.[51] Hovedregelen er at bevisene skal føres direkte for den dømmende rett.[52] Det vil si at forklaring i utgangspunkt skal gis muntlig for retten selv om vedkommende tidligere er avhørt av politiet og det foreligger rapport fra avhøret i saksdokumentene. Selv om det i første rekke er partene som skal sørge for sakens opplysning, er retten ansvarlig for at nødvendig bevisførsel foretas. Retten kan derfor beordre ytterligere bevisførsel.[53]

Dom avsies på norsk. Den oversettes eller tolkes for tiltalte i forbindelse med forkynnelsen dersom domfelte er minoritetsspråklig. Se punkt 5.4.1.4 om oversettelse av dom, og punkt 5.6.3 om domsforkynning.

---

[47] Påtalemyndigheten har i anledning straffeforfølgelsen flere fremgangsmåter: utferdigelse av forelegg, oversendelse til retten med begjæring om tilståelsesdom, eller utferdigelse av tiltalebeslutning.
[48] Jf. domstolloven § 135 første ledd annen og tredje setning.
[49] Jf. straffeprosessloven § 248.
[50] Jf straffeprosessloven §§ 96-100. Forsvarer kan ha vært oppnevnt under etterforskningsfasen.
[51] Jf. straffeprosessloven § 305.
[52] Bevisumiddelbarhetsprinsippet.
[53] Jf. straffeprosessloven § 294.

3.3 Anke

Anke over bevisbedømmelsen, lovanvendelsen, saksbehandlingen eller straffeutmålingen kan erklæres muntlig eller skriftlig. For å få formidlet muntlig anke eller kjæremål til retten eller politiet, kan det være behov for bruk av tolk. Er anken eller kjæremålet inngitt skriftlig på et minoritetsspråk. kan det være behov for oversettelse.

Tolkens funksjon under ankeforhandling for lagmannsrett er i det vesentlige den samme som ved hovedforhandling for tingretten og reiser stort sett de samme problemstillingene. Lagmannsrettens avgjørelse kan i en viss utstrekning innankes for Høyesterett.

Bruk av tolk ved forhandlinger for Høyesterett er sjelden aktuelt i straffesaker.

4 Oversikt over rettsutviklingen og gjeldende rett ved bruk av tolk

4.1 Innledning

De fleste reglene vi har om rett til tolk i straffeprosessen, stammer fra den gamle straffeprosesslov av 1887. Enkelte regler ble overført til domstolloven da den kom i 1915.Så langt vi kjenner til, var det ikke meningen å gjøre særlige realitetsendringer. Dette innebærer at de viktigste reglene er godt over 100 år gamle. Det har siden reglene ble gitt, vært en betydelig utvikling både i behovet for tolk, i de internasjonale reglene om rett til tolk i straffesaker og i synet på minoritetsspråkliges rettigheter i prosessen. Den europeiske menneskerettskonvensjon har siden 1953 pålagt norske myndigheter omfattende plikter blant annet for å sikre minoritetspråkliges rettigheter. Til tross for at den nye straffeprosessloven er så ny som fra 1981, skjedde ikke endringer av betydning som gjenspeiler disse forpliktelsene.

Arbeidsgruppen går i kapittel 4 gjennom utviklingen fram til de rettsregler vi i dag har i Norge og redegjør for Norges forpliktelser etter EMK.

4.2 Oversikt over rettsutviklingen

4.2.1 Rettstilstanden under straffeprosessloven 1887 frem til 1918

Etter straffeprosessloven 1887 var det ingen lov- eller forskriftshjemler verken om bruk av tolk eller oversettelse av dokumenter ved minoritetsspråkliges møte med politiet og påtalemyndigheten.[54]

I prosesser for norske domstoler var og er rettsspråket norsk.[55] Bestemmelser om tolking og oversettelse i rettsmøter i straffesaker var i straffeprosessloven av 1887[56] tatt inn i §§ 121, 333 annet ledd og 340 jf. § 360.[57]

> § 121
> Afhørelse av Personer, der ikke er det norske Sprog mæktige, sker ved edfæstet tolk. Nedtegnelsen sker i det norske Sprog. Retten kan anordne, at Forklaringen nedskrives af Tolken i det fremmede Sprog og forelægges Vedkommende til Vedtagelse.
> Udenfor Hovedforhandlingen kan Dommeren selv være Tolk, naar han er det fremmede Sprog mægtig.
> Stillingen som Tolk kan forenes med Stillingen som Retsskriver.
>
> § 333 annet ledd
> Skriftligheder, som er forfattede i fremmed Sprog, oplæses i Oversættelse, hvis Rigtighed er bekræftet af en dertil bemyndiget Person.[58]

[54] Om mangel på forskriftshjemmel for oversettelser i forrige påtaleinstruks, vises det til NOU 1984:27 side 88 første spalte.
[55] Se som eksempel Hagerup første bind side 312, og Rt 1986 side 573. Utvidet rett til å bruke samisk i rettsvesenet følger av domstolloven § 136 a, jf. sameloven kapittel 3.
[56] Lov av 1. juli 1887.
[57] § 340 sto i kapittel 25 som gjaldt hovedforhandlingen for lagmannsrett. Bestemmelsen er i § 360 gitt tilsvarende anvendelse for hovedforhandlingen for meddomsrett, samt forberedelsen til denne. Se kapittel 8 om hørselshemmede.
[58] I lovsamlingen av 1893 var det på dette punkt henvisning blant annet til straffeprosessloven §§ 121 og 123.

§ 340
Forstaar Tiltalte ikke det norske Sprog, eller er han døv, maa af Slutningsforedragene i det minste de nedlagte Paastande bringes til hans Kundskab.

Lovens system var at tolkingen og oversettelsene var myntet på å få uttalelser på et fremmed språk tolket eller oversatt til norsk for at retten skulle forstå bevisførselen. Forklaringer avgitt av minoritetsspråklige skulle tolkes til norsk, jf. straffeprosessloven 1887 § 121 første ledd, mens dokumenter forfattet på et fremmed språk som skulle fremlegges i retten, skulle være skriftlig oversatt, jf. straffeprosessloven 1887 § 333 annet ledd.

Av prosedyrene var det bare påstandene en minoritetsspråklig tiltalt hadde krav på å få tolket til et språk han forsto.[59] For øvrig var loven taus om hvilke deler av forhandlingene som skulle komme til den minoritetsspråklige siktedes kunnskap.

Ved avhør av den minoritetsspråklige hadde retten to muligheter; retten kunne enten nedtegne forklaringen slik den var tolket til norsk, eller retten kunne be tolken nedtegne forklaringen til den minoritetsspråklige på det fremmede språk, og deretter lese den opp til vedtagelse. En forklaring nedtegnet på det fremmede språk gjorde det mulig for den som forklarte seg, å kontrollere hvilke opplysninger som ble vedlagt rettsboken.

4.2.2 Lovendringer som følge av vedtakelsen av domstolloven

Norge fikk for første gang en egen lov om domstolene ved lov av 13. august 1915 nr. 5. Flere bestemmelser i straffeprosessloven 1887 ble overført til domstolloven da denne trådte i kraft i 1918. Situasjonen forble uforandret hva gjelder den minoritetsspråkliges møte med politi og påtalemyndighet, dvs. at det ikke var omhandlet i lovteksten.

Av bestemmelsene i straffeprosessloven 1887 som omhandlet tolking og oversettelse i rettsmøter, §§ 121, 333 annet ledd og 340, ble de to først nevnte innpasset i domstolloven, mens § 340 jf. § 366, om omfanget av tolkingen av prosedyrene, ble værende uendret i straffeprosessloven.

Straffeprosessloven 1887 § 121 ble overført til domstolloven § 135, og ble lydende:

Skal nogen, som ikke kan norsk, ta del i forhandlingen, brukes en tolk, som retten har opnævnt eller godkjent. Nedtegning foregaar paa norsk. Naar sakens vigtighet kræver det, kan retten bestemme, at nedtegning ogsaa skal foregaa paa det fremmede sprog, enten i retsboken eller særskilt som bilag, og forelægges til vedtagelse.
Tolk er unødvendig, naar saavel retten og retsvidnerne som parterne kan det fremmede sprog. I andre saker end straffesaker gjælder det samme ogsaa, naar rettens medlemmer kan sproget, og parterne gir avkald på tolk.
Under efterforskning og retslig forundersøkelse i straffesaker er tolk unødvendig naar dommeren selv kan det fremmede sprog.
Brukes retsvidner, som ikke kan norsk, skal saavidt mulig retsforhandlingene og tilførslerne til retsboken gjengives for dem ved tolk.

Den gamle bestemmelsen i straffeprosessloven 1887 § 121 omtalte bare bruk av tolk når minoritetsspråklige personer skulle <u>avgi forklaring</u>. Da bestemmelsen ble flyttet til domstolloven § 135 ble ordlyden endret slik at det var tilstrekkelig for bruk av tolk at en minoritetsspråklig <u>tok del i forhandlingene.</u> Forarbeidene gir ingen begrunnelse for

[59] Straffeprosessloven 1887 § 340.

endringen. Domstolloven § 135 er tilnærmet identisk i dag som ved vedtagelsen i 1915. Dagens forståelse av bestemmelsen er nærmere drøftet i punkt 4.3.4.1.

Ordlyden ble også endret hva gjelder rettsmøter under etterforskningen, jf. tredje ledd. Fra å uttale at dommeren kunne være tolk dersom han "er det fremmede sprog mægtig," ble ordlyden fastsatt til at tolk er unødvendig i disse sakene. Heller ikke på dette punkt fremgår det i forarbeidene noe om bakgrunnen for endringene eller om en endring av rettstilstanden var tilsiktet. Idet det i Ot.prp. nr. 1 (1910) side 109 henvises til straffeprosessloven 1887, antas det at meningen var en videreføring uten realitetsendring.

Hjemmel for bruk av prosesskrifter avfattet på et fremmed språk, og oversettelse av disse, ble flyttet fra straffeprosessloven 1887 § 333 annet ledd til domstolloven § 136. Bruk av tolk eller translatør for å formidle innholdet i dokumenter til en minoritetsspråklig anklaget, ble fortsatt ikke hjemlet i intern norsk rett.

4.2.3 Den europeiske menneskerettskonvensjonen

Den 4. november 1950 ble Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) åpnet for undertegning. Den trådte i kraft 3. september 1953 etter at 10 stater, deriblant Norge, hadde ratifisert den. I dag er den bindende for 43 medlemsstater, og kan påberopes av ca. 800 millioner européere.[60]

EMK ble ikke uten videre en del av intern norsk rett selv om Norge folkerettslig var bundet. Den vanlige oppfatningen har vært at folkerett, deriblant konvensjonsforpliktelser, ikke automatisk blir norsk rett. Bestemmelsene må først inkorporeres. I tilfelle en norsk rettsregel og en folkerettslig rettsregel vil føre til forskjellig resultat, vil den norske regelen ha forrang. Imidlertid presumeres norsk rett til å være i overensstemmelse med folkerettens alminnelige regler, og en lov tolkes så vidt mulig slik at det oppnås overensstemmelse.

4.2.4 Regelverksutviklingen etter ikrafttreden av EMK

Norge fikk ny straffeprosesslov ved lov 22. mai 1981 nr. 25, 28 år etter ikrafttredelsen av den europeiske menneskerettskonvensjon. Heller ikke denne loven inneholdt lov- eller forskriftshjemler, verken om bruk av tolk eller for oversettelse av dokumenter ved den minoritetsspråkliges møte med politi og påtalemyndighet. Tolk ble likevel utvilsomt benyttet under avhør. Praksis ved oversettelser før 1985 var at tiltalebeslutning og dom ble oversatt i forbindelse med forkynningen.[61]

Bare fire år etter straffeprosessloven ble vedtatt, fulgte en ny påtaleinstruks. Av dens forarbeider går det klart frem at man har sett hen til pliktene og rettighetene som følger av menneskerettskonvensjonen. Resultatet har blant annet blitt at man i påtaleinstruksen finner de eneste bestemmelser som vi i dag har i intern norsk rett om oversettelse av dokumenter fra norsk til et minoritetsspråk innenfor strafferettens område.

Ved grunnlovsbestemmelse 15. juli 1994 nr. 675 ble grunnlovens § 110 c vedtatt. Dens første ledd lyder slik:

> Det paaligger Statens Myndigheder at respektere og sikre Menneskrettighederne.

[60] Møse side 106.
[61] NOU 1984:27 side. 88 første spalte.

Grunnlovens § 110 c annet ledd henviser til at nærmere bestemmelser om gjennomføringen av traktater om menneskerettighetene skulle fastsettes ved lov. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) ble vedtatt ved lov 30. april 1999 nr. 22. I følge § 2 skal blant annet den europeiske menneskerettighetskonvensjon gjelde som norsk lov i den utstrekning den er bindende for Norge.

4.3 Gjeldende rett

4.3.1 Innledning

Menneskerettskonvensjonens mest aktuelle bestemmelser vil bli gjenomgått før annen lovgivning. Nedenfor under punkt 4.3.4.1 vil nåtidens forståelse av domstolloven § 135 bli gjennomgått, mens § 304 tredje ledd er behandlet i punkt 4.3.4.2.

4.3.2 Den europeiske menneskerettskonvensjon

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)[62]
§ 2 nr. 1 fastslår blant annet at Europarådets konvensjon 4. november 1950 (EMK) om beskyttelse av menneskerettighetene med noen tilleggsprotokoller skal gjelde som norsk lov. Ved motstrid med annen lovgivning skal konvensjonens bestemmelser gå foran, jf. menneskerettsloven § 3.

Retten til en rettferdig rettergang er fastslått i EMK artikkel 6(1). Det er særlig konvensjonens artikkel 5(2), 6(3)(a) og (e) som har betydning for minoritetsspråklige i straffesaker. Disse bestemmelsene har igjen sammenheng med retten til tilstrekkelig tid og anledning til å forberede sitt forsvar, artikkel 6(3)(b).

4.3.2.1 EMK artikkel 5(2)

EMK artikkel 5(2) gir rett til informasjon i forbindelse med frihetsberøvelse. Bestemmelsen lyder slik:[63]

> Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons of his arrest and of any charge against him.

Bestemmelsen slår fast at enhver person som er pågrepet, skal få vite hvorfor han sperres inne. Ingen krav stilles i bestemmelsen til hvordan informasjonen skal gis. Etter EMDs praksis likestilles muntlig og skriftlig informasjon.[64] Ingen rett til tolk er uttalt i konvensjonen, men det forutsettes at det benyttes tolk eller skriftlig oversettelse dersom vedkommende ikke forstår det språket informasjonen formidles på. Underretningen skal skje på et enkelt, ikke teknisk språk, og skal omfatte den essensielle juridiske og faktiske

[62] Lov av 21. mai 1999 nr. 30.
[63] Norsk oversettelse av konvensjonens artikkel 5 og 6 finnes i vedlegg 8.
[64] Se som eksempel Fox, Campbell og Hartley v. UK, A 182 (1990) punkt 40-42.

begrunnelsen.[65] Dersom dette ikke gjøres, svekkes muligheten både til effektivt å få saken prøvet av domstolene, og til at innvendinger fra den innesperrede/pågrepne fører til løslatelse.

Artikkel 5 tolkes til å omfatte enhver form for frihetsberøvelse. For domstolskontroll fremgår dette uttrykkelig i artikkel 5(4). "Arrest" i artikkel 5(2) må tolkes utvidende til å omfatte også andre former for frihetsberøvelse.[66]

Den pågrepne skal informeres straks ("promptly"). Etter ordlyden er det ikke noe krav at informasjonen i sin helhet må gis i pågripelsesøyeblikket.[67] Etter EMDs praksis skal det gjøres en konkret vurdering av om kravet er overholdt både når det gjelder innholdet av informasjonen og tidsperspektivet, dvs. tidsrommet frem til informasjonen gis. I Lamy v. Belgia[68] mottok klageren kopi av pågripelsesbeslutningen samme dag denne ble effektuert. Dette innebar at artikkel 5(2) ikke var overtrådt. EMD godtok i Fox, Campbell & Hartley v. UK[69] noen timers forløp mellom pågripelsen og avhøret, hvor tilstrekkelig informasjon ble gitt.[70] Et opphold på 10 dager før den sinnslidende fikk tilstrekkelig informasjon om endring av hjemmelen for innleggelsen, ble imidlertid funnet å innebære konvensjonsbrudd, jf. Van den Leer v. Nederland.[71]

Det er ikke i seg selv tilstrekkelig at informasjon er gitt "promptly." Forpliktelsene etter artikkel 5(2) er ikke overholdt hvis ikke informasjonen er formidlet på et språk vedkommende forstår. Kommisjonen[72] godtok i Delcourt v. Belgia,[73] at en fransktalende siktet mottok en hollandsk arrestordre, siden fengslingsgrunnlaget fremgikk av avhøret på fransk kort tid etter.

For å overholde EMK, innebærer praksis ved EMD og Kommisjonen at den anklagede i møte med det norske politi ikke nødvendigvis må underrettes på et språk han forstår om grunnlaget for pågripelsen når denne finner sted. Pågripelsesbeslutningen kan dermed utformes på norsk, selv om den anklagede er minoritetsspråklig, og det vil ikke være nødvendig å få denne tolket eller oversatt i forbindelse med pågripelsen. Det er imidlertid ikke klare retningslinjer i EMK eller EMDs praksis om hvilket tidsperspektiv for underrettelsen som er akseptabelt, idet hver sak må undergis en konkret vurdering. Av EMDs praksis er det imidlertid klart at "promptly" i artikkel 5(2), som gjelder ved pågripelser, innebærer en langt strammere tidsfrist enn "promptly" i artikkel 6(3)(a), som gjelder ved siktelse og tiltalebeslutning.

---

[65] Fox, Campbell & Hartley v. UK A 182 (1990) punkt 40 "..any person arrested, must be told, in simple, non-techical language that he can understand, the essential legal and factual grounds for his arrest, so as to be able, if he sees fit, to apply to a court to challenge its lawfulness in accordance with paragraph 4 (art.5-4)."
[66] Van der Leer v. Nederland, A 170 (1990) punkt 27.

[67] Se som eksempel Fox, Campbell og Hartley v. UK, A 182 (1990) punkt 40.
[68] A 151 (1989) punkt 32.
[69] A 182 (1990) punkt 42.
[70] De tre ble da de ble pågrepet kun informert om hjemmelen for arrestasjonen og at de var mistenkt for å være terrorister. EMD fant at dette ikke var tilstrekkelig for å oppfylle kravene i art 5.2, se avgjørelsens punkt 41.
[71] A 70 (1990) punkt 31.
[72] For å sikre overholdelse av EMK, ble det opprinnelig dannet både en europeisk kommisjon og en europeisk domstol for menneskerettigheter, se EMK artikkel 19. Kommisjonens kompetanse var å granske klager, bringe saker inn for domstolen og å vedta prosedyreregler. Kommisjonen er nå avskaffet.
[73] 2689/65, 10 YB (1967) side 238 (270).

4.3.2.2 Nærmere om EMK artikkel 6(3)[74]

Prinsippet om rettferdig rettergang er slått fast i EMK artikkel 6(1). For straffesaker er den generelle regelen fulgt opp av spesielle minimumsrettigheter i artikkel 6(3), som også omhandler særlige rettigheter til minoritetsspråklige. Bestemmelsen lyder slik:

> Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
> a. to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;
> b. to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;
> c. to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not a sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;
> d. to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
> e. to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

Artikkel 6 gjelder for en avgjørelse av saken, dvs. når spørsmålet er siktedes skyld og eventuelle straff. Spørsmålet om straffeprosessuelle tvangsmidler behandles etter artikkel 5, i likhet med spørsmål om prøveløslatelse, benådning, gjenopptakelse, og saker om utlevering eller utvisning.[75] EMD har slått fast at artikkel 6 i prinsippet gjelder under hele rettergangen.[76]

EMD har utviklet prinsipper som presiserer hva som menes med ”rettferdig rettergang” i artikkel 6(1). Særlig pekes det på prinsippet om ”equality of arms,” likestilling av partene i rettergangen, og prinsippet om kontradiksjon; begge parter må gis anledning til å ha kunnskap om og kommentere anførsler og bevis fra motpartens side.

EMD har i sin praksis vedrørende vurderingen av om det foreligger brudd på artikkel 6 i en straffesak, slått fast tre kriterier: internrettslig klassifisering, handlingens art og sanksjonens strenghet.[77] De tre alternativene er hver og en tilstrekkelige til å konstatere konvensjonsbrudd.[78] Men de kan også benyttes kumulativt.

En forutsetning for rettighetene i artikkel 6(3) er at vedkommende er ”siktet,” (jf. ”criminal charge”). En ”siktelse” er definert som ”the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence.”[79] Dette inkluderer også om "the situation of the [suspect] has been substantially affected."[80]

Utgangspunktet etter norsk rett er at det vil foreligge en ”criminal charge” når vedkommende får stilling som siktet i overensstemmelse med straffeprosessloven § 82.

Flere av bestemmelsene i artikkel 6(3) har flytende grensesnitt mot hverandre. Selv om litra a og e spesielt nevner rettigheter dersom man ikke forstår språket domstolen eller myndighetene

---

[74] Norsk oversettelse av konvensjonens artikkel 5 og 6 finnes i vedlegg 8.
[75] Jf. Møse side 312.
[76] Jf. Møse side 339.
[77] Engel mfl. V. Nederland, A 22 (1974) punkt 80-82. Kriteriene har vært lagt til grunn i senere praksis, jf. Møse side 309.
[78] Eksempelvis Gary-fallou AEBE v. Hellas, RJD 1997 side 1821.
[79] Deweer v. Belgia, A 35 (1980) punkt 46.
[80] Eckle v. Tyskland, A 51 (1982) punkt 73.

benytter overfor ham eller hans sak kan også de øvrige bestemmelsene være aktuelle i disse sakene. Av minimumsrettighetene i art 6(3), vil denne rapporten bare gå nærmere inn på litra a og e.

4.3.2.3 EMK artikkel 6(3)(a)

For å sette siktede i stand til å forberede sitt forsvar, jf. EMK artikkel 6 (3)(b), kreves det i artikkel 6(3) (a) at siktede straks, "promptly", og i detalj, skal underrettes om det faktiske grunnlag for siktelsen og informeres om hvordan handlingene karakteriseres (the nature of the accusation").

Informasjonen skal gis på et språk vedkommende forstår. Kravet til innholdet i informasjon må vurderes konkret. Det er et strengere krav til konkretisering og detaljer etter artikkel 6(3)(a) enn etter artikkel 5(2).[81] Informasjonen må inneholde opplysninger både om hvilken handling eller unnlatelse anklagen vedrører, og en angivelse av hvilke rettsregler som anføres overtrådt. Informasjonen skal være tilstrekkelig detaljert til å sette siktede i stand til å forberede sitt forsvar, jf. artikkel 6(3)(b).

Det er myndighetenes ansvar å forsikre seg om at bestemmelsen overholdes, og myndighetene har bevisbyrden for dette, dersom vedkommende påberoper seg språkvansker.[82] EMK skiller etter sin ordlyd ikke mellom muntlig og skriftlig informasjon, men EMD har uttalt at dersom en tiltalebeslutning ikke oversettes skriftlig, kan en minoritetsspråklig siktet få en dårligere posisjon grunnet den avgjørende rollen dokumentet har i en straffesak.[83] En minoritetsspråklig vil dermed kunne oppleve at han/hun ikke får tilstrekkelig tid og anledning til å forberede sitt forsvar, jf. artikkel 6(3)(b).

4.3.2.4 EMK artikkel 6(3)(e)

4.3.2.4.1 Innledning

EMK artikkel 6(3)(e) gir siktede rett til bistand fra tolk på myndighetenes bekostning. Bestemmelsen får etter praksis anvendelse på hele straffesaken, både under etterforskningen hos politiet, ved rettsmøter under etterforskningen, ved hovedforhandling, dom og bruk av rettsmidler.

Retten har et overordnet ansvar for prosessen, og da også for å påse at siktede får sine minimumsrettigheter oppfylt. I Cuscani v. United Kingdom[84] poengterte EMD at det er rettens ansvar å oppnevne tolk dersom behovet var til stede, selv om siktede, eventuelt med forsvarer, hevdet dette ikke var nødvendig. Bevisbyrden for at tolk ikke hadde vært nødvendig, påligger altså de rettshåndhevende myndigheter.[85]

EMK artikkel 6 omhandler bare siktedes rettigheter. Rett til tolk i straffesaker for andre enn siktede faller dermed i utgangspunktet utenfor konvensjonens område. Plikt til å sørge for

[81] Lorentzen, Rehof, Trier, Holst-Christensen og Vedsted-Hansen side 364.
[82] Brozicek v. Italia, A 167 (1989) pkt 41.
[83] Kamasinski v. Østerrike, A 168 (1989) punkt 79.
[84] Dom 24. september 2002.
[85] Brozicek v Italy, A 167 (1989) punkt 38-41.

nødvendig tolking også ved avhør av vitner og sakkyndige, kan imidlertid utledes av kravet om en rettferdig rettergang i artikkel 6(1) og retten til å utspørre vitner, artikkel 6(3)(d).

4.3.2.4.2 Etterforskningsfasen

EMK artikkel 6(3)(e) får anvendelse på "pre-trial investigations."[86] Dette omfatter ikke bare rettsmøtene under etterforskningen (for eksempel fengslingsmøter, rettslig avhør og rettsmøter i tilståelsessaker), men også politiavhør.[87]

Bestemmelsen berører etter ordlyden bare tolking. At den også gjelder skriftlig oversettelse, fremgår av EMDs praksis. Domstolen har slått fast at siktede har rett til å få oversatt alle saksdokumenter og tolket alle uttalelser som er nødvendige for forstå saken og for å forsvare seg.[88] Det foreligger derfor ingen forpliktelse til å oversette samtlige dokumenter, eller tolke samtlige uttalelser. Hvor mye bistand siktede har krav på etter EMK, vil variere fra sak til sak avhengig av sakens art og forholdene for øvrig.

Arbeidsgruppen tolker for sin del EMDs uttalelser i Kamasinski-saken slik at det ikke stilles krav om i hvilken form bistanden kan kreves, som tolking eller oversettelse.[89] Denne forståelsen synes imidlertid å være omstridt. EU-kommisjonen har fremmet et forslag for Rådet om at en siktet skal ha rett til skriftlig oversettelse av alle relevante dokumenter.[90] Hva som ligger i forslaget er uklart. Kommentarene til dette forslaget er sparsomme, men det går frem at den variasjon som eksisterer i dag blant EU's medlemsland er akseptabel så lenge forhandlingene forblir rettferdige.[91]

Med arbeidsgruppens utgangspunkt kan dokumenter "tolkes fra arket" for den anklagede, uten at dette i seg selv anses som et konvensjonsbrudd. EMD presiserte imidlertid i Kamasinski-saken at noen dokumenter vil være viktigere enn andre i vurderingen av om den anklagede får en rettferdig rettergang. Konsekvensene vil dermed kunne være konvensjonsbrudd hvis visse dokumenter ikke oversettes skriftlig.

Arbeidsgruppen kjenner ikke til noen praksis fra EMD eller Kommisjonen hva gjelder oversettelse av rettsbøker og kjennelser. Det legges til grunn at EMK artikkel 6(3)(e) får anvendelse, men at det bare i sjeldne tilfeller vil være et brudd på EMK dersom disse dokumentene blir tolket i stedet for oversatt dersom siktede er representert ved forsvarer. Vurderingstemaet vil være det samme som ovenfor under dokumenter generelt, nemlig om kravet til rettferdig rettergang er oppfylt. Videre får EMK artikkel 6(3)(e) anvendelse på kjæremål.[92]

Heller ikke tidspunktet for når dokumenter skal tolkes eller oversettes følger av EMK eller EMDs praksis. I forhold til konvensjonsbrudd vil vurderingen også her være hva som skal til

[86] Kamasinski v. Østerrike, A 168 (1989) punkt 74-77, og til Luedicke, Belcacem og Koc, A29 (1978) punkt 48.
[87] Dette ble lagt til grunn i Kamsinski v. Østerrike, A 168 (1989) punkt 76-77.
[88] Kamasinski v. Østerrike, A 168 (1989) punkt 74.
[89] Lorentzen, Rehof, Trier, Holst-Christensen og Vedsted-Hansen, side 369.
[90] COM(2004)0328, artikkel 7.
[91] COM(2004)0328, side 15.
[92] Luedicke, Belkacem og Koc, A29 (1978) punkt 49.

for at siktede skal få en rettferdig rettergang. Mulighetene til kontradiksjon i rettsmøter og bruk av rettsmidler, vil være vektige argumenter.

Hvilke deler av rettsmøtene som skal tolkes, er for alle typer rettsmøter behandlet under overskriften ”hovedforhandling og dom ” på de to neste sidene.

4.3.2.4.3 Hovedforhandling og dom

EMK artikkel 6(3)(e) får anvendelse også på hovedforhandlingen. Problemstillingene knyttet til tolking og oversettelse av dokumenter vil i stor grad være de samme som i rettsmøter under etterforskningen.

Under hovedforhandlingen vil det sjelden være behov for skriftlig oversettelse av dokumenter, idet behovet skal ha blitt dekket allerede under forberedelsene til denne. Dersom nye dokumentbevis føres under forhandlingene, vil vurderingstemaet i forhold til EMK artikkel 6(3)(e) være om siktede har krav på å få dokumentene oversatt skriftlig, se over i punkt 4.3.2.4.2.

Arbeidsgruppen mener at hvis man overfører EMDs praksis til det norske rettssystemet, vil det foreligge en rett for tiltalte til å få tolket i hvert fall innledningsforedraget. Det legges videre til grunn at alle forklaringer må tolkes i sin helhet. Det samme gjelder uttalelser fra aktører under sakens gang som omhandler straffesaken som sådan. Uttalelser av mer administrativ karakter kan muligens utelates, men siktede kan ha en klar interesse av å høre også disse. Hva gjelder dokumentbevis, må det gjøres en nøye vurdering. Det kan vanskelig sies noe generelt om hvor mye av prosedyrene som må oversettes for at EMK skal overholdes. Arbeidsgruppen legger til grunn at det normalt vil være nødvendig å tolke i hvert fall et sammendrag av prosedyrene i tillegg til påstandene i sin helhet. Dersom et slikt sammendrag skal presenteres for tiltalte, må det fortrinnsvis være taleren selv eller dommeren som lager dette. Det må altså ikke overlates til tolken å bestemme hva som skal gis av informasjon til siktede.

Videre får EMK artikkel 6(3)(e) anvendelse på rettens dom i saken. Det er ikke noe absolutt krav til skriftlig oversettelse av dommen. Vurderingen må være om domfelte uten slik oversettelse vil forstå tilstrekkelig til å vurdere en anke, eventuelt assistert av sin forsvarer.[93]

4.3.3 Møte med politi og påtalemyndighet

I gjeldende straffeprosesslov, lov 22. mai 1981, er det ingen bestemmelser som uttrykkelig omtaler bruk av tolk eller translatør under minoritetsspråkliges møte med politi og påtalemyndighet. Flere bestemmelser i straffeprosessloven kan imidlertid tolkes i den retning at de forutsetter kommunikasjon via tolk.

4.3.3.1 Pågripelse

I henhold til straffeprosessloven § 177 skal den som blir pågrepet av politiet, gis opplysning om det lovbruddet mistanken gjelder. Dersom det foreligger skriftlig pågripelsesbeslutning, skal siktede gis en avskrift av denne. Etter EMK artikkel 5(2) skal også grunnen for

[93] Kamasinski v. Østerrike, A 168 (1989) punkt 85.

pågripelsen fremgå. Bestemmelsens formål om informasjonsplikt til den pågrepne vil ikke bli oppfylt uten at opplysningene blir formidlet til siktede på et språk han forstår.

4.3.3.2 Avhør

Straffeprosessloven § 230 gir hjemmel for å oppta forklaring av mistenkte, vitner og sakkyndige. Bestemmelsens tredje ledd lyder slik:

> Forklaringen skal skrives ned, leses opp til vedtagelse og så vidt mulig forelegges avhørte til underskrift. Dersom avhørt ønsker det, kan gjennomlesing tre i stedet for opplesing. Krever han endringer, skal disse foretas ved tilføyelse i rapporten. Har det ikke vært anledning til å skrive ned forklaringen på stedet, skal det gjøres snarest mulig. Av rapporten må det kunne ses om de former loven foreskriver, er iakttatt.

Bestemmelsens formål om å få nedtegnet en mest mulig presis forklaring som den avhørte har muligheten til å kontrollere, vil ikke kunne overholdes uten at avhøret av en minoritetsspråklig skjer ved bruk av tolk. Tilsvarende forutsetning om bruk av tolk kan innfortolkes også i flere bestemmelser i påtaleinstruksen.

Påtaleinstruksen § 8 - 2 annet ledd lyder slik:

> Avhøringen skal skje på en måte som er egnet til å få en så vidt mulig sammenhengende forklaring om det forhold saken gjelder. Mistenkte skal gis anledning til å gjendrive de grunner mistanken beror på, og anføre de omstendighetene som taler til fordel for ham.

Bestemmelsen gjelder bare avhør av mistenkte. For avhør av vitner er det tilsvarende bestemmelser i § 8 - 5 flg.

4.3.3.3 Påtaleinstruksen § 2 - 8

Med påtaleinstruksen av 28. juni 1985 § 2 - 8 innførte man en generell bestemmelse om tolking og oversettelse av saksdokumenter i straffesaker. Utgangspunktet er at påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet, samt påtalemyndighetens rettsmiddelerklæringer og avgjørelser av retten, skal oversettes til et språk tiltalte forstår. Når det gjelder de øvrige saksdokumentene, for eksempel rapporter fra politiavhør, må det foretas en vurdering ut fra hva som er nødvendig for å vareta siktedes interesser. Bestemmelsen er nærmere drøftet i punkt 4.3.5.

4.3.4 Møte med domstolene

4.3.4.1 Rett til tolk - domstolloven § 135

Domstolloven § 135 er forstått slik at den gir retten både rett og plikt til å oppnevne tolk når vilkårene for dette er til stede. Den anklagedes rettigheter er ikke utrykkelig nevnt. Men i moderne rettspraksis er bestemmelsen tolket slik at den gir retten ansvar både for at ”interessen til de ikke norsk-kyndige ivaretas og at språkproblemer ikke fører til uriktige avgjørelser,” jf. Rt. 1986 side 573.

Hovedregelen er etter domstolloven § 135 at det skal brukes tolk dersom noen ”som ikke kan norsk” skal delta i rettsmøtet. I Rt. 1986 side 573 ble det funnet tilstrekkelig at vedkommende behersket norsk, mens Høyesterett i Rt. 1991 side 1365 fant det tilstrekkelig at vedkommende hadde et ”brukbart kjennskap til engelsk,” og at det derfor ikke var nødvendig å oppnevne thai-tolk. Av mangel på en prinsippavgjørelse av EMD om hvilke språkbarrierer som skal

kvalifisere til en rett til tolk, er det vanskelig å fastslå nærmere hvilke krav som følger av EMK.

Dersom vedkommende behersker norsk i tillegg til et annet språk, vil det ikke være nødvendig å oppnevne tolk, jf. Rt. 1986 s 573. Man har heller ikke noe ubetinget krav på å velge selv hvilket språk man ønsker forhandlingene tolket på, dersom man behersker flere fremmede språk, Rt 1991 side 1365. Det er retten som oppnevner tolk, og som beslutter hvilket språk som skal tolkes.

Tolkebehovet i medhold av domstolloven § 135 oppstår dersom noen som tar del i forhandlingene, ikke kan norsk. Bestemmelsen gjelder bare for personer som deltar i rettsmøtet. Tilhørere omfattes ikke av bestemmelsen. Det er underforstått i prosesslovgivningen at embetsdommere og dommerfullmektiger må kunne norsk. Meddommere og lagrettemedlemmer bør ikke velges blant personer med utilstrekkelig kjennskap til det norske språk, jf. domstolloven § 76 første ledd og § 91 første ledd tredje punktum.[94] I teori er det antatt som underforstått at den som skal opptre som prosessfullmektig eller forsvarer for norsk rett, må beherske norsk.[95] Det vil da være manglende norskkunnskaper hos tiltalte, vitner og sakkyndige som vil kunne medføre bruk av tolk ved møte med domstolene i straffesaker.

Slik domstolloven § 135 forstås i dag, er rettens plikt til å oppnevne tolk ikke begrenset bare til avhørssituasjonen for å få tolket en forklaring avgitt av en minoritetsspråklig til norsk for retten. Plikten omfatter nå også tolking av uttalelser i forhandlingen til et språk den minoritetsspråklige forstår.

Det er ikke nødvendig med tolk dersom både retten, eventuelle rettsvitner og partene alle snakker et fremmed språk den som avhøres kan forklare seg på, jf. domstolloven § 135 annet ledd første punktum. I disse tilfellene forstår også den anklagede det språk som snakkes i retten.

I rettsmøter i etterforskningsfasen er det ikke nødvendig med tolk dersom dommeren selv kan det fremmede språk, selv om aktor, forsvarer og et eventuelt rettsvitne ikke har tilsvarende språkkunnskaper, jf. domstolloven § 135 tredje ledd. Det er i teorien antatt at bestemmelsen må tolkes innskrenkende for tilfeller hvor det ikke er siktede selv som forklarer seg, men et vitne som snakker et språk siktede ikke forstår.[96] Hvis ikke, vil bestemmelsen ikke være i overensstemmelse med EMK. Bestemmelsen må, sammenholdt med ordlyden i den gamle straffeprosessloven 1887 § 121, forstås slik at dommeren i disse situasjonene skal opptre som tolk, ikke at rettens øvrige aktører skal være uforstående til hva som fremkommer i retten. Se om dette også i punkt 4.2.2.

4.3.4.2 Omfanget av tolkingen i retten

I straffeprosessloven 1887 fremgikk det av § 121 at forklaringer skulle tolkes, mens det av § 340 fremgikk at av prosedyrene skulle i hvert fall påstandene tolkes. Da § 121 i 1918 ble overført til domstolloven i noe endret form, ble ordlyden endret til ”skal nogen, som ikke kan

[94] En arbeidsgruppe har foreslått en endring i domstolloven slik at for dårlige kunnskaper i samisk skal kunne føre til forbigåelse av meddommere, se Revisjon av domstolloven kapittel 5, side 29 og denne rapport kapittel 9.3.
[95] Bøhn side 406.
[96] Bøhn side 409.

norsk, ta del i forhandlingen, brukes en tolk…" Som nevnt ovenfor, fremgikk det ikke av forarbeidene om noen realitetsendring var tilsiktet. Domstolloven § 135 første ledd kan tolkes både til å uttrykke domstolenes plikt til å benytte tolk ved minoritetsspråkliges deltagelse i rettsmøter, og til i tillegg å uttrykke at alt som sies i løpet av rettsmøtet skal tolkes. Den sist nevnte tolkningen må i tilfelle sammenholdes med straffeprosessloven § 304 tredje ledd, som er den eneste lovbestemmelsen i intern norsk rett som i dag uttrykkelig sier noe om hvilke deler av forhandlingen som skal tolkes.

Paragraf 340 fra straffeprosessloven 1887 ble videreført i § 304 siste ledd uten ytterligere merknader i forarbeidene. Ordlyden var imidlertid endret:

> Forstår tiltalte ikke det norske språk, eller er han døv, må i det minste de påstander som er nedlagt av aktor og forsvarer bringes til den tiltaltes kunnskap.

Ved overføringen har henvisningen til prosedyrene blitt utelatt. Meningen i den gamle lov var bare å uttale seg om hvor stor del av prosedyrene som skulle tolkes for tiltalte. Bestemmelsen var taus i forhold til hvor stor del av forhandlingene for øvrig som skulle tolkes. Den nåværende § 304 gjelder i sin helhet prosedyrene. Men slik tredje ledd nå lyder, kan man lett få inntrykk av at minstekravet for bruk av tolk under rettsmøter med en minoritetsspråklig tiltalt er påstandene.

EMD har i sin praksis presisert at siktede må få tolket alt som vedkommende behøver for å få en rettferdig rettergang.[97] Dette kravet gjelder som norsk rett, jf. menneskerettsloven § 2.

4.3.4.3 Oppnevning av tolken og tolkingen i retten

Domstolloven § 138 lyder slik:

> Om opnævnelse av retstolk og om tolkens pligter og ugildhet gjælder de regler, som er git om sakkyndige. Likeledes faar §§ 103 og 104 tilsvarende anvendelse.
> Stillingen som rettstolk kan forenes med stillingen som protokollfører eller rettsvitne.

I bestemmelsen er regler for sakkyndige gitt tilsvarende anvendelse for "rettstolker". Straffeprosessloven kapittel 11 omhandler sakkyndige. Straffeprosessloven § 138[98] ligger i dette kapittelet, og lyder slik:

> Enhver som retten oppnevner til å gjøre tjeneste som sakkyndig, plikter å påta seg vervet.
> Før retten oppnevner noen som sakkyndig, bør den som regel spørre om han er villig. Erklærer han seg uvillig, bør han ikke oppnevnes om det er anledning til å oppnevne en annen.
> Sakkyndig har rett til godtgjørelse etter særskilt lov.

Etter domstolloven § 138 jf. straffeprosessloven § 138 har partene krav på å få uttale seg før "rettstolk" oppnevnes. Også den aktuelle tolk skal forespørres. Når oppnevning har skjedd, har tolken plikt til å påta seg vervet. Tolken kan straffes med bøter dersom han ikke tar vervet eller forsømmer sine plikter, jf. domstolloven § 208.

---

[97] Kamasinski v Østerrike, A 168 (1989), pkt 74 og Luedicke, Belkacem og Koc v Tyskland, A29 (1978) punkt 42.
[98] Som befinner seg i lovens kapittel 11 om sakkyndige.

Domstolloven § 208 lyder slik:

> Negter en sakkyndig eller en retstolk at overta hvervet, og han ikke opgir nogen grund eller bare opgir en grund, som er forkastet ved retskrafig kjendelse, eller uteblir han fra et retsmøte uten gyldig forfald eller uten at melde sit forfald i tide, eller forlater han retsstedet uten tilladelse, før møtet er slut, eller gjør han sig skyldig i andet forsømmelig eller utilbørlig forhold, kan han straffes med bøter og paalægges helt eller delvis at erstatte de omkostninger, som er voldt.

I henhold til domstolloven § 138 får også bestemmelsene om rettsvitner i domstolloven §§ 103 og 104 tilsvarende anvendelse på rettstolker. Disse bestemmelsene lyder slik:

> § 103
> Rettsvitnene gjør ikke tjeneste mer enn en dag, dersom de ikke samtykker i å fortsette, eller behandlingen av samme sak varer lenger, og de ikke fritas.
> De skal følge nøye med i forhandlingene og gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil i oppfatningen eller nedtegnelsen av det som foregår.
> Ved slutningen av rettsmøtet eller forretningen skal de spørres, om de har noe å bemerke. Deres erklæring protokolleres.
>
> § 104
> Første gang noen gjør tjeneste som rettsvitne ved en domstol, skal dommeren eller den som styrer forretningen foreholde vitnet de plikter som påhviler et retsvitne, og ta imot vitnets forsikring om samvittighetsfullt å oppfylle dem.

Etter at retten er satt, avgir tolken forsikring som bestemt for rettsvitner, domstolloven § 138 jf. domstolloven § 104. Dette innebærer at tolken bare avgir forsikring ved første gangs tjenestegjøring i retten. Samtidig skal tolken etter domstolloven § 104 foreholdes de plikter som påhviler tolken. Dette gjøres som regel i rettsmøtet, noe som kan være en fordel fordi også de øvrige aktører da blir orientert eller minnet om tolkens oppgave.

Etter domstolloven § 138 jf. § 103 annet ledd er tolken tillagt en oppgave som går klart ut over tolkens funksjon i henhold til tolkens yrkesetiske regler, nemlig ansvaret for å "gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil i oppfatningen … av det som foregår."[99] Bestemmelsen må oppfattes slik at plikten begrenser seg til rent språklige misforståelser. Tolken har imidlertid plikt til å påpeke problemer som kan følge av mangler ved selve tolkingen.

Domstolloven § 138 jf. § 103 siste ledd bestemmer at rettsvitnet ved slutningen av rettsmøtet skal spørres om rettsvitnet har noe å bemerke. *Bøhn* viser til at tolken i samsvar med denne bestemmelsen skal spørres om det er skjedd feil eller misforståelser i forbindelse med oversettelsen eller feil ved protokollasjonen i rettsmøtet.[100] Svaret skal protokolleres. For øvrig vises det til kapittel 6.

4.3.4.4 Rettsmidler

Det er ingen bestemmelser i norsk rett om rett til tolk ved annen kontakt med retten enn i forbindelse med rettsmøter. Så det er dermed ingen uttrykkelig hjemmel for å oppnevne tolk dersom en minoritetsspråklig skulle ønske å benytte seg av sin rett etter straffeprosessloven § 312 første ledd eller § 380 første ledd første punktum til å avgi muntlig anke eller kjæremål for retten utenfor rettsmøte. Det følger av straffeprosessloven § 312 annet ledd og § 380 at

[99] Retningslinjer for god tolkeskikk, kappitel 2 og www.udi.no/tolking
[100] Bøhn side 414.

muntlige anker og kjæremål skal settes opp skriftlig på stedet. Når anken eller kjæremålet avgis av en minoritetsspråklig, vil det ofte være vanskelig å gjøre betryggende uten tolk til stede.

Domfelte kan også motta forkynnelse av dom ved fremmøteforkynning ved rettens kontor, jf. domstolloven § 159a tredje ledd. Han vil i disse tilfellene motta en kopi av dommen. Det er intet klart lovpåbud om tilkalling av tolk eller oversetting av dommen i dette tilfellet. I punkt 4.3.6 er det gjort nærmere rede for gjeldende rett om forkynning.

4.3.5 Oversettelse av dokumenter

Spørsmålet om oversettelse av dokumenter er mest praktisk i etterforskningsfasen utenfor rettsmøter, samt i forbindelse med forkynnelse. Denne del av rapporten vil i hovedsak omtale regelverket om oversettelse av dokumenter i etterforskningsfasen, men vil også kort omtale dokumenter som skal forkynnes. Om forkynning for øvrig vises det til punkt 4.3.6.

Siktede kan i etterforskningsfasen ha begrenset tilgang til politidokumenter av etterforskningshensyn. Rett til dokumentinnsyn er en vurdering som gjøres uavhengig av siktedes språkferdigheter, og en nærmere vurdering av kriteriene ligger derfor utenfor rammene av arbeidsgruppens mandat.

De eneste bestemmelsene i norsk straffeprosess som uttrykkelig omhandler oversettelse av dokumenter til et språk en minoritetsspråklig siktet forstår, finnes i påtaleinstruksen.[101] Hovedbestemmelsen er § 2 - 8:

> *Oversettelse når siktede ikke forstår norsk*
>
> Dersom siktede ikke forstår norsk, skal påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet, jf. kap. 17 til 22, eller rettsmiddelerklæring, jf. kap. 27, oversettes til et språk vedkommende forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at innholdet i avgjørelsen blir muntlig oversatt når avgjørelsen blir forkynt eller meddelt siktede.
>
> Bestemmelsen i første ledd gjelder også ved forkynning av dom, jf. §26 - 3 , og ved meddelelse av kjennelser og andre rettslige beslutninger.
>
> For øvrig skal sakens dokumenter oversettes på det offentliges bekostning i den grad det anses påkrevd for å vareta siktedes interesser i saken.

I bestemmelsen brukes "oversettelse" både om skriftlig oversettelse og om tolking.

Når det gjelder de saksdokumenter som faller inn under § 2 - 8 siste ledd, så som dokumentbevis, skal det foretas en vurdering ut fra hva som er nødvendig for å vareta siktedes interesser. Hver sak må vurderes konkret. Tiltalte har ingen generell rett til å få alle dokumentene oversatt, jf. Rt. 1988 s. 314.

Uenighet mellom partene om hvilke dokumenter som skal oversettes, kan fremmes for overordnet påtalemyndighet. Retten kan avgjøre spørsmål på ethvert trinn i saken.[102] Hva

[101] Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten, FOR-1985-06-28-1679.
[102] NOU 1984:27 side 89 annen spalte.

gjelder de typer dokumenter som er spesielt nevnt i § 2 - 8 første og annet ledd, er utgangspunktet at de skal oversettes, men at tolking godtas dersom dette anses ubetenkelig. Påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet, herunder en tiltalebeslutning, skal oversettes til et språk tiltalte forstår. Påtaleinstruksen § 18 - 3 annet ledd viser til instruksens § 2-8 hva gjelder påtaleunnlatelse[103], og § 20 - 5 annet ledd om forelegg. Tilsvarende bestemmelse gjelder for rettsmiddelerklæringer, og for forkynnelse av dom og meddelelse av kjennelser eller andre beslutninger fattet av retten. Av påtaleinstruksen § 22 - 5 fremgår det at tiltalebeslutningen skal oversettes etter reglene i § 2 - 8 dersom tiltalte ikke forstår norsk. Felles for disse dokumentene er at de skal forkynnes.

I intern norsk rett[104] er det ingen lovhjemmel for oversettelse eller tolking av sakens dokumenter fra rettsspråket til et fremmed språk. Det har vært anført at straffeprosessloven § 242 og § 264 inneholder en forutsetning om oversettelse av saksdokumenter, men dette ble avvist av Høyesterett i Rt 1988 s. 314.

Arbeidsgruppen anser at påtaleinstruksen er i samsvar med EMK hva gjelder oversettelse av dokumenter. Spørsmålet om rettighetene i konvensjonen overholdes i praksis, drøftes nærmere i punkt 5.4.

Domstolloven § 136 har bestemmelser om oversettelse av sakens dokumenter fra fremmedspråk til norsk. Det ligger utenfor arbeidsgruppens mandat å gå nærmere inn på denne bestemmelsen.

4.3.6 Forkynning

Forkynning er en måte å meddele et skriftlig dokument på, som regnes som særlig betryggende. Regler om framgangsmåten ved forkynning av dokumenter finnes først og fremst i domstolloven kapittel 9. Forkynning kan som hovedregel skje på fire måter: I rettsmøte, ved postforkynning, ved "fremmøteforkynning" eller ved stevnevitne.

Det som i hovedsak er aktuelt å forkynne i straffesaker, er tiltalebeslutning, straffeprosessloven § 263, og innkalling til rettsmøter, straffeprosessloven § 275 fjerde ledd (hovedforhandling) og § 243 (rettsmøter under etterforskningen, herunder pådømming etter § 248, tilståelsesdom). I tillegg må straffedommer forkynnes for domfelte, jf. domstolloven § 159 a. Kjennelser behøver ikke forkynnes, jf. straffeprosessloven § 52 annet ledd, men i praksis gjøres dette ofte. Fengslingskjennelser meddeles som regel siktede ved opplesning i rettsmøte. Et forelegg skal normalt meddeles, men kan i særlige tilfeller forkynnes for siktede, påtaleinstruksen § 20 – 5.

Dagens straffeprosesslov og domstollov sier intet om at dokumentene må være skrevet på, eller bli oversatt til, et språk adressaten forstår. Etter påtaleinstruksen § 2 – 8 skal imidlertid "påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet", herunder eventuell tiltale, oversettes til et språk vedkommende forstår. Det samme gjelder ved forkynning av dom eller meddelelse av kjennelser og andre rettslige beslutninger, jf. § 26 – 3 sjuende ledd. Hvis det anses "ubetenkelig", kan oversettelsen skje muntlig, dvs. ved bruk av tolk. Påtaleinstruksen gjelder bare ved forkynning/meddelelse gjennom politiet.

---

[103] Både melding om påtaleunnlatelse og informasjon om eventuelle vilkår skal gis skriftlig, sammen med melding om rett til å kreve at påtalemyndigheten bringer saken inn for retten, frist for dette, samt kopi av siktelsen, jf. påtaleinstruksen § 18 - 3 første ledd.

[104] Ut over det som følger av EMK, jf. menneskerettsloven § 2.

Hvis dom i straffesak skal avsies ved opplesing, er lovens hovedregel at tiltalte under hovedforhandlingen skal innkalles til dette rettsmøtet, domstolloven § 159 a annet ledd. Tiltalte har plikt til å møte. Til dette rettsmøtet er det vanskelig å tenke seg at dommen kan foreligge ferdig oversatt, siden den ennå ikke er avsagt. Dette innebærer at dommen må tolkes muntlig for tiltalte i forbindelse med opplesingen.

Forkynning ved stevnevitne er etter dagens regler i domstolloven § 159 a subsidiær i forhold til de øvrige forkynningsmåtene, og skal bare benyttes om disse ikke lar seg gjennomføre.

Etter forskrift om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser av 24. juni 1927 § 13, skal domfelte av stevnevitnet spørres om han vedtar dommen. Dette skjer før domfelte har hatt anledning til å konferere med sin forsvarer, noe som understreker betydningen av at kvaliteten på tolkingen eller oversettelsen av dommen er god.

4.3.7 Møte med forsvarer

Tolking ved samtale med forsvarer er ikke nevnt eksplisitt i EMK, men det er reist spørsmålstegn ved om tiltalte har rett til dette på myndighetens bekostning ut fra en tolkning av EMK artikkel 6(3)(e) "language used in court." EMD har ikke avklart problemstillingen.[105] Kommisjonen har i to uttalelser konkludert med at art 6(3)(e) ikke er anvendelig.[106] Begrunnelsen var at bestemmelsen bare omfattet relasjoner mellom tiltalte og dommeren. Disse avgjørelsene var forut i tid for Kamasinski-saken,[107] hvor det ble forutsatt at også etterforskningsfasen, inklusive politiavhør, var omfattet av bestemmelsen. Kommisjonen la dermed til grunn et for snevert syn på omfanget av artikkel 6(3)(e) til at den kan forsvares etter dagens praksis, og uttalelsene knyttet til rett til tolk ved samtale med forsvarer har mindre vekt. EU-kommisjonen har foreslått en regelfesting av retten til tolk i møte med forsvarer.[108] Siden intensjonen med forslaget er å sørge for lik praktisering av EMK i EU uten å gi større rettigheter enn det som følger av konvensjonen, vil det si at EU-kommisjonen tolker EMK artikkel 6(3)(e) til å omfatte denne retten. EU-parlamentet startet behandlingen av forslaget i februar 2005.

Det har også blitt hevdet i juridisk teori at en unnlatelse av å avhjelpe kommunikasjonsvanskeligheter mellom tiltalte og forsvareren i hvert fall etter omstendighetene vil kunne være i strid med art 6(3)(b) eller retten til en rettferdig rettergang i artikkel 6(1).[109]

Selv om det ikke er avklart hvorvidt tiltalte på generelt grunnlag har rett til tolk i samtale med forsvarer etter EMK, er det sannsynlig at det i hvert fall i enkeltsaker vil forekomme at tiltalte ellers ikke vil få en rettferdig rettergang.

Ingen lovhjemmel i intern norsk rett omhandler problemstillingen om kommunikasjon mellom en minoritetsspråklig tiltalt og hans forsvarer. Salærforskriften gjelder blant annet for

[105] Lorenzen, Rehof, Trier, Holst-Christensen og Vedsted-Hansen, side 368.
[106] EMK X v Austria 29 mai 1975 og EMK X v Tyskland 15 juli 1983.
[107] Kamasinski v Østerrike, A 168 (1989) punkt 76-77.
[108] COM(2004)0328, artikkel 6 nr. 2.
[109] Lorenzen, Rehof, Trier, Holst-Christensen og Vedsted-Hansen, side 368.

rettsoppnevnte tolker, jf. salærforskriften § 1 annet ledd. Etter praksis, og i samsvar med forutsetningen i § 5 fjerde ledd, tolkes imidlertid denne bestemmelsen slik at også nødvendige utgifter til tolking hos forsvareren dekkes av det offentlige. Salærforskriften § 5 fjerde ledd lyder slik:

> I de tilfeller hvor advokaten eller den sakkyndige bruker tolk, er vedkommende ansvarlig for godtgjøring til tolken. Advokaten skal attestere tolkens regning og må i denne forbindelse bl.a. kontrollere dato og tidsbruk for tolketjenesten. Tolkens regning skal deretter som hovedregel inntas i advokatens arbeidsoppgave og vedlegges i forbindelse med innsendelse av oppgaven. Dersom tolken unntaksvis sender særskilt arbeidsoppgave må også denne attesteres av advokaten.

Selv om lovhjemmel mangler, har tiltalte etter en tolking av salærforskriften generell rett til tolk i samtale med forsvarer. I og med at spørsmålet ikke er avklart av EMD, er det uklart hvorvidt man i Norge på dette felt gir tiltalte rettigheter ut over minimumsrettighetene i EMK artikkel 6(3).

4.3.8 Fornærmedes rett til tolk ved samtale med sin advokat

En fornærmet i en straffesak kan på visse vilkår få oppnevnt advokat som skal ivareta fornærmedes interesser i anledning straffesaken, jf. straffeprosessloven § 107a. Advokaten tilkommer salær dekket av det offentlige etter reglene i salærinstruksen, jf. salærinstruksen § 1 første setning. Dersom fornærmede ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper, vil kommunikasjonen mellom advokat og klient vanskeliggjøres uten bruk av tolk.

EMK artikkel 6 gir ikke eksplisitt rett til tolk for andre personer enn siktede. Fornærmede har dermed ingen uttalte rettigheter etter bestemmelsen. Det finnes heller ingen interne norske lovregler om rett til tolk i disse tilfellene.

Dersom bistandsadvokaten er oppnevnt av retten, vil i praksis også tolking mellom advokat og klient dekkes av det offentlige etter salærforskriften § 5, på lik linje som mellom forsvarer og klient, jf. ovenfor under rapportens punkt 4.3.7.

Utenfor straffeprosesslovens ordning med bistandsadvokat kan den fornærmede i visse tilfeller ha rett til advokatbistand etter rettshjelpsloven. Justisdepartementet har etter rettshjelpsloven § 6 annet ledd etablert særskilte rettshjelpstilbud til voldsofre og kvinner som er mishandlet av ”person som kvinnen er gift med eller lever sammen med.” I begge tilfeller gis retten til advokatbistand uten behovsprøving, dvs. uavhengig av fornærmedes inntekt eller formue. Det vises til Justisdepartementets rundskriv G-73/96 med hensyn til de nærmere vilkår for slik advokatbistand. Det er etter Justisdepartementets faste praksis lagt til grunn at bistanden også omfatter bruk av tolk i nødvendig utstrekning for å sikre kommunikasjonen mellom den fornærmede og advokaten.

4.4 Oppsummering av gjeldende rett

Menneskerettsloven § 2 fastslår at blant annet EMK skal gjelde som norsk lov. I denne konvensjonen er det særlig artikkel 5(2), 6(3)(a) og (e) som er aktuelle ved spørsmålet om rett til og bruk av tolk og skriftlige oversettelser i straffesaker. Felles for disse bestemmelsene er at det i konvensjonen som utgangspunkt ikke skilles mellom rett til tolking og skriftlig oversettelse. Valget mellom disse fremgangsmåtene er dermed opp til myndighetene i det aktuelle konvensjonslandet. Det er likevel slik at EMD anerkjenner at noen dokumenter er

det viktigere for siktede å få lese enn andre. Om det i den aktuelle saken har vært noen overtredelse av konvensjonsbestemmelsene, må avgjøres på bakgrunn av en helhetsvurdering av om det har vært en rettferdig rettergang.

Artikkel 5(2) gir en person som er frihetsberøvet, rett til straks å få informasjon om grunnlaget for dette på et språk han forstår. Dette vil for en minoritetsspråklig anklaget bety at informasjonen enten må tolkes eller oversettes for ham. Etter konvensjonspraksis skal det gjøres en konkret vurdering både av innholdet i informasjonen og om informasjonen er gitt tidsnok. Det er ingen klare retningslinjer i konvensjonen eller EMDs praksis for hvor raskt informasjonen må gis på et språk siktede forstår.

Artikkel 6(3)(a) gir den anklagede rett til straks å få tilstrekkelig informasjon om innholdet i siktelsen og bakgrunnen for dette på et språk han forstår, da dette er nødvendig for at han skal kunne iverksette sitt forsvar.

Artikkel 6(3)(e) gir den anklagede rett til å få benytte tolk på myndighetenes bekostning ved språkproblemer under straffesaken. Retten omfatter bruk av tolk eller oversettelse av saksdokumenter under hele rettergangen, også i forbindelse med politiavhør, i det omfang som er nødvendig for at den anklagede skal få en rettferdig rettergang. EMD har ikke avgjort spørsmålet om bestemmelsen omfatter rett til tolk ved samtale med forsvarer. I Norge gis slik rett i praksis etter en tolking av salærinstruksen. Fordi spørsmålet ikke er avgjort av EMD, er det uklart hvorvidt man i Norge gir siktede rettigheter ut over minimumsrettighetene i EMK artikkel 6(3).

Ingen internrettslig lovhjemmel omhandler uttrykkelig en persons rett til tolk ved møte med norsk politi eller påtalemyndighet, men straffeprosessloven §§ 180 (pågripelse) og 230 (avhør) forutsetter en kommunikasjon også med den minoritetsspråklige. Rett til eller plikt til oversettelse av saksdokumenter, er heller ikke hjemlet i lovtekst. Men påtaleinstruksen, som er en sentral forskift, pålegger i § 2 - 8 påtalemyndigheten en plikt til å oversette visse typer dokumenter. Avgjørelser om påtalespørsmålet og påtalemyndighetens rettsmiddelerklæringer skal som hovedregel oversettes, alternativt tolkes. Det samme gjelder ved politiets forkynnelse av dommer og meddelelse av kjennelser og beslutninger. Saksdokumenter for øvrig skal oversettes eller tolkes på det offentliges bekostning "i den grad det anses påkrevd for å vareta siktedes interesser i saken."[110]

Domstolloven § 135 regulerer bruk av tolk i rettsmøter. Bestemmelsen, slik den tolkes i lys av EMK, gir retten plikt til å tilkalle tolk dersom noen som deltar som aktør i et rettsmøte ikke kan norsk, det være seg vitne, sakkyndig eller siktet. I norsk rettspraksis har man ansett at "et brukbart kjennskap til" det aktuelle språket ikke utløser plikt til å benytte tolk. I rettsmøter under etterforskningen kan dommeren opptre som tolk, dersom dommeren snakker det fremmede språk. Ingen lovbestemmelse hjemler bruk av tolk eller oversettelse av dokumenter ved møte med domstolene utenfor rettsmøte.

Rett til tolk ved samtale med forsvarer følger av en tolking av salærinstruksen. Det er uavklart hvorvidt rett til tolk ved samtale med forsvarer er hjemlet i EMK. I og med at spørsmålet ikke er avklart av EMD, er det uklart hvorvidt man i Norge gir tiltalte rettigheter ut over minimumsrettighetene i EMK artikkel 6(3).

[110] Påtaleinstruksen § 2 – 8 tredje ledd.

5 Tolking og oversettelse

5.1 Innledning

Som følge av økt migrasjon, internasjonal kriminalitet og økt mobilitet mellom landegrensene, har behovet for tolking i retten, ikke minst i straffesaker, økt sterkt i alle land. Det har samtidig de senere årene foregått en utvikling hvor behovet for å styrke minoritetsspråkliges stilling i straffesaker har fått økt oppmerksomhet. Blant annet innenfor EU har det de siste årene pågått et arbeid som tar sikte på å gi bindende minstekrav for medlemslandene når det gjelder å sikre minoritetsspråkliges rettigheter.

De formelle reglene om rett til tolk innenfor norsk strafferettspleie har stort sett vært uendret i mange år. De viktigste reglene i domstolloven har vært materielt uendret siden 1915. De siste endringer i regelverket fant sted med ny påtaleinstruks, som kom i 1985. Fortsatt har vi ingen regler som gir minoritetsspråklige rett til tolk ved politiavhør. Det er på det rene at de sparsomme interne regler i norsk rett i svært vekslende grad tilfredstiller Norges forpliktelser etter Den europeiske menneskerettskonvensjon, som Norge har vært folkerettslig forpliktet av siden 1953. Konvensjonen ble en integrert del av norsk lov ved ikrafttredelsen av menneskerettsloven av 21. mai 1999, se lovens § 2.

I regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter (St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum) er det i punkt 4.1 uttalt:

> De internasjonale menneskerettighetene er minimumsstandarder. På mange områder der individers interesser står mot myndighetenes, mener Regjeringen at man ikke bør nøye seg med å legge seg så tett som mulig opp mot minstekravene. Norges internasjonale rolle tilsier at myndighetene på mange områder yter mer på det nasjonale planet enn det som umiddelbart følger av de internasjonale bestemmelsene.

I punkt 4.2.1 heter det videre:

> Menneskerettighetene har også en mer indirekte innvirkning. Norske jurister vil tolke norsk lovgivning slik at den er i samsvar med de folkerettslige forpliktelsene, ved at man bygger på en forutsetning om at norsk rett er i overensstemmelse med folkeretten. Utarbeidelse av ny lovgivning må også være i samsvar med menneskerettighetene. Menneskerettighetene bør derfor tas hensyn til både ved de forutgående utredningene og gjennom høringsrundene.

I kapittel 5 gjennomgår arbeidsgruppen de viktigste tiltak vi mener er nødvendige for å bringe norsk regelverk i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser, særlig etter EMK og EMDs praksis. På flere punkter er det naturlig også å se hen til situasjonen i andre land, ikke minst til det arbeid som pågår innenfor EU.

Arbeidsgruppen foreslår på enkelte punkter regelverk som går lenger enn de minimumsrettigheter som følger av EMK. Dette gjelder blant annet spørsmålet om skriftlig oversettelse av enkelte sentrale dokumenter, retten til tolk ved dokumentinnsyn og under samtale med forsvarer og retten til å kreve skriftlig oversettelse av en fellende straffedom. Vi foreslår også regler for bruk av tolk ved avhør av vitner hos politi og i retten og rett til tolk ved fornærmedes møte med forsvareren.

5.2 Tolking og oversettelse

5.2.1 Innledning

Behov for tolk i strafferettspleien oppstår enten på grunn av manglende språkkunnskaper, eller fordi det er truffet en politisk beslutning om at man har krav på å kommunisere på et særskilt språk som avviker fra rettsspråket. I Norge har samisk fått en slik særstilling som sist nevnt, jf. sameloven § 3-4 og rapportens kapittel 9. I denne del av rapporten vil følgende problemstillinger knyttet til rettigheter og plikter ved muntlig kommunikasjon med en minoritetsspråklig i strafferettspleien drøftes: 1) Hvilke språkbarrierer kvalifiserer til å benytte tolk og translatør på det offentliges bekostning? 2) I hvilke situasjoner skal det være rett til tolk, og 3) Hvordan skal politi og domstoler velge tolk eller translatør? Problemstillinger som er spesielle enten for politiet eller domstolene, drøftes i henholdsvis punkt 5.3 og 5.5.

5.2.2 Hvordan skal man avgjøre behovet for tolk og translatør?

Menneskerettsdomstolen har ikke kommet med noen prinsippavgjørelse om vilkårene som skal kvalifisere til fri bruk av tolk eller oversettelse. Det avgjørende har vært om siktede etter en helhetsvurdering har fått en rettferdig rettergang. I den europeiske menneskerettskonvensjonen brukes vilkårene ”language which he understands,” artikkel 5(2) og 6(3)(a), og ”cannot understand or speak the language used in court,” artikkel 6(3)(e). Konvensjonen skiller altså mellom de situasjoner hvor det bare er snakk om mottagelse av informasjon, jf. artikkel 5(2) og 6(3)(a), og hvor det også er av betydning at man kan uttrykke seg tilstrekkelig presist på det språk som benyttes av myndighetene, jf. artikkel 6(3)(e). Det finnes personer som forstår godt norsk, men har problemer med å uttrykke seg. Språkkunnskaper kan imidlertid være vanskelig å vurdere, og det kan også være stor forskjell på aktivt og passivt ordforråd.

I intern norsk rett benyttes uttrykket ”nogen som ikke kan norsk” i domstolloven § 135. Høyesterett uttalte i Rt. 1986 s. 573 at det var tilstrekkelig at vedkommende behersket norsk, mens i Rt. 1991 side 1365 hadde siktede et ”brukbart kjennskap” til engelsk og fikk ikke oppnevnt thai-tolk som begjært. Spørreundersøkelsen blant dommerne viste at det hersker betydelig usikkerhet om hvor gode språkkunnskaper som må til for at tolk ikke skal tilkalles, noe som viser at det er et behov for klargjøring.[111] Også undersøkelsen arbeidsgruppen har gjort blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor tyder på dette.[112]

Spørreundersøkelsen blant dommerne viste at en rekke hensyn tillegges vekt når tolk vurderes oppnevnt, ikke bare språkkunnskaper.[113] Man skal være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner av denne del av undersøkelsen fordi det ikke var noe oppfølgingsspørsmål om i hvilke situasjoner de forskjellige momenter ble tillagt vekt. De kommentarer som deltagerne av undersøkelsen har inngitt, tyder på at andre hensyn enn språkkunnskaper i første rekke tillegges vekt i de situasjoner hvor retten oppnevner tolk under sterk tvil, nærmest ”for sikkerhets skyld.” Noe oppsiktsvekkende var det imidlertid at 15 % svarte at opplysninger om siktedes norskkunnskaper ble tillagt mindre vekt i vurderingen av om tolk skulle oppnevnes.

---

[111] Spørreundersøkelsen for domstolene spørsmål 5. Hele skalaen ble tatt i bruk, med hovedvekt på alternativ c, gode språkkunnskaper (forstår godt norsk og snakker norsk dagligtale).
[112] Spørreundersøkelsen spørsmål 1, 2, 3 og 5. Selve spørsmålsskjema er vedlegg 3 til rapporten.
[113] Spørreundersøkelsen spørsmål 3. Undersøkelsen er vedlegg 1 til rapporten. Generelle opplysninger om undersøkelsen fremgår av kapittel 1.3.4.

På grunn av mangelen på prinsippavgjørelse om spørsmålet i EMD, kan det ikke trekkes noen konklusjon om hvorvidt norsk rett har vært i overensstemmelse med minimumskravene i EMK. Usikkerheten med hensyn til hvilket nivå av språkkunnskaper som kvalifiserer til tolk, gjør det imidlertid sannsynlig at konvensjonsbrudd har forekommet. Resultatet av undersøkelsen blant dommerne må som nevnt ikke trekkes for langt. På samme måte som Høyesteretts begrepsbruk i de to ovenfor nevnte avgjørelsene, har også begrepene i arbeidsgruppens spørreundersøkelse et skjønnsmessig innhold. Hva den enkelte dommer legger i begrepene er ikke avgjørende, men derimot hvilke konklusjoner vedkommende kommer frem til.

Arbeidsgruppen finner det naturlig i vurderingen av vilkåret for rett til tolk og oversettelse å ta utgangspunkt i prinsippet om rettferdig rettergang i EMK, men for øvrig å frigjøre seg fra vurderingene rundt minimumskravene i EMK artikkel 6(3). Språkforståelse og evne til kommunikasjon er sentralt for å oppnå en rettferdig rettergang, og konsekvensene ved en feilvurdering av behovet for tolking kan være feilaktige eller mangelfulle rettsavgjørelser. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at det legges opp til rettigheter og plikter som i størst mulig grad skal sikre at de minoritetsspråklige ikke stilles dårligere enn en norsktalende.

Arbeidsgruppen mener at det, som etter EMK, bare er den minoritetsspråkliges språkferdigheter som skal være tema ved vurdering av oppnevning av tolk og behovet for oversettelse av dokumenter. Ved denne vurderingen vil den minoritetsspråkliges oppfatning av egne språkferdigheter veie tungt, men ikke være avgjørende. Andre vurderingstemaer, så som sakens alvor, sakens fremdrift og økonomiske konsekvenser, skal ikke tillegges vekt.

For situasjoner hvor en toveis kommunikasjon skal kunne skje, bør regelen etter arbeidsgruppens syn være at dersom den minoritetsspråklige ikke forstår og snakker norsk godt, skal han ha rett til tolk i møte med politi, påtalemyndighet og domstolene. Hva dette vil si, er og blir en skjønnsmessig vurdering, men det skal stilles relativt høye krav til språkferdighetene før tilkalling av tolk unnlates. Sakens kompleksitet kan ha betydning for vurderingen av om tolk skal benyttes fordi språkkunnskapene må vurderes opp mot de ord og begreper som kan forventes å komme frem under saken. God forståelse av dagligdags tale vil i mange tilfeller ikke være tilstrekkelig.

I de situasjoner hvor det bare er snakk om å gi informasjon til en siktet, så som formidling av siktelsen, må vedkommende forstå norsk godt, mens det ikke kan stilles noe tilsvarende krav til evnen til å uttrykke seg på norsk. Vurderingen i disse tilfellene kan by på problemer, idet andres forståelse kan være vanskelig å kontrollere.

På bakgrunn av de alvorlige konsekvensene som en feilaktig vurdering av tolkebehovet kan få, foreslår arbeidsgruppen at tvil om den minoritetsspråklige har tilstrekkelige språkkunnskaper til at kommunikasjonen kan skje på forsvarlig måte, skal medføre at tolk oppnevnes eller tilkalles.

I forbindelse med rettsmøter er det retten som må vurdere behovet og i tilfelle besørge tilkalling av tolk. Denne vurderingen må bygge på de opplysninger retten har om siktedes språkkunnskaper. Forut for rettsmøtet vil retten måtte bygge på opplysninger fra påtalemyndigheten og eventuelt forsvareren. Retten plikter å oppnevne tolk hvis behovet er

til stede, jf. domstolloven § 135 og EMDs avgjørelse Cuscani v Storbritannia.[114] Det er retten som i ettertid har bevisbyrden for at tolk var unødvendig. Hvis det først under rettsmøtet viser seg at det er behov for tolk, må forhandlingene utsettes til tolk er til stede.

I møte med politi og påtalemyndighet vil det i første omgang være tjenestemannen som må foreta vurderingen av om tolk er nødvendig. Arbeidsgruppen har vært i tvil om det bør være en ubetinget rett for siktede til å kreve spørsmålet om tilkalling av tolk forelagt for retten. Det dreier seg om en svært viktig avgjørelse for siktede. På den annen side kan man ikke se bort fra at en rett til å kreve spørsmålet forelagt for retten, kan benyttes til trenering av saken fra siktedes side. I og med at det er frivillig å gi forklaring for politiet, mener arbeidsgruppen at siktedes rettigheter er tilstrekkelig ivaretatt uten en slik overprøvelsesmulighet. Mener siktede at han blir nektet tolk til tross for at han har rett til det, vil den naturlige reaksjon være å nekte å gi forklaring. Dersom det blir begjært rettslig avhør, må retten uansett ta stilling til spørsmålet om tolk.

At retten er ansvarlig for å oppnevne tolk når vilkårene er til stede, innebærer at siktede, et vitne eller en sakkyndig ikke gyldig kan si fra seg sin rett til tolk. Situasjonen vil kunne sammenlignes med oppnevning av forsvarer på det offentliges bekostning. Straffeprosessloven kapittel 9 har bestemmelser om når siktede har rett til forsvarer, og siktede kan ikke uten rettens medvirkning anta en annen forsvarer på det offentliges bekostning eller velge å fremstå urepresentert. Det kan virke unødvendig å tvinge den minoritetsspråklige til å benytte tolk dersom vedkommende mener seg kompetent. Men denne vurderingen kan ikke overlates til den minoritetsspråklige alene fordi det er retten som er ansvarlig for at siktede får en rettferdig rettergang. Retten er derfor ansvarlig for at spørsmålet med hensyn til om tolk skal oppnevnes, avgjøres korrekt, uavhengig av oppfatningen til den minoritetsspråklige eller andre aktører.[115] Slike oppfatninger skal bare tillegges vekt som et moment i vurderingen av siktedes, vitnets eller den sakkyndiges språkferdigheter.

Arbeidsgruppen har kommet til at omfanget av tolkingen i et rettsmøte i unntakstilfelle kan begrenses. Se nærmere om dette i punkt 5.5.3.

5.2.3 Rett til tolk

Etter EMDs praksis har en minoritetsspråklig siktet rett til tolk i det omfang som er nødvendig for at siktede både skal ha kunnskap om saken mot ham, og slik at han forsvare seg ved å fremsette sin versjon av hendelsene.[116] Rettigheten gjelder under hele saken. Arbeidsgruppens forslag til endringer i regelverket har dette som utgangspunkt. Enkelte av forslagene gir siktede noe mer omfattende rettigheter enn det som følger av EMDs praksis, men ofte vil det måtte gjøres en konkret vurdering i hver enkelt sak om det er rett til tolk.

5.2.3.1 Møte med politiet

I henhold til EMK artikkel 5(2), 6(3)(a) og (e) jf. menneskerettsloven § 2, har siktede rett til tolking og oversettelse under hele straffeprosessen, også i møte med politiet. Se nærmere om dette i punkt 4.3.3. Arbeidsgruppen foreslår at retten til tolking i politiavhør lovfestes i straffeprosessloven ny § 230 a, som også er ment å omfatte vitner. Kriteriet for rett til tolk

[114] Dom 24. september 2002 punkt 38-40.
[115] Cuscani v The United Kingdom, dom 24 september 2002 punkt 38-40.
[116] Kamasinski v Østerrike, A 168 (1989), punkt 74.

skal være det samme som i møte med domstolen, dvs. Om den minoritetsspråklige ikke forstår og snakker avhørsspråket godt. Tolk vil også kunne være nødvendig i andre situasjoner, for eksempel i forbindelse med pågripelse, ved orientering om begrunnelsen for en pågripelse, ved muntlig anke eller kjæremål, eller ved gjennomgang av straffesaksdokumenter.

Tolking skal være vederlagsfritt for den minoritetsspråklige også ved møte med politiet i straffesaker. Dette fremgår av utkast til straffeprosessloven ny § 230 a, hvor plikten til å tilkalle tolk påhviler politiet. Det vil etter forslag til endring i straffeprosessloven § 437 første ledd ikke være adgang til å kreve disse utgiftene tilbake fra siktede i form av saksomkostninger.

5.2.3.2 Møte med domstolene

Rett til tolk i rettsmøter følger i dag av domstolloven § 135 og EMK artikkel 6(3)(e) jf. menneskerettsloven § 2. Som det er gjort nærmere rede for i punkt 4.3.4.1, er det enkelte uklarheter med hensyn til tolkingen av domstolloven § 135. Deler av bestemmelsen er heller ikke hensiktsmessig å opprettholde. Arbeidsgruppen foreslår derfor at retten til tolk under forhandlingene i retten skal fremgå av domstolloven ny § a. Etter sin ordlyd vil bestemmelsen omfatte alle som tar del i forhandlingene, dvs. også vitner og sakkyndige. Vilkåret for retten til tolk er at noen enten ikke kan forstå, høre eller tale norsk. Hørsel- og talehemmedes rett til tolk er dermed inntatt i samme bestemmelse. Se nærmere om hørsel- og talehemmede i staffeprossen i kapittel 8. Hvordan man skal avgjøre behovet for tolk og translatør, drøftes nærmere i punkt 5.2.2, mens oversettelser av dokumenter tas opp i punkt 5.4. I tillegg foreslår arbeidsgruppen rett til tolk ved muntlig kjæremål eller anke. Dette vil i praksis bare være aktuelt utenfor rettsmøter når siktede ikke har oppnevnt forsvarer.

Bistanden av tolk skal være vederlagsfri for den minoritetsspråklige. Dette fremgår av at det er retten som skal tilkalle tolk, se utkast til domstolloven ny § a. Det vil ikke være adgang til å kreve myndighetenes utgifter til tolk tilbake fra siktede i form av saksomkostninger, se forslag til endring i straffeprosessloven § 437 første ledd.

5.2.3.3 I samtale med forsvarer

Som det fremgår av rapportens punkt 4.3.7 er det uklart hvorvidt EMK omfatter rett til tolk i samtale med forsvarer. I intern norsk rett har man etter en tolking av salærinstruksen hatt slik rett ved samtale med offentlig oppnevnt forsvarer.

Arbeidsgruppen peker på at god kommunikasjon mellom forsvarer og siktede er en forutsetning for en rettferdig rettergang. Det er myndighetenes ansvar at en minoritetsspråklig får de samme muligheter til kommunikasjon som en norsktalende. Prinsippet om bistand av tolk i nødvendig utstrekning for å sikre kommunikasjonen mellom den tiltalte og hans/hennes oppnevnte forsvarer, foreslås derfor lovfestet som et viktig prinsipp i norsk straffeprosess. Dette er i samsvar med EU-kommisjonens forslag til enkelte prosessuelle rettigheter i straffesaker i EU.[117] I forslaget som foreligger til drøftelse i EU-parlamentet, er forslaget opprettholdt, men det er gjort redaksjonelle endringer i teksten. At tolking under samtale med oppnevnt forsvarer skal være vederlagsfri, foreslås inntatt i straffeprosessloven § 100 nytt tredje ledd.

[117] COM(2004)0328 artikkel 6 nr. 2.

I England er det politiets ansvar å tilkalle tolk slik at den pågrepne kan kommunisere med sin offentlig oppnevnte forsvarer.[118] Arbeidsgruppen anser det ikke hensiktsmessig å gi en tilsvarende plikt i Norge. Praksis i dag er at forsvarer selv tilkaller tolk der dette er nødvendig, enten klienten er pågrepet eller ikke.

5.2.3.4 I samtale med bistandsadvokat

Retten skal oppnevne advokat på det offentliges bekostning som skal bistå fornærmede i enkelte typer saker, jf. straffeprosessloven §§ 107 a og 107 b. Særskilte regler om advokatbistand til fornærmede i visse typer saker finnes også i rettshjelpsloven. Ingen slik rett følger av EMK. For at en minoritetsspråklig fornærmet skal kunne kommunisere med sin advokat, er det en forutsetning at man får rett til å benytte tolk i disse samtalene. Det er allerede fast praksis at tolk kan benyttes i rimelig og nødvendig utstrekning i disse sakene, men arbeidsgruppen foreslår en lovfesting av retten til bruk av tolk i nødvendig utstrekning for å sikre kommunikasjon mellom fornærmede og dennes advokat i de tilfeller advokatbistanden gis på det offentliges bekostning, se forslag til straffeprosessloven § 107 b nytt tredje ledd.

5.2.4 Valg av tolk og translatør

Tilgangen på kvalifiserte tolker varierer fra språk til språk. Er det mer enn èn tolk som kan skaffes til oppdraget, vil man måtte foreta et valg. Ikke sjelden står tolkebrukerne; domstolen, politi, påtalemyndighet, forsvarer eller bistandsadvokat, overfor et valg hvor tolkens kvalifikasjoner må veies opp mot tilgjengelighet. Den best kvalifiserte tolken bor kanskje i en annen landsdel, eller rettsmøtet må utsettes dersom vedkommende skal benyttes. Kostnadene vil også stige betydelig ved å velge en tolk som må reise for å få utført oppdraget i forhold til en som har arbeidssted i nærheten. Nedenfor vil problemstillingen om tolkens kvalifikasjoner kontra tilgjengelighet vurderes nærmere. Valget mellom translatører vil sjeldnere medføre slike vurderinger, da avstander har mindre betydning i dag med rask postgang og tilgang til telefaks og e-post.

<u>Domstolenes valg av tolk</u>

Resultatet fra spørreundersøkelsen blant dommerne viser at tolker i dag i hovedsak tilkalles fra fire kilder: offentlige tolkebyrå, privat tolkebyrå, rettens egne lister eller domstolenes tolkeregister.[119]

Ordinært har tolkebrukeren liten innflytelse over valg av tolk dersom man benytter et tolkebyrå. Oppdraget går til byrået, som velger hvilken tolk som skal møte. Oppdragsgiveren kan spesifisere nærmere hvilke kvalifikasjonskrav man vil at tolken skal ha. I hvilket omfang dette faktisk gjøres, varierer fra domstol til domstol og fra sak til sak. Ved å overlate valg av tolk til byrået, risikerer man at byrået tar ikke-faglige hensyn i sitt valg, for eksempel at det velges en tolk som skal betale en større andel av sin godtgjørelse til byrået enn en annen, hvilket kan indikere at tolken har lavere kvalifikasjoner. Det presiseres at arbeidsgruppen ikke har noe grunnlag for å si at slik praksis faktisk forekommer, men peker på risikoen for dette.

[118] Police and Criminal Evidence Act 1984 Codes of Practice C paragraph 13.9.
[119] Spørreundersøkelsen spørsmål 10.

Kvalitetssikring av rettens egne lister over tolker vil variere. Bruk av slike lister er derfor lite ønskelig fordi tolkingens kvalitet vanskelig kan kontrolleres av tolkebrukeren.

Bruken av det særlige tolkeregisteret for domstolene er økende, og ventes innen kort tid å være domstolenes dominerende kilde ved valg av tolk. Se nærmere i rapportens kapittel 11 om registeret. Tolker er oppført i registeret etter kvalifikasjoner. Ved at man bestiller tolk fra den kategorien som er forutsatt å være best kvalifisert, kan man anta at kvaliteten på tolkingen gjennomgående blir bedre. Ved søking i domstolenes tolkeregister vil man kunne få opp alle tolker som tar oppdrag innenfor vedkommende område, uavhengig av bosted. Dette betyr at også tolker som bor langt unna, vil fremgå av rapporten fra registeret. Brukeren kan imidlertid unngå dette ved å sortere geografisk, for eksempel ved bruk av postnummer. Vi har i dag ingen oversikt over i hvilken utstrekning domstolene velger en tolk fra lavere kategori som bor nær rettsstedet, framfor en bedre kvalifisert tolk i en annen del av landet.

Arbeidsgruppen understreker hvilket viktig arbeidsredskap det særlige tolkeregisteret for domstolene er, og som det fremtidige nasjonale tolkeregisteret[120] forhåpentligvis vil bli. Med disse registrene har man konkrete holdepunkter for tolkens kvalifikasjoner, noe som tidligere var vanskelig for tolkebrukerne å få kjennskap til. I vurderingen av hvilken tolk som skal velges, må kvalifikasjoner tillegges vekt, men det må likevel foretas en helhetsvurdering som også omfatter avstander, kostnader, tidsperspektiv og sakens art og alvor. Klare regler om hvilken vekt de forskjellige argumenter skal ha, er svært vanskelig å gi, idet vekten vil variere fra sak til sak. Det vises ellers til rapportens kapittel 11 om domstolenes tolkeregister.

Fjerntolking kan bli en realitet i retten om relativt kort tid. Slik tolking via videooverføring eller telefonavhør, kan i noen tilfeller avhjelpe problemet med geografiske avstander. Men det kan være kvalitetsbegrensninger ved fjerntolking i komplekse samhandlingssituasjoner som for eksempel et rettsmøte. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at fjerntolking i retten foreløpig brukes med varsomhet, og bare dersom forholdene er tilstrekkelig tilrettelagt. Se mer om dette under "Valg av tolk hos politiet og påtalemyndigheten" og i punkt 2.5.2.3.

<u>Valg av tolk hos politiet og påtalemyndigheten</u>
Politiets valg av tolk er av stor betydning. Særlig vises det til viktigheten av god kommunikasjon i politiavhør. I tillegg overlater retten ofte til politiet å tilkalle tolk til rettsmøter under etterforskningen.[121] Politi og påtalemyndighet har ikke noe tilsvarende register som det særlige registeret for domstolene. Arbeidsgruppens undersøkelse tyder på at det er vanlig å ha egne lister eller register for hvert enkelt tjenestested.[122] Også bruk av tolkebyrå forekommer. I tillegg har enkelte etterforskere egne lister. Når det gjelder bruk av tolkebyrå, vises det til det som ovenfor er sagt om domstolenes bruk.

Kvalitetssikringen av egne lister og registre vil variere. Eksempelvis har Oslo politidistrikt et eget tolkeregister som inneholder ca. 1000 navn. På bakgrunn av erfaringer fra en nylig avholdt tospråklig test (ToSPoT),[123] er målet å redusere antall registrerte tolker til ca. 300. Bare halvparten av de 65 registrerte tolkene som deltok i testen besto den. Se rapportens kapittel 2 for nærmere omtale av testen. Etter planen skal Oslo Politidistrikt i samarbeid med UDI teste og kurse alle som står oppført i Oslo politidistrikts register i 2004 og 2005.

---

[120] Se rapportens kapittel 11.3.
[121] Spørreundersøkelsen blant dommerne spørsmål 2, 8 og 9.
[122] Se kapittel 1 og spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikter og lensmannskontor spørsmål 15 i vedlegg 3.
[123] Se punkt 2.5.2.2.

Arbeidsgruppen antar at politiet i fremtiden vil benytte det nasjonale tolkeregisteret.[124] Man vil da ha et godt utgangspunkt for å vurdere tolkenes kvalifikasjoner. I vektingen mellom kvalitet kontra tilgjengelighet vil politiet, som domstolen, måtte foreta en helhetsvurdering. I de situasjoner hvor man kan benytte fjerntolking, vil geografiske avstander ha mindre betydning i vurderingen. Men slike hjelpemidler skal ikke benyttes ukritisk. Det er klare kvalitetsbegrensinger ved telefontolking. Denne kommunikasjonsformen egner seg derfor bare for kortere samtaler. Skjermtolking kan være et godt supplement til fremmøtetolking, forutsatt at det tekniske utstyret som er tilgjengelig, tilfredsstiller tolkens behov for særlig gode lytteforhold. Ved bruk av fjerntolking er det dessuten nødvendig at brukerne er seg særlig bevisst de muligheter og begrensninger som denne kommunikasjonsformen innebærer, og kan tilpasse sin kommunikasjon etter dette. Det vises til nærmere omtale om fjerntolking i rapportens kapittel 2.5.2.3.

5.3 Møte med politiet

5.3.1 Innledning

Som det fremgår av punkt 4.3.3, er regelverket som omhandler møte mellom en minoritetsspråklig og politi eller påtalemyndighet, vanskelig tilgjengelig. Man må forholde seg til EMK slik konvensjonen praktiseres av menneskerettsdomstolen, og en utvidende tolking av straffeprosessloven og påtaleinstruksen. Uten et lett tilgjengelig regelverk vil man ha vanskeligheter med å etablere en ensartet praksis, og man risikerer at bestemmelser i EMK blir oversett, og i verste fall overtrådt.

The European Code of Police Ethics ble vedtatt av ministerkomiteen i Europarådet 19. september 2001. Artikkel 53 lyder slik:

> *The police shall provide interpretation/translation where necessary throughout the police investigation.*

Bestemmelsen er ment å tilfredsstille EMK artikkel 5(2).[125]

5.3.2 Pågripelse

En pågripelse besluttes ordinært av påtalemyndigheten, men kan også besluttes av retten[126] eller en polititjenestemann.[127] Beslutningen skal være skriftlig, men hvor det er fare ved opphold kan den være muntlig. En muntlig beslutning skal nedtegnes snarest mulig.[128]

Som det er påpekt i rapportens kapitel 4.3.3.1, fremgår det ikke uttrykkelig av straffeprosessloven at en minoritetsspråklig har krav på å få formidlet begrunnelsen for pågripelsen på et språk han forstår, men dette kan innfortolkes som en forutsetning i straffeprosessloven § 177. Arbeidsgruppen foreslår at rettigheten skal fremgå uttrykkelig av straffeprosessloven, se forslag til nytt annet ledd i straffeprosessloven § 177. Slik lovfesting

[124] Det nasjonale tolkeregisteret er nærmere omtalt i rapportens kapittel 11.3.
[125] Dette fremgår av kommentar til bestemmelsen.
[126] Jf. straffeprosessloven § 175.
[127] Jf. straffeprosessloven § 176 første ledd, første setning.
[128] Jf. straffeprosessloven § 175 første ledd, andre og tredje setning.

vil redusere risikoen for feilaktige avgjørelser og vurderinger, og bringer lovteksten i samsvar med EMK artikkel 5(2), slik konvensjonen tolkes av EMD.

Det er ikke et krav etter EMK at siktede må underrettes på et språk han forstår om grunnlaget for pågripelsen samtidig som pågripelsen finner sted.[129] Pågripelsesbeslutningen kan dermed utformes på norsk selv om den anklagede er minoritetsspråklig, og det vil ikke være nødvendig å få denne tolket eller oversatt i forbindelse med selve pågripelsen. Selv om enhver sak må undergis en konkret vurdering, synes det klart at forpliktelsene med hensyn til tidsperspektivet i EMK artikkel 5(2) er oppfylt dersom politiet følger straffeprosessloven §§ 180 og 232. Av disse bestemmelsene fremgår det blant annet at den mistenkte snarest mulig skal gis adgang til å forklare seg for politiet (§ 180), og at han skal gjøres kjent med "..hva saken gjelder.. " før det foretas avhør.

Etter straffeprosessloven § 177 skal den pågrepne ha en avskrift av en skriftlig pågripelsesbeslutning. Arbeidsgruppen mener at avskriften må besørges oversatt snarest mulig for en minoritetsspråklig siktet. Det vises til forslaget til endringer i påtaleinstruksen § 2 - 8. I alle fall bør beslutningen foreligge i oversatt versjon når politiavhøret innledes, forutsatt selvsagt at siktede raskt gis adgang til å forklare seg, jf. straffeprosessloven § 180. Dersom det viser seg at man ikke kan få beslutningen oversatt før avhøret iverksettes, må beslutningen tolkes. Beslutningen må likevel oversettes snarest mulig.[130]

Arbeidsgruppen ser behovet for både å dokumentere at tolk er vurdert, og også å videreføre informasjon om bruk av tolk i straffesakskjeden. Det skal derfor fremgå av en eventuell egenrapport at tolk er brukt og hvilket språk det er tolket til og fra .[131] Det er likeledes viktig at det fremgår av rapporten om den pågrepne har bedt om tolk uten at tolk er benyttet, eller om vedkommende har hatt merknader til valget av tolk.

5.3.3 Innføring i arrest

Etter pågripelsen skal den pågrepne føres inn i arresten etter reglene i politiinstruksen.[132] Arbeidsgruppens undersøkelser viste at terskelen er høy for å tilkalle tolk i forbindelse med innbringelsen.[133] Uten tolk ved innføring i arrest, blir det liten eller ingen kommunikasjon mellom politiet og den minoritetsspråklige.

Under sine besøk til Norge i 1993, 1997 og 1999, har The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) gjentagende påpekt svakheter ved politiets rutiner med hensyn til kravet om umiddelbar informasjon til de pågrepne om deres rettigheter.[134] Hensynet til minoritetsspråklige sto sentralt i denne kritikken. På anbefaling fra CPT utgir Politidirektoratet i dag en brosjyre, "Rettigheter og plikter ved pågripelse," som skal deles ut ved innføring i arrest. Den er

---

[129] Se kapittel 4.3.2.1.

[130] Bestemmelsen er ment å gi en bedre rettsikkerhet enn det som følger av englsk rett. Police and Criminal Evidence Act 1984 Codes of Practice C paragraph 13.10, som gir rett til tolk snarest mulig, men ikke til oversettelse av dokumentet på dette stadiet av saken.

[131] I England følger det av Police and Criminal Evidence Act 1984 Codes of Practice C paragraph 13.11 at når tolk tilkalles, skal dette nedtegnes i rapporter. Det samme gjelder avtale om å gjennomføre avhør uten tolk til stede.

[132] Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) av 22. juni 1990.

[133] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikter og lensmannskontor spørsmål 3. Se også kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt. Undersøkelsen er vedlegg 3 til denne rapport.

[134] CPT 1993 og 1999.

oversatt til 12 språk[135] og innholder informasjon om den arrestertes rett til å varsle pårørende, ambassade og advokat. Brosjyren[136] innholder også informasjon om tidsfrister som politiet må overholde med hensyn til eventuell fremstilling for retten, at man plikter å oppgi personalia, men at man for øvrig ikke plikter å forklare seg for politiet. Videre gir brosjyren retningslinjer for fysiske forhold i arresten, krav på legetilsyn m.m. Brosjyren er myntet på alle pågrepne, ikke bare minoritetsspråklige.

Allerede ved innføring i arrest må politiet gjøre en vurdering av om pågrepne snakker norsk, og i tillegg hvilke(t) språk han/hun kan. Tilsvarende bestemmelse finnes for eksempel i England.[137] Det er viktig for å ivareta siktedes rett til tolk under den videre behandlingen av saken at denne informasjonen noteres i saksdokumentene på et fast sted slik at den lett lar seg gjenfinne av andre. Se også om dette i forrige punkt, 5.3.2. Det anbefales at plikten til å foreta en slik vurdering skal regelfestes. Det antas å være mest hensiktsmessig at dette fremgår av retningslinjene for føring av arrestjournalen, "Rapport om pågrepet/innbrakt person." Arbeidsgruppen anbefaler at dette blir vurdert i forbindelse med det pågående arbeidet med ny forskrift om politiarrest.

Arbeidsgruppens undersøkelser viser at plikten til å dele ut "Rettigheter og plikter ved pågripelse" ikke følges fullt ut i Norge.[138] For å sikre utlevering av brosjyren anbefalte CPT at de pågrepne skulle bekrefte at de var blitt informert om de aktuelle rettighetene.[139] En slik bekreftelse krever samarbeid fra den som innbringes. Arbeidsgruppen foreslår at det inntas et sjekkpunkt i arrestjournalen[140] som krysses av ved utlevering av brosjyren i henhold til anbefalingene fra CPT. Tilsvarende bør gjøres for opplysninger om den pågrepne er minoritetsspråklig, og hvilket språk han/hun snakker.

EU-kommisjonen har foreslått at en pågrepet skal få utlevert et "Letter of Rights" ved innføring i arrest, med standard informasjon om hvilke rettigheter vedkommende har.[141] Dokumentet skal ha en felles utforming i alle medlemslandene og skal være tilgjengelig på alle språk i EU. I tillegg til den standardutformingen som dokumentet skal ha med en del minimumsrettigheter, skal eventuelle særskilte rettigheter for de enkelte land fremgå. Minimumsrettighetene som skal fremgå av dokumentet er 1) retten til advokatbistand, 2) rett til tolk, 3) rett til oversettelse av relevante saksdokumenter, 3) rett til spesiell oppmerksomhet dersom pågrepne ikke kan forstå eller følge prosessen (som følge av alder, mental, fysisk eller følelsesmessig tilstand), og 4) rett til kommunikasjon. Dokumentet skal utstedes i to eksemplarer, hvorav den ene signeres av den pågrepne.[142]

Det foreslåtte "Letter of Rights" vil gå betydelig videre og innholdet vil være mer prinsipielt enn vår hjemlige brosjyre "Rettigheter og plikter ved pågripelse." Kommisjonens forslag er ikke vedtatt i EU, og om så skjer vil det ikke bli bindende for Norge. I skrivende stund er forslaget under vurdering av EU-parlamentet. Forslaget som foreligger for EU-parlamentet[143]

---

[135] Engelsk, tysk, fransk, spansk, albansk, arabisk, russisk, samisk, serbokroatisk, somali, urdu og vietnamesisk.
[136] Brosjyren er publisert på internet: http://www.politi.no/publikasjoner/arrest.shtml
[137] Police and Criminal Evidence Act 1984, code of practice C paragraph 3.5(c)ii.
[138] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikter og lensmannskontor spørsmål 4. Se også rapportens kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt. Undersøkelsen er vedlegg 3 til rapporten.
[139] CPT 1999, artikkel 28.
[140] Det skal føres journal over alle personer som er innsatt eller anbragt i politiarrest, jf. politiinstruksen § 9 - 6.
[141] COM(2004)0328, artikkel 14 og dennes vedlegg A.
[142] Se vedlegg 7.
[143] Provisional 2004/0113(CNS).

har små endringer i forhold til EU-kommisjonens forslag på de punktene som nå omtales.[144] Så langt møter det betydelig og prinsipiell motbør i komiteen for materiell strafferett. Hvorvidt forslaget vil bli vedtatt, er derfor ikke klart.

Arbeidsgruppen foreslår at man også i Norge vurderer å innføre bruk av "Letter of Rights" tilsvarende det som nå vurderes i EU. Brosjyren "Rettigheter og plikter ved pågripelse" blir i så fall overflødig. Ved utarbeidelsen av et slikt dokument er det naturlig å se hen den tiltenkte standard utformingen i EU. Hvis EU-kommisjonens forslag blir vedtatt, bør det norske dokumentet være i samsvar med dette. Da vil man i tillegg ha elementet med gjenkjennelse for den pågrepne, som raskt kan finne ut hva som skiller rettighetene og pliktene i Norge i forhold til situasjonen i andre land vedkommende er kjent med. Kostnadene ved standard oversettelser av dokumentet vil bli beskjedne, særlig sett opp mot den økte grad av sikkerhet myndighetene får for at den pågrepne faktisk har fått den informasjon han trenger i prosessen.

Med mindre den arresterte bare er innbrakt etter reglene i politiloven og løslates innen fire timer,[145] vil den siktede normalt (1) hentes inn til avhør hos politiet eller (2) presenteres et forelegg før eventuell løslatelse. Begge situasjonene kan innebære et behov for tolk. Avhør er behandlet i rapportens punkt 5.3.4, mens forelegg er behandlet i punkt 5.6.4.2.

5.3.4 Avhør

5.3.4.1 Generelt

Politiavhøret er etterforskerens viktigste arbeidsredskap.[146] At en minoritetsspråklig siktet har krav på tolk under politiavhør, fremgår av EMDs praksis etter en tolking av EMK artikkel 6(3)(e).[147] Av straffeprosessloven § 230 fremgår hovedreglene om rettigheter, plikter og gjennomføring av avhør, mens påtaleinstruksen kapittel 8 gir mer detaljerte regler om gjennomføringen. Bruk av tolk er ikke nevnt uttrykkelig, men slik det nærmere er drøftet i punkt 4.3.3.2, kan bestemmelsene tolkes til å innebære en forutsetning om dette.

Den enkelte etterforsker må foreta en skjønnsmessig vurdering av behovet for tolk i en avhørssituasjon.[148] Hvilken språkbarriere som skal gi rett til tolk under avhøret, er omhandlet i rapporten punkt 5.2.2. Av de undersøkelser arbeidsgruppen har gjort, synes politiets praksis for bruk av tolk under avhør å variere mellom tjenestestedene, og nok også fra person til person.[149]

Arbeidsgruppen foreslår at rett til tolk i politiavhør skal fremgå uttrykkelig av straffeprosessloven ny § 230 a. Dette er et viktig prinsipp, og en lettere tilgjengelig regel kan sikre likebehandling. Retten til tolk under avhør skal gjelde for alle som avhøres, selv om EMK artikkel 6 bare omhandler siktedes rettigheter. Bruk av tolk ved avhør av vitner og

---

[144] 2004/0113 (CNS).
[145] Politiloven § 8.
[146] Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2002 side 112.
[147] Kamasinski v Østerrike, A168 (1989), punkt 76 og 77.
[148] I boken Politirapport påpeker forfatterne at ansvaret for god og sikker kommunikasjon ligger hos politiet, og at under den innledende samtale "…må [avhører] sjekke ut om avhørte for eksempel har behov for tolk". Forfatterne presiserer at politiet, selv om ikke den avhørte føler behov for tolk, like fullt er sitt ansvar bevisst og vurderer spørsmålet på selvstendig grunnlag.
[149] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor spørsmål 5 og 6. Se også rapportens kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt. Spørsmålsskjema er vedlegg 3 til rapporten.

sakkyndige er en forutsetning for en effektiv etterforskning og rettergang, noe som styrker siktedes rettssikkerhet. Det kan også ha en prosessøkonomisk effekt.

Arbeidsgruppen har vurdert om det bør være noen unntak fra retten til tolk i særlige situasjoner, for eksempel hvis det haster meget å få foretatt et avhør. I England er det unntak for situasjoner hvor en tjenestemann vurderer at en forsinkelse av avhøret vil medføre bevisforspillelse, forstyrrelse, konflikt eller fysisk skade på personer, eller alvorlig skade på eller tap av eiendom, og tjenestemannen ser at et avhør ikke vil føre til vesentlig skade på vedkommendes fysiske eller mentale tilstand.[150]

Arbeidsgruppen mener at det ikke bør være noen unntaksmulighet fra plikten til å skaffe tolk ved avhør av en minoritetsspråklig. Det påpekes at et avhør skal følge formkravene i straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen kapittel 8, og vil som oftest skje på et lensmannskontor eller politistasjon. En samtale mellom en tjenestemann og en mistenkt eller et vitne på et åsted, karakteriseres ikke uten videre som et avhør.[151] Det er dermed ikke krav til tolk i slike sammenhenger. Men dersom en samtale med en mistenkt går over i et avhør, skal mistenkte gjøres oppmerksom på sine prosessuelle rettigheter. Dette må gjøres med tolk dersom mistenkte ikke snakker avhørsspråket godt.

Retten til tolk oppstår bare i situasjoner med kommunikasjonsproblemer. Det er ikke et krav om at kommunikasjonen man måler ut fra skal foregå på norsk. Arbeidsgruppens undersøkelser gir inntrykk av en varierende praksis når det gjelder bruken av et tredje språk, for eksempel engelsk, som avhørsspråk.[152] Den uensartede praksis understreker behovet for et klart regelverk for når tolk skal benyttes i avhør.

Arbeidsgruppen fraråder bruk av et tredje språk som avhørsspråk fordi det er særdeles viktig at avhøret blir så presist som mulig. Et stort ansvar ligger på den tjenestemann som beslutter denne gjennomføringsmåten, i og med at både avhørers og den avhørtes språkkunnskaper på tredjespråket skal vurderes korrekt. Det kan være svært vanskelig å vurdere andres språkkunnskaper, og det er lett å vurdere sine egne til å være bedre enn de faktisk er. Til tross for disse klare betenkelighetene, mener arbeidsgruppen ikke at det bør nedlegges et forbud mot å foreta et avhør på et tredje språk. I sporadiske enkelttilfeller, særlig ved korte avhør om ikke-tekniske forhold eller ved avhør av et vitne som ikke forventes å avgi forklaring som vil være et hovedsakelig bevis i saken, kan avhør på et tredje språk være akseptabelt. Forutsetningen for dette er at språkkunnskapene til både avhører og den avhørte vurderes nøye, og at tolk tilkalles i tvilstilfeller.

Før avhøret tar til, har man ofte ingen opplysninger om avhørspersonens språkkunnskaper, og dermed vet man heller ikke om det vil være behov for tolk. Et navn som indikerer utenlandsk opprinnelse sier ikke i seg selv noe om vedkommendes språkferdigheter.

Et krav om avklaring av tolkebehovet før et avhør iverksettes, vil kunne medføre ikke ubetydelige merkostnader og økt tidsbruk. Slikt krav vil ikke kunne sies å føre til noen bedring av siktedes rettssikkerhet, såfremt et påbegynt avhør avbrytes straks man oppdager at

[150] Code of Practice paragraph 11.18(c).
[151] Rt. 2003 s. 549.
[152] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor spørsmål 5 og 6. Se også rapportens kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt. Spørsmålsskjema er vedlegg 3 til rapporten. Det vises også til undersøkelser arbeidsgruppen har foretatt i Oslo politidistrikt.

det er behov for tolk.[153] En anmodning om tolk fra den avhørte, skal veie tungt i vurderingen. Bakgrunnen for avbrytelsen av avhøret nedtegnes i politirapporten. Det samme skal gjøres med eventuelle innsigelser mot politiets beslutning om ikke å tilkalle tolk

Et visst rom for skjønn i vurderingen av avhørspersonens språkkunnskaper vil det nødvendigvis alltid måtte være, og kvaliteten på tolkingen kan variere. Hvorvidt siktede har fått en rettferdig rettergang kan vanskelig avgjøres i ettertid uten lyd- eller videoopptak av avhøret. Et regelverk som sikrer at politiavhør tas opp på lyd- eller video vil etter arbeidsgruppens syn forebygge og avklare disse problemstillingene. Lydopptak av politiavhør omhandles særskilt i kapittel 12**.**

5.3.4.2 Gjennomføring av avhør av minoritetsspråklig

Påtaleinstruksen kapittel 8 gir regler for hvorledes et politiavhør skal gjennomføres. Ingen av reglene sier imidlertid noe om tolkens funksjon under avhøret. Det finnes med andre ord ingen bestemmelser som svarer til domstolloven §§ 103, 104, eller 138 om tolkens ansvar i retten. Heller ikke er det formelle krav til at politiet skal forvisse seg om at kommunikasjonen fungerer tilfredsstillende.[154]

Arbeidsgruppen anbefaler at klare bestemmelser om gjennomføringen av avhør av minoritetsspråklige tas inn i påtaleinstruksen kapittel 8. Så vidt det er mulig, skal avhørspersonen gis anledning til å uttale seg om valg av tolk og hvilket tolkespråk som brukes, se påtaleinstruksen ny § 8 - 11 første ledd. Innsigelser kan for eksempel dreie seg om tolkens habilitet, kjønn eller forhold som svekker tilliten til vedkommende. Det skal gå frem av avhørsrapporten om avhørspersonen er forespurt om valget av tolk, og eventuelle innsigelser skal protokolleres. Videre skal rapporten vise om den avhørte har bedt om tolk uten at tolk er benyttet.

Det er behov for å kontrollere den språklige kommunikasjonen under avhøret uavhengig av om tolk faktisk blir bruk. Forslag om tjenestemannens ansvar for å sikre den språklige kommunikasjonen er inntatt i utkastet.

Arbeidsgruppen ser det også som nødvendig å tydeliggjøre tolkens ansvar. Vi foreslår derfor at tjenestemannen innledningsvis skal gjøre de tilstedeværende oppmerksom på tolkens ansvar, grensene for tolkens ansvarsområde, reglene om taushetsplikt og kravet til habilitet, se utkast til påtaleinstruksen § 8 - 11 annet ledd. Opplysningene må formidles i avhørets innledende fase. At opplysningene er gitt, må fremgå av politirapporten.

Medlemmene i arbeidsgruppen er kjent med at mange tolkebrukere ikke vet hvordan kommunikasjon ved bruk av tolk skal foregå. En bestemmelse om at spørsmål og svar rettes samtaleparten, og ikke tolken, foreslås tatt inn i påtaleinstruksen ny § 8 - 11 tredje ledd. Tolkens funksjon bør av samme grunn regelfestes, slik at det klart fremgår at tolken ikke skal bes om å utføre andre oppgaver. Tolking i politiavhør skal utføres samvittighetsfullt og i samsvar med alminnelige regler for god tolkeskikk. Dersom det viser seg at tolkingen ikke kan gjennomføres på forsvarlig måte må tolken straks gi beskjed. Likeledes må tolken gi beskjed til den som taler dersom det blir brukt ord eller uttrykk som ikke lar seg entydig

[153] Forslaget er i tråd med anbefaling i Williksen og Bjerknes, som er pensum ved Politihøgskolen.

[154] I politiets lærebok Williksen og Bjerknes oppfordres politiet til å forvisse seg om at tolk og avhørte kommuniserer. Dette skal naturlig nok gjøres ved avhørets innledning.

oversette. Samtalepartene skal gjøres oppmerksomme på eventuelle feil og misforståelser som måtte oppstå som følge av tolkingen.

Påtaleinstruksen § 8 - 1 pålegger politiet blant annet å gjøre den mistenkte kjent med hva saken gjelder og med en eventuell siktelse før avhøret tar til. Vitner skal i følge instruksens § 8 - 5 gjøres kjent med hva det ønskes forklaring om. Praksis er at dette tolkes i politiavhørets innledende fase. I denne fasen vil også siktede få tolket informasjon om øvrige straffesaksdokumenter. Innholdet i kriminaltekniske undersøkelser, vitneavhør, spaningsrapporter osv. gjøres i dag kjent for siktede gjennom opplesning og oversetting via tolk.[155]

Det er viktig av hensyn til kvaliteten på tolkingen at tolken får gode arbeidsforhold, og god kommunikasjon mellom avhører og tolken vil bedre grunnlaget for dette. Arbeidsgruppen viser særlig til at avhøret skal foregå i et tempo som tar hensyn til tolkingen.[156]

Opplesning, gjennomlesning og vedtagelse av politiforklaringer

Gjeldende regler for opplesning, gjennomlesning og vedtagelse av politiforklaringer, fremgår av nåværende påtaleinstruksen § 8 - 11. Selv om avhøret gjennomføres ved hjelp av tolk, vil politiforklaringen alltid nedtegnes av avhøreren på norsk. Undersøkelser arbeidsgruppen har foretatt, tyder på at opplesning til vedtakelse i disse tilfeller i praksis skjer ved to forskjellige metoder:[157] 1) Tolken foretar en prima vista oversettelse, dvs. den nedtegnede forklaringen tolkes rett fra dokumentet, eller 2) avhøreren leser opp forklaringen mens denne tolkes.[158] Ut fra et tolkefaglig ståsted er det ingen tvil om at den siste metoden er mest tilfredsstillende. Felles for begge fremgangsmåtene er at den avhørte blir bedt om å vedta den nedtegnede og tolkede teksten som sin forklaring i saken. I realiteten ber norsk politi den minoritetsspråklige om å vedta en norsk tekst som sin forklaring enda vedkommende ikke er i stand til å lese den. Den avhørte blir med andre ord bedt om å stole på at tolkens muntlig oversatte versjon gjenspeiler det som faktisk står skrevet. Dette stiller den avhørte i et dilemma.

Det finnes ingen særlige regler som regulerer hvorledes gjennomlesning og vedtagelse skal gjennomføres når den avhørte ikke forstår språket på papiret han signerer. Problemet med krav om vedtagelse av en norsk tekst løses i praksis på forskjellige måter i politiet.

Enkelte etterforskere sørger for at tolken, i tillegg til den avhørte, signerer på dokumentet hvor avhøret er nedtegnet for å derved "binde" tolken til innholdet og oversettelsen. Arbeidsgruppen kan ikke se at tolkens underskrift har noen rettslig betydning. Ei heller løser ordningen den avhørtes dilemma: Er innholdet i dokumentet den avhørte blir bedt om å vedta og signere, tolket korrekt?

Arbeidsgruppen er også kjent med at enkelte etterforskere har utviklet en praksis der den avhørte gis et forbehold. Mot slutten av avhørsprotokollen (politirapporten), anfører etterforskeren setningen:

---

[155] Såfremt politiet ikke tilbakeholder dokumenter av hensyn til etterforskningen, jf. straffeprosessloven § 242.

[156] I England er det regelfestet at tolken skal få tid til å notere seg spørsmål og svar, se Police and Criminal Evidence Act 1984, Codes of Practice C, paragraph 13.3. Bestemmelsen må forstås på bakgrunn av at tolken har som oppgave å nedtegne forklaringen på tolkespråket, se samme bestemmelse første setning.

[157] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor spørsmål 7 og undersøkelser ved Oslo politidistrikt. Spørreskjema er vedlegg 3 til rapporten. Se også kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt, samt intervju med personer ved Oslo politidistrikt.

[158] I England skal den avhørte gis anledning til å lese eller få opplest forklaringen, Code of Practice paragraph 13.3. Som nevnt over vil tolken ha nedtegnet forklaringen på tolkespråket.

Dersom det tolken har lest opp og oversatt for meg stemmer overens med det som står skrevet i dette dokumentet, vedtar jeg innholdet som min forklaring i saken.

Opplest, oversatt til (tolkespråket) og vedtatt.

Arbeidsgruppen kan heller ikke se at en slik løsning har noen rettslig betydning.

Den avhørtes dilemma er den direkte årsaken til at politiet i England arbeider etter reglen i Criminal Evindence Act Code C paragraph 13.4, hvor det fremgår:

In the case of a person making a statement other than in English:
(a) the interpreter shall record the statement in the language it is made;
(b) the person shall be invited to sign it;
(c) an official English translation shall be made in due course.

Ordningen er i sterk motstrid til norsk praksis, men gir en større sikkerhet for resultatet. Siden den avhørte har kunnet lese det som er nedtegnet på et språk vedkommende forstår, har man i hvert fall en versjon som man med sikkerhet vet at den avhørte går god for. Om dette er oversatt riktig, kan senere etterprøves.

Til tross for svakhetene i det norske systemet, finner arbeidsgruppen ikke grunnlag for å foreslå endringer i dagens regelverk angående protokollasjon og vedtakelse av politiforklaringer. En bestemmelse tilsvarende Englands Code of Practice paragraph 13.4 vil gi en ordning som fremstår som tungvint, kostbar og uhensiktsmessig. I tillegg er det også tolkefaglige problemstillinger knyttet til en slik løsning, siden tolkens funksjon er muntlig oversettelse. Se nærmere om arbeidsgruppens vurdering av protokollasjon i punkt 12.5.

Bruk av lydopptak av politiavhør vil avhjelpe problemstillingene tatt opp i denne del av rapporten. Se nærmere om arbeidsgruppens vurderinger i kapittel 12.

Dersom avhøret gjennomføres på et tredjespråk, er det i dag praksis å nedtegne forklaringen på norsk. Tjenestemannen tolker deretter forklaringen fra rapporten for den avhørte som så signerer. Arbeidsgruppen mener at det er uheldig at polititjenestemannen i disse tilfellene fungerer som tolk. Forklaringen bør nedtegnes på tolkespråket, og deretter signeres av den avhørte. Rapporten må deretter oversettes til norsk. Alternativt kan lydopptak benyttes. Dette vil sikre den nødvendige notoritet over avhøret.

<u>Pauser</u>
Politiavhør er ofte lange, og det kan være behov for å ta pauser underveis. Tolking er krevende, og tolkens behov for pauser kan avvike fra andre aktørers. Å ta hensyn til tolkens behov for pauser trekkes frem av tolker som særlig viktig i forbindelse gjennomføringen av politiavhør, men det er lett for etterforskeren å glemme at tolken har flere behov som må tilfredsstilles for å kunne opprettholde en tilfredsstillende kvalitet på tolkingen.

Arbeidsgruppen anbefaler at det tas pause etter i hvert fall hvert tredje kvarter for å sikre tolkekvaliteten. Lengden på pausen kan godt være kort, for eksempel 5-10 minutter. Forutsetninger er at tolken får en reell pause, og ikke blir satt til andre oppgaver. Det er neppe hensiktsmessig å regelfeste arbeidsgruppens anbefaling hva gjelder pauser under politiavhør, da behovet for pauser vil variere fra person til person og med sakens kompleksitet. Men tjenestemannens plikt til å påse at tolken får nødvendige pauser, foreslås

regelfestet i påtaleinstruksen ny § 8-11 fjerde ledd. Det påpekes at tolken og avhøreren må kommunisere om de praktiske forhold rundt tolkingen.

5.3.4.3 Særlig om avhør av fornærmede

Ved Oslo politidistrikt har Sedelighetsavsnittet innarbeidet rutiner for at etterforskeren tar kontakt med fornærmede i voldtektssaker før avhøret. Etterforskningsavdelingen samler inn informasjon om fornærmedes ønsker og behov i forbindelse med avhøret. Blant annet søker man å avklare ønsker om kjønn på avhører. Dersom fornærmede ytrer ønske om kvinnelig avhører, vil avdelingen etterkomme dette. Avdelingen har opplyst at de i så fall også sørger for at eventuell tolk også er en kvinne. Det finnes ingen regler som sikrer minoritetsspråklige rettigheter og behov som beskrevet ovenfor.

Arbeidsgruppen ser at fornærmede kan ha et ønske om hvilket kjønn tolken som bistår ved avhør hos politiet eller i retten skal ha. Et slikt ønske kan av praktiske grunner ikke alltid etterkommes, men arbeidsgruppen anbefaler at fornærmedes ønske vektlegges. Det vil da være viktig å sørge for at fornærmede forespørres om dette. Arbeidsgruppen har foreslått at en plikt til å la den som skal avhøres få uttale seg om valget av tolk, skal inntas i påtaleinstruksen § 8 - 11.

5.3.4.4 Politiavhør som fag ved Politihøgskolen

Det kan være enkelt å forklare dårlig tolking med manglende kompetanse hos tolken. Arbeidsgruppen er imidlertid ikke i tvil om at manglende kunnskaper om bruk av tolk hos de øvrige aktørene i straffesakskjeden også er av betydning. Politiavhør har vært et forsømt fag ved Politi(-høg-)skolen.[159] De siste årene har imidlertid skolen satt faget på timeplanen og bruk av tolk er omtalt i pensum.[160] Arbeidsgruppen håper således at Politihøgskolen fortsetter sitt arbeid med å styrke politiets kunnskap om bruk av tolk, ikke minst under politiavhør.

5.4 Oversettelse av dokumenter

5.4.1 Hvilke dokumenter bør oversettes

5.4.1.1 Innledning

Arbeidsgruppen redegjorde i punkt 4.3.5, for at siktede etter EMK art 6(3)(e) krav på å få tolket eller oversatt alle dokumenter som han trenger for å få kjennskap til saken mot ham, og for å forsvare seg.[161] Arbeidsgruppen legger til grunn at det ikke er noen absolutte krav etter EMK om skriftlig oversettelse av dokumenter, idet tolking som et utgangspunkt er tilstrekkelig til å oppfylle minimumsforpliktelsene i forhold til en minoritetsspråklig siktet. Valget mellom tolking eller oversettelse tilligger derfor de nasjonale myndighetene. Etter omstendighetene i den enkelte sak vil det likevel kunne oppstilles en forpliktelse om skriftlig oversettelse av enkelte særlig viktige dokumenter. Hvilke dokumenter dette er, vil bero på en helhetsvurdering. Om dokumenter som forkynnes, vises det til rapportens punkt 5.6.

[159] Rachlew.
[160] Williksen og Bjerknes.
[161] Kamasinski v. Østerrike, A168 (1989), punkt 74, som viser til Luedicke, Belcacem og Koc, A29 (1978), punkt 48.

Oversettelse av dokumenter fra norsk til et minoritetsspråk er ikke uttrykkelig nevnt i noen lovtekst. Men det fremgår av påtaleinstruksen § 8 - 2 annet ledd at en siktet har rett til å "gjendrive de grunner mistanken beror på" i politiavhør. For å få anledning til å gjøre dette, er det åpenbart at en mistenkt som ikke snakker eller ikke forstår tilstrekkelig norsk, må få tolket eller oversatt innholdet i dokumentene som retter mistanken mot ham. Dersom han ikke får det, kan dette etter omstendighetene føre til en overtredelse av kravet til rettferdig rettergang fordi mistenkte ikke har fått tilstrekkelig tid og adgang til å forberede sitt forsvar, EMK artikkel 6(3)(b).

5.4.1.2 Avgjørelse av påtalespørsmålet og rettsmiddelerklæringer

Forpliktelser for politiet til å oversette saksdokumenter følger i norsk rett av påtaleinstruksen § 2 - 8.[162] Arbeidsgruppen foreslår ingen endring i dagens rettstilstand, som pålegger politiet en plikt til oversettelse av påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet og rettsmiddelerklæringer, med mindre det er ubetenkelig at innholdet tolkes for den minoritetsspråklige. Unntaket fra dette er et forslag om at tiltalebeslutninger alltid skal oversettes skriftlig, se utkast til straffeprosessloven § 242 nytt fjerde ledd. Forslaget er begrunnet i rettsutviklingen internasjonalt, hvor EMD i Kamasinski-saken,[163] uttalte at en minoritetsspråklig kunne bli dårligere stilt enn en som taler rettspråket dersom vedkommende ikke fikk oversatt særlig viktige dokumenter, så som tiltalebeslutningen. Se punkt 5.6.4.1 om forkynning av tiltalebeslutning.

5.4.1.3 Andre saksdokumenter

Påtaleinstruksen[164] § 2 - 8 tredje ledd bestemmer:

> For øvrig skal sakens dokumenter oversettes på det offentliges bekostning i den grad det anses påkrevd for å vareta siktedes interesser i saken.

Med mindre straffesaksdokumentene sendes til utenlandske myndigheter med forespørsel om bistand, er det etter det arbeidsgruppen kjenner til, ikke praksis i norsk politi å oversette straffesaksdokumenter skriftlig.[165] Unntaket er dokumenter av typen som defineres i påtaleinstruksen § 2 - 8 første og annet ledd.

Påtaleinstruksen § 2 - 8 synes generelt å tilfredstille kravene til minimumsrettigheter i EMK artikkel 5(2), 6(3)(a) og (e), men dagens praksis hvor andre saksdokumenter enn tiltalebeslutninger, rettsmiddelerklæringer og dommer bare unntaksvis oversettes skriftlig, er betenkelig. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at en rett til oversettelse av dokumenter som er nødvendig for at mistenkte skal får en rettferdig rettergang, inntas i straffeprosessloven § 242 nytt fjerde ledd. Det kan reises spørsmål ved om det i dag faktisk foretas en reell vurdering av om skriftlig oversettelse er nødvendig for å gi siktede en rettferdig rettergang, eller om man mer eller mindre ukritisk følger en etablert praksis. Det kan også synes som om man i stor

---

[162] For noen typer dokumenter er det en henvisning andre steder i påtaleinstruksen til § 2 - 8.
[163] Kamasinski v Østerrike, A168 (1989), punkt 79.
[164] Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten FOR 1985-06-28 nr. 1679.
[165] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor spørsmål 11. Spørreskjema er vedlegg 3 til rapporten. Se også kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt. Det vises også til personlige erfaringer hos arbeidsgruppens medlemmer.

grad overlater til forsvareren å ta initiativ til oversettelser, selv om det er myndighetene som har ansvaret.

Uten en reell vurdering av behovet for oversettelse av saksdokumenter, løper man en ikke ubetydelig risiko for brudd på EMK. Særlig vises det til EMDs uttalelser i Kamasinski-saken.[166]

Arbeidsgruppen ser imidlertid at det vil være vanskelig å gi generelle regler om hvilke dokumenter som skal oversettes. Det vil være uhensiktsmessig og unødvendig kostbart å oversette alle dokumenter i en straffesak, uten at dette kan sies å stå i forhold til en styrking av rettsikkerheten til siktede. Et alternativ kunne være oversettelse av dokumenter som skal fremlegges i retten. Dette var tidligere hovedregelen for bruk av dokumenter på et minoritetsspråk i retten, jf. straffeprosessloven 1887 § 333 annet ledd. En slik regel vil være lite fleksibel. I mange saker vil det først på et relativt sent tidspunkt i prosessen bli klart hvilke dokumenter som skal oversettes. Man vil da kunne oppleve at rettsmøter vil måtte utsettes for å få dokumenter oversatt, eller at siktede ikke får tilstrekkelig tid til å forberede sitt forsvar, hvilket vil være i strid med EMK artikkel 6(3)(b). I tillegg vil det ofte være andre dokumenter enn de som skal fremlegges i retten, så som avhørsrapporter, som vil være viktigere å få oversatt av hensyn til siktedes forberedelse av sitt forsvar. I slike dokumenter vil det kunne være formuleringer som det er viktig å oppfatte så presist som mulig, og det kan være mange detaljer som kompliserer bildet og gjør det vanskelig å huske hvis man bare får dem tolket. En eventuell avgrensning til oversettelse av rapporter med sentrale inkriminerende forklaringer, åpner for vanskelige grensetrekninger.

Et annet alternativ er å foreslå tilsvarende regel som EU-kommisjonen har foreslått.[167] Forslaget går ut på en rett til skriftlig oversettelse av alle relevante dokumenter for å sikre en rettferdig rettergang. Med "relevante dokumenter" menes, så vidt arbeidsgruppen kjenner til, alle dokumenter som man trenger både for å forstå saken mot seg og for å forsvare seg, dvs. for eksempel rapporter fra vitneavhør, sakkyndigerklæringer og beslagsrapporter. Hvilket omfang som bestemmelsen skal gis i praksis er likevel noe uklart, siden EU-kommisjonen i kommentarene til bestemmelsen forutsetter at omfanget av oversettelser i dag varierer fra land til land. Denne variasjonen er forutsatt å være i samsvar med den nye bestemmelsen så lenge prosessen forblir rettferdig. Eksempelvis praktiseres det i Tyskland ingen rett til skriftlig oversettelse av saksdokumenter med unntak for tiltalebeslutning og dom.[168] EU-kommisjonens forslag er under vurdering av EU-parlamentet. Forslag til uttalelse fra EU-parlamentet innebærer bare redaksjonelle endringer i kommisjonens forslag på dette punkt.[169]

Arbeidsgruppen har kommet til at variasjonen av typen dokumenter, dokumentenes betydning i den enkelte sak og sakens forhold for øvrig, medfører at det ikke er hensiktsmessig å gi noen nærmere generell bestemmelse om hvilke typer dokumenter som skal oversettes skriftlig. Det avgjørende skal være at de dokumenter som det er nødvendig for mistenkte å forstå for å få en rettferdig rettergang, skal oversettes dersom tolking ikke i tilstrekkelig grad vil sikre mistenktes interesser. Siktelser som danner grunnlag for fengslingsbegjæringer og

[166] Kamasinski v Østerrike, A168 (1989), punkt 79.
[167] COM(2004)0328 artikkel 7.
[168] Den tyske straffeprosesslov (Strafprozessordnung) av 1871 regulerer ikke spørsmålet. Man forholder seg i stedet direkte til EMK artikkel 6(3)(e). I praksis oversettes bare tiltalebeslutningen og dommen.
[169] Provisional draft report 2004/0113(CNS).

begjæringer om tilståelsesdom, samt skriftlige pågripelsesbeslutninger,[170] anbefales imidlertid alltid oversatt skriftlig. Dette er dokumenter det er viktig for siktede å ha kjennskap til det nøyaktige innholdet av. Når det gjelder siktelser som danner grunnlag for begjæring om pådømmelse, viser arbeidsgruppen særlig til at skriftlig oversettelse vil være et viktig middel for å hindre uriktige tilståelser som følge av språklige misforståelser.

Også andre siktelser enn de som er nevnt i forrige avsnitt kan være av så stor betydning for siktede at de bør oversettes skriftlig. Arbeidsgruppen mener likevel at dette i utgangspunktet kan overlates påtalemyndighetens skjønn, i samsvar med den foreslåtte hovedregelen om oversettelse av dokumenter. Siktelser kan bli endret flere ganger under en etterforskning, og et ubetinget krav om oversettelse av alle siktelser vil derfor føre for langt. Eksempelvis kan det ved utstedelse av skrankeforelegg på tidspunkter av døgnet hvor det er vanskelig å få tak i translatør, være en vurdering om man skal basere seg på tolk eller avvente løslatelse av siktede til neste morgen. En minoritetsspråklig siktet kan i så fall risikere å måtte vente lenger på løslatelsen enn norsktalende, noe som etter omstendighetene kan være uforholdsmessig. Dersom man får tolket innholdet i forelegget, kan dette unngås. Se punkt 5.6.4.2 om meddelelse av forelegg.

Når det gjelder siktelser til bruk ved fengsling, vil det ikke alltid være tid til å besørge skriftlig oversettelse før rettsmøtet. I disse tilfellene skal skriftlig oversettelse besørges så snart som mulig. Det samme gjelder pågripelsesbeslutninger, jf. punkt 5.3.2.

5.4.1.4 Dom

En dom er utvilsomt et svært viktig dokument i straffeprosessen, ikke bare på grunn av konsekvensene for domfelte, men også fordi innholdet i dommen er utgangspunktet for å vurdere bruk av rettsmidler. EMD uttalte i Kamasinski v Østerrike[171] at det ikke var noen overtredelse av EMK artikkel 6(3)(e) i seg selv at dommen i denne saken ikke var oversatt. Retten foretok en helhetsvurdering, og fant at Kamasinski i tilstrekkelig grad hadde forstått dommen slik at han var i stand til å anke den i samråd med sin forsvarer. Av denne avgjørelsen kan det motsetningsvis sluttes at unnlatelse av å oversette en dom etter omstendighetene kan innebære brudd på EMK artikkel 6(3)(e).

Oversettelse av alle dommer vil bety en betydelig merkostnad i forhold til dagens praksis, hvor dommer for en stor del tolkes i forbindelse med forkynnelsen.

Arbeidsgruppen finner at risikoen for overtredelse av EMK bør reduseres. Etter en helhetsvurdering anbefales det at alle dommer skal oversettes hvis domfelte krever det. Domfelte må ved forkynningen gjøres oppmerksom på denne retten, og det skal framgå av forkynningsdokumentet eller rettsboka at slik informasjon er gitt er gjort.

Det vises til rapportens punkt 5.6.3 om forkynning av dommer.

[170] Se kapittel 5.3.2 om pågripelse.
[171] A168 (1989), punkt 85.

Skjemaer

En rekke skjemaer, formelle og uformelle, som i varierende grad er oversatt til minoritetsspråk, benyttes i straffesakskjeden i dag. Eksempelvis har vi "Rettledning til domfelte" og "Rettigheter og plikter ved pågripelse." Man kan ikke se bort fra at manglende oversettelse av slike skjema kan ha medført at viktig informasjon ikke har blitt gitt til minoritetsspråklige. Det er etter arbeidsgruppens syn et behov for en fullstendig gjennomgang av alle de skjemaer som det offentlige benytter i straffesakskjeden, med tanke på hvilke som bør oversettes til de største minoritetsspråkene. Dokumentene og oversettelsene bør så gjøres tilgjengelig gjennom de alminnelige saksbehandlingssystemer i politi og domstoler, samt på Internett. Slik kan oppdateringer gjøres etter behov, og ved utskrift av den versjon som er lagret i systemet, skal man være sikret den siste versjon av dokumentet eller oversettelsen.

5.4.2 Behandling av krav om oversettelse

Etter dagens regler er det i første omgang politiet og påtalemyndigheten som beslutter omfanget av oversettelse av dokumenter, jf. påtaleinstruksen § 2 - 8 tredje ledd. Forsvareren eller den siktede kan på hvilket som helst stadium av prosessen kreve ytterligere oversettelser, og det ble i forarbeidene til påtaleinstruksen forutsatt at dersom de ikke får medhold hos påtalemyndigheten i dette, kan saken fremmes for retten med begjæring om at retten tar stilling til spørsmålet.[172]

Det er viktig at påtalemyndigheten foretar en reell vurdering av behovet for oversettelser av dokumenter. Oversettelse reduserer risikoen for feil, i og med at en translatør har mer tid enn en tolk til å finne de korrekte formuleringene. Skriftlighet fører også til at oversettelsen lettere kan kontrolleres i ettertid. Større tilgang til oversatte dokumenter vil i større grad sikre en rettferdig rettergang for siktede.

Arbeidsgruppens undersøkelser tyder på at politiet og påtalemyndigheten sjelden tar initiativ til å vurdere behovet for oversettelser, men overlater til forsvareren eller siktede selv å fremme krav om dette.[173] Det foreslås at påtalemyndigheten skal ha plikt til å foreta vurdering av om dokumenter bør oversettes, se forslag til straffeprosessloven § 242 nytt fjerde ledd.

I forarbeidene til påtaleinstruksen er det som nevnt forutsatt at siktede kan kreve spørsmålet om omfanget av oversettelser forelagt for retten. Denne adgangen synes å være lite kjent, og arbeidsgruppen foreslår derfor en uttrykkelig lovfesting av dette. Det bør fremgå uttrykkelig av straffeprosessloven at ansvaret for å vurdere oversettelse av dokumenter tilligger påtalemyndigheten. Vurderingen skal gjøres i hver enkelt sak uavhengig av henvendelser fra mistenkte eller forsvarer. Dersom siktede eller forsvareren ber om at ytterligere dokumenter oversettes, og anmodningen ikke etterkommes, kan saken kreves forelagt retten til avgjørelse.

I de tilfeller mistenkte ikke er representert ved forsvarer, har mistenkte rett til å få bistand av tolk ved egen gjennomgang av saksdokumentene. Dette vil ofte skje i forbindelse med politiavhør, se rapportens punkt 5.3.4. Arbeidsgruppen foreslår uttrykkelig lovfesting av denne retten i straffeprosessloven § 242 nytt fjerde ledd.

---

[172] NOU 1984:27 side 89 annen spalte.

[173] Spørreundersøkelsen blant utvalgte politidistrikt og lensmannskontor spørsmål 11. Spørreskjema er vedlegg 3 til rapporten. Se også kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt.

5.5 Møte med domstolene

5.5.1 Domstolenes rolle

5.5.1.1 Under forberedelsen til rettsmøtet

I norsk rett har domstolen en forholdsvis passiv rolle under etterforskningen og under saksforberedelsen til hovedforhandlingen. Når det gjelder etterforskningen, tar retten ikke initiativ til avholdelse av rettsmøter eller innhenting av bevis. Det er partene, og da i første rekke påtalemyndigheten, som fremmer eventuelle begjæringer om dette.

I denne delen av rapporten tar arbeidsgruppen for seg domstolens rolle under forberedelse til rettsmøter. Et ledd i rettens forberedelse til alle rettsmøter vil imidlertid være å vurdere om tolk skal tilkalles. Men utsettelse av rettsmøter på grunn av siktedes manglende språkkunnskaper er ikke noen sjelden foreteelse. Hele 51% av dommerne svarte på spørreundersøkelsen at de hadde opplevd dette.[174]

Saksforberedelsen skal sikre gjennomføringen av rettsmøtene som forutsatt. Vurderingen av om tolk skal oppnevnes vil være av vesentlig betydning for å oppnå dette. Domstolens rolle under saksforberedelsen avhenger av hvilken type rettsmøte som forberedes. Nedenfor vil man først ta for seg forberedelse til varetektsfengslinger, så øvrige enedommersaker, og til sist forberedelse til hovedforhandling.

<u>Varetektsfengslinger</u>

Påtalemyndigheten må snarest mulig, og senest dagen etter pågripelsen, fremstille den pågrepne for retten dersom man fortsatt ønsker å holde vedkommende, jf. straffeprosessloven § 183 første ledd. Noen lang forberedelse til rettsmøtet er det følgelig ikke tid til, og ofte konkluderer påtalemyndigheten med at varetektsfengsling skal begjæres kort tid før rettsmøtet avholdes. Straffeprosessloven § 183 endres ved lov 28. juni 2002 nr. 55[175] slik at fremstillingen skal skje snarest, og senest den tredje dagen etter pågripelsen. Arbeidsgruppen legger til grunn at det også etter at denne bestemmelsen trer i kraft, vil bli kort tid til rettens forberedelse, idet tidsrommet fra begjæring om varetektsfengslig kommer inn til retten til rettsmøtet avholdes, fortsatt vil være kort.

Fengsling er et alvorlig inngrep. Arbeidsgruppen vil derfor peke på viktigheten av at en minoritetsspråklig siktet ikke kommer dårligere ut enn en norsktalende, eller blir påført større påkjenninger. Spørreundersøkelsen blant dommerne viste at det enten er retten eller politiet som skaffer tolk i fengslingssakene.[176] Selv om undersøkelsen viste at politiet i en liten overvekt av sakene foretok innkallingen, er det likevel retten som er ansvarlig for at tolk er til stede i rettsmøter når dette er nødvendig. For å treffe en korrekt beslutning om tolk er nødvendig, er retten avhengig av informasjon om siktedes språkkunnskaper. Ordinært har ikke retten slik informasjon selv før rettsmøtet starter opp. Retten er dermed avhengig av informasjon fra påtalemyndigheten og forsvarer om tolkebehovet for å avklare situasjonen allerede under saksforberedelsen.

---

[174] Spørreundersøkelsen spørsmål 4: 5 av 98 svarte at de flere ganger hadde opplevd å utsette et rettsmøte på grunn av siktedes manglende norskkunnskaper, mens 45 svarte at de hadde opplevd dette. 48 svarte de ikke hadde opplevd det.

[175] Trer i kraft fra den til Kongen bestemmer, lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.) IV.

[176] Spørreundersøkelsen spørsmål 2: 41 av 92 svarte at retten som regel besørget tolk tilkalt i fengslingssaker, mens 51 svarte politiet. Undersøkelsen er vedlegg 3 til rapporten.

Det er viktig at informasjon om tolkebehov følger siktede hver gang han/hun møter i retten. Man vil i så fall være mindre sårbar for feilvurderinger eller forglemmelser fra påtalemyndighetens eller forsvarers side. Behovet for informasjon til retten vil da være størst ved førstegangs fengsling. Tolkebehovet kan registreres i domstolenes saksbehandlingssystem, slik at dette framgår neste gang et rettsmøte skal berammes. Arbeidsgruppen foreslår likevel at påtalemyndighetens plikt til å informere retten om tolkebehovet gjøres generell slik at også fengslingsforlengelser er omfattet.

Andre enedommersaker

Rettsmøter under etterforskningen administreres av enedommer. Det kan for eksempel dreie seg om begjæringer om bevisopptak, rettslig avhør og ransakingsbeslutninger. I de tilfeller hvor rettens avgjørelse ikke krever rettsmøte, vil det ikke være behov for tolk.

Rettsmøter i andre enedommersaker enn fengslingssaker kan berammes med minst 24 timers varsel, jf. straffeprosessloven § 86 annet ledd. Ordinært vil slike rettsmøter bli berammet med noen dagers varsel.

Påtalemyndigheten oversender saksdokumentene til retten i alle enedommersaker. Ordinært skal opplysninger om behov for tolk i rettsmøtet fremgå av påtegningsdokumentet. Dersom opplysninger om aktørers språkkunnskaper ellers fremgår av saksdokumentene, kan retten til en viss grad vurdere behovet for tolk. Et tilfelle vil være dersom tolk er benyttet i politiavhør eller ved stevning til et tidligere rettsmøte. En fremgangsmåte hvor man baserer seg på at retten selv skal lete i saksdokumentene etter opplysninger om tolkebehov, vil medføre en forhøyet risiko for at retten ikke oppdager de nødvendige opplysningene. Særlig vil risikoen øke der mengden saksdokumenter er stor.

I likhet med fengslingssakene, er retten i de øvrige enedommersaker avhengig av informasjon fra påtalemyndigheten for å vurdere behovet for tolk før rettsmøtet tar til. Arbeidsgruppen anbefaler at det i påtaleinstruksen § 15 - 2 inntas et pålegg til påtalemyndigheten om å informere retten om behovet for tolk ved begjæring om rettsmøte under etterforskningen. Dersom påtalemyndigheten feilaktig kommer til at det ikke er behov for tolk, kan konsekvensene bli større enn bare en utsettelse av rettsmøtet. I disse sakene er det retten som foretar innkallingen til møtet. Uten korrekt informasjon om behovet for tolk, vil innkallingen til rettsmøtet være på norsk. Minoritetsspråklige siktede, vitner og sakkyndige vil i så fall ikke få formidlet innkallingen, og for siktedes del også siktelsen, på et språk vedkommende forstår. Dersom siktede ikke forstår innkallingen, og derved ikke møter i retten, vil retten likevel i noen typer saker kunne ha kompetanse til å treffe en avgjørelse i hans disfavør.

Hovedforhandlingen

Hovedforhandlingen forberedes normalt med flere ukers varsel, selv om minimumskravet er at siktede skal ha tre dagers varsel, jf. straffeprosessloven § 86. Det er dermed tid til å involvere retten aktivt i saksforberedelsen, dersom dette er ønskelig. Til hovedforhandlingen oversender påtalemyndigheten normalt bare tiltalebeslutning(er) og bevisoppgave til retten, såfremt ikke retten begjærer innsyn i øvrige dokumenter. Retten vil derfor ha et enda svakere grunnlag enn i enedommersakene til å vurdere om det vil være behov for tolk i rettsmøtet.

Når retten har mottatt begjæring om avholdelse av hovedforhandling, er det vanlig praksis ved de fleste tingretter at saken berammes på en dommer, og at denne dommeren også fungerer som saksforberedende dommer. Denne dommeren følger normalt saken fra den kommer inn

til domstolen, inntil den enten er rettskraftig avgjort eller sendt videre til ankeinstansen. At en enkelt dommer utpekes som saksforberedende dommer, legger forholdene til rette for et samarbeid mellom dommer, påtalemyndighet, forsvarer og tolk. Slikt samarbeid kan redusere risikoen for utsettelse av rettsmøter grunnet feilvurderinger knyttet til behovet for tolk.

Av spørreundersøkelsen blant dommerne fremgikk det at det i de fleste tilfeller er påtalemyndigheten som gir opplysninger om behovet for tolk også i forbindelse med hovedforhandling.[177] Men i en stor andel tilfeller er det retten som henvender seg til påtalemyndigheten eller forsvarer med spørsmål om tolkebehov. Arbeidsgruppen anbefaler at påtalemyndigheten i straffeprosessloven § 262 ilegges en plikt til å informere retten om et eventuelt behov for tolk, samt tolkespråket og antallet tolker som behøves. I tilfelle tvil skal retten kontaktes. Det er naturlig at kontakt mellom påtalemyndigheten og retten skjer i forbindelse med innsending av tiltalebeslutning og bevisoppgave. Forsvarer bør ilegges en tilsvarende plikt, som foreslås inntatt i straffeprosessloven § 265.

5.5.1.2 Tilkalling og oppnevning

Etter domstolloven § 138 jf. straffeprosessloven § 138 har partene krav på å få uttale seg før tolk oppnevnes. Retten har ansvar for å velge en kvalifisert tolk, men bør være lydhør overfor partenes ønsker, deriblant med hensyn til tolkens kjønn. Blant annet av habilitetshensyn er det neppe aktuelt å ta hensyn til en parts ønske om en bestemt tolk. Men hvis parten motsetter seg at en spesiell tolk blir brukt, skal det etter forslaget som regel tas hensyn til dette. Det vises til utkast til ny § b i domstolloven.

Domstolenes saksbehandlingssystem, LOVISA, som ble innført i 2003, har innført saksbehandlingsrutiner for innkalling og oppnevning av tolk hvor det ikke legges opp til at partene får uttale seg på dette tidspunkt. Arbeidsgruppen finner at dette er svært uheldig. I ytterste konsekvens kan det medføre forsinkelser og utsettelser av rettsmøter hvis innsigelser mot tolken kommer tett opp til, eller i, selve rettsmøtet. Det anbefales derfor at systemet endres slik at partene orienteres om valg av tolk og gis adgang til å uttale seg om hvem man tar sikte på å benytte som tolk, før oppnevningen finner sted. Denne rutinen må opprettholdes også ved en eventuell integrering av domstolenes tolkeregister i det nasjonale tolkeregisteret, se om dette i kapittel 11.

Arbeidsgruppen anbefaler at saksforberedende dommer ved behov, eventuelt etter kontakt med påtalemyndighet og forsvarer, tar kontakt med tolken før rettsmøtet for å avklare spørsmål rundt omfang av tolking, tolketeknikk, arbeidsforhold, tekniske hjelpemidler og annet. Det kan også være spørsmål knyttet til tolkens forberedelse som naturlig bør tas opp. Slik kontakt mellom dommer og tolk kan enklest skje i form av en telefonsamtale. Det anses likevel ikke hensiktsmessig å regelfeste slik kontakt, idet behovet vil kunne variere sterkt fra sak til sak.

5.5.1.3 Rettens oppgaver i rettsmøtene

Retten er ansvarlig for at det treffes korrekte avgjørelser, og for at interessen til de minoritetsspråklige ivaretas.[178] Dette medfører at det er rettens ansvar å oppnevne tolk. Plikten er uavhengig av begjæring fra andre aktører, og det er som utgangspunkt uten

[177] Spørreundersøkelsen spørsmål 1, se vedlegg 1.
[178] Rt. 1986 s. 573.

betydning om en eller flere parter motsetter seg det.[179] At ansvaret for oppnevning av tolk tilligger myndighetene, som domstolene representerer, fremgår også av EMDs praksis.[180]

Dersom det ikke er tilkalt tolk til rettsmøtet, tillegger det den samlede rett å vurdere oppnevning og tilkalling av tolk. Besluttes tolk tilkalt og det ikke er noen tilgjengelig, må man om nødvendig utsette rettsmøtet til et egnet tidspunkt.

Dersom spørsmålet om oversettelse av dokumenter melder seg under rettsmøtet, vil retten måtte gjøre tilsvarende vurderinger som fremgår ovenfor i forhold til å sende dokumentet til oversettelse eller tilkalle en translatør, eventuelt også utsette rettsmøtet i påvente av en skriftlig oversettelse.

Informasjon og instrukser ved oppstart av rettsmøtet

Arbeidsgruppen ser den manglende kjennskapen til bruken av tolk som et rettssikkerhetsproblem.[181] For å bøte på dette, foreslås en lovfesting av en plikt for rettens formann til å informere og instruere aktørene ved oppstart av rettsmøtet om de elementære grunnprinsippene ved tolking. Disse er:

- At tolken skal tolke alt som sies, og ikke utelate, legge til eller endre noe av innholdet.
- At tolken skal forholde seg upartisk i samtalen, og ikke bidra med egne meninger eller råd.
- At man skal snakke direkte til mottakeren, og ikke med tolken (dvs. ikke si ”spør ham om han vil…” – men spør direkte: ”vil du”). At man skal gi tolken nødvendig tid til å tolke.
- At tolken har behov for pauser, og at vedkommende derfor ikke skal bes om å tolke under pauser i rettsmøtene uten godkjennelse fra retten, og slik at pausen kan forlenges tilsvarende.
- Hvilke tolkemetoder som skal benyttes.

Overvåke tolkingen

Administrator leder forhandlingene, domstolloven § 123 første punktum. Rettens administrator har ansvaret for å legge forholdene til rette slik at tolkingen kan skje på en forsvarlig måte. Blant annet skal rettens formann påse at tolkens arbeidsforhold er tilfredsstillende og at tolken får tilstrekkelig med pauser.

Det er naturlig at det er administrator som gir instrukser eller kommentarer underveis dersom det er ting å bemerke enten til hvordan tolken utfører sin oppgave eller til hvordan de øvrige aktørene håndterer situasjonen. Selv om det er administrator som oftest griper inn i kraft av domstolloven § 123, er det den samlede rett som er ansvarlig for at siktede får en rettferdig rettergang.

Retten er etter straffeprosessloven §§ 91 tredje ledd og 92 første ledd ansvarlig for at avhøret av siktede foregår på en tilfredstillende måte, slik at det er egnet til å få frem en så vidt mulig sammenhengende forklaring om det forhold siktelsen gjelder.

[179] Se likevel rettens adgang til å begrense tolkingen i deler av rettsmøtene i rapportens kapittel 5.5.3.
[180] Brozicek v. Italy, A16 (1989) punkt 41.
[181] Andenæs, Nilsen, Gotaas, Papendorf og Cordona.

5.5.2 Tolkens oppgave

5.5.2.1 Forberedelser

Kvaliteten på tolkingen i rettsmøter kan påvirkes av en rekke faktorer ut over tolkens ferdigheter, så som tolkens forberedelser og arbeidsforhold. Av spørreundersøkelsen blant dommerne kan man konkludere med at det er nokså sjelden tolker krever, og får, godtgjørelse for forberedelser til rettsmøter.[182] Tolkene som har svart på arbeidsgruppens spørreundersøkelse, gir på sin side uttrykk for at retten ofte ikke tar tilstrekkelig hensyn til tolkens arbeidsvilkår og ønsker om mer informasjon forut for rettsmøtet.[183]

Arbeidsgruppen vil i denne del av rapporten vurdere hvorvidt man skal legge til rette for forberedelser, hvilke grep som i tilfelle skal gjøres i forhold til tolken, og hva tolken i så fall bør kunne kreve godtgjørelse for.

Tolkens behov for forberedelser før et rettsmøte

Spørreundersøkelsene som arbeidsgruppen har gjennomført blant dommere og tolker, avspeiler en forventning blant tolkebrukerne til at tolken skal kunne gjennomføre et rettsmøte i en straffesak uten særlige forberedelser.[184] Av spørreundersøkelsen for domstolene fremgikk det at praksis varierer, men at tolken sjelden får tilsendt andre dokumenter enn tiltalebeslutning og bevisoppgave i forbindelse med hovedforhandling, og siktelse og påtegningsdokument i forbindelse med enedommersaker.[185] Hovedvekten av dommerne hadde heller aldri opplevd en tolk be om ytterligere dokumenter før et rettsmøte for å kunne forberede seg.[186] Spørreundersøkelsen blant tolkene viser imidlertid at så mye som 83 % har opplevd behov for ytterligere forhåndsinformasjon før tolking i retten.[187] Disse resultatene viser følgelig et sprik mellom dommeres og tolkers opplevelse av tolkens behov for forhåndsinformasjon. Spørsmålet om tolkens muligheter for forberedelser og tilgang til saksdokumenter har vært gjenstand for grundige diskusjoner i arbeidsgruppen.

En tolk må bevege seg innenfor en rekke fagområder. Fra et tolkefaglig perspektiv er det utvilsomt at tolkens tilgang til faglig relevant forhåndsinformasjon i mange tilfeller vil styrke tolkingens kvalitet. Ønsket om tilgang til saksdokumenter er knyttet til tolkens konsentrasjon og oppfattelsesevne under rettsmøtet. Dersom tolken gis mulighet til gjennomgang av saksdokumenter, kan kilder til konsentrasjonsglipp og feil i egen tolking reduseres. Videre kan tidsbruken i retten reduseres.

Mothensyn mot at tolken skal få innsyn i dokumentene dreier seg for det første om at det kan være vanskelig å vurdere hvilken informasjon tolken skal få tilgang til. Det er en rekke dokumenter som det kan være hensiktsmessig for tolken å se, men samtidig kan informasjon som fremgår av saksdokumentene bevisst eller ubevisst påvirke tolkingen. Tolken kan få problemer med å skille mellom opplysninger fremkommet i retten og i dokumentene vedkommende har lest. På den annen side må man kunne forutsette at tolken kan forholde seg til saksopplysninger på en profesjonell måte.

---

[182] Spørreundersøkelsen spørsmål 15.
[183] Spørreundersøkelsen blant tolkene. Spørsmål 23-40 omhandler tolking i retten.
[184] Spørreundersøkelsen blant dommerne spørsmål 11-16, og spørreundersøkelsen blant tolkene spørsmål 33-35, se vedleggene 1 og 2.
[185] Spørreundersøkelsen spørsmål 11, 12 og 13.
[186] Spørreundersøkelsen spørsmål 14.
[187] Spørreundersøkelsen blant tolkene; spørsmål 33-35. Se også kapittel 2.5.2.1.

Det kan dreie seg om en stor mengde saksdokumenter som har varierende betydning i straffesaken. For politi og påtalemyndigheten kan det være svært arbeidskrevende å foreta en vurdering av hvilke dokumenter tolken skal gis tilgang til, og eventuelt overvåke tolkens gjennomgang av dokumentene. Ved store saksmengder kan en slik gjennomgang i seg selv bli svært tidkrevende og kostbar.

Arbeidsgruppen mener at spørsmålet om tolkens tilgang til informasjon før rettsmøtet er en skjønnsmessig vurdering som må overlates den enkelte saksforberedende dommer. Det anbefales imidlertid at tolken alltid gis tilgang til siktelse eller tiltalebeslutning i tide før rettsmøtet slik at vedkommende om nødvendig kan gjøre egne faglige forberedelser. Det vil unntaksvis også kunne være behov for tilgang til andre dokumenter av hensyn til tolkens forberedelse. Særlig kompliserte saker, eller saker med spesielle faguttrykk, kan foranledige behov for forberedelser.

Kommunikasjon mellom saksforberedende dommer og tolken

Det kan være nyttig, og av og til også nødvendig, at tolk og forberedende dommer avklarer ulike problemstillinger før rettsmøtet. Dommeren har instruksjonsmyndighet over tolken. Arbeidsgruppen slutter imidlertid ut fra resultatet i spørreundersøkelsen blant dommerne at dommeren i praksis sjelden tar kontakt med tolken før rettsmøtets start.[188] Mye av bakgrunnen for dette kan være at tilkalling av tolk er en saksbehandleroppgave, og at rettens administrator faktisk ikke gjøres oppmerksom på hvem som er tolk før umiddelbart før rettsmøtet. Som nevnt i punkt 5.5.1.2 anbefaler arbeidsgruppen at retten er oppmerksom på behovet for kommunikasjon med tolken i forkant av den enkelte sak, uten at vi finner grunn til å regelfeste dette.

5.5.2.2 I rettsmøtet

Tolkens funksjon

En tolk "gjengir muntlig og på et annet språk en persons tale for andre lyttere på det tidspunktet ytringen blir gjort."[189] Som nevnt under punkt 2.1, er tolkens oppgave å gjengi det som kommer til uttrykk til enhver tid – uten å la egne meninger eller holdninger farge tolkingen. Tolkens oppgave er svært krevende og ansvarsfull, siden tolkingens kvalitet har stor betydning for ivaretakelsen av rettssikkerheten – og for kvaliteten på det arbeidet de ulike fagpersonene i rettssalen utøver.

I prinsippet innebærer ikke tolking i retten andre oppgaver for tolken enn tolkeoppdrag for øvrig. Men kompleksiteten i rettsmøtets samhandling gjør på mange måter tolking i rettssalen ekstra krevende, se foran punkt 2.3.1. Faktorer som bidrar til denne kompleksiteten er antallet aktører, spennet i deres språkregistre, det faktum at språket også er fagpersonenes verktøy, og derav kravet til språklig presisjon. Om tolkingen skal bli optimal stiller forholdene i rettssalen særlige krav til tolkens ferdigheter – bl.a. evnen til å veksle mellom ulike tolkemetoder. Videre kreves det at retten legger forholdene til rette for slikt metodevalg.

Følge rettens instruksjonsmyndighet

Retten har instruksjonsmyndighet over tolken under rettsmøtet. Myndigheten til å gi administrative instrukser tilligger rettens administrator med hjemmel i domstolloven § 123, mens den samlede rett treffer alle andre beslutninger. Instruksene vil som oftest være

[188] Spørreundersøkelsen spørsmål 16. Undersøkelsen er vedlegg 1 til rapporten. Se kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt.
[189] Ozolins 1993.

praktiske forhold så som tolkens plassering i rettssalen, varighet av pauser og hvilke deler av forhandlingene som skal tolkes. Tolken plikter å følge rettens instrukser, men det er lite tenkelig at tolken ved en nektelse av å følge en instruks som er i strid med de tolkeetiske regler, blir møtt med rettergangsbot.

Forsikring

I medhold av domstolloven § 138 jf. § 104, skal retten foreholde tolken de plikter vedkommende har som rettstolk første gang det gjøres tjeneste. Tolken skal så avgi forsikring, hvilket gjøres bare denne ene gangen, jf. § 138 jf. § 104 jf. § 141. Det nærmere innholdet i formaningen og forsikringen fremgår ikke av lovteksten, ut over det som kan utledes av henvisningene i domstolloven § 138 til §§ 103 og 104 og bestemmelsene for sakkyndige i straffeprosessloven. Opplysningene er således ikke lett tilgjengelig, i motsetning til bestemmelsene for sakkyndige, jf. straffeprosessloven § 145, for sakkyndige vitner, jf. straffeprosessloven § 149, og for vitner, jf. straffeprosessloven § 128.

Arbeidsgruppen kan ikke se at det er gode argumenter mot at formaning og forsikring for tolker i retten skal komme klart frem av lovteksten. Arbeidsoppgavene til tolken er så vidt forskjellig fra de øvrige aktørers at det bør gis en egen bestemmelse bare for tolker. Arbeidsgruppen foreslår at dette fremgår av domstolloven ny § d.

Kommunikasjon med retten

Kommunikasjon mellom retten og tolken øker sannsynligheten for et godt gjennomført tolkeoppdrag.

Tolken har etter i domstolloven § 138 jf. § 103 annet ledd i dag plikt til å ta initiativ til kommunikasjon med retten for å "gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil i oppfatningen … av det som foregår." Dette er en oppgave som klart går ut over tolkens funksjon i henhold til tolkens yrkesetiske regler.[190] Bestemmelsen må derfor oppfattes slik at plikten begrenser seg til rent språklige misforståelser. Misforståelser eller manglende forståelse av ord og uttrykk forekommer også blant personer i retten med norsk som morsmål. Det kan i tillegg være vanskelig å avgjøre om et svar som tilsynelatende ikke korresponderer med spørsmålet, er et resultat av en språklig misforståelse eller for eksempel skyldes uvilje hos vitnet eller tiltalte. For at rettens ansvarlige ikke skal gi fra seg kontrollen over situasjonen til tolken, er det nødvendig at tilsynelatende misforståelser oppklares gjennom spørsmålsstillingen fra de ansvarlige fagpersonene, og ikke ved tolkens intervensjon. Det kan argumenteres for at domstolloven § 103 er formulert slik at den undergraver de normale ansvarsforhold i rettsmøtet. Hvilke plikter en tolk i retten har, bør klargjøres ved en ny bestemmelse.

Tolken bør ha plikt til å påpeke problemer som følger av mangler ved tolkingen, for eksempel fordi ord er tvetydige eller ved rene tolkefeil. Tolken bør samtidig påpeke forhold som umuliggjør forsvarlig tolking, for eksempel at noen snakker (eller leser) for fort eller snakker i munnen på hverandre. Videre bør tolken gjøre oppmerksom på uttrykk som er uoversettelige eller blir tvetydige på det andre språket, slik at den som har brukt uttrykket kan få anledning til å omformulere seg. Arbeidsgruppen foreslår at en bestemmelse om dette inntas i domstolloven ny § i.

[190] Retningslinjer for god tolkeskikk kapittel 2 og www.udi.no/tolking.

Domstolloven § 103 siste ledd bestemmer at rettsvitnet ved slutningen av rettsmøtet skal spørres om rettsvitnet har noe å bemerke. Bøhn viser til at tolken i samsvar med denne bestemmelsen skal spørres om det er skjedd feil eller misforståelser i forbindelse med oversettelsen eller feil ved protokollasjonen i rettsmøtet.[191] Svaret skal protokolleres. Dette gjøres etter arbeidsgruppens erfaring svært sjelden i praksis, og er neppe en særlig hensiktsmessig regel. Hva hvis tolken skulle ha noe å bemerke på dette stadiet? Skal hele hovedforhandlingen eller deler av bevisførselen gjentas? Det mest hensiktsmessige må være at tolken gjør oppmerksom på feil eller problemer med tolkingen så snart de oppstår, eller så snart tolken oppdager feilen, jf. Retningslinjer for god tolkeskikk § 4.

Henvisningen i domstolloven §138 til reglene for sakkyndige og til domstolloven § 103 og § 104 vurderes av arbeidsgruppen å være lite hensiktsmessige. Regelverket om rettstolker blir lite oversiktlig, og verken reglene om sakkyndige eller om rettsvitner er treffende for tolker. Tolken har en viktig funksjon i rettsmøtet, hvor rettssikkerheten til de involverte er helt avhengig av at tolkingens kvalitet. Domstolloven § 138 foreslås derfor opphevet.

Prima vista oversettelse

Uavhengig av om arbeidsgruppens forslag til rett til oversettelse av dokumenter følges, vil det forekomme at dokumenter som ikke er skriftlig oversatt ønskes fremlagt i retten. Eksempelvis kan dette skje ved at retten begjærer ytterligere bevisførsel med hjemmel i straffeprosessloven § 294. I slike situasjoner vil retten som oftest foretrekke at tolken foretar en ”prima vista” oversettelse, dvs. muntlig oversettelse av dokumentet, i stedet for at rettsmøtet utsettes i påvente av at dokumentet oversettes skiftlig. Spørreundersøkelsen blant dommere klargjorde at det hører til sjeldenhetene at dokumenter oversettes dersom de ikke skal forkynnes.[192] ”Prima vista” oversettelser er dermed svært vanlig i dag.

Ved muntlig oversettelse av dokumenter, er den tolkefaglig mest korrekte måte å gjøre dette på at dokumentet leses på norsk, og at det som sies tolkes til tolkespråket. Dette er også normalt den fremgangsmåten som gir minst fare for feil. Dette er likevel ikke til hinder for at det i enkelte tilfeller må kunne tillates at tolken foretar såkalt ”prima vista” oversettelse, forutsatt at verken tolken eller andre har innvendinger til dette.

Når tolken påtar seg å foreta en prima vista oversettelse, må vedkommende gis tid til å forberede dette. Dersom dokumentet eller tekstsekvensen er av avgjørende betydning i saken, bør det vurderes å få foretatt en skriftlig oversettelse av en oversetter/translatør.[193]

Tolken som sakkyndig eller vitne

Det forekommer fra tid til annen at partene kunne ønske å bruke tolken som ”sakkyndig”, f.eks. for å kaste lys over spørsmål omkring geografiske, religiøse, kulturelle eller språklige forhold i det aktuelle språkområdet. En slik uheldig sammenblanding av oppgaver og funksjoner vil undergrave rettens arbeid. Det må være klart at funksjonen som tolk ikke kan kombineres med en oppgave som sakkyndig eller vitne, idet dette vil medføre habilitetsproblemer for tolken. Det vises til rapportens kapittel 6.

[191] Bøhn side 414.

[192] Spørreundersøkelsen spørsmål 21. Spørreskjema med resultatene er vedlegg 1 til rapporten. Se også kapittel 1.3.4 om spørreundersøkelsen generelt.

[193] Se rapportens punkt 4.3.5 og 5.4 om oversettelse av dokumenter.

Funksjon som rettsvitne og tolk

Bestemmelsen i domstolloven § 138 annet ledd om at stillingen som rettstolk kan forenes med stilling som protokollfører eller rettsvitne, er forholdsvis lite brukt i praksis. Rettsvitne brukes i dag for det meste i pådømmelsessaker. Ofte kombineres rettsvitnefunksjonen med funksjon som protokollfører. Rollen som tolk er krevende, og det er uheldig å pålegge tolken andre oppgaver. Bestemmelsen i domstolloven § 103 om at rettsvitner skal gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil, går lenger enn tolkens plikter, som begrenser seg til feil som følge av tolkingen, se foran. I den utstrekning domstolene har ansatt personale som kan ta seg av tolkefunksjonen – for eksempel til og fra samisk ved Indre Finnmark tingrett – bør man enten bruke en annen saksbehandler som rettsvitne eller tilkalle rettsvitne utenfra. Bestemmelse om at tolken ikke kan pålegges eller påta seg funksjoner som sakkyndig eller rettsvitne, foreslås i utkast til ny § e i domstolloven.

5.5.3 Hvilke deler av rettsmøtene skal tolkes?

Etter EMDs praksis har siktede krav på å få tolket alt som er nødvendig for at han skal kunne få en rettferdig rettergang.[194] Kravet til omfanget av tolkingen er uklart, og norsk regelverk er sparsomt, se punkt 4.3.2.4 og 4.3.4.1.

Spørreundersøkelsen i domstolene viste at praksis for hva som skal tolkes i retten varierer.[195] Dette må antas å ha en sammenheng med dagens uklare regelverk. Arbeidsgruppen foreslår at det gis klare regler om omfanget av tolkingen i retten i straffeprosessloven, for å sikre overholdelse av EMK.

Utgangspunktet er at den minoritetsspråklige ikke skal bli dårligere stilt i en straffesak enn en norsk-talende. Det anbefales derfor at alt som sies i retten normalt skal tolkes, selv om dette går lenger enn kravene i EMK. Ikke all informasjon vil være nødvendig for at siktede skal være i stand til å forsvare seg på en fullgod måte. Men det kan være vanskelig å vurdere behovet i forkant uten etterpåklokskapens lys, og feilvurderinger kan få fatale konsekvenser. Fra siktedes ståsted vil tolking av alt som blir sagt også gi en trygghet for at prosessen gjennomføres på en korrekt måte, og at han/hun får tilgang til alle opplysninger som vedkommende kan trenge for å forsvare seg. Denne tryggheten vil kunne gi en forsterket tiltro til rettssystemet.

Fordi man forestiller seg at det kan fremkomme ord og uttrykk som må tolkes, er det ingen uvanlig foreteelse i norsk strafferettspleie at tolk oppnevnes selv om retten eller politiet som utgangspunkt mener at den minoritetsspråklige har tilstrekkelige språkferdigheter. Ofte blir siktede i disse tilfellene bedt om å gi beskjed til tolken dersom det er noe vedkommende vil ha tolket. En slik fremgangsmåte er uheldig, fordi det overlater til siktede å gi beskjed om sine manglende ferdigheter. Mange har en uvilje mot å avsløre manglende kunnskaper, og risikoen for at noe som burde blitt tolket, ikke blir det, er betydelig. Det bør unngås at siktede på denne måte utsettes for en ekstra belastning.

På den annen side kan det være både frustrerende og slitsomt å måtte få alt tolket i de situasjoner hvor en selv mener at en har god språkforståelse. Noen har så god språkforståelse at det bare er egen forklaring man ønsker tolket. Det er ikke ønskelig med et regelverk som i

[194] Kamasinski v Østerrike, dom 19. desember 1989, serie A 168, punkt 74.
[195] Spørreundersøkelse spørsmål 17.

realiteten gir siktede valget mellom enten å avstå fra tolk eller å få tolket forhandlingene i sin helhet, til tross for at siktede opplever dette som unødvendig og forstyrrende.

For å imøtekomme disse hensynene, foreslår arbeidsgruppen at retten skal kunne fatte beslutning om begrensning av tolkingens omfang under rettsmøter i de tilfeller hvor siktede, aktor og forsvarer samtykker, under forutsetning av at det ikke er tvilsomt at siktedes norskkunnskaper gjør dette forsvarlig. Rettens administrator må i slike tilfeller forvisse seg om at siktede ikke opplever noe press i retning av å samtykke, for eksempel av tidshensyn, og at tolkingen ikke begrenses i større grad enn det siktede har samtykket i. Innledningsforedrag, bevisførsel og partenes påstander skal alltid tolkes i sin helhet med mindre det er på det rene at siktede har en så god språkforståelse at tolking av disse delene av forhandlingene er unødvendig. Arbeidsgruppens forslag åpner for at bruk av tolk i unntakstilfelle kan begrenses til siktedes forklaring. Beslutninger om å begrense omfanget av tolkingen i rettsmøtet skal noteres i rettsboken.

5.5.4 Tolkemetoder

I rapportens punkt 5.2 nevnes siktedes rettigheter i forhold til å få tolket forhandlingene under rettsmøtet. Men vi har ikke et skriftlig regelverk om hvordan tolkingen skal skje. Spørreundersøkelsen blant dommerne viste at det ofte benyttes forskjellige tolkemetoder avhengig av hvilken del av rettsmøtet som tolkes.[196] Oftest tolkes siktedes forklaring konsekutivt (etter at en sekvens er ytret, tar taleren pause mens utsagnet tolkes), mens de øvrige deler av rettsmøtet gjerne "hvisketolkes," (tolken snakker med lav stemme til tilhøreren, uten teknisk utstyr). I de tilfeller hvor et vitne eller en sakkyndig er minoritetsspråklig, praktiseres oftest konsekutiv tolking under avhøret, da dette gjerne er tolking av dialoger der det er behov for veksling mellom tolking i begge språkretninger. Undersøkelsen blant tolkene bekrefter at en praksis som baserer seg på utstrakt bruk av hvisketolking er uheldig. Metoden er slitsom for tolken og konsentrasjonskrevende for den minoritetsspråklige og rettens øvrige aktører. Fra et tolkefaglig perspektiv er det derfor åpenbare svakheter ved dagens praksis med utstrakt bruk av hvisketolking. Hvisketolking uten pauser bør derfor unngås ut over svært korte sekvenser.

Fordelen med samtidig eller simultan tolking er – sett fra rettens side – først og fremst at man sparer tid, og slipper avbrudd i et løpende resonnement av hensyn til tolkingen. En ulempe er at simultantolking, utover svært korte sekvenser, krever tilrettelegging av teknisk utstyr. God simultantolking krever at nødvendig utstyr er tilgjengelig, og at tolken behersker det. Få domstoler har imidlertid tilgang til slikt utstyr.[197] Dersom simultantolking skal foretas over lengre tidsintervaller, er det en forutsetning at minst to tolker kan samarbeide. Det vises for øvrig til drøftelsen under punkt 5.5.5 og 5.5.6.

Hovedulempen ved konsekutiv tolking er at tidsbruken øker når alt skal uttales to ganger. For de aktører hvis utsagn skal tolkes, kan teknikken dessuten virke forstyrrende, fordi det gjøres pauser i talestrømmen med relativt korte intervaller. Konsentrasjonen til taleren vil lett bli brutt ved at man ikke umiddelbart kan fortsette tankerekken, og av samme grunn kan det være vanskeligere for tilhørerne å oppfatte sammenhengen og innholdet i uttalelsene.

[196] Spørreundersøkelsen spørsmål 18. Se undersøkelsen i rapportens vedlegg 1.
[197] Spørreundersøkelsen i domstolene spørsmål 20.

En metode som brukes fra tid til annen, er å be tolken lage et sammendrag av det som sies eller "bare gjengi det viktigste." Dette er ikke forsvarlig, selv om EMD har uttalt at det i seg selv ikke medfører et brudd på EMK.[198] Tolken har ikke grunnlag for å vurdere hva som er det viktigste eller vanskeligste. Et sammendrag må i tilfelle lages av rettens formann eller den som taler. Også da kan det imidlertid hende at ting faller ut som siden viser seg å være av betydning. Det bør derfor vises varsomhet med å bruke denne løsningen.

Det antas ikke å være hensiktsmessig å gi formelle regler for hvordan tolkingen skal utføres. Men det er viktig at brukerne bevisstgjøres, slik at de er klar over hvilke hensyn som taler for og mot ulike tolkemetoder under ulike deler av forhandlingene, og hvilke betingelser og forhold som må ligge til grunn ved valg av metode.

5.5.5 Bruk av flere tolker

Spørreundersøkelsen i domstolene viste at det ikke er noen ensartet praksis for å tilkalle mer enn en tolk.[199] Omtrent halvparten av de som besvarte spørsmålet, hadde aldri administrert straffesaker med mer enn en tolk per språk.

Tolking generelt, og særlig simultantolking, er svært konsentrasjonskrevende. Kvaliteten på tolkingen har nøye sammenheng med at tolken får nødvendige pauser. I internasjonale fora er det vanlig at tolkene avløser hverandre hvert 20.- 40. minutt. Pauser vil medføre at lengden på rettsmøtet, og dermed også kostnadene ved det, forlenges, og vil også kunne skape uhensiktsmessige avbrudd.

Etter det arbeidsgruppen kjenner til, er det i de føderale domstoler i USA ikke uvanlig at to tolker samarbeider om tolkingen. En dansk arbeidsgruppe presiserte nylig i sin rapport at tolken må få de nødvendige pauser, og nevner at "alternativt kan der være flere tolker til stede i sager af længere varighed."[200] Arbeidsgruppen har imidlertid ingen tilgjengelige opplysninger om i hvor stor utstrekning dette gjøres i dag i Danmark.

En god hovedregel kan være at det skal tilkalles to tolker i hvert tolkespråk i saker som går over mer enn en dag. Unntak kan gjøres hvis tiltalte forstår så godt norsk at retten har besluttet at tolken ikke behøver å tolke alt som sies, men bare være i beredskap for å bistå under siktedes forklaring eller hvis det oppstår problemer. Se nærmere om dette i punkt 5.5.3.

I omfattende saker med flere minoritetsspråklige tiltalte med samme språk kan det også være aktuelt med mer enn to tolker.

Bruk av to eller flere tolker vil redusere behovet for pauser og dermed gi en prosessøkonomisk gevinst. I tillegg vil rettssikkerheten bedres, idet den ene tolken kan kvalitetssikre den andre. Det er neppe hensiktsmessig å påby bruk av to (eller flere) tolker i bestemte saker, siden behovet vil være avhengig av mange faktorer, både antall minoritetsspråklige tiltalte og vitner, sakens varighet og kompleksitet. Men det bør være en veiledende hovedregel. Det vises til utkast til ny § f i domstolloven. Det bør også regelfestes at påtalemyndigheten ved oversendelsen av saken til retten for berammelse skal gi en uttalelse

---

[198] Kamasinski v Østerrike, A168 (1989), punkt 83.
[199] Spørreundersøkelsen spørsmål 7. Om spørreundersøkelsen generelt vises det til kapittel 1.3.4. Den er vedlegg 1 til rapporten.
[200] Rapport om tolkebistand i retssager punkt 4.4.1.

om hvor mange tolker man mener det antas å være behov for, se utkast til nytt annet punktum i straffeprosessloven § 262. Avgjørelsen vil nødvendigvis være forbeholdt retten.

5.5.6 Tolkens arbeidsforhold – lokaler og teknisk utstyr

Lokaler og teknisk utstyr

Få rettssaler i Norge er i dag utstyrt med tolkekabin og utstyr for simultantolking.[201] Dette medfører at tolken som regel må ha sin plass ved siden av den eller dem som ikke behersker norsk og simultantolke med lav stemme uten teknisk utstyr under forhandlingene – dvs. såkalt hvisketolking. Slik tolking er krevende for tolken, og kan virke forstyrrende for de andre deltakernes konsentrasjonsevne. At tolken kan sees og høres av samtlige, øker på den annen side aktørenes bevissthet om at saken tolkes, slik at de talende i større grad tar hensyn til dette. Fra tid til annen svekker bruk av tolkekabin tolkens mulighet til å komme i kontakt med rettens administrator, noe som kan være nødvendig dersom det oppstår problemer med tolkingen. Dette kan muligens avhjelpes dersom det blir etablert en mulighet for å gi lyssignal fra tolkekabinen til dommerbordet.

I mange tilfeller vil bruk av tolkekabin eller tolkeutstyr være en klar fordel, og av og til helt nødvendig. Ved innredning av nye rettslokaler må behovet for tolkekabin i en eller flere av salene vurderes i forhold til antall forventede saker hvor det vil være behov for tolk. Alternativet er å leie slik kabin eller bærbart teknisk utstyr. Etter det arbeidsgruppen kjenner til, er Borgarting lagmannsrett den eneste domstol som i dag disponerer bærbart tolkeutstyr. Utstyret lånes fra tid til annen av Oslo tingrett, som inntil videre holder til i samme hus.

Siden tilgjengelig utstyr, sakenes kompleksitet og varighet, og antall aktører varierer betydelig, er det neppe hensiktsmessig å gi bindende regler om bruk av utstyr.

Tolkens mulighet til pauser

Få rettslokaler har i dag egne fasiliteter for tolken i form av pauserom. Dette medfører at tolken i pausene er henvist til samme oppholdsområde som de øvrige aktørene i saken, vitner og publikum. Dette er uheldig av flere grunner. For det første vil tolken ha behov for en uforstyrret pause. Hvis tolken befinner seg blant de øvrige aktørene i pausene, kan han bli bedt om å bistå med tolking. Dessuten kan tolken lett bli involvert i samtaler med andre aktører, noe som kan gi et uheldig inntrykk og i verste fall berøre tolkens habilitet. Det er derfor grunn til å anbefale at tolken anvises et eget oppholdsrom under pauser.

Sammenhengende tolking over lengre tidsintervaller er mentalt og fysisk svært krevende. Arbeidsgruppen foreslår derfor at rettens administrator pålegges en plikt til å påse at tolken får tilstrekkelig med pauser, se utkastet til ny § g i domstolloven. Retten må passe på at tolken faktisk får anledning til å bruke pausen til avslapning. Hvis for eksempel forsvareren har behov for å bruke tolken i pausen for en konferanse med sin klient, må pausen forlenges tilsvarende. Til de spørsmål som kan oppstå vedrørende habilitet og tillit i disse tilfellene, vises det til kapittel 6.

Behovet for pauser vil avhenge av mange faktorer, herunder tolketeknikk som benyttes og omfanget av tolkingen. Ofte kan en kort pause (5-10 minutter) omtrent hvert tredje kvarter, være passende, men det er betenkelig å gi generelle regler som fratar rettens administrator muligheten til fleksibilitet.

[201] Spørreundersøkelsen i domstolene spørsmål 20.

5.5.7 Bevisstgjøring og informasjon til tolkebrukere

Grunnprinsippene for kommunikasjon via tolk er lette å tilegne seg. Selv om tolking i retten på visse punkter stiller særlige krav både til tolken og brukerne, er prinsippene ikke annerledes enn ved bruk av tolk i andre sammenhenger. Likevel opplever man til stadighet dårlig kommunikasjon i rettssalen som skyldes mangelfull innsikt hos rettens faste aktører i å samtale via tolk. Det er følgelig et klart behov for å bevisstgjøre de fagpersonene som er avhengig av å benytte tolk i sitt arbeid.

Når det gjelder rettens profesjonelle aktører, kan slik bevisstgjøring skje systematisk innenfor rammene av allerede eksisterende tilbud. Eksempelvis gjennomføres allerede rettssaker som rollespill på advokatkurset.[202] Minst ett av disse bør gjennomføres med tolk. Under startkurset for nye dommere og dommerfullmektigkurset bør kommunikasjon via tolk være et eget tema. Også i disse sammenhenger vil rollespill som pedagogisk metode kunne virke bevisstgjørende, og bidra til å øke innsikten om kommunikasjonen og ivaretakelsen av eget fagansvar i en tolket samhandlingssituasjon.

Det er en stor utfordring å nå de andre deltakerne i retten med bevisstgjøring om tolkens funksjon i kommunikasjonen. Et middel for å orientere disse, ved siden av å ta inn informasjon om tolkens funksjon i dommerens innledning, er å lage en enkel folder som kort og punktvis redegjør for tolkens funksjon i rettssalen, hva som er tolkens oppgave, og hvor grensene for tolkens ansvarsområde går. I tillegg bør det gis en punktvis orientering om hvordan samtalepartene bør opptre for å lette kommunikasjonen gjennom tolk. UDI har allerede utarbeidet en generell folder om å samtale via tolk. Denne redegjør for de sentrale prinsippene ved bruk av tolk, og egner seg også godt til å redegjøre for grunnprinsippene ved bruk av tolk i retten. En egen orienteringsfolder for retten bør i tillegg inneholde informasjon om forhold som er av særlig betydning ved kommunikasjonen under rettsmøtet.

5.6 Forkynning og meddelelse av dokumenter

5.6.1 Innledning

Forkynning er en måte å meddele et skriftlig dokument på, som regnes som særlig betryggende. I straffeprosessen vil forkynning bare være aktuelt overfor påtalemyndigheten, forsvarer, en siktet, en fornærmet, en sakkyndig eller et vitne.

Konsekvensene ved at dokumentets innhold ikke meddeles betryggende, kan være betydelige. For det første kan mangel på kunnskap om et eller flere dokumenter, medføre at siktede ikke får en rettferdig rettergang. Dersom siktede for eksempel ikke får kjennskap til tiltalebeslutningen, vil vedkommende ikke få anledning til å forsvare seg mot anklagene. Hvis siktede ikke forstår innkallingen til et rettsmøte, kan saken etter omstendighetene uberettiget bli avgjort i siktedes fravær. Hvis et minoritetsspråklig vitne ikke får innkalling til hovedforhandlingen på et språk han forstår, vil retten bli tilbudt et bevis mindre dersom vitnet ikke møter. En annen mulig konsekvens av manglende eller utilfredsstillende forkynning, er utsettelse eller omberamming av rettsmøtet, for eksempel pga at retten beslutter ytterligere bevisførsel, jf. straffeprosessloven § 294. Slik utsettelse eller omberamming kan ha ikke bare betydelige økonomiske konsekvenser, men også være en ekstra belastning for alle berørte.

[202] Tilfredsstillende fullføring av kurset er et av vilkårene for advokatbevilling.

Forkynning av dokumenter for en minoritetsspråklig reiser en del særlige problemstillinger som vil bli nærmere drøftet nedenfor.

Regler om framgangsmåten ved forkynning av dokumenter finnes først og fremst i domstolloven kapittel 9.

5.6.2 Hva skal forkynnes?

Skriftlighet er en forutsetning for forkynning, og et eksemplar eller en kopi av dokumentet må gis til den det skal forkynnes for, jf. domstolloven § 160. Det som i hovedsak er aktuelt å forkynne i straffesaker, er tiltalebeslutning, straffeprosessloven § 263, og innkalling til rettsmøter, straffeprosessloven § 275 fjerde ledd (hovedforhandling) og § 243 (rettsmøter under etterforskningen, herunder pådømming etter § 248, tilståelsesdom). I tillegg må straffedommer forkynnes for domfelte, domstolloven § 159a. Kjennelser i straffesaker behøver ikke forkynnes, straffeprosessloven § 52 annet ledd, men i praksis gjøres dette ofte. Fengslingskjennelser meddeles som regel siktede ved opplesning i retten. Et forelegg skal normalt meddeles, men kan i særlige tilfeller forkynnes for siktede, påtaleinstruksen § 20 – 5.

Det er ingen uttrykkelige krav til forkynning av dokumenter i EMK. Men etter artikkel 5(2), 6(3)(a) og 6(3)(e) slik de tolkes av EMD, skal visse typer informasjon gjøres kjent for siktede på et språk vedkommende forstår. Det dreier seg om grunnlaget for fengsling, siktelse, tiltalebeslutning og dom. I tillegg følger det av Kamasinski-saken[203] at siktede har krav på å få oversatt de saksdokumenter som er nødvendig for at han skal få en rettferdig rettergang. Hvordan dokumentene skal gjøres kjent for siktede, gjennom tolking eller oversettelse, er i utgangspunktet valgfritt for myndighetene. Men EMD påpekte videre i Kamasinski-saken[204] at en minoritetsspråklig siktet kan bli dårligere stillet enn en som snakker rettsspråket dersom et avgjørende dokument som tiltalebeslutningen ikke blir skriftlig oversatt til et språk siktede forstår.

Betryggende formidling av særlig viktig informasjon er avgjørende for straffesaken. Det er påtrengende å ha klare regler for hvordan forkynning skal foregå for minoritetsspråklige, både for å hindre at de ikke blir dårligere stilt enn norsktalende, og for å sikre overholdelse av EMK.

Dagens straffeprosesslov og domstollov sier intet om at dokumentene som skal forkynnes må være, eller bli, oversatt til et språk adressaten forstår. Etter påtaleinstruksen § 2 – 8 skal ”påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet”, herunder eventuell tiltale, oversettes til et språk vedkommende forstår. Det samme gjelder ved forkynning av dom eller meddelelse av kjennelser og andre rettslige beslutninger, jf. § 26 – 3 sjuende ledd. Hvis det anses ”ubetenkelig”, kan oversettelsen skje muntlig, dvs. ved bruk av tolk.

Påtaleinstruksen gjelder bare ved forkynning og meddelelse gjennom politiet. Arbeidsgruppen mener at de manglende bestemmelser for domstolenes forkynning av dokumenter for minoritetsspråklige ikke samsvarer med forpliktelsene Norge har etter EMK, slik konvensjonen er tolket av EMD. Påtaleinstruksens bestemmelser om forkynning anses i seg selv for å være i samsvar med konvensjonen. Det avgjørende for om forpliktelsene

[203] Kamasinski v. Østerrike, A168 (1989), punkt 74.
[204] Kamasinski v. Østerrike, A168 (1989), punkt 79.

overholdes, vil imidlertid være om praksis er i samsvar med hovedregelen. Men tolkingen av EMK er i stadig endring, stort sett i retning av en utvidelse av myndighetenes forpliktelser. EMDs uttalelser i Kamasinski-saken tyder på at også andre dokumenter enn tiltalebeslutningen er så avgjørende at de må foreligge skriftlig for siktede på et språk han forstår. Arbeidsgruppen oppfatter rettsutviklingen etter denne dommen slik, at det er en stadig sterkere fokus på siktedes og minoritetsspråkliges rettssikkerhet. Særlig vises det til forslaget EU-kommisjonen har fremsatt til sikring av prosessuelle rettigheter, hvor kommisjonen foreslår en rett til å få alle relevante dokumenter skriftlig oversatt.[205] EU-parlamentet har forslaget under vurdering. I utkastet som er fremlagt til behandling, er det gjort enkelte tilføyelser i teksten på dette punkt, uten at det innebærer noen realitetsendring.[206] Man må ta hensyn til utviklingen av rettsområdet internasjonalt ved fastsettelse av nye internrettslige regler på området.

Alle dokumenter som skal forkynnes i strafferettspleien, er sentrale dokumenter. Arbeidsgruppen foreslår ingen endring i hvilke dokumenter som skal forkynnes, men foreslår et klart regelverk for håndteringen av situasjonen med minoritetsspråklige ved forkynning. Det anbefales at det i domstolloven, stevnevitneforskriften og påtaleinstruksen gis særlige bestemmelser om forkynnelse for minoritetsspråklige.

5.6.3 Forkynning av dommer

En dom kan forkynnes på fire forskjellige måter: Ved opplesning i rettsmøte, fremmøteforkynning, postforkynning eller forkynning ved stevnevitne, jf. domstolloven § 159. Spørreundersøkelsen i domstolene viste at opplesning i rettsmøte er den vanligste forkynningsmåten når domfelte er minoritetsspråklig, men at også fremmøteforkynning er mye brukt.[207] Øvrige dokumenter enn dom kan enten postforkynnes eller forkynnes ved stevnevitne.

5.6.3.1 Opplesing i rettsmøte

Hvis dom i straffesak avsies ved opplesing, er lovens hovedregel at tiltalte i retten skal innkalles til dette rettsmøtet, domstolloven § 159 a annet ledd. Sjelden vil domsutkastet være ferdig oversatt ved rettsmøtets begynnelse. Forkynningen vil derved foregå ved at dommen tolkes muntlig for en minoritetsspråklig tiltalt i forbindelse med opplesingen. I praksis er det vanlig å benytte samme tolk som gjorde tjeneste under hovedforhandlingen. Tolken skal i disse situasjonene ha tid og mulighet til å forberede sin gjengivelse på tolkespråket, og bør derfor få en kopi av domsutkastet som han kan ha tilgjengelig under tolkingen.

Arbeidsgruppen har i punkt 5.4.1.4 anbefalt at alle dommer skal oversettes skriftlig hvis domfelte krever det. Hvis domfelte krever oversettelse av dommen, skal den etter forslaget straks sendes til oversettelse, slik at bekreftet oversettelse kan mottas av domfelte i god tid før ankefristen utløper. Det bør regelfestes at en oversatt versjon i så fall skal gjøres tilgjengelig for domfelte senest en uke etter forkynnelsen. Ellers anses forkynning ikke for utført.

[205] COM(2004)0328.
[206] Provisional draft report 2004/0113(CNS), endringsforslag 24.
[207] Spørreundersøkelsen spørsmål 24. Se vedlegg 1 til rapporten.

5.6.3.2 Fremmøteforkynning

Fremmøteforkynning er en alternativ metode for forkynning av dom, jf. domstolloven § 159 a tredje ledd. Nærmere regler om hvordan en dom skal formidles til en minoritetsspråklig, framgår ikke av lov eller forskrift ut over at vedkommende skal motta en kopi av dommen. I praksis er det to alternativer for fremmøteforkynning for en minoritetsspråklig: Enten kan dommen sendes til oversettelse etter domsavsigelsen slik at domfelte kan få kopi også av den oversatte versjonen ved forkynningen, eller innholdet i dommen og rettledningen til domfelte kan tolkes for vedkommende på stedet. Arbeidsgruppen har i punkt 5.4.1.4 anbefalt at alle dommer skal oversettes hvis domfelte krever det.

Spørreundersøkelsen blant dommere tyder på at den vanligste fremgangsmåten ved fremmøteforkynning er at rettens ekspedisjon foretar forkynningen, og at dette foregår ved at dommen leses opp og tolkes. Domfelte får en muntlig orientering om rettsmiddeladgangen, som også tolkes.

Fremmøteforkynning ved bruk av tolk uten at dommen foreligger oversatt, byr på særlige problemer. Tolken må i så fall tolke dommen i sin helhet muntlig, noe som kan være svært krevende, særlig hvis dommen er omfattende. I tillegg kommer tolking når domfelte blir orientert om ankeadgang m.v. Ved mange tingretter er det ikke innredet noe egnet lokale som tolkingen kan foregå i. Å gjøre dette arbeidet ved skranken i ekspedisjonen, er lite tilfredsstillende. Det reduserer betenkelighetene ved ordningen dersom forholdene er lagt til rette ved domstolen for at dommen og rettledningen tolkes fullstendig. Både tilrettelegging av lokalene, og oppsyn med tolkingen av en dommer, saksbehandler ved domstolen, polititjenestemann eller andre, spiller inn i vurderingen. Å overlate til tolken alene å formidle innholdet av dommen til domfelte, er ikke forsvarlig. I så fall vil det i praksis ikke være noen kontroll av om tolken faktisk oversetter dommen i sin helhet. Spørreundersøkelsen i domstolene tyder på at den vanligste fremgangsmåte ved fremmøteforkynning er at rettens ekspedisjon foretar forkynningen, og at dette foregår ved at dommen leses opp og oversettes av tolken, før domfelte får en muntlig orientering om rettsmiddeladgangen m.v., som tolkes.[208]

Ved fremmøteforkynning for minoritetsspråklige er den beste løsningen at dommen og "Rettledning til domfelte" foreligger i bekreftet skriftlig oversettelse før forkynningen. I motsatt fall bør dommen og de relevante deler av rettledningen leses opp på norsk av en av de ansatte i retten, og tolkes for domfelte.

5.6.3.3 Postforkynning

Et tredje alternativ for forkynning av dommer er postforkynning, jf. domstolloven § 163 a. Dette alternativet kan også benyttes ved forkynning av andre typer dokumenter.

Dommen sendes i posten til domfelte med en mottakskvittering vedlagt. Domfelte skal så signere for mottaket av dokumentet og returnere mottakskvitteringen til domstolen. Postforkynning benyttes ikke bare av domstolene, men også i stor grad av stevnevitnene.[209]

Bøhn side 510 antar under henvisning til Rt. 1993 s. 425 at postforkynning ikke bør benyttes hvis det er på det rene at adressaten har dårlige norskkunnskaper. Arbeidsgruppen antar at det

[208] Spørreundersøkelsen spørsmål 25, 26 og 27. Se vedlegg 1 til rapporten.

[209] Stevnekontoret ved Oslo politidistrikt gjennomfører ca. 28 000 oppdrag i året. Kontoret har 32 ansatte som arbeider turnus. Ca. halvparten av sakene ekspederes ved postforkynning.

ikke er særlige betenkeligheter med postforkynning dersom det som skal forkynnes er oversatt skriftlig til et språk vedkommende forstår. I den refererte avgjørelsen viste Høyesterett også til at verken adressaten eller ektefellen kunne lese eller skrive, og det må antas at dette var sentralt ved avgjørelsen. I et slikt tilfelle må selvsagt postforkynning ikke benyttes, uansett norskferdigheter. Forkynning bør i så fall skje ved hjelp av tolk, og adressaten må orienteres om retten til å kreve dokumentet opplest, domstolloven § 174 første ledd.

Arbeidsgruppen anser ellers postforkynning av dommen som godt egnet overfor minoritetsspråklige, men bare dersom dommen og "Rettledning til domfelte" ligger ved i bekreftet oversettelse.

5.6.3.4 Stevnevitneforkynning

Forkynning av dom ved stevnevitne er etter dagens regler i domstolloven § 159 a subsidiær i forhold til de øvrige forkynningsmåtene, og skal bare benyttes om disse ikke lar seg gjennomføre.[210]

Hovedregelen i påtaleinstruksen § 2 - 8 andre jf. første ledd er at forkynning av dom skal foregå ved at dokumentet oversettes skriftlig til et språk vedkommende forstår. Stevnevitnet overleverer i så fall også oversettelsen når dokumentet forkynnes. Alternativt kan dokumentet tolkes for vedkommende.

I følge de opplysninger arbeidsgruppen har innhentet, er praksis ved forkynnelse av dom ved stevnevitne i Oslo politidistrikt følgende:

Stevnevitnet har med seg dokumentet "Rettledning til domfelte" hvor generell informasjon om anke, betinget dom, samfunnsstraff, bot og soning omtales. I tillegg til norsk, finnes rettledningen på 10 språk.[211] Selve dommen finnes i utgangspunket bare på norsk. Som regel vil påtaleansvarlig ha kunnskap om språkferdighetene til den som skal ha dokumentet forkynt for seg. Dersom vedkommende ikke behersker norsk, vil påtaleansvarlig som regel påføre informasjon om dette i sin påtegning (oppdragbeskrivelse) til stevnekontoret.

I praksis er det opp til påtaleansvarlig jurist å avgjøre om selve dommen skal oversettes skriftlig, eller om dommen skal leses opp av stevnevitnet og oversettes av tolken Stevnekontoret har blandet erfaring med denne fremgangsmåten. Det er oppdragsgiver (avdelingen til den påtaleansvarlige) som belastes økonomisk. En skriftlig oversettelse kan etter omstendighetene koste betydelig mer enn alternativet hvor en tolk leser og oversetter dommens innhold. Det er sannsynlig at økonomiske hensyn fra tid til annen blir tillagt vekt i vurderingen. Stevnekontoret har overfor arbeidsgruppen gitt uttrykk for et ønske om avklaring av om dommen skal oversettes eller tolkes.

Stevnekontorets rutiner er ikke nedtegnet, men overføres i dag fra eldre til nye medarbeidere. Det arbeides med en "dreiebok" hvor rutinene skal formaliseres.

Etter forskrift 24. juni 1927 om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser § 13, skal domfelte av stevnevitnet spørres om han vedtar dommen.

---

[210] Av de ca 28 000 oppdragene Stevnekontoret i Oslo har årlig, ekspederes ca 14 000 saker ved at stevnevitnene reiser ut i felten og forkynner dokumenter.

[211] Engelsk, tysk, fransk, spansk, italiensk, finsk, vietnamesisk, arabisk, somali og tamil.

Dette skjer før domfelte har hatt anledning til å konferere med sin forsvarer. Hvis det ikke er tolk til stede, vil det ikke være mulig å spørre om vedtakelse slik forskriften foreskriver. I tillegg kommer at arbeidsgruppen i punkt 5.4.1.4 foreslår at domfelte ved forkynningen skal gjøres oppmerksom på, og skal kunne kreve, oversettelse av dommen. På grunn av ankefristen bør slikt krav kunne settes fram på stedet. I så fall må stevnevitnet ha med tolk ved forkynning av fellende dom for minoritetsspråklige, selv om dommen på forhånd er skriftlig oversatt. Selv om det kreves oversettelse, kan forkynningen likevel anses utført ved overleveringen av originaldokumentet, forutsatt at en oversatt versjon er gjort tilgjengelig for adressaten senest en uke etter forkynningen. I motsatt fall må forkynningen gjøres på nytt.

5.6.4 Særlig om tiltalebeslutning, innkalling til rettsmøter, forelegg og fengslingskjennelser

5.6.4.1 Tiltalebeslutning og innkalling til hovedforhandlingen

I følge de opplysninger arbeidsgruppen har innhentet, er praksis ved forkynnelse av tiltalebeslutning ved stevnevitne i Oslo politidistrikt[212] følgende:

Når tiltalebeslutningen kommer tilbake fra statsadvokatembetet skal beslutningen i sin helhet oversettes skriftlig til tiltaltes språk. Dersom tiltalte ikke sitter varetektsfengslet, får stevnekontoret oppdraget med å forkynne dokumentet. De erfaringer stevnekontoret har gjort, tilsier at de fleste med navn som indikerer minoritetsspråklig bakgrunn snakker flytende norsk. Såfremt man ikke har opplysninger som tyder på at tolk er nødvendig, reiser stevnevitnene derfor ut alene uten tolk. Dersom det viser seg at vedkommende ikke snakker norsk, forsøker stevnevitnene å formidle budskapet på engelsk. Bruk av engelsk som forkynningsspråk, skjer ofte. Tjenestemennene føler at de som regel klarer å formidle budskapet. Ved slike anledninger sørger stevnevitnet for en viss notoritet om den praktiske gjennomføringen av forkynningen. Prosedyren har visse likhetstrekk med påtaleinstruksens regler om politiavhøret med hensyn til opplesning og vedtagelse, jf. påtaleinstruksens paragraf 8 - 11.

Føler ikke stevnevitnet seg trygg på at vedkommende har forstått innholdet i dokumentet, må tolk skaffes. Det er altså det enkelte stevnevitnes utøvelse av skjønn som i tvilstilfeller avgjør om tolk innhentes eller ei. Stevnekontoret i Oslo har opplyst til arbeidsgruppen at terskelen for å tilkalle tolk er lav. Når stevnevitnene forkynner vitneinnstevninger, tiltalebeslutninger og forelegg har de standardformularer på engelsk, tysk, spansk og fransk. Formularene har åpne rubrikker hvor dato etc. fylles inn. Prosedyren tilsier at det stilles kontrollspørsmål dersom tvil oppstår om språkkunnskapene til personen dokumentet skal forkynnes for.

Arbeidsgruppens undersøkelser om praksis ved enkelte politidistrikter og lensmannskontor tilsier at tiltale og innkalling til hovedforhandling gjerne forkynnes av politiet enten ved postforkynning eller som stevnevitneforkynning. Både innkalling til rettsmøte under etterforskningen og tiltale med innkalling til hovedforhandling blir i praksis alltid forkynt av politiet. Et unntak er innkalling til rettsmøter i tilståelsessaker, som blir forkynt av retten. Først forsøkes postforkynning. Går ikke dette, benyttes stevnevitneforkynning.

Som arbeidsgruppen tidligere har påpekt, er tiltalebeslutningen og innkalling til rettsmøter dokumenter som er svært viktige under rettergangen. Formidlingen av slike dokumenter må

[212] Ved voldsavsnittet i Oslo politidistrikt.

skje på en betryggende måte, og de involvertes oppfatning av måten forkynningen gjennomføres på, har også betydning for tilliten til rettssystemet.

Arbeidsgruppen anbefaler derfor at tiltaler og innkallinger til rettsmøter foreligger i bekreftet oversettelse ved stevnevitneforkynning dersom adressaten ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper. Fortrinnsvis skal dokumentene foreligge i oversettelse utført av statsautorisert translatør dersom adressaten. I så fall skulle det ikke være noe i veien for at de generelle reglene om framgangsmåten ved forkynning beholdes, slik at forkynning også kan skje per post med mottakskvittering.

5.6.4.2 Meddelelse av forelegg

Etter det arbeidsgruppen kjenner til, blir de fleste som løslates uten avhør, presentert et forelegg av politiet før løslatelsen finner sted etter reglene i straffeprosesslovens kapittel 20. Forelegget må meddeles på et språk siktede forstår. Siktede blir så bedt om å ta stilling til om forelegget vedtas eller ikke. I de tilfeller hvor forelegget er oversatt til et språk vedkommende forstår, er det ingen større rettssikkerhetsmessige problemstillinger å ta hensyn til. Man må imidlertid sørge for å forsikre seg om at mottakeren av dokumentet har tilstrekkelige leseferdigheter. Man må også forvisse seg om at siktede har forstått hva vedtagelse av forelegg innebærer.

Forelegget er vanligvis ikke oversatt skriftlig. Etter arbeidsgruppens forslag skal innholdet i dokumentet tolkes for siktede dersom det ikke er skriftlig oversatt. Dersom et forelegg presenteres etter endt avhør av en siktet, vil i praksis tolken som er benyttet i avhøret bli bedt om å bistå med muntlig oversettelse. Dette kan ofte være praktisk. Fjerntolking kan også være aktuelt i slike tilfeller, men arbeidsgruppen påpeker betenkeligheten ved denne teknikken. Se nærmere punkt 2.5.2.3. Spørsmålet om skriftlig oversettelse må vurderes av politiet for hver enkelt gang, selv om dette kan innebære at siktede må innkalles på nytt når dokumentet foreligger oversatt. Særlig gjelder dette hvis siktede ber om det. Bruk av skriftlig oversettelse på dette stadiet av saken kan føre til prosessøkonomiske besparelser, dersom det fører til at forelegget vedtas. Forelegget bør ved vedtagelsen gis en påtegning om hvordan innholdet er gjort kjent for den minoritetsspråklige.

Arbeidsgruppen har gjort undersøkelser om praksis ved Oslo politidistrikt i foreleggssaker som kan tyde på at rutinene er mangelfulle, og at presentasjon av forelegg for minoritetsspråklige av og til foretas uten bruk av tolk, noe som i så fall er i strid med EMK artikkel 6(3)(a). Dette har bl.a. sammenheng med at forelegg ofte utferdiges forut for løslatelser på ukurante tider av døgnet. En slik håndtering av foreleggssaker på kvelds- og nattestid synes først og fremst imidlertid å være et storbyproblem. Arbeidsgruppens undersøkelser gir ingen grunn til å anta at denne praksis er utbredt. Men et lettere tilgjengelig regelverk om rett til tolk i forbindelse med den minoritetsspråkliges møte med politi og påtalemyndighet, vil danne et bedre grunnlag for en enhetlig praksis, i tråd med kravene etter EMK. Det kan også foretas praktiske grep for å avhjelpe behovet for tolk, for eksempel ved oversettelser av mye brukte bestemmelser i straffeloven til utbredte minoritetsspråk.

5.6.4.3 Fengslingskjennelser

Fengslingskjennelser blir normalt meddelt siktede ved opplesing i retten. Hvis siktede er minoritetsspråklig, brukes tolk. Det hører nok til sjeldenhetene at fengslingskjennelsen blir skriftlig oversatt. Dette gjelder antakelig også dersom kjennelsen meddeles gjennom

fengselet, noe som er vanlig hvor siktede har samtykket i at saken behandles uten hans tilstedeværelse. I så fall må fengselet tilkalle tolk.

Det at fengslingskjennelser gjennomgående er svært inngripende avgjørelser, er et moment som i seg selv trekker i retning av å kreve skriftlig oversettelse. På den annen side er siktede i fengslingssaker alltid bistått av forsvarer, som ved hjelp av tolk kan forvisse seg om at siktede har forstått kjennelsen. I tillegg kommer at det ved gjentatte fengslinger i samme sak, kan bli uforholdsmessig store kostnader knyttet til oversettelsene, uten at dette bidrar til å styrke den minoritetsspråkliges rettssikkerhet. Arbeidsgruppen går derfor ikke inn for noen absolutt rett til om skriftlig oversettelse her.

6 Habilitet og upartiskhet

6.1 Dagens regler og praksis

Etter straffeprosessloven § 142 jf. domstolloven § 138 skal det ”så vidt mulig” ikke oppnevnes tolk som ville være inhabil som dommer etter domstolloven § 106 eller § 108.

Hovedbestemmelsen om habilitet finnes i domstolloven § 106:

> Ingen kan være dommer eller lagrettemedlem:
>
> 1. naar han selv er part i saken eller medberettiget, medforpligtet eller regrespligtig i forhold til en part, eller naar han i en straffesak er fornærmet ved den strafbare handling;
> 2. naar han er i slegt eller svogerskap i op- eller nedstigende linje eller i sidelinjen saa nær som søskendebarn med nogen, som staar i saadant forhold til saken som nævnt under nr. 1;
> 3. naar han er eller har været gift med eller er forlovet med eller er fosterfar, fostermor eller fosterbarn til nogen, som staar i saadant forhold til saken som nævnt under nr. 1;
> 4. når han er verge eller hjelpeverge for noen, som står i slikt forhold til saken som nevnt under nr. 1, eller har vært verge eller hjelpeverge for en part, etter at saken begynte;
> 5. når han styrer eller er medlem eller varamedlem av styret for et selskap, en forening, sparebank, stiftelse eller offentlig innretning eller ordfører eller varaordfører i en kommune eller fylkeskommune som står i et slikt forhold til saken som nevnt i nr. 1, eller når han styrer eller er medlem eller varamedlem av styret for et bo som står i slikt forhold til saken, og det ikke er tingretten selv som styrer boet;
> 6. naar han har handlet i saken for en part, eller for paatalemyndigheten eller den fornærmede;
> 7. naar han er i slegt eller svogerskap i op- eller nedstigende linje eller sidelinjen saa nær som søskende eller gift med eller forlovet med nogen, som handler i saken for en part eller for paatalemyndigheten eller den fornærmede;
> 8. når han tidligere har hatt med saken å gjøre som voldgiftsmann eller i lavere rett som dommer eller lagrettemedlem;
> 9. naar han er i slegt eller svogerskap i op- eller nedstigende linje eller i sidelinjen saa nær som søskende eller gift med eller forlovet med nogen, som har været dommer i saken i lavere ret.

De fleste av de oppregnete alternativene skaper ikke spesielle problemer i forhold til tolker. Arbeidsgruppen kjenner ikke til noen rettsavgjørelser som behandler tolkers habilitet. Det finnes derimot en rekke avgjørelser om dommeres habilitet. For en nærmere gjennomgang av disse, viser arbeidsgruppen til Bøhn side 267 ff.

Når det særlig gjelder alternativet under punkt 6 – ”handlet i saken” – kan det reises spørsmål om det faktum at tolken tidligere har tolket i samme sak for politi eller forsvarer, kan skape habilitetsproblemer. I praksis har ikke dette vært ansett som problematisk. I avgjørelsen i Rt. 1994 s. 303 ble det lagt til grunn at det å gjøre tjeneste som *sakkyndig* for politiet ikke innebærer å ”handle” for påtalemyndigheten i saken. Det vises også til Rt. 1970 s. 540 og Rt. 1992 s. 569. Tilsvarende spørsmål har ikke vært behandlet av Høyesterett når det gjelder *tolkefunksjonen*, men trolig ville resultatet her bli det samme. En tolk tar aldri stilling til

realitetsspørsmål i saken. En annen sak er at det kan være andre grunner for å unngå å oppnevne en tolk som har bistått i forbindelse med politiavhør. Se drøftelsen av dette under avsnitt 7.3.

Etter domstolloven § 108 foreligger også inhabilitet dersom "andre særegne forhold foreligger, som er egnet til å svekke tilliten til hans uhildethet". Denne avgjørelsen må skje på grunnlag av en konkret vurdering. Det vises til Rt. 1978 s. 876, hvor det at en sakkyndig hadde hatt samtaler med en part om beslektede spørsmål, ble ansett å medføre inhabilitet i det konkrete tilfellet. Det avgjørende er om forholdet er "egnet til" å svekke tilliten, ikke hvorvidt vedkommende rent faktisk vil kunne la seg påvirke. Hvis en part gjør gjeldende inhabilitet, kan dette i seg selv være utslagsgivende, men det er ikke noe vilkår. Det er naturlig å se dette i sammenheng med partenes rett til å uttale seg før tolk oppnevnes, straffeprosessloven § 141 første ledd.

Av en viss interesse i vår sammenheng er også at det har vært praktisert en høy terskel for å konstatere inhabilitet som følge av tilknytning til sosiale grupper, for eksempel medlemskap i samme forening som en av partene.[213] At tolken tilhører samme sosiale miljø som anklagede, vil ikke uten videre medføre inhabilitet.

Habiliteten forutsettes vurdert i forbindelse med oppnevningen. I praksis vil retten ofte være avhengig av at tolken selv melder fra om forhold som kan påvirke habiliteten. De fleste domstoler praktiserer at tolken rutinemessig får tilsendt tiltalebeslutning og bevisoppgave i forbindelse med oppnevningen. Tolken vil da ha en viss mulighet til å sjekke sin egen habilitet, og forutsettes å ta opp med retten forhold som kan tenkes å ha betydning.

Etter straffeprosessloven § 141 skal retten før oppnevnelse så vidt mulig gi partene anledning til å uttale seg. I den forbindelse må man kunne regne med at partene vil ta saken opp med retten dersom de mener at det kan foreligge forhold av betydning for habiliteten. Hvis retten ikke hører noe, må man kunne gå ut fra at partene ikke har innvendinger. Men selv om slike innvendinger først framkommer på et seinere tidspunkt, for eksempel ved rettsmøtets begynnelse, må retten ta spørsmålet opp til vurdering.

Tidligere fant den formelle oppnevningen av tolken sted ved rettsmøtets begynnelse. Partene fikk som regel ikke kjennskap til hvem som var bestilt som tolk før dette. Ble tolken bestilt gjennom et tolkebyrå, kunne det forekomme at heller ikke retten kjente tolkens identitet på forhånd, noe som kunne medføre utsettelse dersom det viste seg at det forelå habilitetsproblemer. Dagens saksbehandlingssystem for domstolene legger opp til at tolken oppnevnes av retten allerede ved bestilling. Men systemet legger ikke opp til at partene skal få anledning til å uttale seg på forhånd. Hvis dette ikke gjøres, vil det som regel være en saksbehandlingsfeil. Det kan ikke uten videre legges til grunn at feilen er uten betydning. Flere domstoler prøver å løse dette ved at partene tilstilles kopi av tolkens oppnevningsbrev. De vil da iallfall ha oppfordring til å protestere hvis de mener tolken ikke bør gjøre tjeneste, men terskelen kan nok være noe større når tolken allerede er formelt oppnevnt.

Bestemmelsen i § 141 annet punktum om at sakkyndige som partene foreslår i fellesskap som regel skal oppnevnes, antas å ha liten praktisk betydning når det gjelder tolker.

[213] l.c. side 303.

Etter straffeprosessloven § 142 skal det ikke oppnevnes en tolk som ville vært inhabil som dommer "når det kan unngås". Forbeholdet antas å ha liten betydning i praksis. Men for språk som er svakt representert i Norge, kan det tenkes situasjoner hvor man ikke finner noen habil person med kompetanse til å tolke mellom norsk og vedkommende språk. En tenkelig løsning i slike tilfeller kan være såkalt "reletolking", dvs. at det brukes to tolker, en fra tolkepråket til for eksempel engelsk, og en fra engelsk til norsk.

Domstolloven §§ 65, 66, 66 a og 76 om vilkår for å bli valgt til lagrettemedlemmer og meddommere, gjelder ikke for tolker. Det samme gjelder domstolloven § 91. Det er dermed ikke i dag noe alminnelig krav om at tolken ikke er straffedømt de siste årene (§ 66 a).

Habilitetsbestemmelsene for sakkyndige gjelder tilsvarende ved politiavhør som i retten, straffeprosessloven § 148. Siden henvisningen om reglene om sakkyndige i domstolloven § 138 bare gjelder "rettstolker", er det i dag ikke noe formelt habilitetskrav til tolken ved tjeneste under politiavhør.

6.2 EMK

Domstollovens habilitetsregler må tolkes i lys av EMK art. 6 om rett til rettferdig rettergang for en uavhengig og upartisk domstol. Arbeidsgruppen kjenner ikke til noen avgjørelser fra EMD om tolkers habilitet. I saken Piersack v. Belgia[214] kom domstolen til at en dommer som hadde vært leder for den enheten i påtalemyndigheten som hadde hatt ansvaret for saken, var inhabil til å dømme i samme sak, selv om det ikke var holdepunkter for at han selv hadde behandlet saken. Avgjørende var hensynet til allmennhetens tillit til dommerens upartiskhet. I saken Fey v Østerrike[215] kom EMD til at en dommer som bl.a. hadde avhørt fornærmede i en bedragerisak uten å ta standpunkt til skyldspørsmålet, ikke var inhabil.

EMD har ved enkelte anledninger kommet til at en dommer som tidligere har vært ansatt i politi eller påtalemyndighet etter omstendighetene kan være inhabil, særlig hvis vedkommende har behandlet saken tidligere. En slik situasjon vil antakelig i Norge også medføre inhabilitet etter domstolloven § 106 nr. 5.

Tilsvarende hensyn gjør seg ikke uten videre gjeldende for en tolk, som bare har hatt som oppgave å formidle det som blir sagt. Tolken tar ikke stilling til verken skyldspørsmål eller andre realitetsspørsmål i saken. Annerledes kan det stille seg dersom personen som ønskes oppnevnt som tolk, har hatt en annen funksjon i samme sak tidligere, for eksempel har vært brukt av politiet som språksakkyndig.

6.3 Tillit og upartiskhet

De formelle habilitetsregler for rettstolker i retten framgår i dag av straffeprosessloven § 142 og tvistemålsloven § 242, begge jf. domstolloven §§ 106 og 108. Bestemmelsene tar sikte på sakkyndige, men gjelder tilsvarende for rettstolker, domstolloven § 138. Habilitetsreglene gjelder tilsvarende for bruk av tolk ved politiavhør i straffesaker, straffeprosessloven § 148. Disse bestemmelsene og dagens praktisering av dem er drøftet i punkt 6.1.

[214] A53, 1982.
[215] A255-A, 1993.

Retningslinjene for god tolkeskikk har i § 2 en henvisning til reglene for habilitet i forvaltningsloven § 6 første og annet ledd, mens § 3 inneholder en bestemmelse om upartiskhet med følgende ordlyd:

> § 3 Tolken skal være upartisk og ikke tillate at egne holdninger eller meninger påvirker arbeidet.

I kommentarene til paragrafen heter det:

> En tolk skal ikke engasjere seg til fordel for den ene eller den andre parten i samtalen. Tolken må forholde seg nøytralt til saken som tolkingen dreier seg om, og ikke la sine oppfatninger av eller meninger om samtalepartene eller det som blir sagt, komme til syne eller påvirke tolkingen.
>
> Tolken har ikke ansvar for innholdet i det som skal tolkes. Det ansvaret hører til den som snakker. Tolkens oppgave består bare i å tolke det som blir sagt av samtalepartene, uten å vurdere eller bedømme budskapets moral eller sannhet. Tolken skal ikke gjøre oppmerksom på selvmotsigelser eller unøyaktigheter som kommer til uttrykk, men tolke dem.

Retningslinjenes § 7 har følgende ordlyd:

> § 7 Tolken skal ikke utføre andre oppgaver enn å tolke under tolkeoppdraget.

I kommentarene heter det:

> Tolkens nøytrale stilling gjør at han/hun ikke kan utføre andre oppgaver under tolkeoppdraget enn å tolke. Tolken skal ikke svare på spørsmål om noen av partenes forhold, eller tale noen parts sak, ikke heller opptre som fullmektig. Tolken skal ikke gjøre oppmerksom på forhold han/hun mener bør utdypes av hensyn til sakens opplysning, eller om saksforholdet forøvrig.
>
> Fordi tolkesituasjonen i seg selv krever stor grad av konsentrasjon, kan ikke tolken f eks være sekretær eller ordstyrer i et møte, fylle ut skjemaer o.l.
>
> Tolken har ingen funksjon som kulturinformant eller kulturformidler under tolkingen, og skal således ikke komme med "ekspertuttalelser" om forhold som det kan ventes at tolken har spesielle kunnskaper om, for eksempel forhold i et annet land. Dersom samtalepartene stiller tolken spørsmål om dette eller andre saksforhold, må tolken oversette spørsmål til samtaleparten, slik at parten selv kan svare. Et svar fra tolken kan bli oppfattet som om tolken tar part i saken, og dermed svekke tilliten til tolken. Dessuten kan en feilaktig opplysning fra tolkens side få uheldige konsekvenser for saken.

Kommunikasjon gjennom tolk er helt avhengig av tillit til tolken. Mangler slik tillit, vil kommunikasjonen kunne bli mangelfull uansett om tolken formelt er habil. Man kan tenke seg at tolken og den minoritetsspråklige tilhører folkegrupper som er i konflikt i hjemlandet. Det har også forekommet eksempler på at den minoritetsspråklige har fryktet at tolken kan være informant for myndighetene i hjemlandet. Det er ofte nær kontakt mellom innvandrergrupper fra samme land, særlig hvis det dreier seg om små grupper. Man kan heller ikke se bort fra at det innenfor enkelte miljøer finnes representanter for organisert kriminell virksomhet. I slike tilfeller kan det også oppstå behov for sikringstiltak for tolken.

Det er viktig at også påtalemyndigheten har tillit til tolken. Dersom påtalemyndighetens tillit til tolken svikter, kan dette gå ut over sakens opplysning. Ikke minst gjelder dette under politiavhør eller rettsmøter på etterforskningsstadiet.

Det er viktig at tolkens integritet bevares under hele sakens gang.

Behovet for tillit når det er snakk om tolking, går altså langt ut over spørsmål om habilitet etter domstollovens regler. Dette har å gjøre med tolkens spesifikke posisjon i kommunikasjonen, nemlig å gjengi hva alle parter uttrykker. I tillegg til reglene om habilitet, vil det derfor være behov for mekanismer som ivaretar tilliten til tolkens upartiskhet og integritet.

Som nevnt i punkt 6.1, mener arbeidsgruppen at det etter dagens regler ikke medfører inhabilitet i forhold til arbeid i retten at en tolk har bistått politiet med tolking under etterforskningen i samme sak. Arbeidsgruppens vurdering sammenfaller på dette punkt med den danske arbeidsgruppens syn.[216]. På denne bakgrunn har den danske arbeidsgruppen foreslått at man som hovedregel bør benytte samme tolk i retten som ved politiavhør. Begrunnelsen for dette er dels at tolken da kjenner saken på forhånd og vil ha mindre behov for forberedelse, og dels at man da vil ha større sikkerhet for at kommunikasjonen med siktede vil fungere.

Etter vår oppfatning bør man være oppmerksom på at en slik praksis også kan ha visse uheldige konsekvenser. For det første kan det tenkes at eventuelle systematiske tolkefeil som har skjedd under politiavhøret uten å bli oppdaget, kan bli gjentatt i retten. Ved å benytte en annen tolk der dette er mulig, unngår man denne risikoen. Videre kan en tolk som har bistått under etterforskningen, ha informasjon om saken som ubevisst kan farge ordvalget i forbindelse med tolkingen. Vel så viktig er at tiltalte kan ha fått en opplevelse under etterforskningen av at tolken, som ble tilkalt av politiet, er ”politiets mann”, hvilket kan bidra til å svekke tilliten til tolken.

Dette er hensyn som kan tale for at man søker å tilkalle en annen tolk til hovedforhandlingen enn den som har gjort tjeneste under etterforskningen. Men i praksis kan dette ofte være vanskelig å gjennomføre, all den tid kvalifiserte tolker på enkelte språk er en knapphetsressurs. Men det er uansett viktig at man er oppmerksom på de problemstillingene som bruk av samme tolk under hele saken kan reise.

Ved undersøkelsen som arbeidsgruppen har foretatt blant dommere, viser det seg at retten ofte ikke har kjennskap til om tolken har gjort tjeneste under politiavhør. Dette vil som regel være ukjent for domstolen uansett hvilke kilder domstolen bruker ved tilkalling av tolk. Etter arbeidsgruppens oppfatning er det ikke behov for å pålegge retten noen undersøkelsesplikt i så måte. I og med at partene får underretning om hvem retten vil oppnevne som tolk, vil siktede kunne reagere hvis dette oppfattes som et problem. Det er for øvrig i seg selv en viktig signaleffekt at tolken i forbindelse med hovedforhandlingen velges ut og tilkalles av domstolen, uavhengig av hvem politiet har brukt som tolk.

Spørreundersøkelsen blant dommere avdekket at ved omtrent halvparten av domstolene overlot man til politiet å skaffe tolk ved fengslinger. Dette har så vidt sterke praktiske argumenter for seg at arbeidsgruppen ikke finner tilstrekkelig grunn til at praksis bør endres på dette punktet. Ved fengslingsmøter – særlig førstegangsfengslinger – er man avhengig av å skaffe tolk på kort varsel. Tolken har ingen mulighet til å forberede seg, og hensynet til at tolken kjenner saken og siktedes dialekt og uttrykksform på forhånd, får derfor større vekt.

[216] Rapport om tolkebistand i retssager punkt 3.4.

Det er i Norge – i motsetning til enkelte andre land – ikke ansett som noe habilitetsproblem at tolken har bistått under samtaler mellom siktede og forsvareren. Det er vanskelig å se at dette i og for seg skulle medføre inhabilitet. Men i likhet med en tolk som har tolket ved politiavhør, blir tolken stilt overfor en profesjonell utfordring i disse tilfellene. Det er viktig at tolkingen verken bevisst eller ubevisst blir påvirket av hva tolken måtte ha fått høre under siktedes samtale med forsvareren. Det kan nok tenkes at enkelte siktede ikke føler at de kan snakke like fritt med forsvareren når de vet eller må regne med at tolken også vil gjøre tjeneste under hovedforhandlingen.

Også under sakens gang er det viktig at tolkens upartiskhet blir respektert av alle medvirkende. Det er av stor betydning at tolken unngår å bli involvert i samtaler med parter, vitner eller andre aktører i pausene. Noe som åpenbart vil være uakseptabelt, og som også vil være i strid med retningslinjene for god tolkeskikk § 7, er om tolken påtar seg å bistå en av partene i saken på en måte som er uforenlig med oppgaven som tolk, det være seg siktede som vil ha informasjon om forhold i Norge og norsk rettsvesen eller politi, eller politiet/retten som vil ha informasjon om forhold i siktedes hjemland. Slik informasjon må om nødvendig hentes fra andre kilder enn tolken.

Også ved politiavhør er det behov for at den som forklarer seg, kan ha tillit til tolken. En nærliggende løsning er at den som skal avhøres, spørres om man har merknader til at den aktuelle tolken benyttes. Dette bør så vidt mulig gjøres før tolken tilkalles. Når selve avhøret skal innledes, vil den avhørte ofte kunne ha en høy terskel for å motsette seg at tolken brukes for ikke å bli oppfattet som vanskelig. Den avhørtes rett til å uttale seg om valget av tolk bør framgå av straffeprosessloven § 230.

6.4 Arbeidsgruppens vurderinger

Det er viktig at tolken bevarer sin upartiskhet – og at forholdene tilrettelegges slik at dette er mulig – under hele saken. Man må unngå å sette tolken i en situasjon hvor tilliten til tolkens upartiskhet kan bli redusert. Det er selvsagt at tolken ikke under saken kan vitne eller gjøre tjeneste som sakkyndig – verken formelt eller uformelt. Som nevnt i punkt 5.5.6, er det også viktig at tolken får anledning til å være uforstyrret i pausene, slik at tolken ikke risikerer å bli involvert i samtaler med siktede eller vitner. Under politiavhør er det viktig at tolken ikke blir etterlatt alene med den avhørte mens tjenestemannen forlater rommet. Tolken må ikke bistå politi, domstol eller den avhørte, verken som sakkyndig, rådgiver eller med å forklare kulturelle eller samfunnsmessige ulikheter mellom siktedes hjemsted og Norge. En oppfordring til tolken om å ”tolke det vesentligste” er heller ikke forenlig med tolkens funksjon, jf. punkt 5.5.4.

Det kan by på tekniske problemer å utforme et regelverk om tar hensyn til alle uheldige situasjoner som kan oppstå. Det viktigste er antakelig at det skapes og opprettholdes en bevissthet om disse spørsmålene både blant tolker og tolkebrukere. Arbeidsgruppen mener likevel at de viktigste bestemmelsene som skal sikre tolkens upartiskhet, også under utførelsen av oppdraget, bør inntas i kapittelet om tolker i domstolloven. Det vises til utkastets § b og § e. Når det gjelder bruk av tolk under politiavhør, er tilsvarende bestemmelser inntatt i utkast til ny § 230 a i straffeprosessloven og ny § 8 – 11 fjerde ledd i påtaleinstruksen.

6.4.1 Tolk i retten

Dagens formelle regler i domstolloven om habilitet er gode og vel innarbeidet, og arbeidsgruppen ser ingen grunn til å foreslå endringer i dem. Derimot ser arbeidsgruppen det som viktig at det gis regelverk som i størst mulig grad kan ivareta tolkens upartiskhet i videre forstand, både i forbindelse med oppnevning/tilkalling og under oppdraget. Bestemmelsen i straffeprosessloven § 141 om partenes rett til å uttale seg bør skjerpes slik at denne retten blir tilnærmet ubetinget, og slik at man ikke skal oppnevne en tolk som en av partene motsetter seg dersom en annen kompetent tolk kan skaffes uten vesentlig forsinkelse eller ulempe. Dette vil gi både siktede og politi/påtalemyndighet en rett til å motsette seg at en bestemt tolk brukes i den aktuelle saken uten at dette behøver å begrunnes. Det kan tenkes legitime grunner fra begge sider til at man ikke ønsker at den annen part eller den aktuelle tolken skal bli kjent med grunnen. Men det er selvsagt intet i veien for at parten velger å gi en begrunnelse. Hvis kravet om en annen tolk vanskelig lar seg imøtekomme og retten er i tvil om parten har noe reelt grunnlag for kravet, må retten kunne be om begrunnelse, som eventuelt kan holdes hemmelig for motparten og tolken. Det vises til utkast til domstolloven § b med kommentarer.

Det bør utvises varsomhet med å benytte samme tolk i retten som under etterforskning i samme sak. Men i en del tilfeller vil retten ikke ha noe reelt valg. Vi finner det derfor ikke hensiktsmessig å foreslå noe lovforbud mot å benytte samme tolk.

Arbeidsgruppen mener videre at det er nødvendig å lovfeste at tolken ikke kan pålegges eller påta seg andre oppgaver enn tolking, utkastet til ny § e i domstolloven. Tolking er krevende, og det er uheldig om tolkens konsentrasjon skal deles med andre gjøremål. Tolken kan ikke være dommer i saken, heller ikke meddommer. Dersom det er ønske om å bruke tolken som vitne eller sakkyndig, må tolken fratre av habilitetshensyn. I dag er det etter domstolloven § 138 annet ledd adgang til å kombinere stilling som tolk med stilling som protokollfører eller rettsvitne. Dette er uheldig fordi tolkens og rettsvitnets funksjon er ulik. Det vises til rapporten punkt 5.5.2. Protokollfører brukes i dag stort sett i fengslinger og tilståelsessaker, hvor det ofte er aktuelt å protokollere siktedes forklaring. Dersom dette skal gjøres av tolken, vil det vanskeliggjøre en forsvarlig tolking og innebære en uheldig sammenblanding av roller.

Det vil i praksis ikke være mulig å regelfeste at tolken ikke skal kunne innlede en samtale med andre aktører. Men det kan gjøres mye for å legge arbeidsforholdene til rette slik at tolkens integritet ivaretas, se punkt 5.5.6.

6.4.2 Tolk hos politiet

Ved politiavhør bør den som skal avhøres, så vidt mulig få anledning til å uttale seg om valg av tolk. Har vedkommende innvendinger, bør det velges en annen kompetent tolk hvis det er mulig.

Oppdrag som tolk ved politiavhør har i dag et mer avtalerettslig preg enn oppdrag som tolk i retten. Dette innebærer at politiet ved første kontakt med den påtenkte tolken bør ta forbehold om at det kan bli aktuelt å tilkalle en annen tolk i stedet. Først når den som skal avhøres har fått anledning til å uttale seg, bør det inngås en bindende avtale. Er det ikke mulig å få den avhørtes uttalelse før tolken tilkalles, bør politiet ha tatt forbehold om at oppdraget kan bortfalle. Det bør også framgå av reglene at oppdraget som tolk under politiavhør ikke er endelig før den avhørte har fått anledning til å uttale seg. Dersom tolken har møtt, men oppdraget bortfaller, gis tolken kompensasjon for frammøtet, salærforskriften § 11.

Arbeidsgruppen mener at det bør gis regler som sikrer den avhørtes rett til å bli hørt så tidlig som mulig når det gjelder valg av tolk, og senest ved avhørets begynnelse. Dersom det lar seg gjennomføre uten betydelig forsinkelse eller ulempe, bør det så vidt mulig benyttes en annen tolk dersom den avhørte ber om det. Det bør videre framgå av avhørsrapporten at den avhørte har fått uttale seg og om han har hatt noe å bemerke til valget av tolk. Dermed kan man unngå at det i ettertid oppstår tvil om reglene er fulgt. Det vises til utkast til straffeprosessloven § 230 a og til utkastet til ny § 8 - 11 i påtaleinstruksen.

Tolken må ikke risikere å bli involvert i samtaler med den avhørte "off the record". Det bør derfor regelfestes at tolken ikke skal etterlates alene med den avhørte. Dette vil avverge situasjoner hvor den avhørte spør tolken til råds om hva han bør si, eller røper forhold overfor tolken som står i strid med hva som sies under avhøret. Det vises til utkast til ny § 8 – 11 fjerde ledd i påtaleinstruksen.

Endelig bør det presiseres at tolken ikke kan anmodes om eller påta seg andre oppgaver enn å tolke. Det må ikke forekomme at tolken blir benyttet som "sakkyndig" i noen form, for eksempel bedt om å uttale seg om kulturelle spørsmål eller om den avhørtes dialekt kan si noe om vedkommendes bakgrunn eller nasjonalitet. Det vises til utkast til ny § 8 – 11 fjerde ledd i påtaleinstruksen.

6.4.3 Vandel

Vi har i dag ingen regler om at tolken skal være ustraffet. Som vi vil komme inn på i punkt 11.5.8, går arbeidsgruppen inn for at tolker som er idømt fengselsstraff, skal sperres i domstolenes tolkeregister. Det vises til utkast til domstolenes tolkeregister § 6 annet ledd.

Man kunne tenke seg en regel om at tolker som er idømt fengselsstraff, skal være utelukket fra å gjøre tjeneste som tolk. Arbeidsgruppen går ikke inn for en så absolutt regel. Det vil være tilfeldig hvilken kjennskap domstolen har til at tolken er domfelt ved rettskraftig dom så lenge vedkommende ikke er sperret i tolkeregisteret. En ordning med kontroll mot strafferegisteret i hver enkelt sak vil medføre en god del ekstraarbeid for domstolene og innebære personvernmessige problemer.

Man kunne også tenkte seg en regel om at personer som er siktet for en straffbar handling som kan antas å ville medføre frihetsstraff, ikke skal kunne gjøre tjeneste. Slik bestemmelse har man for meddommere og lagrettemedlemmer i domstolloven § 91 første ledd. Heller ikke dette vil domstolen regelmessig ha oversikt over. Anmerkning i tolkeregisteret vil kreve en svært hyppig oppdatering dersom man også skulle fange opp personer som blir siktet, og slette anmerkningen hvis saken blir henlagt. Også en slik ordning vil medføre personvernmessige problemer. Hvis slik anmerkning skulle omfatte alle som er under etterforskning, kan anmerkningen dessuten medføre problemer i forhold til en pågående etterforskning, siden de registrerte er forutsatt å ha innsyn i tolkeregisteret. Det forekommer at politiet i en tidlig fase av en etterforskning ikke ønsker å informere den mistenkte. Det vises eller til drøftelsen under punkt 11.5.8.

Selv om det er uønsket at tolker som er straffedømt, skal tolke i straffesaker, vil ikke en straffedom i seg selv medføre fare for tolkingens kvalitet. Det kan anføres at en tolk som er straffedømt, viser en så manglende respekt for regler at man ikke kan stole på at tolken skal holde seg til de tolkeetiske reglene eller for øvrig opptre korrekt under utførelsen av sitt

oppdrag. Dette er et argument som har en viss vekt. Men faren for dette er likevel ikke så stor at arbeidsgruppen mener noen aktiv kontroll fra rettens side ved hver enkelt oppnevning bør være påkrevd. Det vises også til partenes adgang til å uttale seg om valget av tolk. Hvis påtalemyndigheten mener det i den enkelte sak er av særlig betydning at tolken er ustraffet, er det intet i veien for at man ber om at det benyttes en annen tolk, jf. ovenfor punkt 6.4.1. Selv om domstolene naturligvis fra et rettssikkerhetssynspunkt har et selvstendig ansvar, mener ikke arbeidsgruppen at de rettsikkerhetsmessige problemene i denne sammenheng er så store at det nødvendiggjør en omfattende kontroll fra rettens side.

6.5 Arbeidsgruppens forslag

Bestemmelser som sikrer tolkens habilitet og uavhengighet bør inntas i det særlige kapittelet i domstolloven om tolk i retten. For tolker som gjør tjeneste ved politietterforskning bør reglene framgå av straffeprosessloven ny § 230 a og påtaleinstruksen kapittel 8. Det må gis regler som sikrer partene rett til å uttale seg når tolk skal oppnevnes, og regler som sikrer at tolken beholder sin upartiskhet under saken. Forslaget til habilitetsbestemmelse i straffeprosessloven ny § 230 a innebærer at en polititjenestemann så vidt mulig ikke skal brukes som tolk.

Både når det gjelder politiavhør og tjeneste ved rettsmøter er det behov for et regelverk som gir tolkene rett og plikt til å forholde seg slik at både habiliteten og den nødvendige tilliten til tolken for øvrig ivaretas under hele oppdraget.

De eksisterende retningslinjer for god tolkeskikk inneholder i § 3 og § 7 gode regler for tolkens uavhengighet og upartiskhet. Reglene er i samsvar med internasjonale standarder for tolkeetiske regler. Retningslinjene er i dag hjemlet i forskrift om bevilling som statsautorisert tolk § 5. Brudd på reglene kan medføre tilbakekall av autorisasjon. For tolker som ikke er stasautorisert, er retningslinjene ikke formelt bindende.

Arbeidsgruppen mener det er behov for å regelfeste tolkens ansvar og plikter uavhengig av statsautorisasjon, og viser til utkastet til domstolloven § i og påtaleinstruksen § 8 – 11 tredje ledd. Bestemmelsene henviser til alminnelige regler for god tolkeskikk. Som omtalt i kapittel 11.5.9, mener arbeidsgruppen også at gjentatte eller grove brudd på disse reglene bør kunne gi grunnlag for sperring i domstolenes tolkeregister, jf utkastet til forskrift for domstolenes tolkeregister § 6 tredje ledd.

7 Tolkens taushetsplikt

7.1 Dagens regelverk

Det finnes ingen generell bestemmelse om tolkers taushetsplikt. Bestemmelsene om taushetsplikt er i dag plassert forholdsvis fragmentert rundt i lovverket. Stort sett er det slik at tolken har samme taushetsplikt som den ene av samtalepartene (dvs fagpersonen i samtalen). Når det gjelder arbeid for politi, forsvarer og domstoler framgår reglene av hhv straffeprosessloven § 61 a, straffeloven § 144 og domstolloven § 63 a. Det materielle innholdet i bestemmelsene er ulikt.

For øvrig finnes bestemmelser om taushetsplikt først og fremst i forvaltningsloven § 13 – 13 f, og er ellers plassert i ulike deler av spesiallovgivningen. Det vises til lov om sosiale tjenester § 8 – 8, lov om barneverntjenester § 6 – 7, helsepersonelloven §§ 21 – 29, lov om psykisk helsevern § 6 - 1, opplæringsloven § 15 – 1 m.fl. Enkelte av bestemmelsene inneholder egne materielle regler, mens andre helt eller delvis viser til forvaltningslovens regler. Noen av bestemmelsene gjelder etter sin ordlyd direkte for alle som gjør tjeneste innenfor en sektor, for eksempel sosialtjenesteloven, mens det for andre bestemmelser kan være uklart om de direkte omfatter tolker som gjør tjeneste, for eksempel helsepersonelloven, som bare omhandler taushetsplikt for ”helsepersonell”.

Arbeidsgruppen går ikke inn på alle disse bestemmelsene, idet de hovedsakelig ligger utenfor det som oppfattes som arbeidsgruppens mandat. Imidlertid får de en viss betydning for arbeidsgruppens drøftelse av regler for tolkens vitneplikt. Det vises til punkt 7.3.

Vedkommende myndighet har plikt til å gjøre taushetsplikten kjent for den det gjelder, og kan avkreve tolken en skriftlig erklæring om at man er kjent med og vil respektere taushetsplikten, se for eksempel forvaltningsloven § 13 c første ledd og straffeprosessloven § 61 d første ledd. Flere oppdragsgivere, blant annet UDI, krever i dag slik erklæring. Dermed sikres notoritet for at vedkommende faktisk har blitt informert om taushetsplikten.

Brudd på taushetsplikt, enten det følger av direkte lovbestemmelse eller instruks i medhold av lov, vil være straffbart etter straffeloven § 121:

> Den som forsettlig eller grovt uaktsomt krenker taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av hans tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.
>
> Begår han taushetsbrudd i den hensikt å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning eller utnytter han i slik hensikt på annen måte opplysninger som er belagt med taushetsplikt, kan fengsel inntil 3 år anvendes. Det samme gjelder når det foreligger andre særdeles skjerpende omstendigheter.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, dvs. at straff kan komme til anvendelse selv om tolken ikke forsto at det dreide seg om taushetsbelagte opplysninger, hvis han har utvist grov uaktsomhet i så måte.

Retningslinjene for god tolkeskikk fastsetter i § 5 at ”(t)olken har taushetsplikt”. Retningslinjene henviser ellers til lovgivningens bestemmelser om taushetsplikt. I mangel av regulering av tolkefunksjonen i dagens norske lover og regelverk, knytter retningslinjene her

an til de regler som gjelder for ulike fagpersoner som kan tenkes å ha behov for tolking i sitt virke.. Med utgangspunkt i internasjonalt anerkjente regler for tolkens yrkesetikk søker retningslinjene videre å fastsette en generell og absolutt taushetsplikt for statsautoriserte tolker, som er formelt bundet av retningslinjene.[217]

7.1.1 Taushetsplikt ved arbeid for politiet

I dag reguleres tolkens taushetsplikt av straffeprosessloven § 61a:

> Enhver som er ansatt i eller utfører tjeneste eller arbeid for politiet eller påtalemyndigheten, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i straffesaker får vite om:
>
> 1) noens personlige forhold, eller
> 2) Tekniske innretninger og framgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den som opplysningen angår.
>
> Taushetsplikten gjelder også for andre opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskingen i den enkelte sak er nødvendig å holde hemmelig.
>
> Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet. Han kan heller ikke utnytte opplysninger som nevnt i paragrafen her i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre.

Tilsvarende bestemmelse finnes i påtaleinstruksen § 3 – 1.

Ved utarbeidelsen av påtaleinstruksen i 1984 ble det lagt til grunn at opplysning om en person var anmeldt eller mistenkt for et straffbart forhold, alltid burde anses som et personlig forhold[218]. Som hovedregel mente utvalget at det samme burde gjelde det forhold at noen hadde gitt opplysninger til politiet.

Utvalget mente videre at det normalt ikke kunne gis opplysninger om den enkelte straffesak med mindre det var særlig hjemlet i unntaksbestemmelsene. Men dette ville ikke alltid være tilfelle, for eksempel hvis ingen ennå var mistenkt. Det ble derfor i tillegg bestemt at taushetsplikten skulle omfatte opplysninger som det ut fra etterforskningen var nødvendig å holde hemmelig. Bestemmelsen er gjentatt i straffeprosessloven § 61a annet ledd. Taushetsplikten etter denne bestemmelsen skulle ikke strekke seg lenger enn det som faktisk var nødvendig av hensyn til etterforskningen i den enkelte sak. Hvilke opplysninger dette er, vil være vanskelig for tolken å avgjøre i det enkelte tilfelle, med mindre polititjenestemannen uttrykkelig har redegjort for det.

[217] Brudd på retningslinjene kan medføre tap av autorisasjonen, forskrift om bevilling som statsautorisert tolk og tolkeprøven av 6. juni 1997 § 3.
[218] NOU 1984:27 side 74-75.

Paragraf 61 b lyder:

> Taushetsplikt etter §61 a er ikke til hinder for:
>
> 1) at opplysninger gjøres kjent for andre i den utstrekning de som har krav på taushet samtykker,
>
> 2) at opplysningene brukes når behovet for beskyttelse må anses varetatt ved at de gis i statistisk form eller ved at individualiserende kjennetegn utelates på annen måte, og
>
> 3) at opplysningene brukes når ingen berettiget interesse tilsier at de holdes hemmelig, f.eks. når de er alminnelig kjent eller alminnelig tilgjengelig andre steder.

Reglene omfatter åpenbart tolker som gjør tjeneste i straffesaker.

Paragraf 61 a første og tredje ledd er i samsvar med forvaltningsloven § 13 første og tredje ledd. Hva som normalt er å betrakte som noens personlige forhold, er bl.a. kommentert i Frihagen: Offentlighetsloven bind II 1994 side 41 – 62. Det omfatter slektskap, familie- og hjemforhold, fysisk og psykisk helse og følelsesliv, familieforhold, utdannelse, arbeidsforhold, religiøs eller politisk holdning. Av en viss interesse i vår sammenheng er opplysning om en person er straffedømt eller sitter i fengsel, som iallfall i utgangspunktet må regnes som et personlig forhold etter forvaltningsloven.

Politiet skal gjøre tolken oppmerksom på taushetsplikten og kan avkreve skriftlig taushetserklæring, straffeprosessloven § 61 d.

7.1.2 Taushetsplikt ved arbeid for forsvareren

Tolkens taushetsplikt følger av straffeloven § 144 første ledd, som lyder:

> Prester i statskirken, prester eller forstandere i registrerte trossamfunn, advokater, forsvarere i straffesaker, meklingsmenn i ekteskapssaker, leger, psykologer, apotekere, jordmødre og sykepleiere samt disses betjenter eller hjelpere, som rettsstridig åpenbarer hemmeligheter, som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Bestemmelsen pålegger i utgangspunktet absolutt taushetsplikt, dvs. at personer i de nevnte stillinger og deres ”hjelpere” heller ikke kan avgi forklaring i retten om slike forhold. For en del av stillingene er taushetsplikten mer eller mindre modifisert i særlovgivningen, se for eksempel helsepersonelloven kapittel 5 og 6 og legemiddelloven §25, men slike begrensninger finnes ikke når det gjelder advokater eller forsvarere.

Tolken går utvilsomt inn under begrepet ”hjelper” etter denne bestemmelsen hvis tolken er engasjert av advokaten. Det er ikke klart om uttrykket omfatter tilfeller hvor klienten har skaffet tolk eller det benyttes et familiemedlem eller annen person som ”tolk”.[219]

Åpenbaringen av opplysningene må være rettsstridig for å være straffbar. Den er for eksempel ikke rettsstridig hvis den som har krav på hemmelighold, gir samtykke. Enkelte bestemmelser i straffeloven pålegger opplysningsplikt i visse tilfeller, se §§139, 172 og 387. Plikt til å gi

[203] Svalheim omtaler ikke eksplisitt denne situasjonen. Bratholm og Matningsdal annen del side 211 synes å forutsette at vedkommende hjelper er engasjert av advokaten.

opplysninger i slike tilfeller utelukker rettsstrid, tvert i mot kan både advokaten og tolken straffes ved brudd på opplysningsplikten.

Taushetsplikten omfatter bare ”hemmeligheter”. Hva som er en hemmelighet, må vurderes konkret. Opplysninger som er alminnelig kjent, er iallfall ikke hemmelige. Derimot kan det godt dreie seg om ”hemmelighet” selv om opplysningen er kjent for et antall personer. Også selve den omstendighet at en klient har oppsøkt advokaten, for eksempel en forbryter på rømmen, kan etter omstendighetene være en hemmelighet.

Straff for brudd på taushetsplikt etter straffeloven § 144 krever forsett, dvs. at tolken må ha forstått at det var en ”hemmelighet” han åpenbarte. Brudd på lovbestemt taushetsplikt for øvrig er straffbart også hvis det foreligger grov uaktsomhet. De ulike krav til skyld er ulogisk. Arbeidsgruppen finner det likevel ikke riktig å gå inn for endringer på dette punktet nå, siden dette vil berøre en langt videre krets enn tolker.

Etter forskrift 20. desember 1996 nr. 1161 til domstolloven (advokatforskriften) kapittel 12 punkt 2.3 har advokaten plikt til å kreve at engasjerte personer overholder taushetsplikten. I praksis vil det naturlige være at advokaten krever at tolken undertegner en taushetserklæring.

7.1.3 Taushetsplikt ved arbeid for domstolene

Utgangspunktet er at rettsmøter er offentlige, domstolloven § 124. Det er full adgang til å gjengi opplysninger som er kommet fram i åpen rett.Det er vanskelig å se noen grunn til at tolker skal undergis en strengere behandling enn parter, aktor og forsvarer, dommere og tilfeldige tilhørere i salen.

Det må altså legges til grunn at tolken ikke har taushetsplikt i forbindelse med tjeneste under rettsmøtene. En særregel gjelder for rettsmøter holdt for lukkede dører, domstolloven § 128:

> Når et rettsmøte holdes for lukkede dører, og retten finner at sakens opplysninger helt eller delvis av særlige grunner bør holdes hemmelig, inntil videre eller for bestandig, gir den ved kjennelse de tilstedeværende pålegg om det.

Hvis retten har pålagt taushet etter denne bestemmelsen, er tolken underlagt taushetsplikt på linje med alle andre tilstedeværende.

Avsagte dommer er også i utgangspunktet offentlige. Hvis dommen avsies i rettsmøte, er det ingen grunn til at tolken – som den eneste tilstedeværende – skal være underlagt noen form for taushetsplikt. Det samme må gjelde dersom tolken bistår i forbindelse med frammøte- eller stevnevitneforkynning av dom eller kjennelse.

Domstolloven § 63 a lyder:

> Dommere og andre som utfører tjeneste eller arbeid for et dommerkontor plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det de i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om:
>
> 1) noens personlige forhold, eller
> 2) tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den som opplysningen angår.
>
> Forvaltningsloven §§13 til 13 e og straffeloven §121 får tilsvarende anvendelse.
>
> Paragrafen her gjelder ikke for noe som er kommet frem i et rettsmøte eller en rettsavgjørelse.

Bestemmelsen har nok svært begrenset betydning for tolker i retten, siden den ikke omfatter opplysninger som er kommet fram i rettsmøte eller rettslige avgjørelser. Unntak kan tenkes dersom tolken bistår i forbindelse med forkynning av visse dokumenter så som innkallinger m.v.

7.2 Arbeidsgruppens vurdering

Dagens regelverk er gjennomgående utformet slik at tolken har taushetsplikt i samme utstrekning som den ene av samtalepartene. Tolkes det hos en advokat eller annen forsvarer, gjelder en tilnærmet absolutt taushetsplikt for det som er ”betrodd”. Taushetsplikten i andre sammenhenger vil som hovedregel være begrenset til opplysninger som vedrører noens personlig forhold eller bedriftshemmeligheter, jf. forvaltningsloven § 13. Ved tolking mellom private parter gjelder normalt ingen særskilt taushetsplikt. Det kan tenkes at tolken har avgitt taushetsløfte til partene. Dette vil være en privatrettslig forpliktelse, og brudd på en slik plikt kan tenkes å medføre erstatningsansvar, men er ikke i seg selv straffbar.

Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet, er tillit til tolken avgjørende for at en samtale med bruk av tolk skal fungere. Dette innebærer ikke minst tillit til at det som blir sagt, ikke bringes videre av tolken.

Tolken er ingen deltaker i samtalen. Populært har dette vært formulert til at tolken ikke har noen ”eiendomsrett” til de opplysningene som formidles. Standpunktet kan sees i sammenheng med det generelle prinsippet om at tolken skal sette samtalepartene mest mulig i stand til å kommunisere med hverandre. For at denne kommunikasjonen skal fungere, er det viktig at samtalepartene kan ha tillit til at tolken vil bevare taushet.

Det forekommer derfor at tolker generelt uttaler at de har ”taushetsplikt”, noe som lett kan oppfattes – og sikkert av og til blir oppfattet – dit hen at de har en lovmessig plikt til å bevare taushet om alt de har fått kjennskap til gjennom samtalen. Som vist ovenfor, er ikke dette alltid tilfelle.

Det har vært argumentert for at tolker i offentlig sektor generelt skal pålegges absolutt taushetsplikt. I dag mangler man hjemmel for et slikt pålegg, og det er usikkert hvordan det

eventuelt skal kunne praktiseres og hvilke sanksjoner som kunne være følgen av brudd på en slik taushetsplikt. Man kunne tenke seg en straffesanksjonert taushetsplikt, for eksempel ved at tolker ble tatt med blant de yrkesgrupper som er oppregnet i straffeloven § 144 første ledd. Dette er yrkesgrupper hvor brukeren av tjenesten må kunne stole at det vil bli bevart taushet om det som er betrodd vedkommende fagperson.

På sett og vis kan det samme anføres når det gjelder tolker. Samtalepartene er avhengige av å kunne stole på at tolken bevarer taushet. Tolkens tilstedeværelse skyldes utelukkende at partene ikke snakker samme språk.

Spørsmålet om tolkens taushetsplikt må sees i lys av den særegne posisjonen tolken har i kommunikasjonen. Tolken er til stede for å gjengi det to parter som ikke har felles språk, sier til hverandre i en samtale. Tolkens funksjon bygger dessuten, som tidligere nevnt, ufravikelig på tillit fra alle parter i saken. Dette faktum har implikasjoner for hva tolken kan forventes å gjøre med denne informasjonen etter at samtalen er over, noe som stiller tolken i en annen situasjon enn de fagpersoner som har hatt behov for tolkingen, for eksempel mht. vitneplikt. Å knytte tolkens taushetsplikt an til reglene som gjelder for den fagpersonen som gjør bruk av tolkingen, har derfor uheldige sider.

Spørsmål omkring tolkers taushets- og vitneplikt reiser betydelige prinsipielle problemer. Disse problemene bør sees i sammenheng med lovgivningens bestemmelser om taushetsplikt generelt.

Spørsmålet om innføring av en alminnelig taushetsplikt for tolker ligger utenfor arbeidsgruppens mandat. Arbeidsgruppen anbefaler at tolkers taushetsplikt og vitneplikt utredes på generelt grunnlag.

Arbeidsgruppen konsentrerer seg i det følgende om taushetsplikt for tolker som arbeider innenfor straffesakskjeden, og legger under punktet ”Tolkens vitneplikt” (punkt 7.3) dagens regler om taushetsplikt til grunn.

7.2.1 Opplysninger fra politiavhør

Tolken har i dag bare taushetsplikt om ”noens personlige forhold”, ”bedriftshemmeligheter” og opplysninger som må holdes hemmelige av hensyn til etterforskningen, jf. punkt 7.1.1.

Utvalget som foreslo ny påtaleinstruks, la til grunn at bestemmelsen om taushetsplikt om noens personlige forhold som regel ville avskjære adgang til å gjengi noe som kommer fram under etterforskningen, men antok at man for sikkerhets skyld også burde ha en regel som påla taushet av hensyn til etterforskningen, se foran i punkt 7.1.1.

Arbeidsgruppen antar at det er lite heldig at hjemmelen for taushetsplikt etter straffeprosessloven § 61 a for opplysninger fra politiavhør skal forankres i hensynet til ”noens personlige forhold” eller bedriftshemmeligheter. Blant annet er det åpenbart ulike interesser som beskyttes. En taushetsplikt som bare er forankret i disse hensyn, vil kunne oppheves om den som har krav på hemmelighold samtykker. For tolken vil det være svært vanskelig å ha noen formening om hva som er nødvendig av etterforskningshensyn. Denne bestemmelsen er derfor lite egnet til å regulere tolkens taushetsplikt i forbindelse med politiavhør.

Også av hensyn til en senere domstolsbehandling kan det være viktig at tolken bevarer taushet om hva som er forklart under et politiavhør. Man kan for eksempel tenke seg at den som ga forklaringen, forklarer seg avvikende i retten. Dette er det selvsagt ikke tolkens oppgave å avklare. Tvert imot vil det i slike tilfeller være en utfordring til tolkens profesjonalitet å unngå at et slikt forhold bevisst eller ubevisst farger tolkingen.

Det er vanskelig å se noe beskyttelsesverdig hensyn som skulle tilsi at tolken bringer videre noe som er forklart av mistenkte eller et vitne i politiavhør. Arbeidsgruppen går derfor inn for at tolken pålegges generell taushetsplikt om alt som er kommet fram under politiavhør. En slik regel kan hensiktsmessig plasseres i ny § 230 a i straffeprosessloven. Dette vil innebære at tolken stilles i en strengere posisjon enn andre som har vært til stede eller bistått i forbindelse med politiavhør, noe som må sees på bakgrunn av tolkens særegne funksjon.

Det bør bare være opplysninger som tolken har fått kjennskap til under sitt oppdrag som tolk, som bør omfattes, og ikke opplysninger som er kommet til tolkens kunnskap på annen måte.

Hvorvidt tolken skal kunne føres som vitne, behandles i punkt 7.3.2.

7.2.2 Opplysninger fra samtale med forsvareren

Tolken er i dag underlagt en absolutt taushetsplikt med hensyn til hva som er ”betrodd” forsvareren. Det er siktede som er den berettigede i forhold til taushetsplikten, dvs. at taushetsplikten kan oppheves av siktede. Tolken kan altså ikke uten samtykke røpe ”betroelser” man har fått kjennskap til under samtaler mellom forsvareren og siktede. Forsvareren skal etter advokatforskriften kapittel 12 punkt. 2.3.3 kreve at tolken overholder slik taushetsplikt. Men taushetsplikten etter straffeloven må være den samme uansett om forsvareren skulle ha forsømt dette.

For at forsvareren skal kunne ivareta siktedes interesser, er det åpenbart nødvendig at han skal kunne føre fortrolige samtaler med siktede. Det er derfor også nødvendig at tolken er underlagt en like absolutt taushetsplikt som forsvareren. Etter arbeidsgruppens oppfatning dekker dagens regler dette behovet, og arbeidsgruppen ser ikke behov for å foreslå endringer her.

Spørsmålet om hvorvidt skyldkravet i straffeloven § 144 første ledd også bør omfatte grov uaktsomhet slik at det samsvarer med skyldkravet ved overtredelse av lovbestemt taushetsplikt for øvrig, må eventuelt utredes nærmere i en annen sammenheng.

7.2.3 Opplysninger fra arbeid i rettsmøter og ved forkynning

Domstolloven § 63 a gjelder ikke for noe som er kommet fram i rettsmøte eller i en rettsavgjørelse. Tolken har derfor etter dagens regler ingen taushetsplikt i forhold til opplysninger som er kommet fram i rettsmøter, med mindre dette er særskilt bestemt av retten, domstolloven § 128. I tillegg inneholder domstolloven §§ 129 og 130 forbud mot offentlig gjengivelse av forhandlinger eller innholdet i rettsavgjørelser i visse tilfeller.

Det er riktignok ikke sjelden at straffedommer inneholder vidtgående opplysninger av personlig og til dels sensitiv karakter, både om domfelte, fornærmede og andre. Dette kan være opplysninger som vedkommende er svært lite glad for blir kjent. Det er likevel vanskelig

å se tilstrekkelig sterke hensyn som taler for at tolken på dette punktet skal være underlagt strengere regler enn andre som får kjennskap til opplysninger fra rettsmøtet eller dommen.

Arbeidsgruppen ser derfor ikke grunn til å foreslå endringer i dagens regler på dette punktet.

7.3 Tolkens vitneplikt

7.3.1 Dagens rett

Tolker er i dag ikke undergitt noe generelt vitnefritak for opplysninger som er kommet til tolkens kunnskap under utførelsen av et oppdrag. Når det gjelder vitneplikt i forhold til taushetsbelagt informasjon, er tolken underlagt samme regler som alle andre.

Vitnepliktens gjennomslag i forhold til taushetsplikt reguleres i straffeprosessloven §§ 117 – 120.

I forhold til lovbestemt taushetsplikt etter forvaltningsloven m.fl. er det straffeprosessloven § 118 som gjelder:

> Uten samtykke fra departementet må retten ikke ta imot forklaring som vitnet ikke kan gi uten å krenke lovbestemt taushetsplikt han har som følge av tjeneste eller arbeid for stat eller kommune. Tilsvarende gjelder for vitne som har taushetsplikt som følge av tjeneste eller arbeid for familievernkontor, postoperatør, tilbyder av tilgang til elektronisk kommunikasjonsnett eller elektronisk kommunikasjonstjeneste, elektronisk kommunikasjonsinstallatør, eller statens lufthavnselskap. Samtykke kan bare nektes om åpenbaringen vil kunne utsette staten eller allmenne interesser for skade eller virke urimelig overfor den som har krav på hemmelighold.
>
> Etter en avveining av hensynet til taushetsplikten og hensynet til sakens opplysning, kan retten ved kjennelse bestemme at vitneforklaring skal gis selv om samtykke er nektet, eller at vitneforklaring ikke skal mottas selv om departementet har samtykket. Før retten tar slik avgjørelse, skal den gi departementet anledning til å redegjøre for grunnene for sitt standpunkt. Denne redegjørelsen skal ikke meddeles partene.
>
> Regelen i §117 annet ledd gjelder tilsvarende.

Tilsvarende bestemmelse finnes for sivile saker i tvistemålsloven § 204 nr. 2.

Flere departementer har delegert sin myndighet til å gi samtykke til underliggende organer.

Selv om vedkommende myndighet nekter å gi samtykke, kan retten etter annet ledd ved kjennelse pålegge vitneplikt etter en avveining. Tilsvarende kan retten nekte vitneforklaring selv om myndigheten har samtykket, men dette er neppe særlig praktisk.

Hvis taushetsplikten er pålagt av hensyn til private interesser, faller den bort hvis vedkommende privatperson samtykker i at det gis vitneforklaring, forvaltningsloven § 13 a nr. 1. Det er bare taushetsplikt etter loven som gir vitneforbud, ikke taushetsplikt som følger av instruks, avtale eller lignende.

Reglene i forvaltningsloven gjelder ikke for politiets og påtalemyndighetens behandling av straffesaker. Disse er regulert ved straffeprosesslovens regler, se foran.

Straffeprosesslovens § 61 c nr. 2 har en særlig interesse når det gjelder tolkers vitneplikt om opplysninger fra politiavhør:

> Taushetsplikt etter § 61a er ikke til hinder for
> …
> 2) at opplysningene brukes for å oppnå det formål de er innhentet for, bl.a. kan de brukes i forbindelse med etterforskning, saksforberedelse, avgjørelse, gjennomføring av avgjørelsen, oppfølging og kontroll.

Etter denne bestemmelsen kan taushetsbelagte opplysninger gjøres kjent for eksempel i forbindelse med hovedforhandling i retten.[220] Taushetsplikt etter straffeprosessloven § 61 c nr. 2 kan derfor ikke påberopes som grunnlag for ikke å avgi vitneforklaring i den aktuelle straffesaken eller en annen straffesak.[221]

Etter dagens regler har altså en tolk som har gjort tjeneste ved politiavhør, i prinsippet vitneplikt om hva som ble sagt i avhøret. I praksis vil dette sjelden være aktuelt, men det kan tenkes dersom siktede for eksempel hevder at det har forekommet tolkefeil eller andre språkproblemer som har vært avgjørende for det som ble protokollert under avhøret.

Etter straffeprosessloven § 119 og tvistemålsloven § 205 har tolken fullt vitneforbud om opplysninger som er betrodd leger, advokater m.v. Vitneforbudet kan oppheves av den som har krav på hemmelighold. Dette vil være den som har gitt opplysningene. Som regel kreves også samtykke fra den opplysningene angår.[222]

Tolken har alminnelig vitneplikt når det gjelder opplysninger vedkommende har fått kjennskap til i forbindelse med rettsmøte, med mindre retten har pålagt taushetsplikt i medhold av domstolloven § 128. Det vises til straffeprosessloven § 120 og tvistemålsloven § 206. Også her kan vitneforbudet oppheves av den som har krav på hemmelighold.

Retten har ikke adgang til å pålegge vitneplikt i de tilfeller vitneforbudet følger av straffeprosessloven § 119 og tvistemålsloven §205, i motsetning til vitneforbudet i straffeprosessloven § 118 og tvistemålsloven § 202.

Dersom det er aktuelt å føre en tolk som gjør tjeneste i saken som vitne, er det alminnelig oppfatning at tolken må fratre som tolk av habilitetshensyn under den videre behandlingen av saken.

7.3.2 Arbeidsgruppens vurdering

Bakgrunnen for vurderingen av om tolker bør være fritatt for vitneplikt, har – i likhet med diskusjonen om taushetsplikt - sammenheng med behovet for tillit til at tolken ikke skal være kanal for opplysninger som ellers ikke ville komme ut. Tolken er ikke deltaker i samtalen, og formålet med tolkingen er å stille partene mest mulig i samme stilling som om de snakket samme språk. Et tilleggspoeng er at tolken ofte vil være et dårlig vitne, nettopp på grunn av den særlige måten tolken arbeider på. Prosessen med overføring av tale fra et språk til et annet er vesensforskjellig fra den prosess som skjer når informasjonen bearbeides på normal måte i en dialog, noe som gjør at informasjonen sjelden blir lagret hos tolken over lengre tid. Dette

[220] Se Bjerke og Keiserud bind I side 262-263.
[221] l.c. side 469.
[222] Bjerke og Keiserud bind I side 483-486 og Schei bind II side 694-697.

innebærer at påtalemyndighet og domstoler som regel vil være bedre tjent med å føre samtaledeltakerne selv som vitner. Men det kan tenkes situasjoner hvor dette er umulig, eller hvor samtaledeltakerne har forskjellig oppfatning av hva som ble sagt, slik at tolken blir et sentralt vitne. Også i situasjoner hvor det påberopes manglende språklig forståelse eller feil under tolkingen, kan det tenkes å være avgjørende å høre tolken som vitne.

Ved tolking i offentlig sektor er som regel tolken bundet av en begrenset taushetsplikt. Hvor langt denne plikten strekker seg, kan nok i enkelte tilfeller være vanskeligere for tolken enn for tjenestemannen selv å avgjøre. Det naturlige vil selvsagt være å føre tjenestemannen som vitne i disse tilfellene. Men man kan tenke seg at det framstår som helt sentralt å få avklart om det kan ha oppstått språkproblemer som kan ha betydning. Eksempelvis kan det være viktig å få avklart om en som er tiltalt for trygdebedrageri i forbindelse med mottak av ledighetstrygd, har fått den nødvendige orienteringen om opplysningsplikten i folketrygdloven § 21 - 3. I et slikt tilfelle kan forklaring fra tolken være helt avgjørende.

At tolken skal føres som vitne for hva som ble sagt under et politiavhør, er lite hensiktsmessig, men ikke helt upraktisk etter dagens regler. Et vitne eller en tiltalt påberoper seg for eksempel at grunnen til at det er protokollert en annen forklaring fra politiavhøret enn det som sies i retten, er manglende språklig forståelse eller feiltolking. En regelfesting av plikt til lydopptak ved avhør, vil avhjelpe dette.

Som nevnt foran i avsnitt 7.3.1 har tolken i dag ikke vitnefritak i retten for det som er kommet fram i politiavhør. Om tolken skal føres som vitne, vil derfor være avhengig av om tolkens forklaring kan ha betydning som bevis i saken, straffeprosessloven § 292. Arbeidsgruppen går som nevnt under punkt 7.2.1 inn for å utvide tolkens taushetsplikt på dette punkt. Forslaget i utkastets § 230 a vil pålegge tolken en taushetsplikt som går lenger enn etter § 61 a. Dette vil medføre at vitneplikten (og –retten) innsnevres tilsvarende. Retten vil som følge av forslaget ikke ha adgang til å ta imot forklaring fra en som har gjort tjeneste som tolk for politiet i en straffesak, med mindre departementet har samtykket eller retten pålegger vitneplikt til tross for at samtykke er nektet, straffeprosessloven § 118. Dette kan for eksempel være aktuelt dersom det påberopes tolkefeil som skal ha skjedd under politiavhøret. Det kan være naturlig at departementet delegerer samtykkeretten, for eksempel til Politidirektoratet.

Det er særlig to bestemmelser av interesse som fastsetter et vitnefritak som går lenger enn taushetsplikten. Det er straffeprosessloven § 121 om opplysninger gitt under sjelesorg m.v. og § 125 om pressens kildevern. Tilsvarende bestemmelser i tvistemålsloven finnes i § 206 a og § 209 a.

Straffeprosessloven § 121 gir adgang for retten til å frita et vitne for å svare på spørsmål om noe som er betrodd under ”sjelesorg, sosialt hjelpearbeid, rettshjelp … eller liknende virksomhet”. Det dreier seg altså ikke om noe vitneforbud, men en adgang for retten til å frita for å svare på spørsmål. Det er ikke noe vilkår at vitnet er underlagt taushetsplikt. Det må dreie seg om ”virksomhet”, dvs. at rent private betroelser ikke er omfattet. Bestemmelsen gir ingen tilsvarende adgang for en medhjelper, for eksempel en som har tolket under en samtale av denne karakteren.

Straffeprosessloven § 125 omfatter redaktørers kildevern. Denne bestemmelsen er innført av hensyn til behovet for en fri og uavhengig presse. Det foreligger en rett til å nekte å oppgi kilden til opplysninger, ikke en plikt. Det er altså opp til redaktøren (eller journalisten) om vedkommende vil påberope seg dette fritaket. Vitnefritaket omfatter ikke de opplysninger

som vedkommende har mottatt, bare kildens identitet. Vitnefritaket er ikke absolutt. Retten kan pålegge vitnet å oppgi kilden når "vektige samfunnsinteresser" tilsier det.

Spørsmålet om innføring av et generelt vitnefritak eller –forbud for slike opplysninger, må avveies mot samfunnets behov for oppklaring av straffbare handlinger. De hensyn som taler for fritak for vitneplikt, må være sterke før det er grunn til fritak. Hensynene må være knyttet opp mot samtalepartenes behov. At det for tolken kan være vanskelig eller ubehagelig å avgi vitneprov, er ikke tilstrekkelig.

Det sentrale argumentet mot vitneplikt er tilliten til at opplysninger fra en samtale ikke skal bringes videre gjennom vitneprov i retten. Men dette argumentet strekker ikke lenger enn taushetsplikten rekker. Dersom samtaleparten har plikt til å forklare seg, er det ikke så sterke argumenter for å frita tolken. En annen sak er at det vil være uhensiktsmessig å føre tolken som vitne dersom opplysningene kan skaffes til veie på annen måte.

Tradisjonelt i norsk rett henger spørsmålet om vitneplikt og –rett nær sammen med reglene om taushetsplikt. Med unntak for reglene om fritak for vitneplikt i straffeprosessloven §§ 122, 123 og 125 (og tvistemålsloven §§ 207, 208 og 209 a), som er begrunnet i andre hensyn, strekker vitneplikten seg i utgangspunktet så langt som vitnet ikke er underlagt taushetsplikt. Hvis det skal innføres en generell regel om fritak for vitneplikt om hva personer har fått kjennskap til som tolk, må det begrunnes med at det gjør seg gjeldende helt særegne hensyn for tolker.

Bruk av en som har tolket mellom to samtalepartnere, som vitne i retten, er forbundet med en rekke ulemper både av prinsipiell og praktisk karakter. Selv om det nok ligger i utkanten av arbeidsgruppens mandat, foreslår arbeidsgruppen at det i straffeprosessloven § 121 og tvistemålsloven § 206 a innføres en fakultativ adgang for retten til å nekte et vitne å forklare seg under slike omstendigheter. Det vil ved avgjørelsen være naturlig for retten å legge vekt på om opplysningen kan skaffes på annen måte.

Ved vurderingen av om forklaring skal nektes, vil tolkens ønske være av begrenset betydning. Det er samtalepartene som har behov for vern.

Avgjørelse om å nekte forklaring bør treffes ved kjennelse på linje med annen bevisavskjæring. Rettens kjennelse vil under hovedforhandling ikke kunne påkjæres av partene, straffeprosessloven § 378 og tvistemålsloven § 397. Derimot vil tolken eller de som har deltatt i samtalen etter omstendighetene kunne påkjære avgjørelsen, straffeprosessloven § 378 nr. 3 og tvistemålsloven § 397 nr. 4.

Videre mener arbeidsgruppen at det bør innføres en adgang for retten til å gi vitnefritak for tolker som har bistått ved sjelesorg m.v. som nevnt i straffeprosessloven § 121 og tvistemålsloven § 206 a. Det er lite tilfredstillende at retten har anledning til å frita samtaleparten for å svare på spørsmål etter denne bestemmelsen, mens det ikke finnes noen tilsvarende adgang til å frita tolken.

8 Hørselshemmede i straffeprosessen

8.1 Innledning

Begrepet *hørselshemmet* brukes som en fellesbetegnelse som dekker alle grader og arter av hørselstap.[223] I forskrift 15. april 1997 nr. 320 om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede § 1 annet ledd har imidlertid begrepet fått en innskrenket definisjon: ”en person som er døv eller har så sterkt nedsatt hørsel at vedkommende ikke er i stand til å føre en samtale ved hjelp av egnet hjelpemiddel.”[224] Arbeidsgruppen vil i rapporten forholde seg til den videste betydningen, dersom annet ikke er uttrykkelig sagt eller klart går frem av sammenhengen.

Hørselshemmede inndeles i to grupper, *døve* og *tunghørte,* etter alvorlighetsgrad. *”Døvhet* er et høygradig hørselstap som i vesentlig grad reduserer muligheten for oppfatning av tale via hørselsinntrykk og kontroll over egen tale.”[225] ”T*unghørthet* er hørselstap av moderat karakter som ikke utelukker taleoppfattelse og talekontroll via hørselen, men hindrer det i ulik grad.” Mens døve kommuniserer med tegnspråk og munnavlesning, avhjelpes tunghørte vanligvis med høreapparat og eventuelle andre hjelpemidler.

Språksituasjonen til hørselshemmede avhenger ikke bare av alvorlighetsgraden, men også av når i livet hørselshemmingen oppsto. Mennesker som har mistet hørselen etter å ha lært talespråket og som hører så dårlig at de vanskelig kan fungere i sosiale situasjoner uten spesielt forsterkerutstyr, betegnes *døvblitte*.[226] De fleste i denne gruppen beholder en hørselsrest, men noen blir totalt døve. Sterkt *tunghørtblitte* er mennesker som har mistet mye av hørselen etter å ha lært talespråket og som hører så dårlig at de vanskelig kan fungere i sosiale situasjoner uten spesielt forsterkerutstyr. Felles for døvblitte og tunghørtblitte, er at de fleste får store kommunikasjonsproblemer, særlig med ukjente personer og i grupper.

Det finnes ca. 600 000 hørselshemmede i Norge.[227] Av disse er ca 4000 døve.[228] Ca 8000 voksne tilhører gruppen tunghørtblitte, og ca. 0,25 %, dvs. ca 3000, av barn og unge under 20 år regnes som hørselshemmet.

En utfordring for myndighetene er å oppdage hørselshemminger. Arbeidsgruppen går ikke nærmere inn på dette spørsmålet, men peker på at det er myndighetenes ansvar å sørge for en rettferdig rettergang.

8.2 Tegnspråk og tegnspråkbrukere

”Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk, basert på produksjon av synlige bevegelser i hender, munn, øyne, bryn, hode og overkropp.”[229] ”Norsk tegnspråk har sin egen oppbygning, og er ikke en gjengivelse av norsk språk i et annet medium.”[230] Spørsmålet om norsk tegnspråk

[223] Bergh side 13 første spalte.
[224] Rikstrygdeverket har opplyst til arbeidsgruppen at forskriften, og da også definisjonen på hørselshemmede, er under revisjon.
[225] Bergh side 13 første spalte.
[226] Bergh side 13 annen spalte.
[227] Bergh side 13 annen spalte.
[228] Bergh side 13 tredje spalte.
[229] Vonen som gjengitt i Bergh side 17 første spalte.
[230] Bergh side 17 første spalte.

skal få status som offisielt språk i Norge sammen med norsk og samisk, er under vurdering.[231] Det er primært et muntlig språk, selv om det også er lagd systemer for nedskriving av ytringer på tegnspråk.

Tegnspråk er det eneste språket som kan tilegnes naturlig av personer som ikke oppfatter tale og lyd gjennom hørselen.[232] Siden døve barn blir best sosialisert til og på tegnspråk, betraktes det som døves førstespråk. Det kan også være førstespråket til hørende barn av døve foreldre. For døve som har tegnspråk som sitt førstespråk, er norsk et fremmedspråk.[233] Døvblitte eller sterkt tunghørtblitte voksne kan ha nytte av å lære seg tegnspråk.[234] Også andre kan ha kunnskaper i tegnspråk uten at dette er deres førstespråk, for eksempel familiemedlemmer til personer som har tegnspråk som førstespråk.

Man regner med at det er ca. 15 000 brukere av norsk tegnspråk i dag.[235] I tillegg til hørselshemmede, inkluderer man i dette tallet også hørende som arbeider med, eller er i familie med, døve. For ca. 4000 personer er norsk tegnspråk primærspråk.[236] Operasjon hvor cocleaimplantat (CI) opereres inn i tinningsbeinet, tilbys ved døvhet eller når hørselsresten er så liten at vedkommende ikke har nytte av vanlig høreapparat.[237] Målet er at den opererte skal oppfatte lyd. Resultatet varierer fra person til person, men det er vanlig å si at CI-opererte blir tunghørte.[238] Det pågår en faglig strid om barn som har fått operert inn CI skal få tegnspråkopplæring.[239] Da kapasiteten er begrenset, blir behovet for operasjoner ikke dekket.[240] Antallet operasjoner og den teknologske utviklingen vil med andre ord ha stor innvirkning på antallet brukere av tegnspråk. Det antas også at ikke alle som opereres vil kunne nyttegjøre seg implantatet.[241] Arbeidsgruppen forutsetter i rapporten at det fortsatt vil være døve som vil kommunisere på tegnspråk.

8.3 Skrivetolking og tegnspråktolking

Det er to alternative teknikker for tolking for hørselshemmede: skrivetolking og tegnspråktolking. Begge teknikker gjøres simultant.

Skrivetolking går ut på at tolken skriver ned muntlige uttalelser ved hjelp av elektronisk utstyr. Uttalelsene er lesbare for den hørselshemmede på en skjerm. Når den hørselshemmede skal forklare seg, skjer dette ved at vedkommende får spørsmålene skrevet på skjermen, og selv forklarer seg muntlig. Denne teknikken er derved forbeholdt personer som behersker norsk muntlig fordi hørselen har blitt svekket etter at språket var utviklet, det vil si døvblitte og tunghørtblitte.

---

[231] Spørsmålet ble utredet på oppdrag av Kultur- og kirkedepartementet (KKD). I utredningen ble det anbefalt at KKD utarbeidet et lovforslag om at norsk tegnspråk blir offisielt språk i Norge, og på hvilke områder dette skal gjelde, Bergh side 57.
[232] Bergh side 16 andre spalte.
[233] Bergh side 20 andre spalte.
[234] Bergh side 16 første spalte.
[235] Bergh side 16 andre spalte.
[236] Bergh side 13 tredje spalte.
[237] Bergh side 36 første spalte.
[238] Bergh side 37 første spalte.
[239] Bergh punkt 9.3.
[240] Bergh side 36 første spalte.
[241] Bergh side 39 tredje spalte.

Tegnspråktolking foregår ved at tolken formidler de øvrige aktørers muntlige uttalelser via tegnspråk til den hørselshemmede. Ved tegnspråktolking er det nødvendig med visuell kontakt mellom tolken og den hørselshemmede. Av den grunn kan det være behov for å gjøre fysiske tilpasninger i enkelte lokaler hvor det skal tolkes. I de fleste saker brukes to tegnspråktolker. Den ene tolken utfører tolkingen, mens den andre foretar en kvalitetssikring av denne. Dersom det oppdages feil eller unøyaktigheter, gjøres det korreksjoner umiddelbart. Etter ca. 20 minutter bytter tolkene funksjon. Det forekommer at det benyttes bare en tolk når det dreier seg om oppdrag med varighet på under en time.

8.4 EU-kommisjonens og EU-parlamentets forslag

EU-kommisjonen har fremmet et forslag til regler som skal sikre gjennomføringen av EMK i medlemslandene.[242] Siden forslaget er gjenstand for en konsultasjonsprosedyre, ble saken først oversendt EU-parlamentet, som godkjente forslaget med endringer 11. januar 2005.[243]

Artikkel 6 første ledd i EU-kommisjonens forslag omhandler rett til tolk uten egne omkostninger for personer som ikke *forstår* språket i straffeprosessen. Hørsels- og talehemmede skal etter artikkel 6 nr. 3 ha rett til tolk på myndighetenes bekostning. EU-parlamentet endret ordlyden til også å omfatte personer som ikke *snakker* språket. Retten til tolk gjelder under hele straffeprosessen, både ved møter mellom forsvarer og klient, i politiavhør og i rettsmøter.[244] Forslagene fra EU-institusjonene har som mål å sikre overholdelse av EMK blant medlemslandene. Etter arbeidsgruppens syn er forslaget fra EU-kommisjonen i samsvar med EMK artikkel 6. Det vises for øvrig til rapportens punkt 4.3.2.

EU-kommisjonens forslag artikkel 10 og 11 omhandler rettigheter til mistenkte som ikke kan forstå eller følge innholdet eller meningen i prosessen, enten på grunn av alder eller på grunn av psykisk, fysisk eller følelsesmessig tilstand. Formålet med bestemmelsene er å sikre rettferdig rettergang og unngå feilaktige domfellelser for grupper med særlige behov.[245] EU-parlamentet godkjente artikkel 10 og i det vesentlige også artikkel 11 i kommisjonens forslag. Medlemsstatene skal i følge artikkel 10 sørge for at kompetent myndighet skal nedtegne skriftlig behovet for spesiell oppmerksomhet og de tiltak som blir iverksatt.[246] Det kan være vanskelig å identifisere behovet. Minimumskravet må i følge Kommisjonen være at tjenestemenn spør seg selv om den mistenkte vil klare å forstå og følge prosessen i betraktning av alder eller mental, fysisk eller følelsesmessig tilstand.[247]

Det skal i følge artikkel 11 foretas lyd- eller videoopptak av avhør av mistenkte personer med rett til spesiell oppmerksomhet for å sikre at korrekt prosedyre er fulgt.[248] Utskrift av avhøret gis til partene i en sak dersom det blir begjært. Videre er medlemsstatene ansvarlige for nødvendig medisinsk assistanse.[249] På dette punkt godkjente EU-parlamentet forslaget med

---

[242] COM (2004) 0328

[243] Draft report (COM(2004)0328 – C6-0071/2004 – 2004/0113(CNS)).

[244] At forslaget omfatter møte mellom forsvarer og klient, politiavhør og rettsmøter, fremgår av ordlyden i EU-parlamentets forslag. Forslaget fra EU-kommisjonen var mindre detaljert, men var ment å omfatte det samme, jf. COM (2004)0328 side 14 punkt 63.

[245] Forslaget side16 punkt 71.

[246] Artikkel 10(2) og (3).

[247] Forslaget side 16 punkt 71.

[248] Artikkel 11(1) og forslaget side 16 punkt 72.

[249] Artikkel 11(2).

den endring at også assistanse fra personell innen psykisk helsevern blir en rettighet.[250] Etter forslaget fra kommisjonen kunne personer med behov for spesiell oppmerksomhet, for eksempel barn, ha rett til å ha en tredje person til stede under avhør.[251] Parlamentet godkjente også denne delen av forslaget, men slik at medlemsstatene skal sikre at en tredje person har rett til å være til stede under politiavhør eller rettslige avhør dersom en siktet eller hans forsvarer begjærer det.[252]

8.5 Rett til tolk for hørsels- og talehemmede

I denne delen av kapittelet bygger arbeidsgruppen på samme definisjon av "hørselshemmet" som fremgår av forskrift 15. april 1997 nr. 320 om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede § 1 annet ledd, dvs. "en person som er døv eller har så sterkt nedsatt hørsel at vedkommende ikke er i stand til å føre en samtale ved hjelp av egnet hjelpemiddel. Det må i vurderingen av om en person har rett til tolk tas høyde for at enkelte personer kan være lettere å forstå enn andre, og at "samtale" må tolkes utvidende til å omfatte en "kommunikativ situasjon."

Hørselshemmede har rett til dekning av utgifter til tolk i dagliglivets forhold, arbeidslivet og under opplæring, jf. folketrygdloven § 10 - 7 bokstav f) og g) jf. forskrift om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede, og opplæringsloven §§ 2 - 6 og 3 - 9. For eksempel vil en hørselshemmet advokat ha rett til tolk under klientkonferanser og i rettsmøter. Folketrygden dekker derimot ikke utgifter til tolk ved hørselshemmede siktedes eller vitners møte med politi og domstoler.

8.5.1 Møte med politiet

På samme måte som det ikke er noen uttrykkelig hjemmel i norsk straffeprosess eller påtaleinstruks som gir minoritetsspråklige rett til tolk i møte med politiet, mangler slik hjemmel også i forhold til hørsels- og talehemmede.

Arbeidsgruppen er ikke kjent med at det finnes særlige rutiner for behandling av personer i denne gruppen. Langt på veg får arbeidsgruppens kommentarer og forslag i forhold til minoritetsspråklige anvendelse også i forhold til tale- eller hørselshemmede.[253] Enkelte særlige forhold skal imidlertid påpekes.

Bruk av håndjern begrenser en tegnspråkbrukers evne til kommunikasjon med omverdenen. Hvis slikt tiltak er nødvendig, bør politiet vurdere om det er tilstrekkelig at bare en hånd påføres håndjern, eventuelt at hendene kan påsettes håndjern slik at hendene holdes foran kroppen i stedet for på ryggen.[254] Målet er å tilfredsstille politiets behov for kontroll av den pågrepne, samtidig som den pågrepne har anledning til å kommunisere.

En siktet som er hørsels- eller talehemmet, har samme rett som andre til å få informasjon på et språk vedkommende forstår, og samme rett til å forsvare seg ved å forklare sin versjon av hendelsene. Selv om vedkommende har tegnspråk som sitt førstespråk, vil retten til

[250] Draft report (COM(2004)0328 – C6-0071/2004 – 2004/0113(CNS)), endringsforslag nr. 25.
[251] Artikkel 11(3).
[252] Draft report (COM(2004)0328 – C6-0071/2004 – 2004/0113(CNS)), endringsforslag nr. 26.
[253] Se rapportens kapittel 4 og 5.
[254] I Haraldsson og Gísladóttir sammenlignes bruk av håndjern på en døv person slik at hendene holdes bak på ryggen, med å tape igjen munnen til en hørende.

informasjon i utgangspunktet være oppfylt dersom informasjon gis skriftlig på norsk innen den samme tidsramme som for øvrige minoritetsspråklige. Forutsetningen er imidlertid at siktedes leseferdigheter er tilstrekkelig gode. Forskning viser at døve må regnes som en lesesvak gruppe.[255] Lydproduksjon spiller en helt fundamental rolle i tilegnelsen av leseferdighet og leseforståelse for hørende barn, og før-språklige døves lesenivå etter endt grunnskole refereres ofte som i gjennomsnitt å tilsvare en 9-årings eller fjerde klassetrinn for hørende elever. Politiet må derfor være særlig oppmerksomme på problemstillingen knyttet til leseferdighetene til hørselshemmede, og må tilkalle tegnspråktolk dersom det er tvil om vedkommendes leseferdigheter.

Arbeidsgruppen anbefaler at hørsels- og talehemmede skal ha de samme rettighetene som minoritetsspråklige ved møte med politiet. Politiets plikt til å benytte tolk under avhør foreslås inntatt i straffeprosessloven § 230 a, som arbeidsgruppen anbefaler blir en generell hjemmel for rett til bistand av tolk. De foreslåtte regler for minoritetsspråklige vil også omfatte hørsels- og talehemmede. Det vises derfor til rapportens kapittel 5. Arbeidsgruppen har vurdert om det bør gis særlig hjemmel i straffeprosessloven eller påtaleinstruksen for at hørsels- eller talehemmede skal kunne gi skriftlige svar i politiavhør, men har ikke funnet dette nødvendig. Det er frivillig å forklare seg for politiet, og politiet må kunne legge forholdene til rette for den hørselshemmede dersom de ønsker en forklaring.

Arbeidsgruppen ser ikke bort fra at det kan være behov for nærmere praktiske regler om politiets behandling av hørsels- og talehemmede. En slik gjennomgang ligger imidlertid utenfor arbeidsgruppens mandat.

8.5.2 Møte med domstolene

Rettens plikt til å benytte tolk i rettsmøter fremgår av domstolloven § 137. Dersom en person som "er døv eller stum" skal forklare seg for retten, skal dette gjøres enten ved bruk av tolk eller ved skriftlige spørsmål og svar. Til tross for ordlyden er det klart at bestemmelsen i dag tolkes slik at hørselshemmede har rett til tolk under hele forhandlingen.[256] Dette er utvilsomt også gjeldende rett etter innføring av EMK som bindende norsk rett ved menneskerettsloven § 2.

Begrepet "tolk" i domstolloven § 137 synes etter ordlyden bare å ta sikte på tegnspråktolk, ikke skrivetolk.[257] Alternativet skriftlige spørsmål og svar antas etter ordlyden å være begrenset til direkte kommunikasjon mellom den avhørte og den som formulerer spørsmålene. I dag tolkes imidlertid domstolloven § 137 utvidende til også å omfatte rett til skrivetolking. Arbeidsgruppen er ikke kjent med hvor vanlig det er å benytte seg av skriftlige spørsmål og svar uten bruk av skrivetolk.

---

[255] Bergh side 20 andre spalte.

[256] Etter straffeprosessloven 1887 § 122 var det klart at retten i forhold hørselshemmede og døvstumme bare pliktet å benytte tolk i den grad det var nødvendig for at retten skulle forstå vedkommendes forklaring. Stumme skulle oppfordres til å gi skriftlige svar. Bruk av tolk var subsidiært til bruk av skriftlige spørsmål og svar ved avgivelse av forklaring av døvstumme og døve. Da bestemmelsen ble flyttet til domstolloven § 137, ble ordlyden endret slik at bruk av tolk var et likestilt alternativ til skriftlige spørsmål og svar i forhold til både døve og stumme. Men bestemmelsen gjaldt etter ordlyden fortsatt bare i forhold til avgivelse av forklaring.

[257] Det antas at endringene ved overføring av straffeprosessloven 1887 til domstolloven § 137 var ment å være rent språklige endringer med unntak av en likestilling av alternativene tolking og bruk av skriftlige spørsmål og svar. Bestemmelsen ble ikke kommentert i forarbeidene til domstolloven.

Domstolens ansvar for å dekke utgifter til tolk i straffesaker følger av EMK artikkel 6(3)(e) og en tolkning av salærinstruksen. For sivile saker bestemmer forskrift 24. juni 1988 nr. 498 om utgifter til rettstolker i sivile saker § 3 at det offentlige dekker utgift til tolk dersom retten oppnevner tolk i medhold av domstolloven § 137 fordi en part, et vitne eller en sakkyndig er betydelig tale- eller hørselshemmet. Justisdepartementet har i praksis godtatt at alle utgifter til tolk etter denne forskriften dekkes av det offentlige i sak med en døv part, selv om ordlyden skulle tyde på at dekningen bare gjaldt selve forklaringen.[258]

Hørsels- og talehemmede skal ha lik rett til tolk som minoritetsspråklige i straffeprosessen, se punkt 8.5. Forslagets bestemmelser som omhandler rett til tolk, får anvendelse også for hørsels- og talehemmede. Det vises til rapportens kapittel 5. Rettens plikt til å innkalle tolk til rettsmøter, foreslås inntatt i domstolloven ny § a. For tegnspråktolking er det i følge utkastets § f krav om to tolker i rettsmøter. Det skal være rett til tolking av forhandlingen i sin helhet dersom vedkommende er hørselshemmet. En person som er talehemmet skal få sin forklaring tolket.

Ved avgjørelsen av om tolk skal tilkalles, bør det bør veie tungt dersom en hørsels- eller talehemmet person selv mener å ha nytte av tolk i et rettsmøte. Hørselshemming er en funksjonshemming. Usikkerhet i kommunikasjonen kan medføre en tilleggsbelasting som bør unngås. Denne usikkerheten kan for øvrig medføre at den hørselshemmede ønsker å forklare seg skriftlig. Arbeidsgruppen foreslår derfor at adgangen til å avgi skriftlig forklaring uten bruk av tolk, opprettholdes i domstolloven § 137.

8.5.3 Særlig om tekniske hjelpemidler

Selv om regelverket i hovedsak er sammenfallende for minoritetsspråklige og hørsels- og talehemmede, vil ansvaret til retten og politiet i praksis være forskjellig. Ikke minst må forholdene legges til rette på ulik måte dersom tekniske hjelpemidler skal benyttes.

I et rettsmøte vil det oftest være flere personer til stede, og høreapparatet kan fange opp all støy i rommet. Dette kan vanskeliggjøre mulighetene for den hørselshemmede til å følge med i forhandlingene. Det kan også gjøre rettsmøtet mer slitsomt enn nødvendig for vedkommende. Tilrettelegging av rettssalene med teleslynger og forsterkerutstyr vil løse dette problemet. Lyden kringkastes da via et magnetfelt i rommet. Lydsignalene tas opp direkte i høreapparatet, uten den forstyrrende tilleggsstøyen. Stortinget har i Innstilling til statsbudsjettet (2004-2005), budsjettinnstilling 4, bedt Domstoladministrasjonen se på problemet. Dette følges opp i forhold til bygging av nye tinghus. Bruk av høreapparat i forbindelse med politiavhør skaper normalt ingen spesielle problemer, men politiet må være oppmerksom på at bruk av for eksempel skrankeslynge kan være nødvendig.

[258] Bøhn side 413.

8.6 Særlig om tolking for minoritetsspråklige hørselshemmede

De minoritetsspråklige hørselshemmede og døve er en gruppe med særlige behov. Grunnet mangelfull registrering har man ingen oversikt over hvor mange som tilhører denne gruppen. Undersøkelser tyder imidlertid på at 20 % av innvandrerne og flyktningene har nedsatt hørsel.[259]

Tegnspråktolker står overfor en særlig utfordring i de tilfeller man skal tolke for en minoritetsspråklig hørselshemmet. Det finnes ikke bare ett tegnspråk, og manglende kunnskap om den enkelte brukerens tegnspråk vanskeliggjør derfor kommunikasjonen. Antallet tolker som ønsker å påta seg oppdrag for minoritetsspråklige hørselshemmede er da også lavere enn for norske tegnspråkbrukere.[260] Som et gestuelt-visuelt språk er tegnspråk imidlertid lettere enn talespråk å tilpasse enn talespråk, slik at samtalepartene forstår hverandre. Det finnes også et internasjonalt tegnspråk.

En arbeidsgruppe nedsatt av Sosialdepartementet i 2002, fremla i 2004 en rapport med anbefalinger om at de eksisterende tilbud til minoritetsspråklige hørselshemmede må tilrettelegges bedre. Det ble foreslått at de minoritetsspråklige hørselshemmedes kompetanse må heves. Tegnspråktolkenes faglige nettverk må bedres, og frekvensen på oppdrag økes ved en regionalisering av tolketjenesten. Kompetansen til fagpersonell må dessuten økes. Disse må gi grundig veiledning på spesielle områder, for eksempel i forbindelse med rettssaker.

8.7 Profesjonalisering av tolketjenesten

Høsten 1977 ble et utdanningstilbud for tegnspråktolker etablert.[261] Det besto av et femukers grunnkurs for døvetolker. Et toårig studium ved Universitetet i Oslo og Høgskolen i Sør-Trøndelag ble dessuten etablert i 1995. I 2004 ble en tilsvarende utdanning etablert ved Høgskolen i Bergen. Tolkestudiet ved Universitetet i Oslo inngår nå i en treårig bachelorutdanning i tegnspråk og tolking. Høgskolen i Sør-Trøndelag og Høgskolen i Bergen gir bachelorgrad til kandidater med årsstudium i tegnspråk i tillegg til det 2-årige kandidatstudiet i tolking. I Norge i dag er det ca. 500 tegnspråktolker.[262]

---

[259] Bergh side 13 tredje spalte.
[260] En undersøkelse om tolking for minoritetsspråklige hørselshemmede foretatt av Rikstrygdeverket i 2003, viste at årsaker til at tolker reserverte seg mot oppdrag for fremmedspråklige hørselhemmede blant annet var manglende kjennskap til brukers tegnspråk og manglende kjennskap til brukers språk, notat av 29. januar 2004.
[261] Bergh side 41 tredje spalte.
[262] Bergh side 40 første spalte.

9 Samisk

9.1 Innledning

Det finnes fire samiske språk som snakkes i Norge; nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk og østsamisk/skoltesamisk. Nord-samisk er mest utbredt og best kjent.

Norge har ratifisert flere konvensjoner som omhandler vern om samisk språk og kultur. Det gjelder FN-konvensjonen om sivile- og politiske rettigheter fra 1966 artikkel 27, ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater fra 27. juni 1989 og Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk av 5. november 1992.[263]

Inntil kapittel 3 i sameloven og domstolloven § 136 a ble tilføyd ved lov 21. desember 1990 nr. 78, hadde samisk språk[264] ingen særstilling i møte med rettsvesenet. Høyesterett uttalte i Rt. 1986 s. 573:

> Av domstolsloven §§135 og 136 fremgår at rettspråket er norsk. …Det avgjørende etter domstolloven § 135 er om vedkommende ikke "kan" norsk. Den som behersker norsk har ikke noe krav på å benytte et annet språk eller på at dette andre språk benyttes overfor henne eller ham. Spørsmålet om man burde ha en ordning når det gjelder bruk av samisk, er et lovgivningsspørsmål.

I 1988 ble Grunnloven § 110 a vedtatt. Her fremgår at norske myndigheter er ansvarlig for:

> …at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.[265]

Ved lov 21. desember 1990 nr. 78 ble det med en rekke tilføyelser i sameloven[266] og ny § 136 a i domstolloven gitt nettopp denne særstillingen for samisk språk som Høyesterett anviste som et lovgivningsspørsmål i Rt. 1986 s. 573.

Stortinget vedtok ved behandlingen av St.meld. nr. 23 (2000-2001) Ny struktur for førsteinstansdomstolene en rekke endringer for domstolene i førsteinstans. En ny domstol som ble opprettet var Sis-Finnmárkku diggegoddi/Indre Finnmark tingrett. Tingrettens domssogn er fastsatt i forskrift 31. august 2001 nr. 1014 om domssogn- og lagdømmeinndeling I nr. 1. Forskriften er gitt med hjemmel i domstolloven § 20. Beslutningen om opprettelsen "bygger overordnet sett på målsetningen om reell likestilling mellom samer og nordmenn og styrket samisk tillit til domstolene med utgangspunkt i Grunnloven § 110 A. Hensynene kan deles i to hovedgrupper: Positiv holdning til bruk av samisk språk og økt kompetanse om samisk sedvane og rettstradisjon."

9.2 Gjeldende rett

Samisk og norsk er likeverdige språk, og språkene skal i dag være likestilte etter sameloven kapittel 3, jf. sameloven § 1-5. Sameloven kapittel 3 ble tilføyd ved lov 21. desember 1990 nr. 78, og trådte i kraft 1. januar 1992. Kapittelet inneholder særlige regler for samisk språk,

---

[263] Se høringsbrev fra Kultur- og kirkedepartementet av 28. januar 2004 side 7.
[264] Hva som menes med samisk språk er ikke definert i sameloven, men det er foreslått en ny § 3-2 nr. 1 til erstatning for § 3-1 nr. 1 som skal definere samisk som nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk og østsamisk/skoltesamisk, jf. Høringsbrev fra Kultur- og kirkedepartementet 28. januar 2004 side 5.
[265] Bestemmelsen ble tilføyd ved grunnlovsbestemmelse av 27 mai 1988 nr. 432.
[266] Lov av 12. juni 1987 nr. 56.

herunder utvidet rett til svar på samisk fra offentlige organer[267] og utvidet rett til bruk av samisk i et begrenset geografisk område. Rettighetene er absolutte, uavhengig av den enkeltes norskkunnskaper. De skal fremme en positiv holdning til samisk språk, og gi økt kompetanse i samisk sedvane og rettstradisjon.[268] I dette kapittelet forutsettes at den samisktalende ikke har krav om tolking eller oversettelse som følge av de generelle regler, se kapittel 5.

Forvaltningsområdet for samisk språk er i § 3 - 1 nr. 1 definert som kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana og Kåfjord. Kåfjord utgjør en del av rettskretsen til Nord-Troms tingrett. For øvrig utgjør forvaltningsområdet Indre Finnmark tingretts rettskrets. En utvidelse av forvaltningsområdet er under vurdering.[269] [270]

Ved møte med rettsvesenet får §§ 3 - 3 og 3 - 4 anvendelse.

> *§ 3 - 3 Rett til svar på samisk*
>
> Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.
>
> Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk. Kongen kan i særlige til feller gjøre unntak for bestemte regionale offentlige organ.
>
> § 3 - 4 *Utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet*
>
> For domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet, gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:
>
> 1. Enhver har rett til å inngi prosesskrifter med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, sørger den for oversettelse til norsk. Oversettelse kan unnlates dersom motparten samtykker.
>
> 2. Enhver har rett til å henvende seg muntlig til domstolen på samisk dersom rettergangslovgivningen gir adgang til muntlig istedenfor skriftlig henvendelse. Har domstolen plikt til å nedtegne henvendelsen, kan den som fremmer henvendelsen, kreve at nedtegnelsen skjer på samisk. Et slikt krav bryter ingen frist. Nr. 1 andre og tredje punktum gjelder tilsvarende.
>
> 3. Enhver har rett til å tale samisk i rettsmøter. Skal noen som ikke kan samisk delta i forhandlingene, brukes en tolk som retten har oppnevnt eller godkjent.
>
> 4. Når en part begjærer det, kan rettens formann bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk. Nr. 3 andre punktum gjelder tilsvarende.
>
> 5. Er forhandlingsspråket samisk, kan rettens formann bestemme at også rettsboken skal føres på samisk. Domstolen sørger for oversettelse til norsk.
>
> 6. Domstolen sørger for at rettsbøker som er skrevet på norsk, oversettes til samisk når en part krever det. Et slikt krav bryter ingen frist.

---

[267] Et offentlig organ er i sameloven § 3-1 nr. 2 definert som "ethvert organ som stat og kommune."
[268] Ot. prp. nr. 44 (2000-2001) kapittel 5.6 og St.meld. nr. 23 (2000-2001) kapittel 11.
[269] Kommunene Tysfjord, Snåsa, Skånland, Evenes, Tjeldsund, Lavangen og Storfjord er foreslått innlemmet i forvaltningsområdet, se høringsbrev fra Kultur- og kirkedepartementet av 28. januar 2004 side 1 og 2. Tingrettene Inderøy, Ofoten, Trondenes og Nord-Troms blir i tilfelle berørt, se brev fra Domstoladministrasjonen til Justisdepartementet av 27. april 2004.
[270] Dagens forvaltningsområde ligger i det nordsamiske området. Dersom den foreslåtte utvidelsen av forvaltningsområdet finner sted, vil det også omfatte lule- og sørsamiske områder.

For politi og påtalemyndighet med tjenestekrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet, gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. Enhver har rett til å tale samisk i avhør på organets kontor.

2. Enhver har rett til å bruke samisk ved muntlig anmeldelse og rettsmiddelerklæring.

For kriminalomsorgens anstalter i Troms og Finnmark gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. §3 - 5 gjelder tilsvarende for innsatte.

2. Innsatte har rett til å bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende.

3. Innsatte har rett til å bruke samisk ved muntlig rettsmiddelerklæring til fengselsmyndigheten.

Hovedregelen om skriftlig bruk av samisk i sameloven § 3 - 3 bygger på prinsippet om at man skal kunne henvende seg til visse offentlige organer på samisk og ha krav på svar på samme språk.[271] En henvendelse kan bestå av bare en anmodning om at et avhør foretas på samisk.[272] Rettigheten krever altså en form for varsel om at man ønsker svar på samisk, men dersom organet har tidligere erfaringer med personen om at samisk foretrekkes, må dette kunne legges til grunn.[273]

Lensmannskontor og forliksråd regnes som lokalt organ, jf. § 3 - 3 første ledd, og enhver har rett til å henvende seg til disse på samisk både muntlig og skriftlig, og få svar på samme språk. Dersom ikke ansatte i organet kan samisk, må det benyttes tolker og translatører. Eksempelvis må avhør på lensmannskontoret foretas på samisk dersom dette kreves av den som skal avhøres. Rettigheten omfatter ikke henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor, jf. § 3 - 3 første ledd første punktum, eksempelvis når avhør foretas utenfor lensmannskontoret.

Enhver har rett til å henvende seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ, og få skriftlig svar på samme språk. Både domstolene, statsadvokaten, politimestrene, kriminalomsorgen og fengselsdistrikt og regnes i denne sammenheng som regionalt offentlig organ, og sameloven § 3 - 3 annet ledd får anvendelse for disse enhetene.[274] Eksempelvis skal skriftlige anmeldelser og rettsmiddelerklæringer kunne fremsettes på samisk. Bestemmelsen omfatter også politiets forvaltningsmessige gjøremål, for eksempel søknad om pass. Derimot gjelder bestemmelsen ikke dersom det er organet selv som tar initiativet til kontakt. I slike tilfeller kan man bare nekte å motta dokumenter på norsk hvis man har gitt forhåndsvarsel om at man ønsker henvendelser på samisk.

Særregler for politi og påtalemyndighet i forvaltningsområdet finnes i § 3 - 4 annet ledd. Uavhengig av om organet er et lokalt eller regionalt offentlig organ, har man rett til at avhør foretas på samisk, jf. annet ledd nr. 1. Dette medfører at man unngår den situasjon at man kan kreve at avhør foregår på samisk ved et lensmannskontor siden dette er et lokalt offentlig organ, mens et tilsvarende krav ved avhør ved et statsadvokatembete ikke vil føre fram siden

[271] Ot. prp. nr. 60 (1989-90) side 23 første spalte.
[272] Ot. prp. nr. 60 (1989-90) side 24 annen spalte.
[273] Rutine ved Indre Finnmark tingrett er å sende ut et informasjonsskriv om sameloven § 3-4 til prosessfullmektiger og parter, med anmodning om tilbakemelding om hvilket språk de ønsker å benytte.
[274] Ot. prp. nr. 60 (1989-90) side 25 første spalte.

dette regnes som et regionalt offentlig organ. Videre har man i annet ledd nr. 2 anledning til å inngi rettsmiddelerklæring eller anmeldelse muntlig på samisk, jf. annet ledd nr. 2.

Særregler for fengselsvesenet finnes i § 3 - 4 tredje ledd. Enhver innsatt har rett til å bruke samisk for å ivareta sine interesser, og også rett til å bli betjent på samisk, jf. § 3 - 4 tredje ledd nr. 1, jf. § 3 - 5. Videre kan innsatte bruke samisk overfor hverandre og sine pårørende og ved muntlig rettsmiddelerklæring overfor fengselsmyndigheten. Dersom ikke myndigheten har personell som snakker samisk, må tolk tilkalles.

For overholdelse av frister kan organet alltid foreta en meddelelse på norsk, forutsatt at en samisk oversettelse ettersendes så snart det lar seg gjøre.[275]

Samisk språk er i forvaltningsområdet et alternativt rettsspråk, og enhver kan velge å henvende seg på samisk muntlig eller skriftlig til områdets domstoler, politi og påtalemyndighet, jf. sameloven §§ 3 - 3 og 3 - 4. Rettigheten er ikke avhengig av vedkommendes øvrige språkkunnskaper, ei heller kjennskap til norsk, og er heller ikke knyttet til norsk statsborgerskap, opphold eller annet. Utbredelsen av de samiske språk strekker seg ut over landegrensene, og samisk kan dermed velges også av personer som ikke er bosatt i Norge.

Rettigheten innebærer egen rett til å benytte samisk språk, ikke at øvrige aktører skal gjøre det samme. Prosesskriv, begjæringer og andre skriftlige dokumenter som inngis på samisk, er domstolen forpliktet til å oversette til norsk for motparten, § 3 - 4 første ledd nr. 1. Unntaket er hvor motparten samtykker til å få dokumentene bare på samisk. Kostnadene ved oversettelsen bæres av domstolen.[276] Bestemmelsen er et unntak fra domstolloven § 136 hvor det fastslås at alle prosesskriv må inngis på norsk. Det er ingen korresponderende rett til å få motpartens dokumenter oversatt fra norsk til samisk.

I den muntlige kommunikasjonen mellom domstolen og den samisktalende, jf. § 3 - 4 første ledd nr. 2, må det benyttes tolk dersom ikke vedkommende som besvarer henvendelsen kan samisk. I enkelte tilfeller har retten plikt til å nedtegne henvendelsen, for eksempel ved muntlig anke etter straffeprosessloven § 312 annet ledd. Enhver kan kreve at nedtegnelsen skjer på samisk. Dersom domstolens personale ikke selv kan utføre dette, vil alternativet enten være å nedtegne anken på norsk og få den oversatt i ettertid, eller å tilkalle en tolk som kan nedtegne henvendelsen på samisk på stedet.

Enhver kan også velge å tale samisk i rettsmøter, jf. § 3 - 4 første ledd nr. 3. I så tilfelle skal også henvendelser til den samisktalende være på samisk.[277] Dersom det er aktører i salen som ikke forstår samisk, må det benyttes tolk. Det avgjørende er hvorvidt domstolens rettskrets helt eller delvis er i forvaltningsområdet, og ikke om selve rettsmøtet foregår i forvaltningsområdet. "Enhver" er ikke definert i lovteksten, men arbeidsgruppen legger i samsvar med ordlyden til grunn at siktede, vitner, sakkyndige, dommere og prosessfullmektiger alle har lik rett til å tale samisk. Indre Finnmark tingrett har også praktisert bestemmelsen slik.[278]

---

[275] Ot. prp. nr. 60 (1989-90) side 25 første spalte.
[276] Ot. prp. nr. 60 1989-90 side 23 første spalte.
[277] Ot. prp. nr. 60 side 23 annen spalte.
[278] Notat fra sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors til Domstoladministrasjonen av 20. august 2003 side 4.

Retten i § 3 - 4 første ledd nr. 3 omfatter ikke rett til å kreve at forhandlingene skal foregå på samisk eller at forklaringer fra andre personer blir tolket til samisk. Men retten kan på begjæring fra minst en part beslutte at forhandlingene i sin helhet skal foregå på samisk, § 3 - 4 første ledd nr. 4. I slike tilfeller kan det være behov for tolk av hensyn til personer som ikke snakker samisk. Rettens formann kan beslutte at rettsboken skal føres på samisk dersom rettspråket er samisk, § 3 - 4 første ledd nr. 5. I slike tilfeller skal domstolen oversette rettsboken til norsk. Dom er ikke nevnt i lovteksten, men det vil være naturlig å skrive dommen på samisk dersom rettsboken føres på samisk.[279] Dersom rettsboken er skrevet på norsk, skal domstolen besørge og bekoste oversettelse til samisk dersom en part krever det, jf. § 3 - 4 første ledd nr. 6. Eksempelvis kan en domfelt kreve å få dommen oversatt til samisk. Såfremt det ikke vil ta uforholdsmessig lang tid, bør retten avvente med domsavsigelsen til oversettelsen foreligger dersom kravet om dom på samisk fremkommer i løpet av hovedforhandlingen.[280]

Krav om bruk av samisk eller oversettelse av dokumenter til samisk medfører ikke at noen frist brytes, jf. § 3 - 4 første ledd nr. 2 tredje setning og nr. 6 andre setning.

9.3 Samisk som forhandlingsspråk

En beslutning om at samisk skal være forhandlingsspråk i et rettsmøte treffes av rettens formann, jf. sameloven § 3 - 4 første ledd nr. 4. Forutsetningen er imidlertid "en part begjærer det." Så vidt arbeidsgruppen har kjennskap til, er det bare Indre Finnmark tingrett som har benyttet seg av hjemmelen, og da i et fåtall saker. Partenes bakgrunn, herunder deres språkforutsetninger, har vært aktuelt vurderingskriterium.[281] Det har vært mer aktuelt å ta begjæring fra en tiltalt til følge enn en begjæring fra påtalemyndigheten. Det har også vært mer nærliggende å treffe en slik beslutning dersom begge (alle) prosessfullmektigene er samisktalende. Et moment som er tillagt begrenset vekt, er i hvilken grad samiske termer er utviklet innenfor fagområdet. Det har normalt ikke blitt tillagt vekt om meddommerne forstår samisk, og det er ikke blitt tillagt vekt at samisk som forhandlingsspråk er mer ressurskrevende enn bruk av norsk.[282]

I dag er det ingen hjemmel for å forbigå meddommere som ikke er samisktalende, slik det er i forhold til meddommere som ikke har tilstrekkelige kunnskaper i norsk, jf. domstolloven § 91 første ledd tredje setning. Man kan da få situasjoner hvor det må tolkes for en eller flere meddommere, for eksempel hvor samisk er forhandlingsspråk eller hvor en forklaring avgis på samisk og meddommeren er den eneste som ikke kan språket. En arbeidsgruppe nedsatt av Domstoladministrasjonen har foreslått at kravet om tilstrekkelige norskkunnskaper for meddommere i domstolloven § 76 må gjelde tilsvarende for krav om kunnskaper i samisk.[283] Dette vil kunne medføre en prosessøkonomisk gevinst i og med at det vil redusere behovet for tolking. Selv om det ikke er noen nødvendig sammenheng, vil normalt en samisktalende også oftere ha kjennskap til samisk kultur. Undersøkelser som Domstoladministrasjonens

[279] Notat fra sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors til Domstoladministrasjonen av 20. august 2003 side 3.
[280] Ot. prp. nr. 60 side 24 første spalte.
[281] Notat fra Indre Finnmark tingrett ved sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors til Domstoladministrasjonen datert 20.08.2003 side 2.
[282] Notat fra Indre Finnmark tingrett ved sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors til Domstoladministrasjonen datert 20.08.2003 side 3.
[283] Revisjon av domstolloven kapittel 5, side 29.

arbeidsgruppe foretok, viste at nettopp slik kunnskap hos dommerne kan være av betydning i straffesaken fordi det innebærer forskjellige måter å kommunisere på.[284]

Arbeidsgruppen antar at rettighetene etter sameloven kapittel 3 er lite kjent.[285] Samtidig har mangelen på samiskspråklige dommere tidligere gjort krav om samisk som forhandlingsspråk uaktuelt. Terskelen for å kreve samisk som forhandlingsspråk antas derfor å være høy.

Dersom sameloven § 3 - 4 første ledd nr. 4 endres slik at rettens formann tar stilling til forhandlingsspråket uavhengig av begjæring fra partene, men etter at de har fått anledning til å uttale seg, vil norsk og samisk i retten bli bedre likestilt. Det antas også at en gjennomføring av forslaget kan føre til statusheving av samisk språk. I hvilken grad det på kort sikt vil føre til noen prosessøkonomisk besparelse ved begrensning av bruken av tolker, er imidlertid uklart, idet det bare er et fåtall samisktalende prosessfullmektiger i Norge.[286] KRD skal nedsette en arbeidsgruppe til å se på mulig endringer i sameloven kapittel 3, og herværende arbeidsgruppe går derfor ikke nærmere inn på dette spørsmålet.

9.4 Behov for kompetanse i samisk språk

Adgangen for rettens administrator etter sameloven § 3 - 4 første ledd nr. 4 og 5 til å beslutte at samisk skal være forhandlingsspråk og at rettsboken skal føres på samisk, kan vanskelig tenkes benyttet dersom administrator ikke har gode kunnskaper i samisk. Etter det arbeidsgruppen kjenner til, er det til nå bare Indre Finnmark tingrett som har benyttet seg av denne muligheten.[287] Det er nok også mer naturlig å henvende seg på samisk dersom man er kjent med at ansatte ved det offentlige organet snakker språket.[288] Arbeidsgruppen antar at særlig en muntlig henvendelse til et lensmannskontor, eller bruk av rettighetene til avhør på samisk, muntlig anmeldelse og rettsmiddelerklæring, jf. sameloven § 3 - 3 første ledd og § 3 - 4 annet ledd, sjeldnere vil forekomme på samisk dersom man forventer at tolk må tilkalles.

Juridisk terminologi er foreløpig mangelfullt utviklet på samisk, og det hevdes at det er variabel kvalitet på tolkene. Det kan derfor reises spørsmål om bruk av samisk i retten kan utgjøre en rettsikkerhetsrisiko dersom ikke alle aktørene er samisktalende.[289] Det er satt i gang et prosjekt "Samisk juridisk terminologi" som skal avsluttes i september 2005.

---

[284] Sorenskriverne Finn-Arne Schanke Selfors, Inger Johanne Lillevik og Inger Marie Landfald har i telefonsamtaler med arbeidsgruppens sekretær pekt på kulturforskjellene og betydningen av disse.

[285] Sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors har påpekt dette i telefonsamtale med arbeidsgruppens sekretær 2. desember 2004.

[286] Politiinspektør Ellen Katrine Hætta, påtaleleder ved Øst-Finnmark politidistrikt.

[287] Arbeidsgruppen foretok en undersøkelse ved tingrettene som har eller har hatt kommuner i sin rettskrets som er en del av forvaltningsområdet for samisk språk.

[288] Dette ble trukket frem av sorenskriver Karl Magnus Nordbakk i samtale med arbeidsgruppens sekretær 22. desember 2004.

[289] Politiinspektør Ellen Katrine Hætta pekte i telefonsamtale med arbeidsgruppens sekretær på at hun av disse grunner har dårlige erfaringer med å prosedere på samisk for ikke-samisktalende forsvarere. Advokat Trond Biti oppga i en samtale med arbeidsgruppens sekretær 3. desember 2004 at han også har erfart både varierende kvalitet på tolkingen og problemene med oversettelse av juridisk terminologi. Sorenskriver Inger Marie Landfald ved Hammerfest tingrett pekte i telefonsamtale med arbeidsgruppens sekretær 3. desember 2004 også på disse problemene. Sorenskriver Finn-Arne Schanke Selfors ved Indre Finnmark tingrett pekte i samtale med arbeidsgruppens sekretær 2. desember 2004 særlig på utfordringene med å utvikle terminologien, mens sorenskriver Inger Johanne Lillevik ved Øst-Finnmark tingrett i telefonsamtale med arbeidsgruppens sekretær 3. desember 2004 særlig pekte på variasjonen i kvaliteten på tolkene.

Prosjektet skal samle inn eksisterende juridiske ord og uttrykk og utvikle nye termer. Prosjektet vil konsentrere seg om termer innen sentrale områder.

Virksomheten i Indre Finnmark tingrett startet opp 2. februar 2004 med offisiell åpning i juni 2004. Fire av forvaltningsområdets fem kommuner inngår i domstolens rettskrets. Opprettelsen av domstolen har tilført kompetanse i samisk språk og kultur både til saksbehandler og dommersiden, og har styrket den reelle likestillingen mellom norsk og samisk i rettsvesenet. Det er også en rekke samisktalende polititjenestemenn, men foreløpig er det stor mangel på samisktalende jurister, noe som gjør rettighetene i § 3 - 4 mindre tilgjengelige i praksis enn det som er mulig.

En reell bruk av rettighetene og mulighetene i sameloven § 3 - 4 forutsetter samiskspråklig kompetanse hos de offentlige organer. Det anbefales en fortsatt satsing på rekruttering og kompetanseheving.

9.5 Utvidet bruk av adgangen i domstolloven § 38

Domstolloven § 38 gir adgang for overføring av en sak til en domstol av samme orden, enten av eget tiltak eller etter begjæring av en part, dersom "særlige grunner gjør det påkrevd eller hensiktsmessig." Indre Finnmark tingrett har betydelig samiskspråklig kompetanse, og vil være særlig egnet til å behandle saker hvor samisk språk og/eller kultur er et tema. Slik arbeidsgruppen ser det, hjemler domstolloven § 38 i dag en adgang til å overføre saker til Indre Finmark tingrett i særlige tilfeller. I straffesaker vil dette særlig være hvor siktede har samisk bakgrunn og det anføres at kjennskap til samisk språk og kultur vil kunne ha betydning for spørsmål i saken.

Det har vært reist spørsmål ved om domstolene er for restriktive til å beslutte overføring av saker hvor begrunnelsen er knyttet til samisk språk og kultur.[290] Det har vært pekt på muligheten for en lovendring, eventuelt ved å gjøre Indre Finmark tingrett en spesialdomstol for saker med samisk tilsnitt.[291]

Arbeidsgruppen tar ikke stilling til problemstillingen, idet spørsmålet reiser betydelige praktiske og prinsipielle problemstillinger, og fordi dette ikke forsvarlig kan besvares på den tid og med de ressurser arbeidsgruppen har til rådighet. Det antas at vurderingen om man skal se nærmere på problemstillingen, kan gjøres av den arbeidsgruppen KRD skal nedsette vedrørende endringer i sameloven kapittel 3.

9.6 Autorisasjon

Samisk språkråd godkjente en tolke- og autorisasjonsordning for samisktalende i august 1995.[292] Denne ordningen var tenkt som grunnlag for registrering av godkjente tolker.

---

[290] Spørsmålet ble reist av advokat Trond Biti i telefonsamtale med arbeidsgruppens sekretær 3. desember 2004.

[291] Sorenskriver Finn Arne Selfors ved Indre Finnmark tingrett og sorenskriver Karl Magnus Nordbakk ved Alta tingrett, var ikke avvisende til tanken om en lovendring i telefonsamtaler med arbeidsgruppens sekretær henholdsvis 13. og 22. desember 2004. Begge viste imidlertid til at dette var et vanskelig og prinsipielt spørsmål.

[292] Teksten i dette underkapittelet er basert på informasjon i rapporten "Samene i rettssystemet" av Wenke Brenna, og telefonsamtaler med rektor Mai Britt Utsi ved Samisk Høgskole og representanter for Sametingets språkavdeling.

For å kunne søke om bevilling som autorisert tolk, måtte kandidaten enten ha bestått en tolkeprøve, eller ha gjennomført et 10 vekttalls kurs ved Samisk Høgskole. Tolkeprøven var utarbeidet, gjennomført og evaluert av en tolkeprøvenemnd. Samisk språkråds autorisasjonsutvalg skulle behandle søknader om tolkeautorisasjonsbevilling. I 1997 autoriserte Samisk språkråd fem tolker, men manglende økonomiske midler har ført til at arbeidet med ordningen har stoppet opp. Ingen nye tolker er autorisert etter 1997.

Samisk Høgskole er i ferd med å finansiere et studieopplegg innen samisk tolkeutdanning som etter planen skal gi studentene 15 studiepoeng våren 2005 og 15 høsten samme år. Det nye kurset vil gi grunnlag for å søke om bevilling som tolk. Fullført utdanning vil gi grunnlag for å søke om autorisasjon som tolk.

10 Godtgjørelse til tolker i straffesaker

10.1 Salærforskriften – historikk og gjeldende regler

Godtgjørelse til rettsoppnevnte tolker er hjemlet i lov om vitners og sakkyndiges godtgjørelse 21. juli 1916 §§ 9 (reisegodtgjøring) og 10 (salær):

> **§ 9.** Fast opnævnte sakkyndige skal for fremmøte i retten ha den skyss- og kostgodtgjørelse, som ellers er fastsat for deres embede eller bestilling.
>
> Andre oppnevnte sakkyndige og rettstolker skal ha den reisegodtgjøring som er fastsatt i reglene for offentlige tjenestemenns skyss- og kostgodtgjøring.
>
> **§ 10.** Oppnevnte sakkyndige som ikke har fast lønn og rettstolker skal foruten reisegodtgjøring ha godtgjøring for sin tjenestegjøring. Denne fastsetter retten for hver enkelt sak etter nærmere regler, som Kongen gir. Ved oppnevning av sakkyndige kan det fastsettes en øvre grense for godtgjøringen. Dersom den fastsatte grensen viser seg åpenbart utilstrekkelig, kan den forhøyes av oppnevnende myndighet. Er betalingen lovbestemt, foretar retten ingen fastsettelse; dog kan den forhøye den lovbestemte betaling i overensstemmelse med de regler Kongen gir, hvis den sakkyndiges tjenestegjøring har krevd særlig arbeid eller tidsanvendelse eller særlige fagkunnskaper.
>
> I andre saker end tvistemaal og private straffesaker kan ogsaa sakkyndige, som ikke er opnævnt, efter omstændighetene tilkjendes saadan godtgjørelse som ovenfor nævnt.

Nærmere regler om godtgjørelsen til tolker i straffesaker er fastsatt i forskrift om salær fra det offentlige til advokater m.v. 3. desember 1997 (”salærforskriften”). Etter § 1 annet ledd gjelder forskriften salær til tolker som gjør tjeneste ved domstolene (”rettstolker”) og for påtalemyndigheten. Forskriften gjelder også tolker som ”yter bistand etter lov om fri rettshjelp”. Dette innebærer at også tolking for prosessfullmektiger i benefiserte saker og ved fritt rettsråd er omfattet. Forskriften gjelder ikke for translatøroppdrag.

Etter § 2 første ledd godtgjøres tolker med 4/5 av den offentlige salærsatsen, f.t. kr 632. Med hjemmel i forskriften § 8 kan tolker som ikke har fast lønn, få dekket reisetid for reise til og fra arbeidsstedet. Tolker med fast lønn må dokumentere trekk i lønn for å få slik godtgjørelse.

Salær for arbeid som tolk i retten fastsettes av vedkommende domstol etter innlevert arbeidsoppgave, salærforskriften § 4 første ledd. Salær for tolking for påtalemyndigheten fastsettes av vedkommende politimyndighet, forskriften § 4 tredje ledd.

Forsvarerens utgifter til tolk dekkes i dag etter salærforskriften § 5 femte ledd. Etter § 5 fjerde ledd er det i disse tilfellene advokaten som i første omgang er ansvarlig for godtgjøring til tolken. Tolkens regning skal deretter som hovedregel inntas i advokatens arbeidsoppgave. I praksis sender imidlertid i disse tilfellene ofte tolken salæroppgaven direkte til retten. Arbeidsoppgaven skal da være da attestert av forsvareren. Salærforskriften regulerer ikke direkte hvordan tolkens godtgjørelse i disse tilfellene skal beregnes, men i praksis benyttes salærforskriftens regler.

Arbeidsgruppen legger til grunn at salærforskriften må forstås slik at den ikke gir hjemmel for dekning av tolkeutgifter ved tolking for forsvareren dersom siktede ikke har krav på offentlig oppnevnt forsvarer.

Hvis et rettsmøte avlyses eller utsettes, gis etter forskriften § 11 godtgjørelse for inntil tre timer per dag for inntil to dager. Dersom rettsmøtet varer mer enn to dager, kan det gis ytterligere godtgjørelse forutsatt at tolken har tolking som sin hovedbeskjeftigelse og kan

dokumentere at andre oppdrag ikke kunne tre inn i stedet for det oppdraget som er bortfalt. Bestemmelsen i § 11 om godtgjørelse ved bortfalt rettsmøte ble innført 13. januar 1999 (Justisdepartementets rundskriv G 4/99).

Fram til 1997 ble tolkene honorert etter et gradert system med inntil samme salærsats som advokater. Dersom tolken manglet nødvendige kvalifikasjoner som tolk eller ikke hadde utgifter til kontorhold og selvpensjonering, ble salæret redusert med 1/3. Hvis tolken verken hadde formelle kvalifikasjoner eller utgifter som nevnt, ble salæret redusert til 50% av salærsatsen for advokater. Siden de fleste tolker ikke hadde utgifter til kontorhold m.v., fikk de i praksis som regel lavere godtgjøring enn advokater.

Ved salærforskriften av 1997 ble bestemmelsen om nedsatt salær ved manglende kvalifikasjoner fjernet. Bakgrunnen for endringen var tilbakemeldinger fra salærfastsettende myndigheter om at regelen var svært vanskelig å praktisere. I stedet ble det innført en regel om at salærsatsen for tolker skulle utgjøre 4/5 av salærsatsen for advokater. Bestemmelsen ble begrunnet med at tolker gjennomgående hadde mindre utgifter til kontorhold og kortere utdanning enn advokater.

10.2 Andre regler for godtgjørelse til tolk

Godtgjørelsen til tolker som ikke omfattes av salærforskriften, varierer betydelig både når det gjelder timesats og øvrig regelverk. Tolking i forvaltningssaker ved Oslo politidistrikt honoreres av politiet med kr 572 per time uavhengig av tolkens kvalifikasjoner. I dag behandles de fleste forvaltningssaker hvor det er behov for tolk av Politiets utlendingsenhet, som benytter samme timesats.[293]

Oslo kommunale tolketjeneste krever en timesats på kr 450 per time for kommunale tolkebrukere og kr 650 for andre. Reisetid kreves ikke dekket.

Utlendingsdirektoratet er en betydelig tolkebruker og i tillegg nasjonal fagmyndighet med ansvar for tolking i offentlig sektor. Direktoratet (og Utlendingsnemnda) honorerte fram til 2004 tolker med statsautorisasjon med kr 650 og øvrige tolker med kr 570. Direktoratet nedsatte i august 2004 en hurtigarbeidende arbeidsgruppe for å vurdere de nåværende satsene for honorering av tolkeoppdrag i staten og for å se på mulighetene for en harmonisering. På grunnlag av diskusjoner i gruppen foreslo UDI overfor Kommunal- og regionaldepartementet i desember 2004 en overgang til differensierte satser avhengig av tolkens kvalifikasjoner.[294] Etter forslag fra Justisdepartementet ble det vedtatt at satsene knyttes opp mot den offentlige salærsats, i form av andeler eller prosent av denne. Differansieringen av satsene er basert på kvalifikasjonskategoriene i det kommende nasjonale tolkeregisteret (NTREG), dvs.

1. Høyest kvalifiserte
    a. Statsautoriserte tolker med semesteremner i tolking fra universitet og/eller høgskole
    b. Tolker med profesjonsstudium
2. Statsautoriserte tolker
3. Tolker med semesteremne/r i tolking fra universitet og/eller høgskole

[293] Kilde: Tove Lindfjord, Oslo politidistrikts lønningskontor
[294] UDIs brev til Kommunal- og regionaldepartementet av 8.desember 2004

4. Oversettere med grunnleggende tolkeopplæring tilsvarende UDIs kurs ”Tolkens ansvarsområde” (en innføring i grunnleggende tolkeetikk og –teknikk)
    a. Statsautoriserte translatører
    b. Fagoversettere
5. Personer med bestått tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring tilsvarende UDIs kurs ”Tolkens ansvarsområde” (en innføring i grunnleggende tolkeetikk og –teknikk)

For gruppe 1 foreslo UDI en sats tilsvarende 85% av den offentlige salærsats, 80% for gruppe 2, 75% for gruppe 3, 70% for gruppe 4 og 65% for gruppe 5.

KRD har i prinsippet sluttet seg til forslaget fra UDI om at godtgjørelsen til tolker skal beregnes i prosenter av salærsatsen i henhold til overnevnte kategorisering. I dag får imidlertid statsautoriserte tolker uten utdanning (dvs. kategori 2) allerede kr 650 per time (dvs. 85% av dagens salærsats). KRD har pekt på at det er uheldig at utøvere som har oppnådd statsautorisasjon settes *ned* i lønn. KRD har derfor gått inn for at de utøverne dette gjelder fortsatt godtgjøres med kr 650 per time som tidligere. I det nasjonale tolkeregisteret kan de likevel føres som to atskilte kategorier, og differensiering vil etter hvert følge av endring i salærsatsen.

Tolker med den beståtte Bachelor-graden i tolking og oversettelse fra UiO (kategori 1b over) vil kunne søke KRD om bevilling på grunnlag av sine studier. Dersom Bachelor-tilbudet blir permanent, vil en vurdere å få inn et eget punkt i forskriften.[295]

KRD regner med at satsene for honorering av tolker vil bli retningsgivende for andre tolkebrukere enn UDI, men de vil ikke være bindende for andre instanser. KRD har uttalt at man ser det som en fordel at Justisdepartementet legger seg på samme satser i salærforskriften.

Det er foreslått at det fortsatt gis adgang til reisegodtgjørelse etter statens regulativ, noe som også er vitnegodtgjøringslovens regler når det gjelder tolk i retten (§ 9).

10.3 Tolkene og salærforskriften

At tolkens godtgjørelse for arbeid i retten i dag følger av salærforskriften, har naturlig sammenheng med at Justisdepartementets fastsettelse av regler for slik godtgjørelse – i likhet med godtgjørelse til sakkyndige – er hjemlet i lov om vitners og sakkyndiges godtgjørelse (§ 10). Siden prosesslovgivningen på flere punkter gir reglene for sakkyndige tilsvarende anvendelse for tolker, er det på sett og vis logisk at tolkers og sakkyndiges godtgjørelse langt på vei har vært behandlet under ett i salærforskriften.

Arbeidsgruppen foreslår at de prosessuelle reglene for tolker løsrives fra reglene for sakkyndige og hjemles i et eget kapittel i straffeprosessloven (og i tvistemålsloven). Reglene for godtgjørelse til tolker bør likevel fortsatt være fastsatt i salærforskriften med hjemmel i lov om vitners og sakkyndiges godtgjørelse, som arbeidsgruppen ikke ser noen grunn til å foreslå endringer i. Satsene for godtgjøring til tolker foreslås samlet i en ny § 2 A i salærforskriften.

[295] Det er usikkert om tilbudet om Bachelorgrad i tolking og oversettelse fortsetter ved UiO etter at de to kullene som nå er i gang, blir ferdige

Også arbeid som tolk for politi og påtalemyndighet godtgjøres etter salærforskriftens regler, forskriften § 1. Arbeidsgruppen foreslår ingen endringer her.

I henhold til kommentarene til salærforskriften § 1 gjelder forskriften også godkjent tolk i sivile saker i den utstrekning som følger av rundskriv G-113/88. Arbeidsgruppen finner det naturlig at eventuelle nye bestemmelser om godtgjørelse til tolker gjøres gjeldende også for sivile saker. Det ligger imidlertid utenfor arbeidsgruppens mandat å foreta noen nærmere vurdering av dette.

10.4 Differensiering etter kvalifikasjoner

Etter arbeidsgruppens mening er det gode grunner for en differensiering av salærsatsene avhengig av kvalifikasjoner. Som nevnt i kapittel 2, mener arbeidsgruppen at det er viktig å stimulere tolker til å bedre sine kvalifikasjoner gjennom utdanning eller autorisasjon. En differensiering av salærsatsen i forhold til kvalifikasjoner vil være et effektivt insitament for tolkene til å øke sine kvalifikasjoner ut over det som allerede ligger i at de best kvalifiserte tolkene skal foretrekkes ved tildeling av oppdrag. På den annen side er det viktig at oppdragsgivere ikke av økonomihensyn velger tolker som hører inn under en lavere kvalifikasjonskategori.

Av regeltekniske hensyn bør de enkelte differensierte satsene fastsettes til en viss prosent av den offentlige salærsatsen, slik at man slipper regulering av hver sats ved en generell justering av salærsatsen.

Kvalifikasjonsgruppene som Det nasjonale tolkeregister (NTREG) opererer med, avviker fra kvalifikasjonsgruppene i domstolenes tolkeregister, som arbeidsgruppen ikke foreslår større endringer i på det nåværende tidspunkt, jf. kapittel 11. Translatører er i domstolenes register rangert høyere enn personer med semesteremne i tolking. Det vil ikke være rimelig om de da skal godtgjøres lavere. Arbeidsgruppen foreslår derfor at disse inntil videre plasseres i samme kategori når det gjelder godtgjørelse. Videre er det behov for en sats for personer uten formelle kvalifikasjoner. Arbeidsgruppen slutter seg ellers til KRDs standpunkt om inntil videre å benytte samme sats for de to høyeste kategoriene. Arbeidsgruppens forslag til honorering av tolker etter salærforskriften blir dermed:

1. Statsautoriserte tolker/translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole og tolker som har gjennomført profesjonsstudium, godtgjøres med 85% av den offentlige salærsatsen.
2. Statsautoriserte tolker godtgjøres med 80% av den offentlige salærsatsen.
3. Statsautoriserte translatører, fagoversettere og tolker med semesteremne i tolking fra universitet eller høgskole godtgjøres med 75% av salærsatsen.
4. Andre som benyttes som tolk, godtgjøres med 65% av den offentlige salærsatsen.

10.5 Godtgjørelse for reisetid

Etter vitnegodtgjørelsesloven § 9 har tolken krav på dekning av reiseutgifter og kostgodtgjørelse etter statens regulativ. Arbeidsgruppen ser ingen grunn til å foreslå endringer i denne bestemmelsen.

En sentral del av argumentasjonen for å dekke advokaters reisetid, har vært at advokaten under reisen er avskåret fra å utføre annet inntektsgivende arbeid, mens utgifter til drift av kontoret inkludert lønn til kontoransatte m.v. vil være de samme.

De fleste tolker er ikke i den situasjon at det påløper utgifter til kontorhold, i hvert fall ikke kontorhold som har direkte sammenheng med virksomheten som tolk. Dette er et argument som isolert sett kan tale for å begrense adgangen til å honorere reisetid. På steder der det er god tilgang på kvalifiserte tolker og reiseavstandene gjennomgående er små, synes i tillegg behovet for å dekke reisetid å være relativt begrenset. Ved Oslo tingrett honoreres svært sjelden reisetid til/fra domstolen for advokater, idet de fleste har kontor i Oslo sentrum. Derimot krever og får mange tolker honorert reisetid mellom hjem og tinghuset, selv om det ofte dreier seg om helt vanlige arbeidsreiser innenfor Oslo. I andre deler av landet kan situasjonen være en annen.

De fleste selvstendig næringsdrivende som krever og får honorert reisetid i sin næringsvirksomhet, har eget forretningssted som utgangspunkt for reisen. Det kan argumenteres med at en tolk som er selvstendig næringsdrivende og for en stor del har sin inntekt fra tolkeoppdrag, har sitt hjem som forretningssted, og bør stilles i samme situasjon som andre næringsdrivende.

Samlet sett vil arbeidsgruppen tilrå at bestemmelsen om dekning av reisetid for tolker endres slik at bare reisetid på mer enn 1 time hver vei fra tolkens hjem eller faste arbeidssted. Det foreslås at reisetiden blir dekket med en fast sats på 1/3 av den alminnelige salærsatsen, uavhengig av kvalifikasjoner. Ved at reisetid over 1 time godtgjøres, unngår man de mest urimelige utslag for tolker med særlig lang reisetid til rettsstedet.

10.6 Godtgjørelse for forberedelse?

Salærforskriftens regler gir i utgangspunktet adgang til å honorere forberedende arbeid. I praksis har imidlertid godtgjørelse til tolker for forberedende arbeid sjelden vært krevd eller gitt. Vanligvis får tolken forut for hovedforhandling bare tilsendt tiltale og bevisoppgave, og arbeidsgruppen foreslår ingen endringer i det. I det store flertall av straffesaker vil tolkene ikke ha behov for forberedende arbeid av noe særlig omfang. Som nevnt underpunkt 5.4.1.2, vil arbeidsgruppen tilrå at tiltalen alltid skal være skriftlig oversatt. Gjennomlesing av tiltalen vil derfor bare i svært omfattende saker utgjøre noe byrdefullt tilleggsarbeid. Det samme gjelder siktelser i tilståelsessaker og fengslinger, se punkt 5.4.1.3. Dette forholdsvis beskjedne arbeidet må som hovedregel kunne anses inkludert i den ordinære timesatsen. På den annen side bør det være anledning til å honorere forberedende arbeid i et visst omfang der dette faktisk har vært nødvendig. Det vises til punkt 5.5.2.1. En slik regel vil være i samsvar med den generelle regelen i salærforskriften § 7 om at det bare skal gis godtgjøring for arbeid som har vært rimelig og nødvendig. Dagens salærforskrift antas å gi tilstrekkelig hjemmel til å godtgjøre forberedelse i disse tilfellene.

Ved utsatt eller avlyst rettsmøte bør det åpnes adgang til å honorere tolken for omfattende eller ekstraordinære forberedelser som har vært nødvendig for å utføre tolkeoppdraget på en forsvarlig måte.

10.7 Godtgjørelse for bortfalt oppdrag

Verken forsvarere, sakkyndige eller tolker har i dag noe avtalerettslig krav på godtgjørelse selv om oppdraget i retten skulle bortfalle. Dette følger av at tjenesten er et offentligrettslig verv som følge av oppnevnelse i henhold til loven. For å hindre urimelige utslag av dette, gir salærforskriften i § 11 bestemmelser om godtgjørelse ved utsatt eller bortfalt rettsmøte eller oppdrag. Ved avlyst eller utsatt rettsmøte har den salærberettigede krav på tre ganger den offentlig salærsats per dag for inntil to dager. Etter annet og tredje ledd kan det tilstås ytterligere godtgjørelse dersom tolken har tolking som hovedbeskjeftigelse. Arbeidsgruppen foreslår at disse reglene blir beholdt uendret. Derimot mener gruppen at femte ledd bør endres slik at det i unntakstilfeller åpnes adgang til å honorere forberedelser også for tolken, se punkt 10.6. Forberedelse som bare består i lesing av tiltale og bevisoppgave må normalt anses inkludert i det ordinære salæret. Men hvis det har vært behov for omfattende forberedelser ut over dette, er det rimelig at dette arbeidet skal kunne honoreres etter en skjønnsmessig vurdering.

Siden salærforskriften også omfatter oppdrag for påtalemyndigheten, bør det vurderes å regelfeste hvordan det skal forholdes dersom oppdrag for politiet faller bort. I dag er det ikke gitt særlige regler om dette, og arbeidsgruppen har ikke oversikt over dagens praksis. Arbeidsgruppen finner ikke grunn til å fremme noe forslag på dette punkt. Dersom det skal lages slike regler, bør det også ses på hvordan praksis er i forhold til forsvarere og sakkyndige som blir tilkalt til politiavhør i de tilfeller avhøret bortfaller eller må utsettes.

10.8 Arbeid for forsvarer og bistandsadvokat

Dersom det er oppnevnt offentlig forsvarer, straffeprosessloven §§ 96 - 100 b, godtgjøres i praksis nødvendig tolking under siktedes/tiltaltes møte med forsvarer. Praksis er med andre ord på dette punktet i samsvar med den foreslåtte bestemmelsen i EU-kommisjonens proposisjon artikkel 6 nr. 2, som gir anklagede rett til fri tolk hos forsvarer (”when necessary”).[296] Forbeholdet ”when necessary” antas særlig å ta sikte på at noen EU-land, bl.a. England, bare dekker utgiftene til forsvarer hvis anklagede er uten midler til å dekke dette selv. Arbeidsgruppen antar likevel at dagens praksis om bare å dekke utgiftene til tolk for offentlig oppnevnt, og ikke privat antatt forsvarer vil være i samsvar med EU-forslaget. Dette er riktignok i strid med det ellers uttalte målet om at den minoritetsspråklige så vidt mulig skal stilles i samme situasjon som om vedkommende var norsktalende. På den annen side kan denne praksis forsvares med at utgiftene som dekkes av det offentlige, bare skal omfatte arbeid som er ansett nødvendig. Straffeprosessloven §§ 96 – 100 b angir når siktede skal ha forsvarer. Etter straffeprosessloven § 100 annet ledd kan retten også i andre tilfeller oppnevne forsvarer hvis særlige grunner taler for det. Hvis retten ikke har funnet det nødvendig at det oppnevnes forsvarer, er det opp til siktede/tiltalte å bekoste sitt forsvar, herunder også tolking under samtale med forsvareren. Tilsvarende vil gjelde bistandsadvokat, se rapporten punkt 4.3.8.

[296] COM(2004)0328.

Arbeidsgruppen foreslår at det i salærforskriften § 2 A presiseres at forskriften gjelder tolker som gjør tjeneste for oppnevnte forsvarere, bistandsadvokat eller sakkyndige.

10.9 Bestilling gjennom tolkebyrå – skal formidlingsgebyr betales i tillegg?

Arbeidsgruppen legger til grunn at det fortsatt vil være aktuelt både for påtalemyndigheten og retten fra tid til annen å bestille tolk gjennom privat eller offentlig formidlingsbyrå. Etter dagens salærregler er det også i disse tilfellene tolken personlig som tilkommer godtgjørelsen, men det er i praksis vanlig at tolken transporterer sitt krav til formidlingsbyrået. Formidlingsbyrået sender deretter honoraret til tolken med fradrag for den andel som byrået tar for formidlingen. Denne delen, "formidlingsgebyret", kan variere fra ca. 20% til ca. 80% av salæret, avhengig av hvilken avtale byrået har med tolken. Gjennomgående er det nok slik at de lavest kvalifiserte tolkene får beholde minst av salæret.

Det kan argumenteres for at tolken bør motta samme godtgjørelse uavhengig av om oppdragsgiveren har valgt å gå gjennom et formidlingsbyrå. Tolkens arbeid er det samme uansett. Ved å engasjere et formidlingsbyrå, sparer bestilleren en del av arbeidet med å finne en kvalifisert tolk. Ved å fastsette at det er bestilleren som skal betale formidlingsgebyret, vil det være den instans som avlastes for arbeid, som betaler for byråets tjenester. En naturlig konsekvens av dette kunne være at formidlingsgebyret i disse tilfellene må dekkes over bestillerens ordinære driftsbudsjett slik som i andre tilfeller hvor man velger å benytte seg av ekstern bistand til å utføre egne arbeidsoppgaver. En bestemmelse om at formidlingsbyrået skal ha sin godtgjørelse utenom tolkens salær, ville fjerne det insitament som byråene i dag kan hevdes å ha for å formidle en lavere kvalifisert tolk, nemlig at en større del av salæret da beholdes av byrået.

Mange tolker vil uansett være interessert i å være tilknyttet et byrå fordi dette som regel vil føre til flere oppdrag, også fra andre sektorer. Tolken får også økt mulighet til inntjening fordi formidlingsbyrået har oversikt over tolkens arbeidsprogram og kan ta imot bestilling selv om tolken selv er opptatt i annet oppdrag når henvendelsen kommer. Det kan derfor argumenteres for at tolken har en økonomisk fordel av å være tilknyttet et byrå, og at det derfor ikke er spesielt urimelig at det er tolken selv som må dekke sin del av byråets utgifter. Det at tolken er knyttet til et byrå, kan ikke i seg selv gi grunnlag for å utbetale formidlingsgebyr.

Det vil i praksis være vanskelig å skille ut de tilfeller hvor bestilleren henvender seg til en bestemt tolk gjennom et formidlingsbyrå fordi tolken har oppgitt byrået som sin forretningsadresse, og de tilfeller hvor bestilleren henvender seg til byrået for å bli avlastet for arbeidet med selv å ringe rundt etter tolk. Det er rimeligvis bare i de siste tilfellene det eventuelt ville være saklig grunn til å tilstå noe formidlingsgebyr i tillegg til tolkens salær. Dette er et hensyn som taler mot regler om et eget formidlingsgebyr.

Dersom tolken fortsatt skal honoreres etter salærforskriftens bestemmelser, antar arbeidsgruppen at man av prinsipielle grunner bør holde på at salæret tilkommer den salærberettigede, nemlig tolken. Det kan ikke sees at salærforskriften i dag gir hjemmel for noen form for tilleggshonorering.

Rent teknisk vil det ikke være noe i veien for å gå over til et prinsipp hvor et eventuelt fast formidlingshonorar kommer i tillegg til satsen i de tilfellene hvor bestilleren velger å benytte formidlingstjeneste. Men man måtte i så fall finne løsninger som forhindrer at en tolk påfører

det offentlige økte utgifter bare fordi tolken har oppgitt byrået som adresse. Det vil i praksis kunne by på problemer. En regel om at bestilleren betaler formidlingsgebyr, måtte i tilfelle kombineres med et forbud for formidlingsbyrået mot å ta (ekstra) betalt av tolken.

Samlet sett mener arbeidsgruppen at de sterkeste hensyn taler for å beholde dagens system med at salæret tilkommer den salærberettigede personlig, og at forholdet mellom tolken og et eventuelt formidlingsbyrå er det offentlige uvedkommende.

10.10 Merverdiavgift

Hvis tolken er selvstendig næringsdrivende, påløper merverdiavgiftsplikt dersom inntekten som selvstendig næringsdrivende må antas å ville overstige mer enn kr. 30 000 på årsbasis. Dette innebærer at noen tolker er merverdiavgiftspliktige, andre ikke. Eventuell merverdiavgift forutsettes å komme i tillegg til det øvrige salæret, noe som fører til at timeprisen sett fra brukerens side vil kunne variere. Dette vil også være situasjonen for andre salærberettigede, for eksempel sakkyndige. Arbeidsgruppen ser ikke noen grunn til å gå inn for særregler for tolker på dette punktet.

10.11 Godtgjørelse til translatører

Translatører godtgjøres i dag etter faktura. Prisene varierer. Noen translatører tar betalt per ord, andre per side. Noen lar satsen variere avhengig av stoffets vanskelighetsgrad eller behov for faginnsikt, andre etter hvem som er oppdragsgiver. Ved bestilling av translatøroppdrag praktiserer UDI priser på kr. 1.80 per ord til translatører og kr. 1.50 per ord til andre. Eventuell ”språksjekk”, dvs. språklig gjennomgang av en annen enn den som har foretatt oversettelsen, kommer i tillegg.

Oslo politidistrikt betaler i dag en fast sats på kr. 572 per side til statsautoriserte translatører og kr. 459 per side til andre som påtar seg oversetteroppdrag. Oversettelser bestilles ofte fra personer som er registrert ved Oslo politidistrikts eget tolkeregister.[297]

Man kan reise spørsmål om i hvilken grad dagens marked fungerer. Til dels undersøker ikke bestilleren i dag prisen før bestilling. Dersom arbeidsgruppens forslag til regelverk blir fulgt opp, antas behovet for translatørtjenester å øke. Dette aktualiserer spørsmålet om en regulering av dette markedet. Man kunne tenke seg at salærforskriften ble utvidet til å omfatte translatørtjenester. Arbeidsgruppen finner likevel ikke for sin del grunn til nå å foreslå noen endring i dagens ordning. En annen sak er at større brukere bør vurdere om det er grunnlag for å innhente anbud fra flere tilbydere med sikte på en avtale om fast pris for translatørtjenester. Arbeidsgruppen anbefaler at spørsmålet om innføring av faste satser for translatørtjenester i straffesaker utredes nærmere.

[297] Kilde: Tove Lindfjord, Oslo politidistrikts lønningskontor

11 Domstolenes tolkeregister

11.1 Historikk

Inntil for forholdsvis kort tid siden foregikk domstolenes tilkalling av tolk enten gjennom tolkeformidlingsbyrå eller ved hjelp av egne manuelle lister som domstolene førte. Noen kvalitetskontroll av tolkene eller tolkingen fant ikke sted. Det var heller ingen systematikk i at autoriserte eller særlig kvalifiserte tolker ble foretrukket ved bestilling av tolk.

Noen offentlig oversikt over aktuelle tolker fantes ikke. Tolk ble skaffet ved bruk av egne lister som domstolen selv førte eller eksterne lister, for eksempel fra Norsk Translatørforening eller den tidligere Norsk Tolkeforening. Av og til bisto politiet med å skaffe tolk. Både private og offentlige (kommunale eller regionale) byråer har vært benyttet. Ved Oslo byrett foregikk tilkallingen i 1990-årene nesten uten unntak gjennom tolkebyrå. Grunnen var at dette var vesentlig enklere for saksbehandlerne ved domstolen. Det var byrettens ekspedisjon som foresto bestilling i ordinære straffesaker (”M-saker”), mens saksbehandlere i avdelingene foresto bestilling ved forhørsrettspådømmelser. Bestillingen ble bekreftet av tolkebyrået. Det ble ofte ikke oppgitt hvem som ville møte. Partene ble ikke på forhånd forespurt om de hadde synspunkter til valg av tolk, domstolloven § 138 jf. straffeprosessloven § 141 første ledd. Formelt fulgte man likevel lovens regler om rett for partene til å bli hørt før oppnevning, siden den formelle oppnevning av tolken først fant sted i rettsmøtet. Men reelt hadde partene liten mulighet til å påvirke valget av tolk. Hvis retten på dette stadium skulle ta en protest fra en av partene til følge, ville det føre til forsinkelse av saken.

Et eget tolkeregister for Oslo tingrett ble i 2002 besluttet opprettet som følge av de rettssikkerhetsmessige ankepunkter som var rettet mot gjeldende praksis. Særlig bekymring var det over manglende kvalitetssikring. Man henvendte seg til de tolker som var registrert benyttet i retten og oppfordret dem til å søke registrering i registeret. Tolker som ikke kunne vise til autorisasjon som tolk eller translatør og heller ikke hadde gjennomgått tolkeutdanning på universitetsnivå, ble oppfordret til å melde seg til en egen test som UDI siden 2000 har administrert for personer som søker arbeid som tolk, såkalt ToSPoT (Tospråklig sjekk for potensielle tolker). Dette er en forholdsvis enkel skriftlig gloseprøve til og fra norsk og det aktuelle tolkespråket. Testen er ikke egnet til å godtgjøre at en person er egnet til tolk, men den vil kunne sile ut personer som mangler de nødvendige språkkunnskapene for å kunne tolke.

Av de som var registrert brukt som tolker ved Oslo byrett uten formelle kvalifikasjoner, viste det seg at 62 % strøk til denne testen, noe som viser at den bekymringen man hadde omkring manglende sikring av tolkekvalitet i retten var berettiget.

Oslo tingretts tolkeregister ble etablert 1. september 2002. Et internt rundskriv om bruk av tolkeregisteret (rundskriv OTIR nr. 6/02), datert 30. august 2002, inneholdt regler for registrering av opplysninger, innsyn fra de registrerte mv. Ved behov for tolk var det forutsatt at saksbehandlerne først skulle kontakte den best kvalifiserte på listen innenfor vedkommende tolkespråk.

11.2 Domstolenes tolkeregister i Lovisa

En egen styringsgruppe som ble oppnevnt av Justisdepartementet 8. oktober 2002, fikk som mandat å opprette et landsomfattende tolkeregister for domstolene med utgangspunkt i Oslo tingretts tolkeregister. Gruppen avga sluttrapport 25. mars 2004. Et landsomfattende register ble etablert innenfor domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa i løpet av våren 2004. Registrering skjer ved at tolker som benyttes i retten, blir lagt inn i Lovisa. Her blir bare tolkens personalia, dvs. navn, fødselsnummer, adresse, telefonnummer, tolkespråk og ønsket oppdragsområde registrert. Hvis tolken ikke finnes i registeret fra tidligere, skal domstolen som benytter tolken, oppfordre tolken til å fylle ut et særskilt skjema med opplysninger om kvalifikasjoner. Skjemaet sendes i utfylt stand til Oslo tingrett, som på vegne av Domstoladministrasjonen har forestått det praktiske arbeidet med å føre inn kvalifikasjonene.

I en startfase gikk man ved etablering av registeret aktivt ut og oppfordret tolker til å søke registrering med opplysninger om kvalifikasjoner m.v. Tolker som meldte seg, ble lagt inn i registeret med de opplysninger som vedkommende oppga. Det forekommer således også registrerte tolker som (foreløpig) ikke har gjort tjeneste i retten.

Ved behov for tolk kan Lovisa generere en rapport over aktuelle tolker.

I registeret er tolkene delt inn i følgende kategorier:

1. Statsautoriserte tolker og translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskoler.
2. Statsautoriserte tolker.
3. Statsautoriserte translatører.
4. Tolkeutdannede (fra universitet/høyskoler).
5. Tolker som har gjennomført ToSPoT (UDI-test) med tilfredsstillende resultat.

Det er enkelte språk som det for tiden ikke finnes tester i, og tolker i disse språk blir derfor heller ikke registrert i noen kategori. Tolker som har gjennomført ToSPoT uten tilfredsstillende resultat, blir også vist i rapporten, men er forutsatt ikke brukt.

Det har fra tolkehold vært reist enkelte innvendinger mot inndelingen. Særlig har det vært reist kritikk mot at statsautoriserte translatører er rangert høyere enn personer med tolkeutdanning.

Det er ikke utarbeidet noe formelt regelverk når det gjelder dette tolkeregisteret, verken for føring, registrering, sperring eller bruk. Domstoladministrasjonen har i samarbeid med Oslo tingrett i løpet av 2003 og 2004 gjennomført kurs for saksbehandlere ved domstolene i bruk av registeret, og her er det bl.a. presisert at det fortrinnsvis skal tilkalles tolker av øverste kategori. Tolker av lavere kategori er bare aktuelt å tilkalle hvis bedre kvalifiserte tolker ikke lar seg skaffe. Men det er for eksempel ikke tatt standpunkt til hvor langt unna tolken skal hentes i konkurranse med en dårligere kvalifisert tolk som bor nærmere rettsstedet. Det er heller ikke regulert hvilke vilkår som skal være oppfylt før man kan konstatere at tolker av en bestemt kategori ikke er tilgjengelig. I praksis er nok terskelen forholdsvis lav før man ringer til en tolk av lavere kategori dersom man ikke raskt får svar hos den første.

Det er i dag en del variasjon i bruken av registeret fra domstol til domstol. En del domstoler bruker registeret nokså konsekvent, mens andre fortsatt for en stor del bruker tolkebyråer.

Noen tilkaller fortsatt tolk fra egne lister. En mulighet er også å bruke registeret som en kvalifikasjonskontroll av tolker som bestilles gjennom tolkebyrå eller skaffes gjennom bruk av andre kilder.

Arbeidsgruppen har inntrykk av at registeret – til tross for den korte tiden som er gått – har vist seg som et effektivt redskap for å sikre tolkekvaliteten. Det er imidlertid et påtrengende behov for å få etablert et regelverk for registeret. Etter arbeidsgruppens mening bør det etableres en klar lovhjemmel for drift av registeret. Slik hjemmel kan med fordel plasseres i det nye kapittelet om tolker som arbeidsgruppen foreslår inntatt i domstolloven. Det bør også etableres et eget forskriftsverk med regulering av kvalifikasjonskategorier, rutiner for registrering, hvilke opplysninger som kan registreres, regler for sletting av opplysninger, sperring av tolker og endring av kvalifikasjonskategorier. Når det gjelder bruken av registeret, er det behov for å regelfeste kriterier for når man kan tilkalle tolker med lavere kvalifikasjonskategori, for eksempel på grunn av reiseavstand. Det bør regelfestes hvem som skal ha adgang til å bruke registeret og om utlevering av opplysninger fra registeret. Forholdet til forvaltningsloven bør presiseres, og det bør skaffes uttrykkelig lovhjemmel for å samkjøre registeret med Strafferegisteret.

Siden registeret genereres fra domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa, er det ikke mulig å slette tolker fra registeret. Tolker som er sperret eller som har opplyst at de ikke lenger praktiserer, kan derfor ikke slettes fra registeret, men må samles i egne kategorier, som ikke vises ved ordinære søk i registeret.

11.3 Det nasjonale tolkeregisteret

Bakgrunn/historikk

Våren 2003 besluttet Kommunal- og regionaldepartementet at det skulle opprettes et nasjonalt register over tolker (NTREG). Ansvaret for opprettelsen ble delegert til Utlendingsdirektoratet (UDI) ved Integreringsavdelingen, som er nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig tjenesteyting. UDI har påtatt seg ansvar som systemeier og drifter av Nasjonalt tolkeregister for perioden 2004-2006, hvorpå tiltaket skal evalueres.

Formålet med opprettelsen av registeret er å skape en samlet oversikt over personer som anses som skikket til å virke som tolk innen offentlig tjenesteyting og dermed:

- Øke tilgang til kvalifiserte tolker over hele landet.
- Øke tolkenes muligheter til å få oppdrag og bli i yrket.
- Gi innsyn i hvilken kompetanse den enkelte tolk besitter.

Målsettingen er at Nasjonalt tolkeregister skal settes i drift i løpet av sommeren 2005.

Organisering

På oppdrag fra UDI utredet Statskonsult høsten 2003 opprettelsen av et slikt register og leverte sine anbefalinger i november 2003.[298] Statskonsults hovedanbefaling var at et slikt nasjonalt register opprettes, og at tilgang til registeret sikres gjennom en internettportal (Tolkeportalen) som også etableres.

Ved årsskiftet 2003-2004 utlyste UDI en anbudskonkurranse om utvikling av de elektroniske dataproduktene Nasjonalt tolkeregister og Tolkeportalen. Bouvet AS ble i slutten av mai 2004

[298] *Notat 2003:15 Nasjonalt tolkeregister*, www.statskonsult.no

utpekt som vinner av anbudskonkurransen. Samarbeidet om utvikling av disse produktene startet umiddelbart etterpå.

Parallelt med nevnte utredning, anbudskonkurranse og utviklingsarbeid jobbet UDI med spesifisering av et hensiktsmessig innhold og funksjonalitet i registeret og portalen. Dette foregikk gjennom utstrakte faglige diskusjoner internt så vel som med sentrale aktører tilknyttet tolkefeltet. Blant aktuelle fora for sistnevnte kan nevnes UDIs bredt sammensatte tolkefaglige referansegruppe, en egen tolkefaglig referansegruppe opprettet for Nasjonalt tolkeregister samt dialog med de fire utdanningsinstitusjonene som p.t. tilbyr tolkeutdanning i Norge.

Brukere
Tenkte hovedmålgrupper for Nasjonalt tolkeregister og Tolkeportalen er tolker, tolkebrukere og tolkeformidlere. Tolker er den sentrale ressursen i tolkeregisteret og antas dessuten å ville være en sentral brukergruppe av Tolkeportalen. Registeret er tenkt å bli et nyttig hjelpemiddel for alle som har behov for å finne en person med de rette tolkefaglige kvalifikasjonene til et gitt tolkeoppdrag. Det antas at spesielt offentlige tjenestemenn som har behov for tolk for å kunne etterleve sin opplysnings- og veiledningsplikt, vil være sentrale brukere av tolkeregisteret, men målgruppa er altså ikke avgrenset til dette. Utover å gi muligheten til søk i Nasjonalt tolkeregister, er målsettingen at Tolkeportalen skal bli den sentrale elektroniske møteplassen i landet for alle som har en interesse i tolkefeltet i Norge.

Nasjonalt tolkeregister: innhold, opptak, hjemmel
Det er besluttet at Nasjonalt tolkeregister skal være et innsynsregister. I tråd med dette vil det fra UDIs side ikke utvikles noe eget system i registeret eller portalen for (online) bestilling av tolk til oppdrag. Den faglige bakgrunnen for denne avgrensningen er bl.a. at man ikke ser det som det offentliges oppgave å involvere seg så tett i formidling av tolker som en slik tjeneste ville innebære. Man har imidlertid åpnet for at slike tjenester, på sikt og etter en nærmere vurdering, skal kunne knyttes til portalen, dersom andre aktører skulle være interessert i å utvikle og drifte slike.

Gitt formålet for Nasjonalt tolkeregister og UDIs ansvar på dette feltet, vil kravene til formelle tolkefaglige kvalifikasjoner være det som tillegges størst vekt for oppføring i registeret. Personer som tas inn i registeret, vil rangeres i henhold til slike kvalifikasjoner innen et gitt tolkespråk. Mange av diskusjonene som har vært ført internt i UDI og med de nevnte eksterne aktørene har vært knyttet til utviklingen av dette rangeringshierarkiet (se også nedenfor). I tillegg til dette legges det opp til å stille visse vedlikeholdskrav som bl.a. skal stimulere de oppførte til å forsøke å stige i hierarkiet.

Videre vil det registreres ulike personopplysninger om den enkelte. Disse er primært slike som skal gjøre det mulig å komme i kontakt med vedkommende, men det vil også være noen tilleggsopplysninger som er ment å være veiledende. Eksempler på sistnevnte er vedkommendes generelle utdanningsnivå og estimert antall timer tolking per år de siste tre år.

Av faglige og praktiske grunner har UDI utelatt visse typer opplysninger som nok ville kunne være nyttige - eller i noen tilfeller helt nødvendige – for enkelte som søker rett tolk til et oppdrag. Eksempler på dette er opplysninger om etnisk bakgrunn, morsmål og vandel. UDIs vurdering har vært bare å behandle data som er strengt nødvendige for å oppfylle formålet med behandlingen. Da er det ikke tilstrekkelig at visse typer opplysninger ville være nyttige eller nødvendige for noen tolkebrukere eller i enkelte situasjoner. I slike tilfeller vil en som er

ute etter tolk til et gitt oppdrag, etter først å ha søkt i registeret, måtte søke nødvendige ytterligere avklaringer direkte med tolken eller gjennom en formidler som vedkommende har valgt som sin kontakt.

Kvalifikasjonskategorier
Etter en helhetlig vurdering, som bl.a. har inneholdt en avveining av faglige versus mer pragmatiske hensyn i et felt med knapphet på kvalifiserte personressurser, er følgende kvalifikasjonskategorier vedtatt for Nasjonalt tolkeregister:

1. Høyest kvalifiserte
   a. Statsautoriserte tolker med semesteremne/r i tolking fra universitet og/eller høgskole.
   b. Tolker med profesjonsstudiet (fra 2006).
2. Statsautoriserte tolker.
3. Tolker med semesteremne/r i tolking fra universitet og/eller høgskole.
4. Oversettere med grunnleggende tolkeopplæring tilsvarende UDIs kurs "Tolkens ansvarsområde" utviklet av UDI (tolkeetikk og –teknikk).
   a. Statsautoriserte translatører.
   b. Fagoversettere.
5. Personer med bestått tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring tilsvarende kurset "Tolkens ansvarsområde" utviklet av UDI (tolkeetikk og –teknikk).

11.4 Forholdet mellom domstolenes register og det nasjonale tolkeregister

Spørsmålet om behovet for samordning eller sammenslåing av Nasjonalt tolkeregister og domstolenes landsdekkende tolkeregister har vært diskutert mellom bl.a. UDI og Oslo tingrett/Domstoladministrasjonen i mange sammenhenger. Ved utviklingen av Nasjonalt tolkeregister har man tatt sikte på at muligheten for en eventuell fremtidig kobling eller lignende sammenslåing av registrene skal være teknologisk mulig. Gjennom dialog har man også kommet et stykke på vei i harmoniseringen mellom de to registrene mht. kvalifikasjonskategorier og innhold for øvrig.

Man må likevel regne med at de to registrene i en eller annen form vil måtte eksistere side om side – i hvert fall i en overgangsperiode på noen år. Hovedårsaken til dette er at de to registrene ivaretar noe ulike hensyn og behov. UDI har gjennom oppbyggingen av Nasjonalt tolkeregister lagt seg på en noe mer restriktiv og tolkefaglig strengere linje enn det som er gjort i domstolenes register.

For å illustrere forskjellen kan vi kort ta for oss spørsmålet om tolkefaglige kvalifikasjoner. Minimumskravet for opptak er p.t. lagt noe høyere i Nasjonalt tolkeregister enn i domstolenes register. Dette reflekterer bl.a. at Nasjonalt tolkeregister ikke *bare* er ment som et hjelpemiddel til å finne en godt eller brukbart egnet tolk til et gitt oppdrag i et gitt øyeblikk. Registeret er også ledd i en mer generell strategi for kvalitetssikring av tolking innen offentlig tjenesteyting. Herunder må det bl.a. ses som et virkemiddel som skal stimulere personer som arbeider eller ønsker å arbeide som tolk til å kvalifisere seg best mulig for slikt arbeid. Nasjonalt tolkeregister er dessuten bygget opp slik at det er ment å bidra til en bevisstgjøring av tolkebrukere mht. valg av tolk med best mulige tolkefaglige kvalifikasjoner.

I NTREG er det ikke lagt opp til mulighet for geografisk sortering, noe som er ønskelig sett fra domstolenes side.

Det er foreløpig ikke tilstrekkelig antall tolker med formelle kvalifikasjoner på en rekke språk. Domstolene vil derfor inntil videre være avhengige av å ha registrert også personer uten formell tolkekompetanse. Dersom domstolene skal foreta vandelskontroll i forbindelse med oppnevning, se nedenfor, må det i tilfelle også etableres egne rutiner for dette ved bruk av NTREG.

Føring av et særskilt tolkeregister for domstolene ved siden av det nasjonale tolkeregisteret kan både av praktiske hensyn og ressurshensyn virke lite hensiktsmessig på lengre sikt. Slik NTREG foreløpig er tenkt lagt opp, vil ikke brukerne, herunder domstolene, få tilgang til tolkenes fødselsnummer ved søking i registeret. Dette vil gjøre registeret vanskelig å bruke i kombinasjon med domstolenes saksbehandlingssystem, som er basert på bruk av fødselsnummer på samtlige aktører i sakene for å unngå forvekslingsfare. Det vil derfor være nødvendig å finne en teknisk løsning slik at domstolene får tilgang til fødselsnummer også dersom de skal bruke NTREG.

I en fremtidig situasjon, der det forhåpentligvis er større tilgang på kvalifiserte tolker, vil man trolig være nærmere en fullstendig harmonisering av behovene knyttet til de to registrene. Selv da er det imidlertid ikke opplagt at Nasjonalt tolkeregister vil inneholde alle opplysningene om en tolk som domstolene har behov for. Dersom domstolene skal kunne benytte NTREG i fremtiden, må det trolig utvikles dataverktøy som muliggjør en individuell tilpasning til domstolenes behov.

Selv om arbeidsgruppen ser det som klart ønskelig at også domstolene i fremtiden gjør bruk av det nasjonale tolkeregisteret, legges det etter dette til grunn at det inntil videre vil være nødvendig å beholde de to registrene parallelt. Gruppen har derfor funnet det riktig å fremme forslag om et regelverk for domstolenes tolkeregister, selv om det vil kunne bli av midlertidig karakter.

11.5 Forslag til regelverk for drift og bruk av domstolenes tolkeregister

11.5.1 Innledning

Registeret er i dag det viktigste verktøy domstolene har for å kontrollere tolkens kvalifikasjoner. I løpet av den tid domstolenes tolkeregister har vært i drift, har det vist seg å være et stort behov for å få etablert et regelverk for drift og bruk av registeret.

Datatilsynet har gitt foreløpige synspunkter på utkastet til regelverk i brev av 4.februar 2004. Tilsynet har lagt til grunn at et tolkeregister vil falle innenfor personopplysningslovens område.

11.5.2Hjemmel

Arbeidsgruppen antar at det bør skaffes egen lovhjemmel for føring av registeret. For det første er det ønskelig at det gis forskrifter om føring og bruk av registeret, noe som vil kreve lovhjemmel. I tillegg vil en klar lovhjemmel øke bevisstheten omkring registerets eksistens og reglene for registrering, føring og bruk av registeret, både blant tolkene og ansatte ved domstolene. Deler av det foreslåtte regelverk vil kunne etableres gjennom et internkontrollsystem etter personopplysningsloven § 14. Men siden forskriftene også

henvender seg til andre enn den opplysningsansvarlige (Domstoladministrasjonen), særlig tolkene og domstolene, men også brukerne av tolker, bør reglene gis gjennom forskrift. Datatilsynet har sagt seg enig i at det kan være hensyn som taler for egen lovhjemmel, selv om det antakelig ikke vil være strengt nødvendig. Også forslaget om adgang til vandelskontroll tilsier at det bør skaffes lovhjemmel.

Domstolenes tolkeregister er en integrert del av domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa. Ansvaret for driften av Lovisa ligger i dag direkte under Domstoladministrasjonen, og arbeidsgruppen anbefaler at forskriften legger administrasjonen av registeret dit.

Hjemmel for føring av registeret og for vandelskontroll ved samkjøring med Strafferegisteret foreslås gitt i domstolloven ny § k. Her foreslås også en forskriftshjemmel. Arbeidsgruppen har vurdert om myndigheten til å gi forskrift bør legges til Justisdepartementet eller til Domstoladministrasjonen. Vi har ingen sterke synspunkter på dette. Men siden forskriften til dels er nokså praktisk preget, er det i regelverkforslaget lagt opp til å legge myndigheten til Domstoladministrasjonen.

11.5.3 Vilkår for registrering

Tolk er i dag ingen beskyttet tittel. Det burde som utgangspunkt være et vilkår for registrering i tolkeregisteret at vedkommende kan dokumentere kvalifikasjoner som tolk. For best mulig å tilfredsstille domstolenes behov for et tilstrekkelig antall tolker på flest mulig språk, må det likevel være en lav terskel for registrering. Det vises til at det i enkelte språk også kan være vanskelig å få gjennomgått test eller på annen måte få synliggjort sine kvalifikasjoner.

Det antas at registrering for fremtiden stort sett vil skje som følge av tjenestegjøring i en sak for domstolene. I tillegg bør det fortsatt være adgang til å bli registrert etter søknad.

Forskriften bør inneholde en bestemmelse om at tolker som ønsker å være registrert i registeret, forplikter seg til å sette seg inn i og følge Retningslinjer for god tolkeskikk som er utarbeidet av det daværende Kommunal- og arbeidsdepartementet etter forslag fra en arbeidsgruppe, se punkt 2.2.

11.5.4 Hvilke opplysninger skal registeret inneholde?

I dag er tolkene registrert i Lovisa med følgende opplysninger: Fødselsnummer, fornavn, etternavn, adresse, postadresse, telefonnummer (jobbtelefon, privattelefon og mobiltelefon), faksnummer, epostadresse, tolkespråk, kvalifikasjonskategori, ønsket oppdragsområde, morsmål og nasjonalitet. I tillegg er det et eget felt for registrering av særlige opplysninger om utdanning m.v. Ved vanlig søking i registeret kommer følgende opplysninger opp: Fornavn, etternavn, postnummer, poststed, tolkespråk, kvalifikasjonskategori, morsmål, telefonnummer, faks og epostadresse. De registrerte kan i rapporten sorteres etter bl.a. navn, postnummer, tolkespråk, morsmål og kvalifikasjonskategori.

Arbeidsgruppen går inn for at man beholder disse opplysningene, idet de er omtrent dekkende for hva det er saklig grunnlag for å registrere. Videre er det behov for å registrere innkomne klager på tolken og hva som ble resultat av klagebehandlingen, se punkt 11.5.14.

Gruppen antar at det bør opprettes en egen kategori for tolker som er sperret. Disse bør ikke presenteres ved vanlig søking i registeret. Det samme gjelder tolker som har meldt fra om at de ikke lenger er aktuelle, og som bør samles i en egen kategori ("inaktive").

11.5.5 Kvalifikasjonskategorier

Innføring av samme kvalifikasjonskategorier i domstolenes tolkeregister som i det nasjonale tolkeregisteret ville forenkle en eventuell framtidig sammenslåing av registrene. Men i tillegg må domstolenes tolkeregister inneholde tolker som bare har gjennomført ToSPoT med akseptabelt resultat, tolker som ikke har gjennomført test fordi det ikke finnes test i det aktuelle språket og tolker som foreløpig ikke har gjennomført test. Tolker som ikke har gjennomført ToSPoT, vil være i registeret, men skal ikke presenteres for brukeren ved søk etter tolk forutsatt at det finnes test i vedkommende språk.

En omarbeiding av det eksisterende registeret med tanke på innføring av tilsvarende kvalifikasjonskategorier som i det nasjonale tolkeregisteret, vil være forholdsvis ressurskrevende. Selv om man altså på lengre sikt bør vurdere å innføre samme kvalifikasjonskategorier, blant annet med tanke på en framtidig sammenslåing, finner arbeidsgruppen av praktiske grunner å burde tilrå at man inntil videre beholder dagens kategorier, likevel slik at fagoversettere, som tidligere ikke har vært regnet som særlig kvalifikasjon, inntas i kategori 3. Arbeidsgruppen tilrår etter dette at følgende kvalifikasjonskategorier inntil videre blir beholdt:

1. Statsautoriserte tolker / translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole.
2. Statsautoriserte tolker.
3. Fagoversettere og statsautoriserte translatører.
4. Tolkeutdannede (fra universitet/høyskole).
5. Tolker som har gjennomført ToSPoT (UDI-test) med resultat over minimum poenggrense.

I tillegg må som i dag, tolker i språk hvor det ikke finnes tester, også presenteres med søk i registeret, men uten særskilt kategori.

Dagens ordning med at tolkene selv sender inn skjema med oversikt over sine kvalifikasjoner, foreslås videreført. I dag søkes i størst mulig utstrekning praktisert at tolker som gjør tjeneste, men som ikke står med kvalifikasjonskategori i registeret, av vedkommende domstol får utlevert slikt skjema. I tillegg finnes skjemaet på Domstoladministrasjonens hjemmeside, www.domstol.no.

Det er viktig at man får registrert tolkens kvalifikasjoner innen rimelig tid etter at tolken er registrert, dersom dette ikke er gjort ved registreringen. Ellers kan man risikere at personer som selv frykter at de ikke vil bestå testing, for eksempel i ToSPoT, bevisst lar være å gjennomføre slik test for å unngå sperring i registeret. Det er også viktig at tolkene ved innsending av skjemaet erklærer at de er kjent med vilkårene for oppføring i registeret, at de er kjent med reglene for god tolkeskikk, og at de samtykker i vandelskontroll. Arbeidsgruppen foreslår derfor at tolken gis en frist på fire måneder fra registrering for å sende inn registreringsskjema for kvalifikasjoner. Oversittes fristen, skal vedkommende sperres i registeret. Oslo tingrett har som midlertidig registerfører bedt UDI om å få tilsendt oversikt over hvem som har gjennomført ToSPoT med akseptabelt resultat med visse mellomrom, men av kapasitetshensyn har dette ikke vært praktisert. Det er uansett ønskelig at tolken selv gir oversikt over sine kvalifikasjoner. Dette gjelder både kvalifikasjoner som gir grunnlag for

innplassering i kvalifikasjonskategorier, og eventuell annen tilleggskvalifikasjon tolken måtte ha. Siden UDI i dag ikke utsteder noe bevis for gjennomført ToSPoT, må bekreftelse for dette innhentes fra UDI i hvert enkelt tilfelle.

11.5.6 Testing

UDI har siden år 2000 administrert testen "ToSPoT" ("Tospråklig sjekk for potensielle tolker"). For nærmere omtale av testen vises til punkt 2.5. I forbindelse med opprettelsen av Oslo tingretts tolkeregister ble det inngått et samarbeid mellom tingretten og UDI, hvor UDI påtok seg å gjennomføre test også for tolker som ønsket å være registrert i tingrettens register. Dette er siden videreført i forhold til tolker som er eller ønsker å bli registrert i domstolenes landsdekkende tolkeregister og som har behov for slik testing.

Det ble i år 2003 fra Kommunal- og regionaldepartementets side vurdert å avvikle denne testen, noe som ville medført en betydelig reduksjon i mulighetene til kvalitetssikring av de tolkene i registeret som ikke har autorisasjon eller tolkeutdanning fra universitet eller høyskole. Det ble derfor konkludert med at testen skulle beholdes inntil videre.

Etter arbeidsgruppens mening er det sentralt at det fortsatt tilbys en testing av personer som ikke har formell tolkeutdanning eller statsautorisasjon. Selv om ToSPoT er en forholdsvis enkel test, gir den i det minste et visst grunnlag for å skille ut personer som ikke har den nødvendige språkkunnskap. Statskonsult har anbefalt at UDI søker å avklare ToSPoT-testens status i forhold til andre språktester, og i forhold til registrering i et nasjonalt tolkeregister over kvalitetssikrede tolker.[299]

Som det framgår av kvalifikasjonskategoriene i punkt 11.5.5 vil det bli satt krav til en viss tolkefaglig innsikt i form av kurs i tolketeknikk og tolkeetikk ("Tolkens ansvarsområde") for at personer med bare ToSPoT eller lignende skal kunne bli registrert i NTREG. Arbeidsgruppen ser ønskeligheten av dette også for domstolenes tolkeregister, men finner likevel ikke at et slikt kurs – iallfall foreløpig – bør settes som krav for å bli stående i registeret uten sperring. Selv når et slikt kurstilbud er etablert, vil det innenfor mange språk ta tid før det er et tilstrekkelig antall personer som har gjennomført kurset.

11.5.7 Krav til praksis?

I enkelte land stilles det krav til en viss praksis innen et visst tidsrom for å bli stående i registeret. I Sverige er autorisasjon som tolk bare gyldig for et tidsrom på fem år. Ved søknad om fornyelse må tolken godtgjøre sin praksis.

I NTREG er det planen at registrering i kvalifikasjonskategoriene 4 og 5 skal innebære en betinget registrering og dermed krav til faglig oppdatering for å få ubetinget registerstatus. Det skal vurderes en passende form for vedlikeholdskrav også for tolker i kvalifikasjons-kategoriene 1-3. Det skal kunne legges inn omfanget av tolkeoppdrag (*estimert* antall timer per år de siste tre år, om mulig spesifisert til sektor; veiledende og tillitsbasert: uten dokumentasjon). Hvilke konkrete krav som skal stilles til de ulike kategoriene, er foreløpig ikke avklart.

[299] Testing av tolker, Statskonsults notat 2004:2 side 20.

Arbeidsgruppen har vurdert om det bør stilles krav til praksis også for å bli stående registrert i domstolenes tolkeregister, men vil ikke anbefale dette. For det første vil det være vanskelig å skille ut hvilken praksis som skal anses tilstrekkelig kompetansegivende, for det andre vil en slik regel føre til kontrollproblemer. Det vil dessuten variere sterkt mellom de ulike språkene hvor mye praksis det faktisk er mulig å skaffe seg innenfor en treårsperiode. En del tolker vil også kunne ha problemer med å framlegge dokumentasjon for praksis. Det vises for øvrig til at registeret bare antas å ville eksistere i en begrenset tid.

11.5.8 Krav til vandel

Som utgangspunkt er det ønskelig at en tolk som gjør tjeneste i retten, ikke er straffedømt. Men ikke enhver registrering i straffe- og bøteregisteret vil gjøre tolken uegnet til å gjøre tjeneste i enhver sak. En trafikkovertredelse vil sjelden gjøre tolken uegnet i en sak om vinningsforbrytelse, men kan for eksempel tenkes å få betydning i en sak om promillekjøring.

Arbeidsgruppen foreslår en adgang til å foreta en ”vask” av tolkeregisteret mot politiets strafferegister. Dette bør gjøres et par ganger årlig. Tolker som er idømt fengselsstraff, bør sperres i registeret i samsvar med de saksbehandlingsregler som er foreslått for dette. Et annet alternativ, som krever visse tekniske løsninger, ville være at det skjer en tilsvarende ”vask” ved hvert søk, slik at tolker som er straffet innenfor et visst tidsrom ikke kommer med på rapporten. En løsning hvor straffedømte personer blir særlig markert, er derimot vanskelig å praktisere slik registeret i dag er innrettet, og er heller ikke tilrådelig av personvernhensyn.

Arbeidsgruppen har blitt stående ved å ville foreslå en tidsbegrenset sperring etter mønster av regelen som er innført i domstolloven § 66 a når det gjelder meddommere. Dette vil ta høyde for at man unngår ”kriminelle” tolker i retten, uten at det innebærer noe urimelig inngrep i form av varig yrkesforbud.

Forslaget gjør det ikke mulig å skille ut tolker som bare er bøtelagt ved dom eller forelegg. Arbeidsgruppen mener likevel at dette gjennomgående vil være forsvarlig. Andre tenkelige løsninger, slik som for eksempel kontroll mot det sentrale straffe- og bøteregister hver gang en tolk oppnevnes, vil både være ressurskrevende og innebære personvernmessige problemer.

Spørsmålet om sperring på grunnlag av domfellelse har vært diskutert under hånden med Riksadvokatembetet, som har ment at forslaget dels går for langt, dels ikke langt nok. Riksadvokatembetet fremhevet at det viktigste burde være at retten er kjent med forholdene før oppnevnelsen, slik at disse kunne tas i betraktning i vurderingen av om tolken skal oppnevnes. Det ble foreslått at man burde vurdere om domstolene skulle få hjemmel for å innhente utskrifter fra politiets registre.

Arbeidsgruppen har vurdert synspunktene, men finner ikke å kunne gå inn for en slik løsning. Som nevnt i punkt 6.4.3 vil en slik undersøkelse dels være svært ressurskrevende hvis den skal gjennomføre hver gang det skal skaffes tolk til retten, dels vil ordningen medføre en ikke ubetydelig spredning av sensitive personopplysninger. Når det gjelder saker under etterforskning, antar arbeidsgruppen at en spredning av opplysninger også kan være problematisk av hensyn til politiets etterforskning. Arbeidsgruppen viser også til at politiet/påtalemyndigheten etter arbeidsgruppens forslag alltid skal ha mulighet til å uttale seg om valget av tolk, slik at politiet kan komme med innvendinger til at en spesiell tolk blir brukt i en bestemt sak.

Arbeidsgruppen er kjent med at Politiregisterutvalget i NOU 2003:21 kapittel 15 har gått inn for at politiattest i utgangspunktet bare skal utstedes til den registrerte, slik at vedkommende kan kontrollere at opplysningene er korrekte. Utvalget går likevel inn for at det skal være adgang til unntak fra dette i en del situasjoner. Arbeidsgruppen anbefaler at man gjør slikt unntak i dette tilfelle. Både kvaliteten av opplysningene og hensynet til å minimalisere spredning av opplysningene, antas å bli bedre ivaretatt ved en slik ordning som arbeidsgruppen foreslår.

Formålet med vandelskontroll ligger i dette tilfelle godt innenfor de formål som utvalget mener bør kunne gi adgang til slik kontroll.

Sperringen bør oppheves når sperretiden er ute. Dette kan enten skje automatisk eller ved krav fra den registrerte. Siden sperringen kan ha vært gjeldende for lengre tid, kan det være grunn til å kreve en aktivitet fra den registrerte for å oppheve sperringen. Forholdene kan ha endret seg, slik at vedkommende ikke lenger er aktuell for tolkeoppdrag. Det vises til utkastet til forskrift for domstolenes tolkeregister § 6.

I og for seg er det intet teknisk i veien for at det etableres et system hvor også tolker som er mistenkt eller siktet for straffbare handlinger, eventuelt med en viss strafferamme, sperres. Det er lite ønskelig at en tolk som er pågrepet kort tid i forveien mistenkt for en straffbar handling, skal kunne opptre som tolk, kanskje i en sak om et lignende forhold. Likevel mener arbeidsgruppen at tolkeregisteret vil være et lite egnet redskap til å ”luke ut” tolker i denne kategorien. Et slikt system vil kreve en langt hyppigere samkjøring mot politiets registre enn det arbeidsgruppen legger opp til. Det kan også tenkes tilfeller hvor politiet ikke ønsker at tolken skal være informert om en eventuell etterforskning, noe som kan skape en vanskelig situasjon i forhold til plikten til å informere tolken før en eventuell beslutning om sperring. De beste grunner taler derfor for at politiet i slike tilfeller heller må henvises til å benytte sin rett til å avgi uttalelse om valget av tolk før tolken oppnevnes, se punkt 5.5.1.2. Dette forutsetter imidlertid at politiet mer eller mindre rutinemessig foretar undersøkelse omkring den aktuelle tolken, noe som neppe gjøres i dag.

11.5.9 Sperring og endring av kategori

Siden tolkeregisteret genereres fra Lovisas register over aktører i sakene, vil det ikke være teknisk mulig å bli strøket fra registeret. Stryking ville innbære at man mistet oversikten over hvem som hadde gjort tjeneste i den enkelte sak. Derimot kan det være aktuelt med ”sperring” fordi tolken ikke lenger fyller de nødvendige kriteriene for å bli brukt i retten.

En tolk som ikke fyller kravene, enten fordi vedkommende ikke har bestått ToSPoT-test, er blitt straffedømt eller grovt eller gjentatte ganger har brutt de tolkeetiske reglene, vil derfor etter forslaget kunne besluttes sperret. Sak om sperring kan tenkes innledet med en klage fra en part, dommer eller annen bruker av tolken. Det kan også tenkes at Domstoladministrasjonen finner grunn til å innlede sak om sperring på eget initiativ, uten at det foreligger noen formell klage.

Som en følge av at registeret genereres fra Lovisa, vil tolker som ikke har gjennomført ToSPoT også være registrert. Hvis test finnes i det aktuelle språket, oppfordres tolken til å la seg teste. Dersom tolken ikke gjennomfører test innen fire måneder, sperres tolken i registeret for videre bruk. Det vises til punkt 11.5.9 og utkastet til forskrift for domstolenes tolkeregister § 6.

Sperring eller endring av kategori er en relativt inngripende reaksjon mot en tolk, og vil kunne påføre tolken et betydelig inntektstap over noen tid. Det er derfor viktig at det skjer en forsvarlig saksbehandling. En enkelt melding eller klage over manglende kvalifikasjoner eller klanderverdig opptreden bør ikke lede til sperring uten ytterligere undersøkelser. Dersom det gjentatte ganger kommer klager over likeartede forhold vedrørende en bestemt tolk, kan det være større grunn til en slik reaksjon.

Det kan være uklart hvorvidt en beslutning om sperring er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. En sperring berører ikke direkte tolkens rettigheter eller plikter, men kan ha vidtgående økonomiske konsekvenser for vedkommende. Arbeidsgruppen foreslår at forvaltningsloven uttrykkelig gjøres gjeldende for Domstoladministrasjonens avgjørelser, se punkt 11.5.11.

I prinsippet er det intet i veien for at sperringen i visse tilfeller kan gjøres tidsbegrenset. Det kan for eksempel tenkes dersom man velger å regelfeste adgang til sperring av en tolk som er under etterforskning.

På linje med sperring kan det også være aktuelt i enkelte tilfeller å flytte tolken ned i kvalifikasjonskategori, f.eks. fordi tolken blir fratatt sin autorisasjon eller ikke oppfyller de kvalifikasjonskrav som ellers må stilles til tolker i vedkommende kategori.

En svakere reaksjon enn sperring kan være å tildele den registrerte en advarsel eller foreta en anmerkning om saken i registeret. Arbeidsgruppen mener at slik anmerkning ikke bør gjøres tilgjengelig for brukerne av registeret. Er saken alvorlig nok til at vedkommende ikke bør brukes som tolk, bør vedkommende sperres, for en tid eller for alltid.

11.5.10 Innsyn

De registrerte bør ha innsynsrett i registeret når det gjelder hva som er registrert om dem selv, jf. personopplysningsloven § 18. Arbeidsgruppen ser ingen grunn til at det skal gis innsyn i registeret til registrerte ut over det som er registrert om vedkommende selv. Man kunne tenke seg at en tolk som ikke får et bestemt oppdrag, ønsker å få se for eksempel hvilke og hvor mange tolker som er registrert i høyere kategorier. Men bestemmelsen i forskriftsutkastet § 7 om at den beste av de tilgjengelige tolkene skal brukes, er ikke ment å gi tolken noen form for rettskrav på å bli brukt, og tolken vil derfor ikke ha noen saklig interesse i innsyn i hva som er registrert om andre.

Arbeidsgruppen foreslår heller ikke innsyn i registeret for andre enn domstolene. Dette vil også skape rent datatekniske problemer, idet et slikt innsyn bare måtte omfatte muligheten til å få generert lister over tolker og ikke gi tilgang til andre opplysninger fra Lovisa. Retten har for så vidt en egen interesse i at tolker som brukes av politiet eller forsvarer i forbindelse med en straffesak, er best mulig kvalifisert. Likevel har arbeidsgruppen både praktisk og prinsipielt funnet det riktig at verken politi eller advokater gis direkte innsyn i registeret. Derimot bør domstolene på anmodning kunne bistå politiet, forsvareren eller en prosessfullmektig eller sakkyndig med å skaffe kvalifisert tolk i en bestemt sak.

11.5.11 Forholdet til forvaltningsloven

Etter domstolloven § 33 b gjelder forvaltningsloven for Domstoladministrasjonens virksomhet. Domstoladministrasjonens avgjørelser vil være forvaltningsavgjørelser, og forvaltningslovens regler gjelder for enkeltvedtak. Dette innebærer for eksempel partsinnsyn og klagerett. Klage over Domstoladminstrasjonens avgjørelser går til Domstoladministrasjonens styre.

11.5.12 Praktisk bruk av registeret

Bare domstolenes ansatte bør gis adgang til direkte bruk av registeret, se punkt 11.5.10. Registeret skal brukes ved tilkalling av tolker, slik at man sikrer at den beste tilgjengelige tolken blir benyttet. Når det gjelder avveining mellom kvalitet og geografisk tilgjengelighet, vises til avsnitt 11.5.13 nedenfor.

Ved søk i registeret presenteres de registrerte i dag i alfabetisk rekkefølge. I utgangspunktet består rapporten av 50 identiteter, noe som er for lite innenfor de større språkene. Identitetene er i utgangspunktet presentert alfabetisk etter fornavn. Det er mulig å utvide søket slik at rapporten omfatter inntil 999 identiteter. Rapporten kan sorteres etter kvalifikasjonskategori. Saksbehandlerne ved domstolene er forutsatt først å ta kontakt med de best kvalifiserte. I praksis vurderer saksbehandlerne også geografisk avstand fra domstolen. Denne vurderingen er skjønnsmessig, og kan falle noe forskjellig ut fra saksbehandler til saksbehandler.

Arbeidsgruppen mener denne måten å presentere søkeresultatet på er svært uheldig, siden det krever en aktivitet fra brukeren før registeret egner seg for bruk ved bestilling. Vi mener at de registrerte ved søk bør presenteres i kvalifikasjonsrekkefølge, med beste kategori plassert øverst. Innenfor hver kategori bør tolkene være sortert geografisk, slik at det blir lettere for brukeren å finne en tolk i nærheten i vedkommende kvalifikasjonskategori.

I dag presenteres alle registrerte i rapporten. Arbeidsgruppen finner det ønskelig at personer som ikke har gjennomført ToSPoT med akseptabelt resultat eller som er sperret, ikke medtas på listen. Det samme gjelder tolker som har gitt melding om at de ikke lenger er aktuelle (”inaktive”). Hvir det ikke finnes personer med kvalifikasjonskategori registrert innenfor vedkommende språk, må det være mulig å utvide søket til å omfatte personer uten registrerte kvalifikasjoner.

Registeret er i utgangspunktet forutsatt brukt til søking ved bestilling av tolk. Men det vil ikke være noe i veien for at den enkelte domstol velger å benytte seg av formidlingsbyrå. I så fall vil det være naturlig å forvisse seg om at tolken faktisk tilhører høyeste tilgjengelige kategori ved oppslag i registeret. Hvis man finner at det er registrert en tolk i høyere kategori, bør det vurderes i stedet å forsøke å bestille denne, eventuelt ta opp med formidlingsbyrået hvorfor det er tilbudt en tolk med lavere kvalifikasjoner.

11.5.13 Kvalitet kontra tilgjengelighet

<u>Praktisk tilgjengelighet</u>

Den praktiske tilgjengeligheten kan deles i to hovedgrupper: Om tolken er å få tak i og om tolken er ledig på det aktuelle tidspunktet.

Hvis tolken ikke er å få tak i, for eksempel ikke svarer raskt nok på henvendelsen, vil i praksis terskelen være lav for å tilkalle en annen tolk i samme kvalifikasjonskategori. Men hva hvis det bare er andre tilgjengelige tolker i andre kategorier?

Det er vanskelig å gi bastante regler her. Spørsmålet må være avhengig av skjønn basert på flere faktorer, herunder hvor stort kvalifikasjonsspenn det er mellom tolkene, hvor mange tolker som finnes i vedkommende språk og kvalifikasjonskategori og hvor langt fram det er til saken er berammet, dvs. hvor mange dager man har på seg til å få tak i en tolk. Selv om terskelen bør være høy for å tilkalle en lavere kvalifisert tolk, kan man ved å vente på at den første tolken er å få tak i eller svarer på e-post, risikere at andre aktuelle tolker blir opptatt i mellomtiden.

Noen av de samme kriteriene kommer inn i bildet hvis situasjonen er at tolken ikke er ledig på det aktuelle berammingstidspunktet. Her vil spørsmålet om å tilkalle en lavere kvalifisert tolk være avhengig av flere faktorer i tillegg til dem som er nevnt foran: Hvor viktig er det å unngå utsettelse av saken, og hvor vanskelig vil det være å få til en omberammelse i forhold til forsvarere, aktor og sakkyndige?

Avgjørelsen av om man i stedet skal skaffe en lavere kvalifisert tolk vil i prinsippet være en dommeravgjørelse. I praksis vil imidlertid dette være delegert til en saksbehandler i de fleste tilfeller. I tvilstilfeller bør spørsmålet forelegges dommeren.

Geografisk tilgjengelighet
Domstolenes tolkeregister er landsdekkende. Man kan tenke seg at det ikke er noen tolk tilgjengelig i de øverste kategoriene i nærheten av domstolen, mens det er tilgjengelige tolker i andre deler av landet. Både etter dagens regler for godtgjørelse for reisetid og etter arbeidsgruppens forslag vil tilkalling av tolk fra en annen del av landet kunne medføre betydelige omkostninger for det offentlige. I tillegg kommer eventuelle praktiske ulemper for tolken.

Ofte vil man måtte godta betydelige reiseavstander hvis dette er nødvendig for å skaffe en fullt kvalifisert tolk. Dersom den best kvalifiserte av de tilgjengelige tolkene får en reiseavstand på mer enn 500 km eller må overnatte, bør tolk fra en lavere kategori kunne tilkalles.

11.5.14 Behandling av klage over tolker i registeret

Det er viktig at domstolenes tolkeregister så langt som mulig er og oppfattes som et kvalitetssikringstiltak. Det er derfor naturlig at det etableres en mulighet både for dommere og domstolenes saksbehandlere, parter, prosessfullmektiger, aktorer/påtalemyndigheten, forsvarere og andre berørte til å klage til Domstoladministrasjonen dersom man mener at en registrert tolk av en eller annen grunn ikke holder mål. Klagen kan omfattende manglende språkkunnskaper, manglende dyktighet som tolk for øvrig eller brudd på taushetsplikt eller reglene for god tolkeskikk.

Er klagen alvorlig nok eller gjelder den gjentatte likeartede forhold, bør dette kunne medføre sperring. En lempeligere reaksjon kan tenkes å være advarsel. Slik advarsel må kunne registreres til bruk for Domstoladministrasjonen, men bør ikke være tilgjengelige ved ordinære søk. Etter behandling av klagen kan det tenkes at Domstoladministrasjonen beslutter å foreta en anmerkning i registeret. Om slik anmerkning bør være tilgjengelig ved søk, må

bygge på en avveining mellom bl.a. personvernhensyn og hensynet til å sikre tolkekvaliteten. Arbeidsgruppen har for sin del ikke anbefalt dette. Er saken så alvorlig at tolken ikke bør benyttes, må man følgelig gå veien om sperring.

Før Domstoladministrasjonen beslutter advarsel, anmerkning eller sperring, må den registrerte ha hatt anledning til å uttale seg. Det vises til punkt 11.5.11.

11.5.15 Sletting av opplysninger

Datatilsynet har pekt på behovet for regler for sletting av registrerte opplysninger.

Siden registeret er en integrert del av Lovisa, vil det ikke være mulig å slette vedkommende som identitet i registeret. Arbeidsgruppen er likevel enig i at det bør være en begrensning i hvor lenge registrerte opplysninger skal kunne ligge i registeret, og vil foreslå at kvalifikasjonsopplysningene slettes 10 år etter siste gang tolken har gjort tjeneste ved domstolene. I følge Domstoladministrasjonen vil dette ikke by på særlige tekniske problemer.

12 Lyd- eller videoopptak

12.1 Innledning

Spørsmålet om det skal foretas lyd- eller videoopptak for å sikre forklaringer avgitt i politiavhør og rettsmøter, har vært et tema i norsk rett i årtier uten at det har blitt innført som fast praksis. Forsøksprosjekter med lydopptak både ved politiavhør og under hovedforhandling i straffesaker, har vært gjennomført med anbefalinger om at tiltakene gjøres permanente. I flere land foretar man nå opptak, og EU-kommisjonen har foreslått å gjøre opptak av rettsmøter og politiavhør obligatorisk dersom tolk er benyttet.

12.2 Politiet

12.2.1 Dagens regelverk

Straffeprosessloven § 230 tredje ledd bestemmer at et politiavhør skal nedtegnes, leses opp til vedtagelse og så vidt mulig forelegges avhørte til underskrift. Påtaleinstruksen § 8 - 11 har detaljerte regler om hvordan avhørsrapporter skal utarbeides.

I påtaleinstruksen § 8 - 13 er det gitt regler om lydopptak av politiavhør, hjemlet i straffeprosessloven § 230 siste ledd. Imidlertid benyttes adgangen til lyd- eller videoopptak bare unntaksvis[300] til tross for at The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) anbefalte opptak av alle avhør allerede etter sitt første besøk i Norge i 1993.[301] Begrunnelsen for CPTs anbefaling var at dette ville virke som en rettsikkerhetsgaranti både for den som avhøres og for politiet. I 2002 oppfordret CPT samtlige medlemsland til å innføre lydopptak av politiavhør.[302]

De spesielle reglene som får anvendelse under dommeravhør, omtales under punkt 12.3.1.

12.2.2 Prøveordning med lydopptak av politiavhør

Justisdepartementet gjennomførte fra mai 1998 til mars 2002 en prøveordning hvor 598 politiavhør ble tatt opp, eller forsøkt tatt opp, med lyd eller video.[303] Bakgrunnen var et brev fra 'Forsvarergruppen av 1977,' hvor det ble pekt på de mange problemer i forbindelse med gjennomføring og nedtegning av forklaringer for politiet, og senere bruk av disse i retten.[304] Det fremgikk av brevet at det var sterk oppslutning om idéen om at man som hovedregel bør råde klientene til å stille som betingelse for å la seg avhøre av politiet at hele avhøret tas opp på lydbånd.

Erfaringene fra prøveordningen var så gode at styringsgruppen blant annet anbefalte innføring av alminnelige regler/retningslinjer for bruken av lydopptak, herunder når lydopptak skal/bør benyttes, og at lydopptak tas i bruk i samtlige politidistrikt og særorganer med

---

[300] Det er praksis i Oslo politidistrikt med videoavhør i enkeltsaker, se Bjerke og Keiserud bind II side 832.
[301] CPT (1993) punkt 40.
[302] CPT (2002).
[303] Prosjektet ble gjennomført ved Nordmøre politidistrikt, Oslo politidistrikts narkotikaseksjon og Økokrim, og ble i 2000 og 2001 utvidet til å omfatte Kripos og Vold, ran- og sedelighetsseksjonen i Oslo politidistrikt. Se Lydopptaksprosjektet side 3.
[304] Lydopptaksprosjektet side 2.

etterforskningsoppgaver.[305] Ved etterforskning av alvorlige voldssaker mente styringsgruppen at det bør vurderes bruk av videoopptak. Det ble videre anbefalt at lyd- og videoopptak gis fast forankring i undervisningen ved Politihøgskolen.

Ved 50 av avhørene i prosjektet var tolk til stede.[306] Erfaringen var at alvorlige problemer med tolking i politiavhør ble avdekket, og at lyd- og videoopptak fremsto som en rettsikkerhetsgaranti i saker hvor tolk ble benyttet.[307]

Selv om enkelte politiavdelinger i påvente av sentrale føringer fra Justisdepartementet / Politidirektoratet opererer med lokale varianter av lyd eller videoopptak, er det et faktum at de aller fleste politiavhør i dag gjennomføres uten noen form for opptak.[308] Arbeidsgruppen er imidlertid kjent med at Politidirektoratet på oppdrag fra Justisdepartementet arbeider med å innføre bruk av lydopptak av politiavhør i Norge.

12.3 Domstolene

12.3.1 Dagens regelverk

Hovedregelen etter gjeldende rett er at det ikke skal foretas protokollasjon av forklaringer under hovedforhandlingen, jf. straffeprosessloven § 21. I andre rettsmøter skal forklaringer protokolleres, jf. § 20. Rettens formann kan diktere til lydopptak (diktafon) i stedet for til rettsboken, jf. forskrift 28. februar 1964 om lydopptak av rettslige forklaringer i sivile saker og straffesaker § 1.[309]

Straffeprosessloven § 23 hjemler adgang til å gi forskrifter om opptak av rettsmøter ”stenografisk eller ved mekaniske midler.” Ved forskrift 15. november 1985 nr. 1911 ble det fastsatt regler om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak. Utenfor hovedforhandling kan opptak skje dersom retten finner det hensiktsmessig,[310] mens det under hovedforhandling kan foretas lydopptak når retten finner grunn til det.[311]

I sedelighetssaker[312] kan avhør av vitne under 14 år eller vitne med psykisk utviklingshemming eller funksjonssvikt (dommeravhør) foretas utenfor rettsmøte, jf. straffeprosessloven § 239 første ledd. Det skal da som hovedregel foretas videoopptak og eventuelt lydopptak i tillegg, jf. forskrift 2. oktober 1998 nr. 0925 om dommeravhør og observasjon § 11 første ledd. Opptaket skrives ut, se annet ledd.

Så vidt arbeidsgruppen kjenner til, er det få domstoler som har det nødvendige tekniske utstyret til å foreta lydopptak. Dommeravhør foretas oftest i politiets lokaler.

---

[305] Lydopptaksprosjektet side 1.
[306] Lydopptaksprosjektet side 46.
[307] Lydopptaksprosjektet side 4.
[308] Oslo, Økokrim, Kripos, Stavanger, Bergen m.fl.
[309] Forskriften har hjemmel i tvistemålsloven § 130 og straffeprosessloven 1887 § 127.
[310] Kgl. res. 15. november 1985 § 1 første punktum.
[311] Kgl. res. 15. november 1985 § 6 første ledd.
[312] Samme fremgangsmåte kan benyttes også i forhold til andre straffbare forhold ”når hensynet til vitnet tilsier det,” straffeprosessloven § 239 annet ledd.

Lydopptak kan brukes som bevis i samme omfang som en politiforklaring nedtegnet i en rapport, jf. straffeprosessloven § 300. I tillegg kan opptaket avspilles dersom retten for øvrig finner grunn til det. Der det er foretatt lydopptak av vitne i medhold av straffeprosessloven § 239, trer dette i stedet for personlig avhør av vitnet dersom ikke retten "av særlige grunner finner at vitnet bør gi forklaring under hovedforhandlingen," straffeprosessloven § 298 første ledd. Erfaringene fra Lydopptaksprosjektet av politiavhør som er omtalt foran i punkt 12.2.2, var at det sjelden finnes behov for avspilling når det finnes opptak. Disse erfaringene er sammenfallende med erfaringer fra andre land. Lyd- eller videoopptak kan således virke preventivt i forhold til anførsler om for eksempel manglende bruk av tolk eller tolkefeil.

12.3.2 Drøftelsene ved innføringen av straffeprosessloven 1981[313]

Komiteen til revisjon av straffeprosessloven avga sin innstilling til Justisdepartementet i 1969. Komiteen drøftet protokollasjon og lydopptak av forklaringer under hovedforhandling utførlig i innstillingen side 120 - 123 og 125 - 127. Komiteens generelle syn var at de daværende regler om protokollasjon i det vesentligste burde opprettholdes. Det ble imidlertid foreslått en viss utvidelse av adgangen til protokollasjon under hovedforhandlingen, særlig med sikte på tilfelle hvor en forklaring under hovedforhandlingen avviker fra den forklaring som vedkommende i følge sakens dokumenter har avgitt tidligere. Så vel Justisdepartementet som Justiskomiteen sluttet seg til forslaget i innstillingen, og hadde ellers ikke bemerkninger til Straffeprosesslovkomiteens forslag, se Ot. prp. nr. 35 (1978-79) side 106 og Innst. O. nr. 37 (1980-81) side 14. Bestemmelsen ble inntatt som § 21 nr. 2 i straffeprosessloven .

I Innstillingen fra 1969 tok komiteen også opp til drøftelse om det burde foretas lydopptak under hovedforhandlingen. Komiteen påpekte en rekke grunner som kunne tale for slike lydopptak. Imidlertid kunne det etter komiteens syn ikke komme på tale generelt å påby at forhandlingene skulle tas opp på bånd. Derimot burde det være adgang til å gjøre lydopptak når retten fant grunn til det. Om en part begjærte lydopptak foretatt, burde retten etter komiteens syn gå med på det, med mindre retten fant begjæringen ugrunnet eller at lydopptak var forbundet med særlige ulemper, jf. Innstilling 1969 side 126 - 127. Konkret foreslo komiteen regler som den forutsatte ble gitt ved kgl.res. Reglene i forskrift om lydopptak av 1985 fanger et stykke på vei opp komiteens forslag.

12.3.3 Drøftelsene ved innføringen av to-instansordningen i straffesaker[314]

Det såkalte To-instansutvalget la i september 1992 frem sin innstilling om «To-instansbehandling, anke og juryordning i straffesaker». Innstillingen er trykket som NOU 1992: 28. Spørsmålet om protokollasjon av forklaringer avgitt under hovedforhandlingen var ikke omtalt i utvalgets mandat, men utvalget fant likevel grunn til å ta det opp.

Når det generelt gjaldt behovet for å sikre innholdet av avgitte forklaringer uttalte utvalget (NOU 1992: 28 side 71):

> Iblant kan innholdet i forklaringer under hovedforhandlingen fremgå av herreds- eller byrettens domsgrunner, men retten har ingen plikt til å gjøre rede for bevisførselen i domsgrunnene, og ofte gjøres dette ikke eller bare i svært beskjeden utstrekning. Da man

[313] Teksten er hentet fra NOU 2001:32 bind B side 843 første spalte.
[314] Teksten er hentet fra NOU 2001:32 bind B side 843 første og andre spalte.

> stort sett ikke kan gå ut fra at forklaringer blir riktigere fra den ene instans til den neste, og da det under enhver omstendighet er av betydning å kunne påvise på en uomtvistelig måte om en forklaring har undergått forandringer på vesentlige punkter, må det anses som en svakhet at man savner autentisk bevis for hva som ble forklart i førsteinstansen. Også i andre henseender, blant annet for den foreløpige ankeprøving, ville det være av verdi om de viktigste punkter i forklaringene for herreds- eller byretten var nedtegnet.

To-instansutvalget hadde etter studiebesøk satt seg inn i de gjeldende ordninger i Danmark og Sverige.[315] To-instansutvalget konkluderte med at «de beste grunner taler for å innføre en ordning som i store trekk svarer til den danske,[316] under hovedforhandlingen for herreds- og byretten», jf. NOU 1992: 28 side 78. Noen tilsvarende regel for hovedforhandling i lagmannsretten ble ikke foreslått.

Forslaget ble ikke bifalt av Justisdepartementet. I høringsrunden hadde forslaget møtt massiv motstand fra herreds- og byrettene, jf. Ot.prp. nr. 78 (1992-93) side 41 og 43. Departementet viste i sin drøftelse til at den foreslåtte protokollasjonsordningen ville medføre at forhandlingene i den enkelte sak ville ta lengre tid. Saker som før så vidt ble avviklet på én dag, måtte da ta to dager. Dette ville pådra betydelige kostnader for domstolene og partene. Også andre uheldige sider ved protokollasjonsordningen ble fremholdt, herunder oppstykning av forhandlingene og den massive motstanden fra tingrettene. I tillegg kom at det etter departementets syn var i strid med hensynene bak innføring av to-instansordningen å legge opp til et system der man i stor grad kunne nøye seg med å lese opp vitners forklaring i første instans, og vitnet ikke skulle føres på nytt for lagmannsretten.

Departementet påpekte at straffeprosessloven allerede ga adgang til protokollasjon i de tilfeller det kunne være behov for det, selv om protokollasjon ikke var noen plikt. Departementet foreslo i stedet at det skulle innføres skjerpede krav til domsgrunnene i de saker som avgjøres av meddomsrett, slik at de også måtte opplyse om hovedpunktene i rettens bevisbedømmelse. Justiskomiteen var enig med departementet, jf. Innst. O. nr. 137 (1992-93). Forslaget ble vedtatt som § 40 femte ledd i straffeprosessloven.

12.3.4 Prøveordning med lydopptak av hovedforhandlingen i straffesaker

Manglende erfaringer med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker var bakgrunnen for at Justisdepartementet i 1997 iverksatte en prøveordning.[317] Åtte embeter ble omfattet av ordningen, som varte i fire år.[318]

Konklusjonen av evalueringen var at lydopptak burde innføres som en permanent ordning i straffesaker fordi det kan styrke rettssikkerheten og på sikt øke rettsapparatets legitimitet. Det ble særlig pekt på at dommeren vil kunne være mer konsentrert om det som skjer i salen, at opptakene kan benyttes i anke- og gjenopptakelsessaker, og til forebygging og forfølgelse av falske forklaringer. En del motforestillinger ble reist av brukerne, særlig dommere. Det ble vist til at opptakene sjelden ble brukt, og at det derfor var et spørsmål om nytten oppveide

[315] Se punkt 12.3.7.1 om ordningen i Danmark.
[316] Se rapportens kapittel 14.3.7.1.
[317] Rundskriv G-27/97.
[318] Evalueringen av prosjektet ble foretatt av rhKnoff AS, og rapporten finnes på http://www.rhknoff.no/rapporter.htm. Mandatet for prøveordningen av var å systematisere erfaringene med lydopptak, vurdere de forskjellige tekniske løsninger som har vært utprøvd, og undersøke årsakene til den lave etterspørselen etter ferdige opptak.

kostnadene. Andre motforestillinger dreide seg om den tekniske bruken av anlegget. Særlig pekte dommere på at administrasjonen av lydopptak under forhandlinger var distraherende, mens en del saksbehandlere fant tilrettelegging tidkrevende og brysomt.

12.3.5 Tvistemålsutvalgets forslag

Dagens regler for sikring av forklaringers innhold i sivile saker er langt på veg parallelle med reglene i straffesaker.

Tvistemålsloven § 130 jf. forskrift 28. februar 1964 om lydopptak hjemler opptak av diktat av forklaringer. Tvistemålutvalget foreslo i utkast til ny tvistelov § 17 - 9(1) at det skal foretas lyd- eller videoopptak av forklaringer av parter, vitner og sakkyndige under hovedforhandling. Slikt opptak skulle bare kunne unnlates dersom forklaringen protokolleres, utkastet § 17 - 9(2), men det skulle tungtveiende grunner til å benytte denne unntaksadgangen.[319] Retten skulle kunne beslutte opptak av hele forhandlingen.[320] Partene og den det er tatt opptak av, skulle ha samme rett til utlån av opptak som til innsyn i rettens øvrige prosessmateriale, utkastet § 17 - 9(4). Det var ingen begrensninger i rettens adgang til å avspille opptak.[321] Dersom en utskrift av opptaket ble begjært, skulle retten kunne beslutte at dette foretas enten av rettens selv eller av en part, utkastet § 17 - 9(5).

Tvistemålsutvalgets forslag forutsetter installasjon av opptaksutstyr i alle rettssaler.[322]

Tvistemålsutvalgets innstiling har vært fulgt opp av Lovavdelingen i Justisdepartementet. Forslag til ny tvistelov ble oversendt Stortinget 4. mars 2005 i form av Ot. prp. nr. 51 (2004-2005).

12.3.6 Pilotprosjekt om videokonferanse i domstolene

Domstoladministrasjonen gjennomførte høsten 2003 et forprosjekt hvor aktuelle sakstyper og rettslige spørsmål ved bruk av videokonferanse i domstolene ble vurdert. Bakgrunnen var tvistemålsutvalgets forslag til regler om fjernavhør og fjernmøter, samt anbefaling fra prosjektet Domstoler i endring.[323] På grunnlag av forprosjektet er det nå oppnevnt en prosjektgruppe som skal gjennomføre et prøveprosjekt. Målet for prosjektet er "å evaluere fordeler og nytte med bruk av videokonferanse til konkrete oppgaver/arbeidsprosesser gjennom utprøving." Prosjektgruppen skal vurdere i hvilke sakstyper og i hvilke arbeidsoppgaver videokonferanseutstyret kan brukes innen rammen av gjeldende lovverk og bidra til bedre ressursutnyttelse og effektivitet. Sluttidspunktet for prosjektet er satt til 1. juni 2006, og fem domstoler er valgt ut til å delta.[324]

I mandatet til prosjektet har man vist til at videokonferanse kan være et alternativ til bla. fjernavhør av vitner, fjernmøter ved for eksempel saksforberedende møter og fremstilling av siktede, bevisopptak, vitneavhør hvor tiltalte utvises fra rettssalen, jf. straffeprosessloven § 284, forklaring og eksaminasjon av sakkyndig. I tillegg er det vist til at slikt utstyr kan

[319] NOU 2001:32 bind B side 853 andre spalte.
[320] NOU 2001:32 bind B side 853 første spalte.
[321] NOU 2001:32 bind B side 853 andre spalte.
[322] NOU 2001:32 bind B side 846 andre spalte.
[323] Brev fra Domstoladministrasjonen 10. desember 2004, vedlegg 1 side 2.
[324] Frostating lagmannsrett, Hålogaland lagmannsrett, Oslo tingrett, Nord-Troms tingrett og Trondheim tingrett.

benyttes i forbindelse med bruk av tolk. Se rapportens punkt 2.5.2.3 om arbeidsgruppens vurdering av bruk av videoutstyr ved fjerntolking.

I første omgang omfatter prosjektet bare bruk av videoutstyr til direkte overføring, og ikke lagring. Mulighetene er til stede for at prosjektet kan bli utvidet til også å omfatte opptak.

12.3.7 Ordningen i enkelte andre land

Tvistemålsutvalget redegjør i NOU 2001:32 for ordningen i straffeprosessen i Sverige og Danmark.[325] Teksten nedenfor er i det vesentlige hentet fra Tvistemålsutvalgets innstilling, men er noe supplert og modifisert på bakgrunn av senere endringer i gjeldende rett og praksis i de to landene.

12.3.7.1 Danmark

Etter Retsplejeloven § 876 stk 1, § 928 stk 3 og § 939, skal forklaringer for retten i første instans protokolleres. Det samme gjelder ved anke til landsretten når ankebehandlingen omfatter bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, jf. § 965 a. Til gjengjeld blir det som regel ikke gjengitt noe av forklaringene i selve dommen, men bare henvist til rettsboken. Protokollatene skal ikke leses opp til vedtakelse.

Det brukes forskjellige metoder ved den praktiske gjennomføringen av protokolleringen. Den klart mest utbredte metoden har vært at dommeren dikterer til rettsboken, mens den avhørte hører på. Slikt diktat skjer enten til diktafon eller til en protokollfører. Bruk av protokollfører skjer bare i byrettene i de to største byene, København og Aarhus. En annen metode er at en medarbeider ved retten, som ikke er en av dommerne, skriver et referat av forklaringene. Tidligere ble slike referater lest opp slik at parter og avhørte kunne beriktige referatet, men det har man nå i det vesentligste gått bort fra. En tredje mulighet er at dommeren utarbeider referatet i ettertid, basert på sine notater. Retten kan da enten sende et utkast til partene for eventuelle bemerkninger eller sende partene en kopi av rettens referat, men slik at eventuelle bemerkninger fra partene og den avhørte tas med som særskilt tilførsel i rettsboken.

Det er redegjort noe nærmere for den danske ordningen i straffesaker i NOU 1992: 28 side 74 annen spalte. Det er der også inntatt utdrag om den praktiske gjennomføring av prokotollasjonen fra en rapport byrettsdommerne Finn Barkenæs og Brit Seim Jahre utarbeidet etter et studiebesøk til Danmark i januar 1992.

Retsplejeloven § 32 forbyr lydopptak under rettsmøter, med mindre retten unntaksvis gir tillatelse. Den som skal avhøres, må i så fall gjøres oppmerksom på at det foretas opptak. Bestemmelsen samsvarer langt på vei med domstolloven § 131 a, men er ikke som § 131 a saklig begrenset til forhandlinger i straffesaker. I praksis forekommer det stort sett aldri at retten opptar forklaringer på bånd.

Det tilføyes at Retsplejerådet har drøftet reglene om opptakelse og protokollering av forklaringer i sin delinnstilling «Reform av den civile retspleje I», Betænking nr. 1401, København 2001. Retsplejerådet foreslo ingen endringer i de nåværende reglene om protokollasjon av forklaringer i hovedforhandlingen, se delinnstillingen side 390. Retsplejerådet foreslo heller ikke regler om systematisk opptak av forklaringer under

[325] NOU 2001:32 bind B side 841 og 842 første spalte.

hovedforhandling, men foreslo derimot at retten skal kunne foreta lyd- eller bildeopptak av forklaringer når den finner grunn til det. Det er holdt nokså åpent og overlatt til den enkelte domstol om man bare unntaksvis eller mer generelt vil foreta opptak. Det vises til drøftelsen i delinnstillingen side 391.

12.3.7.2 Sverige

De svenske regler om protokollasjon og lydopptak av forklaringer avgitt under hovedforhandling fremgår av rättegångsbalken 6: 6:

> Berättelser som avges i bevissyfte skall tas upp genom ljudinspelning eller, i den omfattning berättelserna kan antas vara av betydelse för målet, skrivas ned. Detta gäller dock inte vid huvudförhandling i Högsta domsolen.
>
> Om berättelsen skrivs ned, skall parterna och den som hörts genast få tillfälle att kontrollera det som skrivits. Den som lämnat berättelsen skall tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet. En invändning som inte leder till någon ändring skall antecknas. Därefter får det som skrivits inte ändras.

Reglene er parallelle for sivile saker og straffesaker, og i motsetning til hva som gjaldt før lov av 2000:172 trådte i kraft, skal også tiltaltes forklaring i straffesaker tas opp eller protokolleres. I praksis er det lydopptak som brukes i de aller fleste saker. For å lette rettens arbeid tas ofte hele forhandlingen opp, ikke bare forklaringer fra parter, vitner og sakkyndige. Utstyr for lydopptak finnes i alle rettssaler.

I følge förordning 1996:271 § 20 skal kopier av opptaket oppbevares i to måneder etter at saken er avgjort. Ved anke skal båndene oppbevares til anken er avgjort. Det fremgår av § 19 at partenes innsynsrett gjennomføres i form av kopi av opptaket, med mindre retten finner at det av særlige grunner skal lages en utskrift.

Opptakene blir visstnok vanligvis ikke brukt annet enn i tilknytning til anke, jf. NOU 1992: 28 side 74 første spalte. Under ankeforhandlingen muliggjør opptaket å se om det er uoverensstemmelser mellom vitnets forklaring for tingsrätten og forklaringen for hovrätten. Etter det Tvistemålsutvalget fikk opplyst på sin studietur til Stockholm ved besøk i Svea Hovrätt, brukes lydopptak mye ved avgjørelsen av om det skal gis tillatelse til å fremme anken, såkalt prövningstilstånd jf. RB 49:12 og 49:13.

12.4 EU-kommisjonens forslag

EU-kommisjonen fremmet 28. april 2004 ”Proposal for a Council framework decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union” for å sikre en lik etterlevelse av EMK blant medlemslandene. Etter forslagets artikkel 9 forpliktes medlemsstatene til å sørge for lyd- eller videoopptak av ”proceedings” hvor tolk benyttes.[326] Hver av partene skal ha rett til utskrift av opptaket dersom det oppstår en uenighet om nøyaktigheten av tolkingen. EU-parlamentet godtok kommisjonens forslag på dette punkt uten endringer.[327]

[326] Kommisjonens forslag til regelverk er vedlegg 7 til rapporten.
[327] Draft Report (COM(2004)0328-C6-0071/2004-2004/0113(CNS)).

Hensikten med EU-kommisjonens forslag er å skaffe sikre bevis for om tolkingen var tilstrekkelig dersom sak fremmes for Menneskerettsdomstolen på dette grunnlag.[328] Opptakene skal ikke kunne benyttes som bevismiddel i forhold til andre anførsler, fordi dette ville medført at minoritetsspråklige fikk en fordel andre ikke har. Forslaget fra EU-kommisjonen er ment som minimumsstandarder, og vil derfor ikke være til hinder for at det enkelte medlemsland har lyd- eller videoopptak også i andre saker enn der hvor det tolkes. I så tilfelle kan opptakene brukes også i tilfeller ut over det som fremgår av forslagets artikkel 9, i samsvar med intern-rettslige regler.

Det fremgår ikke av forslaget til artikkel 9 hva som omfattes av begrepet "proceedings," men det samme uttrykket er i kommentarene til utkastets artikkel 6 forklart til blant annet å omfatte alle deler av politiavhør og rettsmøter.[329] Dette, sammenholdt med begrunnelsen for forslaget, legges til grunn når arbeidsgruppen forstår utkastet artikkel 9 til å omfatte både politiavhør og rettsmøter hvor det benyttes tolk.

Signalene fra EU-kommisjonen er at motstanden fra flere medlemsland mot forslagets artikkel 9 er stor, fordi en gjennomføring vil medføre store investeringskostnader for de land som ikke foretar lydopptak i dag.[330]

12.5 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag

Minoritetsspråklige har en større risiko enn norsktalende for svikt i kommunikasjonen med politi, påtalemyndighet, domstoler og forsvarer. Implisitt i tolkingens natur er en risiko for feil, misforståelser og unøyaktigheter, og det er også en risiko for at det blir forsømt å benytte tolk selv om det var behov for det. Feil ved tolkingen eller manglende bruk av tolk i straffeprosessen, kan i ytterste konsekvens medvirke til feilaktige domfellelser.

Til tross for den økte risikoen for feilkilder, er prosesser hvor det anføres tolkefeil eller manglende bruk av tolk eller oversettelse, sjeldne i Norge. Det er grunn til å anta at det faktiske omfanget av slike feil er betydelig høyere enn det lave antallet prosesser tilsier. En gjennomgang av et konkret politiavhør i Lydopptaksprosjektet, medførte 118 rettelser i den protokollerte forklaringen på grunn av tolkefeil.[331] I andre land, slik som Storbritannia og USA, er visstnok antallet prosesser hvor det anføres tolkefeil eller manglende bruk av tolk eller oversettelse, økende.[332] En lignende utvikling i Norge er ikke utenkelig etter som reglene om bruk av tolk gjøres klarere, bedre og lettere tilgjengelig.

Det vil i praksis være svært vanskelig å avklare tolkefeil med dagens ordning. Ofte blir det tolket på et språk som ingen andre tilstedeværende enn tolken og den avhørte forstår, eller det benyttes tolkemetoder hvor andre enn den minoritetsspråklige ikke hører det som blir tolket, for eksempel ved bruk av teknisk tolkeutstyr eller hvisketolking.

---

[328] COM(2003)0328, side 15 punkt 69 og 70.
[329] COM(2003)0328, side 14 punkt 63.
[330] Fremholdt av Caroline Morgan på "Instruments for lifting language barriers in intercultural legal proceedings," en konferanse om rettstolking i Haag 18. 21. november, se kapittel 1.3.3. Morgan er ansatt i EU-kommisjonen, DG-JHA, Criminal Justice Unit.
[331] Lydopptaksprosjektet side 46.
[332] Dette fremgikk av foredrag holdt av Ms Nadine Tilbury (UK), barrister Crown Prosecution Service, 19. november 2004 på "Instruments for lifting language barriers in intercultural legal proceedings, conference on court interpreters and translators," i Haag.

Spørsmålet er så hvordan man kan redusere den økte rettssikkerhetsrisiko minoritetsspråklige står overfor i straffeprosessen. Tvistemålutvalget viste blant annet til at det kanskje kan sies at rettsikkerheten vil styrkes dersom man får sikret at innholdet av avgitte forklaringer kan fastslås autoritativt i ettertid.[333] Det ble blant annet vist til situasjoner hvor forklaringer endres fra første instans til ankeinstansen. Uttalelsen har vekt også i straffesaker. Et tilleggsmoment er at sikring av innholdet i forklaringene vil kunne redusere antallet rettsmiddelerklæringer og dermed lette arbeidet for overordnede domstoler.

I praksis er det to alternativer for å sikre innholdet i forklaringer: Protokollasjon eller lyd- eller videoopptak.

Protokollasjon på norsk av den minoritetsspråkliges forklaring benyttes i dag ved politiavhør, og når forklaringer avgis i rettsmøter utenfor hovedforhandling. Bare unntaksvis foretas det noen protokollasjon av forklaringer avgitt under hovedforhandling. Det vises til NOU 2001:32 når det gjelder en nærmere beskrivelse av protokollasjon.[334] Til de generelle fordeler og ulemper ved protokollasjon i rettsmøter, vises det til To-instansutvalgets gjennomgang i NOU 1992:28 side. 75-78, og Justisdepartementets syn i Ot.prp. nr. 78 (1992-93) side 43-45. En grunnleggende innvending til protokollasjon er at fordelen ved muntlig forhandling og umiddelbar bevisføring lett ville kunne gå tapt.[335] Det er også en svært ressurskrevende metode som fører til oppstykking av forhandlingene.

Dersom protokollasjon skal foregå på norsk, vil man ikke ha noen mulighet til å vurdere verken kvaliteten på tolkingen eller omfanget av den. Ei heller vil den minoritetsspråklige ha mulighet for å kontrollere om det som protokolleres er i samsvar med det man forklarte. Den minoritetsspråkliges rettsikkerhet vil dermed ikke bli særlig styrket gjennom protokollasjon på norsk.

Hvis protokollasjonen ikke skal foretas på norsk, men derimot på et språk den minoritetsspråklige forstår, har den som forklarer seg mulighet til å lese igjennom det som protokolleres og eventuelt korrigere dette. Man får en større sikkerhet for at det som fremgår som forklaringen, faktisk er det som vedkommende har ment å forklare. Slik vil en sikring av forklaringen fra en minoritetsspråklig i noen grad styrke rettssikkerheten både til den som forklarer seg, og til den siktede dersom dette ikke er samme person.[336] Protokollasjon på et fremmed språk er imidlertid svært ressurskrevende. Å foreta en skriftlig nedtegnelse vil heller ikke være i samsvar med tolkens funksjon slik den er beskrevet i Retningslinjer for god tolkeskikk §§3 og 4[337] og slik tolking er definert.[338] Selv om tolken skulle være villig til å bistå med slik protokollasjon, vil dette være en krevende tilleggsoppgave og dermed lett kunne gå ut over kvaliteten på tolkingen. Protokollasjon til et språk den minoritetsspråklige forstår, vil uansett ikke gi noe sikkert bevis for omfanget av og kvaliteten på tolkingen.

---

[333] NOU 2001:32 punkt 17.7.1.
[334] NOU 2001:32 punkt 17.7.3.1 og 17.7.3.2.
[335] Hov I side 155-157.
[336] Fremgangsmåten i England med protokollasjon av politiavhør ved bruk av tolk, er beskrevet i punkt 5.3.4.2. En tilsvarende fremgangsmåte var et alternativ for avhør i rettsmøter etter straffeprosessloven 1887 § 121 første ledd annet punktum.
[337] "Tolken skal troskapsfullt gjengi det partene ytrer…"
[338] "Tolkens oppgave er å gjengi muntlig, på et annet språk, en persons tale for andre lyttere på det tidspunktet ytringen blir gjort," Australias Committee on Overseas Professional Qualifications (norsk oversettelse).

Lyd- eller videoopptak vil på en langt bedre måte enn protokollasjon sikre innholdet i forklaringen avgitt av den minoritetsspråklige. Ikke bare får man sikret de ordene som faktisk ble ytret, men også nøling og usikkerhet i forklaringen. I tillegg vil man i ettertid lettere kunne vurdere både om det var fattet riktige beslutninger om bruk av tolk, og kvaliteten på og omfanget av tolkingen. Tvistemålsutvalget pekte da også på at det kan være ønskelig å etterprøve innholdet i avgitte forklaringer for å avdekke språklige og kulturelle misforståelser.[339] Lydopptak kan dessuten virke skjerpende på kvaliteten av tolkingen fordi tolken er klar over at det foretas opptak. Det vises for øvrig til Tvistemålsutvalget gjennomgang av lyd- og videoopptak i NOU 2001:32.[340]

Man vil ved avspilling av opptak raskt kunne avdekke brudd på regelverket, deriblant EMK. Uten lyd- eller videoopptak øker risikoen både for at politiet ikke får etterforsket effektivt, og for feilaktige domstolsavgjørelser.

Tvistemålsutvalget fant at tiden var inne for å revurdere den avveiningen som var foretatt av Justisdepartementet i forbindelse med to-instansreformen.[341] Iallfall mente utvalget at dette måtte gjelde for sivile saker. Arbeidsgruppen mener for sin del at dette også gjelder straffesaker. Lydopptak er i praksis det eneste brukbare middel for å sikre bevis for tolkingens kvalitet og omfang i retten. Fordelene ved opptak er også dokumentert gjennom de prøveordninger som har vært foretatt.[342]

Arbeidsgruppen mener det er viktig med lyd- eller videoopptak av alle politiavhør av mistenkte og sentrale vitner, og alle rettsmøter, uansett om tolk faktisk har vært benyttet. Med avhør av sentrale vitner menes i første rekke avhør som kan antas å ha avgjørende betydning for enten skyld- eller straffutmålingsspørsmålet. Anbefalingen fra arbeidsgruppen om lydopptak er mer vidtgående enn forslaget fra EU-kommisjonen. Ikke minst ved rettsmøter eller avhør som er gjennomført uten tolk, kan det være viktig å påvise eventuelle språkvansker. Et tilleggsargument for å innføre obligatorisk opptak av alle politiavhør og rettsmøter, er at en generell plikt til opptak vil medføre likebehandling av norsktalende og minoritetsspråklige.

En eventuell bruk av lyd- eller videoopptakene ut over kontroll av forklaringer fra minoritetsspråklige og kvaliteten og omfanget av selve tolkingen, ligger utenfor arbeidsgruppens mandat og vi går derfor ikke nærmere inn på dette. Arbeidsgruppens forslag vil derfor ikke rokke ved den grunnleggende idé ved to-instansreformen om fornyet prøving av bevisene for ankeinstansen.[343]

Som arbeidsgruppen har vist til i rapportens punkt 4.3.2.4, har siktede etter EMK artikkel 6(3)(e) blant annet rett til tolking i det omfang som er nødvendig for å kunne forstå saken mot seg og iverksette et forsvar. For forhandlinger i retten omfatter dette åpenbart de forklaringer som avgis i retten av siktede og vitner. Men innledningsforedrag og prosedyrer vil også ofte være nødvendig å tolke for siktede for å oppfylle kravet i EMK. Unntaksvis vil det også kunne være konvensjonsbrudd å unnlate tolking av uttalelser fra prosessfullmektigene og

[339] NOU 2001:32 punkt 17.7.1.
[340] NOU 2001:32 punkt 17.7.3.3.
[341] NOU 2001:32 side 845 andre spalte.
[342] Se rapportens punkt 12.2.2 og 12.3.4.
[343] Justisdepartementet innvendte mot To-instansutvalgets forslag om at de protokollerte forklaringer kunne medføre at en del vitner kan frafalles i ankeinstansen, at hensynene for en to-instansordning talte imot, Ot prp nr. 78 (1992-93) side 43 andre spalte.

dommerne. Det vil ofte være vanskelig å vurdere konsekvensene av at uttalelser ikke tolkes, idet en vurdering av om et konvensjonsbrudd har forekommet, gjøres som en helhetsvurdering av hele saken. Risikoen for en feilvurdering på det tidspunktet avgjørelsen om omfanget av tolkingen skal foretas, er klart til stede. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at det som hovedregel foretas opptak av hele rettmøtet, ikke bare forklaringene. Arbeidsgruppens forslag går på dette punktet lenger enn Tvistemålsutvalgets forslag for sivile saker, som er begrenset til å omfatte opptak av forklaringene.[344]

I henhold til "Regler om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak" av 15. november 1985 § 3 tredje ledd første punktum, skal lydopptaket oppbevares av retten til saken er endelig avgjort og seks måneder deretter. Påtaleinstruksen § 8 - 13 femte ledd bestemmer derimot at opptak av politiavhør bare skal oppbevares til saken er endelig avgjort. Arbeidsgruppen mener at perioden for oppbevaring av opptak av politiavhør og rettsforhandlinger bør være sammenfallende. Det foreslås derfor at påtaleinstruksen § 8 - 13 femte ledd endres.

[344] I Justisdepartementets utkast til ny tvistelov, Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) § 13 - 7 første ledd, opprettholdes at det bare er parts- og vitneforklaringer det skal tas lydopptak av.

13 Administrative og økonomiske konsekvenser

13.1 Behov for endringer i kontoplanen for politiet og Kriminalomsorgen.

Den anklagedes rett til tolk og oversettelse av dokumenter i straffesaker følger av Den europeiske menneskerettskonvensjon. Konvensjonen er bindende for Norge og gjelder som norsk lov, jf menneskerettsloven § 2. Utgifter til tolk og translatør i strafferettspleien er nødvendige for å oppfylle Norges forpliktelser etter konvensjonen. Utgiftene er regelstyrt og ligger utenfor den enkelte budsjettenhets kontroll.

Domstolenes utgifter til tolk i straffesaker dekkes over statsbudsjettets kapittel 466 Særskilte straffesaksutgifter. Over dette kapittelet dekkes også en rekke andre regelstyrte utgifter i straffesakspleien, for eksempel til forsvarere og sakkyndige i straffesaker. Utgifter til translatør dekkes over kapittel 414 Domsutgifter, som også omfatter bl.a. utgifter til meddommere og vitner. Posten omfatter også utgifter i sivile saker, men arbeidsgruppen regner med at de fleste utgiftene til translatør gjelder straffesaker. I sivile saker dekker for det meste partene oversettelsesutgifter selv.

Verken politi- og påtalemyndighet eller kriminalomsorgen har posteringsfullmakt på kapittel 466 og kapittel 414. Både politiet og kriminalomsorgen må dermed dekke tolke- og oversettelsesutgifter i straffesaker over eget driftsbudsjett.

Denne ulike posteringspraksisen kan føre til en ulik holdning til behovet for tolk og oversettelse i de ulike etatene. Det er uheldig at en politienhet skal måtte vurdere behovet for tolk og oversettelse opp mot andre viktige oppgaver som skal dekkes over driftsbudsjettet. Det dreier seg om regelstyrte utgifter, og det er uhensiktsmessig at endringer i disse utgiftene fra år til år skal påvirke politiets og kriminalomsorgens driftsutgifter. Satt på spissen kan et omfattende behov for tolking eller oversettelser få konsekvenser for politiets mulighet til å holde bemanningen på et forsvarlig nivå til enhver tid. Det er ikke rimelig at et politidistrikt eller lensmannskontor skal måtte prioritere mellom lovpålagt tolking og nødvendige kvelds- eller helgevakter. I ytterste konsekvens kan dette medføre at den anklagedes menneskerettigheter blir skadelidende.

Samme situasjon kan oppstå i Kriminalomsorgen, hvor fengselsanstaltene i praksis påtar seg å utføre meddelelser og forkynninger i ikke ubetydelig omfang. I brev av 23. august 2004 i forbindelse med utført forkynning i en konkret sak, så Hordaland statsadvokatembeter seg nødt til å minne Kriminalomsorgen region vest om kravet til tolking i forbindelse med forkynning av dommer. I brev av 7. desember 2004 presiserte Kriminalomsorgen region øst overfor Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt behovet for å benytte tolk ved forkynning overfor minoritetsspråklige. Dette medførte at direktøren for Bredtveit fengsel i brev av 27. desember 2004 tok opp med Kriminalomsorgen region øst spørsmålet om dekning av oversettelses- og tolkeutgifter i slike tilfeller, herunder hvilken etat som skulle betale.

En annen uheldig konsekvens av denne regnskapspraksis er at de reelle utgiftene til tolke- og oversettelsesutgifter i straffesaker blir postert på en uoversiktig måte. Gruppen har således fått opplyst at praksis når det gjelder kontering av disse utgiftene varierer fra politidistrikt til politidistrikt.[345]

[345] Politimester Finn Rud, POD, per telefon 17.2.05.

Riksadvokaten har overfor arbeidsgruppen vist til at det er behov for en klargjøring av hvem som skal dekke utgiftene til oversettelse og tolking. For eksempel er det antakelig uklart om det er påtalemyndigheten eller retten som skal dekke utgiftene til tolk og oversettelse av dokumenter i forbindelse med bevisopptak i utlandet. Riksadvokaten har i brev av 11. januar 2005 tatt dette spørsmålet opp med statsadvokatembetene og bedt om en oversikt over hvem som i dag dekker utgiftene til oversettelse av rettsanmodninger med vedlegg samt tolketjenester i utlandet, oversettelse av bevisopptak og oversettelse av dommer og kjennelser som skal forkynnes.

Med arbeidsgruppens forslag om at den minoritetsspråklige i forbindelse med forkynning av dom kan kreve oversettelse av dommen innen en viss tid, se rapportens punkt 5.6.3, vil det være tungvint om utgiftene til slik oversettelse skal behandles ulikt avhengig av om det er domstolene, politiet eller kriminalomsorgen som forestår forkynnelsen.

Det er uheldig at posteringen og den budsjettmessige dekningsmuligheten skal være ulik avhengig av om retten sørger for nødvendig oversettelse av dommen eller om dette overlates til stevnevitnet, det vil i straffesaker normalt si politiet. Dette kan resultere i en ulik praksis når det gjelder å imøtekomme den minoritetsspråkliges krav på tolk eller oversettelse. Det er også uhensiktsmessig at endringer i disse utgiftene fra år til år skal påvirke politiets og kriminalomsorgens driftsutgifter.

De beste grunner taler etter arbeidsgruppens mening for at både domstoler, politi- og påtalemyndighet og kriminalomsorgen får anledning til å postere regelstyrte tolke- og oversettelsesutgifter på kapittel 414 og kapittel 466. Det må påses at det i kontoplanen er underposter som kan reserveres for slike utgifter, slik at det er mulig å holde oversikt over hvilke utgifter som medgår til enhver tid, henholdsvis til tolk og oversettelser på etterforskningsstadiet, ved rettsmøter og ved forkynnelser m.v.

13.2 Tolk og oversettelser på etterforskningsstadiet

13.2.1 Tolk for mistenkte og siktede

I følge kontoplanen for politi- og lensmannsetaten posteres tolketjenester under post 440.01.12.7 eller 440.01.12.71. Så vidt arbeidsgruppen forstår, omfatter posten både utgifter til tolk og til oversettelser innenfor både straffesaker og forvaltningssaker. De samlede utgiftene later til å ha økt betydelig de senere årene. Arbeidsgruppen har fått opplyst at utgiftene ved Oslo politidistrikt utgjorde 3.7 millioner kroner i 2001, 3.5 millioner i 2002 og 5.6 millioner i 2003. Hvor mye av utgiftene som relaterer seg til straffesaker, er det etter dagens regnskapspraksis ikke mulig å finne ut av.

En arbeidsgruppe under Politidirektoratet, Prosjekt Straffesaksutgifter, foretar for tiden en gjennomgang av straffesaksutgiftene i politiet, særlig når det gjelder utgiftene til eksterne tjenester i straffesaker. Denne arbeidsgruppen har etter det vi har fått opplyst ikke klart å få noen sikker samlet oversikt over forbruket på landsbasis, noe som visstnok skyldes at posteringspraksis er noe ulik fra politidistrikt til politidistrikt og lensmannskontor til lensmannskontor. Lederen for arbeidsgruppen har per telefon opplyst at man på grunnlag av det tallmateriale man har fått inn, har anslått politiets samlede forbruk til tolk i straffesaker på landsbasis til ca. 19.1 millioner kroner i 2003 (økning fra 11.2 millioner i 2001). [346]

[346] Politimester Finn Rud, POD, per telefon 17. februar 2005.

Arbeidsgruppen legger således til grunn at utgiftene til tolk i straffesaker – hos politiet som hos domstolene – har hatt en betydelig økning de siste år. Det er grunn til å tro at denne økningen vil fortsette, dels som følge av økt migrasjon, men også som en følge av internasjonalisering av kriminaliteten og økt reisevirksomhet generelt.

Blant annet på bakgrunn av intervjuundersøkelsene arbeidsgruppen har foretatt blant tjenestemenn ved Oslo politidistrikt og to utvalgte politidistrikter og lensmannskontorer, har arbeidsgruppen inntrykk av at det i liten utstrekning i dag skjer skriftlig oversettelse av etterforskningsdokumenter. Når det gjelder muntlig oversettelse med bruk av tolk, overlater politiet dette i stor utstrekning til forsvareren. I tillegg blir gjerne saken til en viss grad gjennomgått med tolk når siktede er innkalt til avhør. Hvis siktede ikke har forsvarer, er dette stort sett den eneste måten siktede blir gjort kjent med innholdet av dokumentene på. Etter arbeidsgruppens vurdering er det grunn til å tro at det skjer et visst underforbruk på dette området i forhold til utgangspunktet i påtaleinstruksen § 2 – 8.

Antall anmeldte forbrytelser utgjorde i 2004 til sammen 288 087.[347] Hvor mange saker det ble foretatt avhør i, hvor mange avhør som ble foretatt og hvor mange av disse som ble gjennomført med bruk av tolk, har vi ingen oversikt over. Antall påtaleavgjorte forbrytelser utgjorde i 2004 i alt 313 266, hvorav 109 580 ble ansett som oppklart. Det er iallfall grunn til å tro at det ble gjennomført avhør i de fleste av de oppklarte sakene. Forseelsessaker kommer i tillegg.

Av kriminalstatistikken for 2001 framgår at av totalt vel 84 400 siktede var 80 570 norske statsborgere. Arbeidsgruppen legger til grunn at det store flertall av disse forsto norsk. Hvor mange av de resterende snaut 4 000 som hadde behov for tolk, er det vanskelig å ha noen formening om.

Det kan muligens legges til grunn at omtrent halvparten av de siktede som ikke var norske statsborgere, dvs. ca. 2 000 personer, hadde behov for tolk. Dette utgjør 2.4% av det samlede antall siktede.[348] I tillegg kommer mistenkte. Vi kan kanskje anslå at minst 3000 siktede og mistenkte per år vil ha behov for tolk.

Det må kunne legges til grunn at politiet også i dag bruker tolk i de fleste politiavhør hvis det er behov for det, selv om det er sannsynlig at man enkelte ganger forsøker å gjennomføre avhør for eksempel på engelsk. Det er sannsynlig at bruken av tolk vil øke noe som følge av økt bevissthet omkring retten til tolk. Arbeidsgruppen kan likevel ikke se at forslagene til endringer i straffeprosessloven og påtaleinstruksen i seg selv vil medføre betydelige merkostnader til bruk av tolk ved avhør, fordi vi må kunne forutsette at dagens praksis i store trekk er i samsvar med EMK.

Etter forslaget til nytt fjerde ledd til straffeprosessloven § 242 skal mistenkte ha rett til tolk ved gjennomgang av straffesaksdokumentene. I de tilfellene siktede har forsvarer, vil nok denne gjennomgangen normalt bli foretatt på forsvarerens kontor som i dag. Hvis mistenkte eller siktede ikke har forsvarer, vil gjennomgangen måtte foretas på politistasjonen eller lensmannskontoret under oppsyn at en tjenestemann. Dette vil medføre en viss ressursbruk for politiet og i tillegg medføre noen tolkeutgifter man ikke – eller i liten grad – har i dag. I de

[347] Kommenterte STRASAK-tall 2004, Politidirektoratet 2005.
[348] Prosenttallet stemmer dårlig overens med de 5% som er lagt til grunn for domstolene, noe som viser at tallene er svært usikre.

aller fleste tilfeller vil trolig retten til innsyn i straffesaksdokumentene med hjelp av tolk bli utøvd i forbindelse med at mistenkte møte til politiavhør. Det vil nok være relativt sjelden at mistenkte – eventuelt etter avtale – møter hos politiet bare for å se gjennom politidokumentene.

Arbeidsgruppen legger til grunn at tjenestemannen også i dag bruker en del tid innledningsvis i avhøret til å redegjøre for hva saken gjelder. Mistenktes dokumentinnsyn vil etter forslaget nok ta noe lenger tid – bl.a. fordi tolken forutsettes å foreta noen oversettelser fra dokumentene "prima vista". I den grad retten til dokumentinnsyn med tolk utøves i forbindelse med avhør – hvor det uansett er tolk til stede – antas likevel utgiftene som følge av dette i de fleste tilfellene å bli relativt beskjedne. Utgiftsøkningen som følge av retten til bruk av tolk ved dokumentinnsynet vil neppe overstige **300 000 kroner per år**.

13.2.2 Mistenktes rett til oversettelse av sentrale straffesaksdokumenter

Arbeidsgruppen foreslår at mistenkte som utgangspunkt skal ha krav på å få oversatt de mest sentrale straffesaksdokumentene skriftlig, straffeprosessloven § 242 fjerde ledd jf. påtaleinstruksen § 2 – 8 siste ledd. Dette kan gjelde siktelser og sentrale eller avgjørende vitneforklaringer, beslagsrapporter og sakkyndigerklæringer. Påtaleinstruksen § 2 – 8 siste ledd sier i dag intet om hvorvidt oversettelsen skal være skriftlig eller muntlig.

Som nevnt foran, er det svært vanskelig å ha noen formening om hvor mange minoritetsspråklige mistenkte dette vil gjelde. Enda vanskeligere vil det være å ha noen formening om antall sider det gjennomsnittlig vil være behov for å oversette i hver sak. Det store flertall av straffesaker er forholdsvis enkle og oversiktlige. Behovet for oversettelse vil være avhengig av mistenktes evne til å lese og forstå norsk, og er ikke uten videre sammenfallende med mistenktes behov for tolk under forklaring. Det kan dreie seg om et fåtall sider som må oversettes. I noen saker vil mistenktes egen forklaring være det mest sentrale dokumentet, og arbeidsgruppen foreslår ingen automatisk rett til å få den oversatt.

Arbeidsgruppen legger til grunn at straffesaksdokumenter i dag i liten utstrekning oversettes skriftlig for mistenkte eller siktede. Samtlige av de dommere som besvarte spørreundersøkelsen, svarte at framlagte dokumenter i retten bare sjelden eller aldri forelå oversatt.

Arbeidsgruppen regner ikke med noen betydelig økning i omfanget av skriftlig oversettelse av straffesaksdokumentene som følge av endringsforslaget.

Hvis det utferdiges pågripelsesbeslutning, siktelse med tanke på fengsling eller pådømmelse, eller tiltale, vil disse dokumentene etter forslaget måtte oversettes skriftlig.

Som et tenkelig gjennomsnitt anslår arbeidsgruppen at det kan bli behov for oversettelse av 4 sider per straffesak som kommer så langt at det er utferdiget siktelse. Tiltaler og siktelser holdes foreløpig utenfor. Vi kan legge til grunn at det vil være behov for oversettelse av etterforskningsdokumenter i 1000 forbrytelsessaker. Med et snitt på 4 sider per sak og en pris per side på ca. kr. 550 med tillegg av mva, vil utgiften totalt ligge på ca. kr. 2 740 000 per år. Behovet for skriftlig oversettelse i forseelsesaker vil være langt mindre.

Det må legges til grunn at noen etterforskningsdokumenter blir oversatt også i dag. I hvor stort omfang dette faktisk skjer, vet vi ikke. En viss utgiftsøkning på dette punktet må

påregnes, dels fordi vi må regne med et noe større omfang av skriftlig oversettelse som følge av forslaget til endring i påtaleinstruksen § 2 – 8 siste ledd, men også som følge av en økt bevissthet om behovet. Vi mener det er realistisk å regne med en **merutgift på 2 millioner kroner per år.**

Tiltaler skal etter forslaget alltid foreligge skriftlig. I 2003 ble 16 627 meddomsrettssaker i følge forretningsstatistikken behandlet for domstolene. Antallet tiltaler antas omtrent å tilsvare antall meddomsrettssaker. Hvis vi legger til grunn en andel på 3 % av de tiltalte som ikke forstår norsk, kan det antas et behov for oversettelse av i alt omkring 500 tiltaler.

Med et snitt på 2 sider per tiltale til en snittpris av kr 685 per side med tillegg av mva., vil oversettelsesutgiftene utgjøre grovt anslått ca 685 000 kroner per år. I dag oversettes allerede en vesentlig del av tiltalene der tiltalte er minoritetsspråklig. Merkostnaden anslås derfor til **ca. 300 000 kroner per år.**

Som nevnt i punkt 5.4.3.1 mener arbeidsgruppen at også en del siktelser, nemlig pågripelsesbeslutninger og siktelser som danner grunnlag for fengslingsbegjæringer og pådømmelsesbegjæringer, skal oversettes skriftlig. I følge forretningsstatistikken for domstolene innkom det i 2003 til domstolene 36 000 såkalte F-saker (nå "enedommersaker"). Hvor mange av disse som gjaldt pådømmelser og fengslinger, har vi ikke oversikt over, men det kan vel dreie seg om godt over halvparten. En del av fengslingssakene er forlengelser, hvor siktelsen som regel er uendret. Hvis vi legger til grunn at de siktede i 3 % av 20 000 fengslings- og tilståelsessaker var minoritetsspråklige, vil det være behov for oversettelse av 600 siktelser. I tillegg kommer pågripelser. I 1998 ble 16 160 personer pågrepet, hvorav 11 prosent var "innvandrere".[349] Hvis vi legger til grunn at halvparten av innvandrerne var minoritetsspråklige, utgjør dette 890 personer. Vi legger etter dette til grunn et oversettelsesbehov per år på 600 siktelser á 2 sider og 890 pågripelsesbeslutninger á 1 side til en pris av kr 685 med tillegg av mva. Samlet utgift anslås etter dette til kr. 1 430 000 per år. Siden en del siktelser antas å bli oversatt skriftlig i dag, anslås netto økning til ca. **1.2 millioner kroner per år.**

13.2.3 Tolk for vitner og fornærmede

Arbeidsgruppen foreslår ingen endringer i reglene om bruk av tolk ved vitneavhør som kan medføre nevneverdige administrative eller økonomiske konsekvenser.

13.2.4 Rett til tolk hos forsvarer og bistandsadvokat

Arbeidsgruppen foreslår lovfesting av retten til tolk hos forsvarer og bistandsadvokat.
Heller ikke på dette punkt kan arbeidsgruppen se at forslagene vil medføre nevneverdige administrative eller økonomiske konsekvenser.

13.3 Tolk i retten

Domstolenes utgifter til tolk er i kontoplanen fordelt på flere kapitler i statsbudsjettet. Kapittel 414 omfatter domsutgifter og kapittel 466 særskilte straffesaksutgifter. Oversettelsesutgifter under kapittel 414 utgjorde i følge Domstoladministrasjonen i 2004

[349] Kilde: Samfunnsspeilet nr. 3 1999.

kr. 1 438 000. Noe av dette utgjorde utgifter i sivile saker, men det kan nok legges til grunn at iallfall 90% gjaldt straffesaker. Domstolenes tolkeutgifter i straffesaker blir postert under kapittel 466. I 2004 medgikk 31 600 000 kroner i godtgjørelse og er 2 150 000 kroner i reiseutgifter til tolker i straffesaker.

I følge Lovisa ble det på landsbasis i 2004 brukt tolk i 9 % av avgjorte enedommersaker (1 673 av 18 557 saker) og i 9 % av meddomsrettssakene (748 av 7 896). Tallene er trolig sterkt misvisende, idet de større byene og Asker og Bærum fikk innført Lovisa tidligere enn mange landdistrikter. Byene er overrepresentert når det gjelder tolkebehov. Eksempelvis ble det i Oslo brukt tolk i 15% av enedommersakene og 14% av meddomsrettssakene, noe som gir betydelig utslag.

Hvis vi sammenholder tallene fra Lovisa med forretningsstatistikken, ser vi at Lovisa-tallene for 2004 omfatter noe under halvparten av samtlige saker på landsbasis. Arbeidsgruppen legger til grunn at antall rettsmøter med behov for tolk vil være omtrent 5 % både i enedommer- og meddomsrettssaker. I følge forretningsstatistikken for domstolene ble det ved domstolene i 2003 behandlet 16 627 meddomsrettssaker og 36 070 F-saker (enedommersaker) i 2003. Vi legger til grunn at det ble avholdt rettsmøte i de fleste enedommersakene, anslagsvis 20 000. Fem prosent av til sammen 36 000 vil utgjøre anslagsvis 1 800 saker.[350]

Retten til tolk ved rettsmøter i straffesaker er i seg selv ikke ment å utvides nevneverdig som følge av forslaget. Men det stilles klarere krav til at hele rettsmøtet som hovedregel skal tolkes. Ved den spørreundersøkelsen som arbeidsgruppen har foretatt blant dommere, opplyste de fleste at forhandlingene alltid ble tolket i sin helhet. Noen opplyste at administrative uttalelser, dokumentbevis og prosedyrer ble tolket i noe mindre grad. Det er nok mulig at reglene vil føre til en noe høyere frekvens av tolking, noe som til en viss grad kan påvirke rettsmøtets lengde. Arbeidsgruppen legger likevel til grunn at dette bare vil medføre forholdsvis ubetydelige merutgifter.

13.4 Tolk ved forkynning og meddelelse

Vi legger til grunn et tolkebehov i 5 % av 52 000 saker, dvs. i ca. 2 600 saker. Blant enedommersakene antar arbeidsgruppen at det store flertall gjelder pådømmelser og fengslinger, men vi har ikke lykkes i å framskaffe tall som bare omfatter disse gruppene. Vi legger til grunn at det store flertall av dommer i enedommersakene blir forkynt i rettsmøtet. Fengslingskjennelser blir også overveiende avsagt i rettsmøtet med siktede til stede. I noen få tilfeller er det snakk om kjennelser som er avsagt uten siktede til stede, og disse må i så fall meddeles. Dette skjer gjerne gjennom politiet eller fengselet. Arbeidsgruppen tror ikke forslagene vil påvirke tolkeutgifter i enedommersakene i særlig grad.

Når det gjelder meddomsrettssaker, opplyste 43 av 97 dommere ved den spørreundersøkelse som arbeidsgruppen foretok at man ”alltid” eller ”som regel” foretrakk opplesning i rettsmøte som forkynningsform når domfelte var minoritetsspråklig. Postforkynning var svært lite utbredt, mens 30 ”som regel” foretrakk fremmøteforkynning og 10 ”som regel” stevnevitneforkynning.

[350] Prosenttallet stemmer dårlig overens med den beregnede prosent minoritetsspråklige siktede, noe som viser at tallene er svært usikre.

Utgiftene til tolk ved forkynning ved domsavsigelse, fremmøteforkynning eller stevnevitne blir neppe påvirket av arbeidsgruppens forslag. Arbeidsgruppen antar at det kan bli aktuelt med en noe større frekvens av postforkynning, noe som vil innebære behov for skriftlig oversettelse. Vi antar likevel at dette i liten grad vil påvirke de samlede utgiftene.

Som nevnt foran i punkt 5.6.4.1, må innkalling til rettsmøter m.v. forkynnes ved bruk av tolk eller postforkynnes i oversettelse dersom mottakeren ikke forstår norsk. Arbeidsgruppen antar at dette i dag i noen grad er forsømt. I det store flertall av de gjennomførte sakene er trolig innkallingen bare forkynt på norsk, noe som neppe er en lovlig forkynning.

Det praktiske vil nok i mange tilfeller være å besørge innkallingen skriftlig oversatt. Innkallingen er som regel på under en side. Mottakskvitteringen må også oversettes. Samlet vil oversettelsesutgiftene ved hver innkalling neppe overstige kr. 550 med tillegg av mva. Arbeidsgruppen regner med at det vil være behov for forkynning av innkalling i samtlige meddomsrettssaker og ca. 2/3 av enedommersakene (fengslingssaker og kontorforretninger krever ikke forkynning av innkalling), til sammen ca. 36 000 saker, og et behov for oversettelse i ca. 5 % av disse. En utgift på ca. kr. 685 i ca. 2 600 saker vil utgjøre en **årlig utgift på ca. 1 800 000 kroner**.

13.5 Rett til oversettelse av dom

Etter forslagene til nytt tredje ledd i domstolloven § 160, jf nytt punkt 4 i forskrift om stevnevitner § 13 og endringsforslag til påtaleinstruksen § 26 –3 åttende ledd, vil domfelte ved forkynnelse av fellende dom i straffesak kunne kreve skriftlig oversettelse. Arbeidsgruppen antar dette stort sett bare vil være aktuelt for domfelte å kreve dersom han vil vurdere å anke dommen. I tilfeller hvor dommen vedtas på stedet, vil domfelte neppe be om skriftlig oversettelse, selv om det ikke etter forslaget er noe forbud mot det. Selv om det teoretisk sett kan tenkes at det vil bli krevd oversettelse i tilståelsessaker, regner arbeidsgruppen med at det stort sett bare vil være aktuelt i meddomsrettssaker. Arbeidsgruppen legger til grunn at det er brukt tolk i ca. 5 % av de 16 627 behandlede meddomsrettssaker, dvs. 831 saker. Flertallet av sakene endte med fellende dom. Hvis 20 % av dommene, dvs. 166 dommer, kreves oversatt og hver dom gjennomsnittlig er på 8 sider med en pris per side på ca. kr. 685 inkl. mva, vil denne utgiften utgjøre ca. kr. 910 000.

Spørreundersøkelsen blant dommerne viste at ca. 1/5 ”alltid” eller ”som regel” besørget skriftlig oversettelse av dommen før forkynning. De øvrige besørget oversettelse ”av og til” eller ”aldri”. Hvis vi legger til grunn at ca. 20% av dommene hvor det brukes tolk allerede i dag blir oversatt skriftlig, vil merutgiften ved arbeidsgruppens forslag kunne anslås til ca. **730 000 kroner per år**.

13.6 Video- og lydopptak

13.6.1 Politiavhør

Politidirektoratet vurderer anskaffelse av teknisk utstyr til politi- og lensmannsetaten med tanke på lyd- og videoopptak av politiavhør og vurderer hvilke utgifter de ulike alternativene kan tenkes å medføre.[351] En arbeidsgruppe nedsatt av Politidirektoratet arbeider med nærmere kartlegging av mulighetene og kostnadene. Hvilke kostnader som kan påregnes, vil være

[351] St.prp. 1 2004/2005 side 100.

sterkt avhengig av løsningene som blir valgt. En enkel MP3-opptaker på hvert avhørsrom vil medføre begrensede utgifter, anslagsvis kr. 1000 per enhet. Skal man basere seg på videoopptak i noen utstrekning, vil utgiftene øke.

Utgiftene er også avhengige av hvilket lagringsmedium som velges. Arbeidsgruppen går inn for at opptaket skal oppbevares til 6 måneder etter at saken er endelig avgjort.

Arbeidsgruppen finner det vanskelig å gi noe konkret anslag over påregnelige utgifter som følge av forslaget, siden det er en rekke viktige opplysninger som man foreløpig mangler oversikt over. Det vises til det utredningsarbeidet som for tiden pågår i regi av Politidirektoratet. Det er grunn til å anta at det på noe sikt vil bli innført lydopptak av politiavhør i ganske stor utstrekning. Vi regner på denne bakgrunn ikke med at merutgiftene som som følge av arbeidsgruppens forslag vil bli særlig store.

For fullstendighetens skyld bør det tilføyes at en ordning med lydopptak av avhør også vil medføre innsparinger. Ved at tjenestemannen slipper å nedtegne avhøret mens det pågår, vil hvert avhør ta vesentlig kortere tid, noe som både vil spare inn tidsbruk for tjenestemannen og redusere utgiftene til tolk i saker som blir tolket.

13.6.2 Rettsmøter

Tvistemålsutvalget foreslo i NOU 2001:32 Rett på sak at man skulle innføre krav om lydopptak av alle forklaringer i retten. Dersom Tvistemålsutvalgets forslag skal følges, vil det påløpe utgifter til investering i opptaksutstyr i rettssalene. Det må videre skaffes utstyr til arkivering og lagring av lydopptaket.

Domstoladministrasjonen har i forbindelse med oppfølgingen av Tvistemålsutvalgets innstilling gjort noen foreløpige estimater over hvilke kostnader dette vil medføre. Investeringsutgift til en sentral, kraftig lagringsenhet er anslått til kr. 4 millioner. I tillegg har Domsstoladministrasjonen anbefalt investering i størrelsesorden 0.5 mill til oppgradering av serverkapasiteten og 3 mill til oppgradering av arbeidsstasjoner for opptil 300 dommere. Driftskostnader er anslått til0.3 millioner per år. Å utstyre alle landets 353 rettssaler med utstyr for lydopptak er stipulert til kr. 9.2 millioner.

Arbeidsgruppen antar disse beløpene for en vesentlig del kan legges til grunn også når det gjelder forslaget om lydopptak i straffesakene, men viser til at vårt forslag omfatter lydopptak av forhandlingene i sin helhet, ikke bare bevisførselen, noe som vil kreve en god del mer lagringskapasitet. Dette kan enten løses ved at man overfører filene til et egnet mobilt lagringsmedium, for eksempel DVD-plate, eller lagrer på et sentralt lagringsmedium. Fra et praktisk synspunkt blir ikke forskjellene så store. Lagring på DVD krever riktignok at det etableres rutiner for dette, enten sentralt eller ved hver enkelt domstol. Man vil også være avhengig av anskaffelse av DVD-brenner på de steder hvor overføring skal skje. Lagring på sentralt lagringsmedium krever betydelig lagringskapasitet. På den annen side vil de nødvendige rutinene omkring overføring og lagring kunne reduseres.

Uansett valg av løsning anslår arbeidsgruppen merkostnadene i forhold til de investeringskostnader som vil påløpe ved oppfølging av Tvistemålsutvalgets forslag, til **0.5 millioner kroner**. Vi regner ikke med nevneverdige ekstra driftskostnader.

13.7 Andre administrative og økonomiske konsekvenser

13.7.1 Partenes rett til å uttale seg før tolk tilkalles

Etter forslaget til ny § b i domstolloven og § 8 – 11 i påtaleinstruksen skal partene eller den avhørte ha rett til å uttale seg om valg av tolk. Ved innkalling av tolk til rettsmøter har partene denne retten også i dag, men domstolenes saksbehandlingssystem er ikke lagt til rette for det. Forslaget vil ikke medføre økte utgifter, men det må foretas en justering i Lovisa. Også politiets rutiner i forbindelse med innkalling til avhør bør endres, slik at den som innkalles til avhør, blir gjort oppmerksom på hvem politiet vil tilkalle som tolk.

13.7.2 Skjemaer og standardbrev i oversettelse til sentrale språk

Arbeidsgruppen går inn for at politiets standard informasjonsskriv til pågrepne og domstolenes "rettledning til domfelte" og "rettledning til fengslede" legges inn i de respektive saksbehandlingssystemene i oversettelse til de mest sentrale språkene. Oversettelse til en rekke språk finnes i dag i papirutgave, men bør gis en språklig kontroll og oppdatering før innlegging på data og internett.

13.7.3 Orienteringsfolder om tolking i retten

Arbeidsgruppen anbefaler at det blir utarbeidet en orienteringsbrosjyre for utdeling til aktørene i rettsmøter hvor det skal brukes tolk. Utgiftene til dette avhenger av om brosjyren kan utarbeides for eksempel av UDI i samarbeid med Domstoladministrasjonen eller om oppdraget skal settes ut til eksterne. Ved siste alternativ anslår vi utgifter til utarbeiding og innlegging på data og internett til **ca. 150 000 kroner**.

13.7.4 Domstolenes tolkeregister

Driftskostnader

Dagens tolkeregister for domstolene foreslås i det vesentlige beholdt uendret. "Registeret" er en integrert del av domstolenes saksbehandlingssystem "Lovisa". Registeret har fram til i dag blitt ført av Oslo tingrett, men dette arbeidet har vært forutsatt overtatt av Domstoladministrasjonen. I forbindelse med budsjett for 2004 regnet Oslo tingrett med et anslått behov på 20 uker, dvs. noe under ½ årsverk, til drift av registeret. Arbeidet var fordelt på følgende aktiviteter:

Registrering av nye tolker inkludert kvalitetssikring	2 ukeverk
Ajourhold av registeret	6 ukeverk
Testing av nye tolker i samarbeid med UDI	3 ukeverk
Informasjonsmøter 5 steder	3 ukeverk
Opplæring av tolkebrukere og bestillere (dommere, saksbehandlere)	2 ukeverk
Årlig utsending til alle som står i registeret for oppdatering	2 ukeverk
Behandling av klager	2 ukeverk

Arbeidsgruppen regner ikke med at forslagene til regelverk for tolkeregisteret i særlig grad vil øke det samlede anslaget ovenfor. Et klart og ryddig regelverk vil i seg selv forenkle arbeidet med registeret. I og med at man nå er kommet over i driftsfasen, vil det medgå mindre tid til informasjonsmøter og opplæring. På den annen side må man regne med at etablering av

formelle klageregler vil øke klagefrekvensen noe, samtidig som kravene til saksbehandling skjerpes. På lengre sikt må det også utvikles rutiner for sletting av opplysninger. Ressursbehov ved fortsatt drift av domstolenes tolkeregister anslås til **ca. ½ stilling**.

Utviklingskostnader

Det vil være behov for visse rutineendringer i Lovisa som følge av forslagene. Dette gjelder bl.a. rutine for å høre partene før tolk oppnevnes og rutiner for sperring, endring av kategori og sletting av opplysninger.

Etableringen av et elektronisk system for vandelskontroll vil medføre en engangsutgift til programmering og utvikling av system for kjøring mot Strafferegisteret.

Arbeidsgruppen anslår en **utviklingskostnad på kr. 250 000.**

Domstolenes bruk av tolkeregisteret

Ved at domstolene i større grad enn i dag bruker registeret til å skaffe tolk i stedet for å gå gjennom formidlingsbyrå, vil arbeidet forbundet med å få tak i tolk bli noe mer omfattende. Dersom man ikke får kontakt med den best kvalifiserte tolken, må man ta kontakt med en eller flere andre. Det samme gjelder om den best kvalifiserte ikke kan møte den aktuelle datoen. På den annen side vil det faktum at registeret er en integrert del av Lovisa og dermed lett tilgjengelig, forenkle arbeidet noe.

13.7.5 Endringer i salærforskriften

Konsekvensene av endringer i salærforskriften vil være avhengig av hvor mange av oppdragene som er merverdiavgiftspliktige. Arbeidsgruppen mangler oversikt over dette. I de følgende beregninger tas det ikke hensyn til merverdiavgift.

Salærsatsene

Arbeidsgruppen foreslår en endring i salærsatsene for tolker, slik at timesatsen for de best kvalifiserte øker fra dagens kr. 632 til kr. 671.50 (85% av salærsatsen). For statsautoriserte tolker foreslås satsen satt til kr. 632 (80%), for statsautoriserte translatører, fagoversettere og tolker med semesteremne i tolking fra universitet eller høgskole (tolkeregisterets kategori 3 og 4) kr. 553 (75%) og for andre kr. 513.50.

Ved Oslo tingrett ble det i 2004 i følge Lovisa benyttet tolk 10 ganger fra kategori 1, 110 ganger fra kategori 2, 7 ganger fra kategori 3, 35 ganger fra kategori 4, 37 ganger fra kategori 5 og 272 ganger tolk uten registrert kategori. Det store flertallet av tolker i retten vil altså trolig motta uendret eller noe lavere salærsats etter arbeidsgruppens forslag. De best kvalifiserte vil motta høyere godtgjørelse. På den annen side må en regne med at en del av dem som sto registrert uten kategori i 2004 nå vil være registrert med kategori, og at andelen av tilkalte tolker i de øverste kategoriene vil øke. Selv om forslaget etter dagens prosentfordeling vil innebære en viss innsparing, vil derfor innsparingen ikke være særlig stor sett over noen tid. For de første årene anslår arbeidsgruppen en innsparing på ca. 5% av forbruket ved domstolene og politiet.

Godtgjørelse for reisetid

Arbeidsgruppen foreslår at bare reisetid ut over 1 time hver vei skal godtgjøres. I Oslo godtgjøres i dag svært ofte reisetid på mellom ½ og 1 time hver vei. Arbeidsgruppen antar at dette vil medføre en innsparing på gjennomsnittlig 1,5 times godtgjørelse for rundt halvparten

av tolkene. I Lovisa ble det for 2004 registrert noe over 2 700 saker hvor det ble brukt tolk. Det reelle tallet er noe høyere fordi ikke alle domstoler brukte Lovisa. Med dagens timepris på kr. 658 vil innsparingen utgjøre anslagsvis ca. **1,3 millioner kroner per år.** Reduksjonen til 1/3 av den offentlige salærsatsen for reisetid utover 1 time vil føre til en viss ytterligere innsparing som er vanskelig å anslå.

Godtgjørelse for forberedelse

Arbeidsgruppen går inn for at man i større grad enn i dag aksepterer at tolken i særlig omfattende saker vil ha behov for forberedelse for å kunne utføre sin oppgave tilfredstillende. De konkrete reglene foreslås bare endret når det gjelder bortfalt oppdrag (salærforskriften § 11 femte ledd). Særlig godtgjørelse for forberedelse vil bare være aktuelt i spesielt omfattende eller kompliserte saker. Merutgiftene antas ikke å bli særlig store.

14 Regelverkforslag

Arbeidsgruppen har funnet det riktig å foreslå at det alt vesentlige av bestemmelsene om bruk av tolk i retten samles i et eget kapittel i domstolloven. Dette innebærer at de samme regler vil gjelde både i straffesaker og sivile saker. Arbeidsgruppens mandat er begrenset til straffesaker. Det vil imidlertid være ønskelig med mest mulig sammenfallende regler for sivile saker og straffesaker, og arbeidsgruppen anbefaler derfor at hovedreglene for tolking i retten inntas i domstolloven. Henvisningen i domstollovens § 138 til reglene om sakkyndige (i straffeprosessloven og tvistemålsloven) og til reglene om rettsvitner i domstolloven §§ 103 og 104, er ikke hensiktsmessig og foreslås opphevd.

Ordet ”rettstolk” er i dag brukt i flere bestemmelser i lovverket. Det vises til nåværende § 138 i domstolloven, §§ 169 og 407 i tvistemålsloven, § 391 i straffeprosessloven og §§ 1, 9 og 10 i vitnegodtgjørelsesloven. Bortsett fra at nåværende domstollov § 138 uttrykker hvilke regler som skal gjelde for rettstolker, inneholder ikke lovverket noen egentlig legaldefinisjon av ”rettstolk”.

Arbeidsgruppen går inn for at man forlater ordet ”rettstolk” fordi det kan bringe tanken hen på at rettstolk skal være en særskilt yrkesgruppe eller har særskilte kvalifikasjoner. Det vises til rapporten punkt 2.3.1. Ordet er derfor ikke brukt i arbeidsgruppens forslag til nytt regelverk.

Dette medfører at arbeidsgruppen foreslår endring i de lovbestemmelsene som er nevnt foran. Når det gjelder bestemmelsene i tvistemålsloven konstaterer imidlertid arbeidsgruppen at bestemmelsene vil utgå ved vedtakelse av ny tvistelov, og antar derfor at en endring i tvistemålslovens bestemmelser på dette tidspunkt er lite hensiktsmessige.

Ordet ”rettstolk” er også brukt i forskrift 24. juni 1988 om utgifter til rettstolk i sivile saker. Det ligger utenfor arbeidsgruppens mandat å foreslå endringer i denne.

Arbeidsgruppen foreslår endringer i straffeprosessloven § 121 nytt annet ledd når det gjelder tolkens vitneplikt. For å skape konsistens i regelverket, foreslås tilsvarende bestemmelse inntatt i tvistemålsloven, se forslaget til endring i tvistemålsloven § 206 a.

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven):

Kapittel 7 A: Tolk i retten

§ a

Dersom noen som ikke kan forstå, høre eller tale norsk, skal ta del i forhandlingene, skal retten sørge for tolk.

Kommentar:

§ a er ment å være den sentrale bestemmelsen om rett til tolk i rettsmøter. Bestemmelsen omfatter etter sin ordlyd også personer som trenger skrive- eller tegnspråktolk på grunn av hørsels- eller talehemninger.

Det er retten som har ansvaret for at tolk blir brukt ved behov. Med uttrykket ”sørge for” mener arbeidsgruppen å fange opp både de tilfeller hvor retten innkaller tolk og hvor dette unntaksvis overlater til påtalemyndigheten, eller partene i en sivil sak. Det anses av habilitetshensyn ikke aktuelt å overlate til siktede eller forsvareren å skaffe tolk i straffesaker.

Hvor gode norskkunnskaper som må kreves for at tolk er unødvendig, må holdes opp mot kravet i EMK artikkel 6 om en rettferdig rettergang. For at dette kravet skal være oppfylt, må det kreves mer enn at vedkommende kan delta i en vanlig samtale i dagliglivet. Situasjonen i retten og språket som brukes under et rettsmøte, krever en evne til oppfatte og uttrykke seg som ikke etterlater tvil om hva som sies. Den minoritetsspråklige eller hørsels-/talehemmede må ha mulighet til å kommunisere med tilnærmet samme sikkerhet som andre i retten. Det er etter EMDs praksis retten som er ansvarlig for at dette kravet er tilfredsstilt og som har risikoen ved tvil om kravet er oppfylt.

I stedet for eller i tillegg til å bruke tegnspråk- eller skrivetolk, kan det være aktuelt for hørsels- og talehemmede å avgi forklaring skriftlig. Dette reguleres i dag av domstolloven § 137, som foreslås beholdt med en mindre endring.

Brukes samisk i retten, har de som ikke kan samisk rett til tolk etter sameloven § 3 – 4 nr. 3.

§ b

Før tolken innkalles, skal partene i saken gis en frist for å uttale seg om valget av tolk. Hvis en av partene motsetter seg at tolken blir benyttet, skal det som hovedregel tilkalles en annen. Hvis annen tolk med minst tilsvarende kvalifikasjoner ikke kan skaffes uten vesentlig forsinkelse eller ulempe, kan retten be parten begrunne standpunktet. Parten kan be om at begrunnelsen ikke bringes til motpartens eller andre aktørers kunnskap. Rettens avgjørelse av spørsmålet kan ikke påkjæres.

Kommentar:
Partenes adgang til å uttale seg framgår i dag av straffeprosessloven § 141 og tvistemålloven § 241. Konsekvensen av at en av partene motsetter seg at tolken brukes, er i dag ikke uttrykkelig regulert. Som utgangspunkt mener arbeidsgruppen at ønsket om at en annen tolk skal benyttes, ikke bør kreves begrunnet. Bruk av en tolk som en av partene ikke har tillit til bør unngås, uansett begrunnelsen for den manglende tilliten.

Uttrykket ”forsinkelse eller ulempe” tar sikte på rettens og partenes situasjon. Det at noen er kontaktet i anledning av et tolkeoppdrag, gir ikke noe rettskrav på oppdraget. I de aller fleste tilfeller skjer tilkalling av tolk til hovedforhandling i så god tid at tolken har mulighet til å få brukt den avsatte tiden til andre formål hvis oppdraget bortfaller.

Bestemmelsen er også forutsatt å gjelde rettsmøter utenfor hovedforhandling, for eksempel fengslingsmøter, som kan være berammet på forholdsvis kort varsel. Her vil terskelen for å ta til følge et ønske om å tilkalle en annen tolk, kunne være høyere på grunn av tidsfaktoren.

Man kan ikke se bort fra at den situasjon kan oppstå at det må tilkalles en tolk på så kort varsel at den som først ble kontaktet, ikke kan skaffe seg annet oppdrag. Denne situasjonen stiller seg i prinsippet ikke annerledes enn om oppdraget faller bort fordi rettsmøtet blir avlyst. Dekning av tapt inntekt for tolken i slike tilfeller må i tilfelle gis etter salærinstruksens regler.

Som regel bør et ønske fra en av partene om at en tolk ikke benyttes, tas til følge. Hensynet til at en part ikke motsetter seg at en bestemt tolk brukes uten rimelig grunn, tilsier likevel at retten ved tvil må kunne be parten om å begrunne sitt standpunkt. Dette er tenkt brukt som en klar unntaksregel. Etter arbeidsgruppens syn kan det ikke stilles strenge krav til begrunnelse for et ønske om at vedkommende tolk ikke benyttes.

Det kan tenkes situasjoner hvor parten har en legitim grunn til at begrunnelsen ikke blir kjent. Et ønske fra parten om at begrunnelsen ikke gjøres kjent, bør derfor imøtekommes.

Uansett om retten tar begjæringen til følge eller fastholder at tolken skal gjøre tjeneste i strid med partens ønske, må dette kunne besluttes formløst. Av hensyn til tidsfaktoren bør rettens avgjørelse ikke kunne påkjæres. Det er mulig at beslutningen tilhører den gruppe som etter straffeprosessloven § 377 og tvistemålsloven § 396 etter sin art ikke kan påkjæres. Arbeidsgruppen mener likevel at det er hensiktsmessig å lovfeste dette. Dette må gjelde både partene og den aktuelle tolken. For partene kan rettens avgjørelse eventuelt brukes som ankegrunn.

§ c

Retten har ansvaret for at tolkingen har den nødvendige kvalitet og at tolkingen skjer til og fra et språk som den minoritetsspråklige forstår. Tolkens navn og tolkespråket skal framgå av rettsboka.

Kommentar:
EMD har ved flere avgjørelser pekt på at det er rettens ansvar å sørge for tilstrekkelig tolking. Prinsippet er nok selvsagt, men det kan likevel være riktig å gi det en uttrykkelig plass i intern norsk lovgivning. Etter EU-kommisjonens forslag artikkel 8 er det medlemsstatenes ansvar å sørge for at de translatører og tolker som engasjeres har de nødvendige kvalifikasjoner, og at det foreligger rutiner for å bytte ut translatøren eller tolken hvis oversettelsen eller tolkingen ikke er korrekt.

§ d

Tolken oppnevnes senest i det rettsmøte hvor tolken skal gjøre tjeneste. Hvis tolken ikke har gjort tjeneste tidligere, skal rettens administrator foreholde tolken ansvaret og pliktene som påhviler en tolk i retten. Tolken avgir deretter forsikring om at han vil tolke det som blir sagt i retten så riktig og samvittighetsfullt som mulig og gjøre oppmerksom på forhold som kan medføre at forhandlingene ikke kan tolkes på en forsvarlig måte.

Kommentar:
Ved at noen oppnevnes som tolk, får vedkommende en straffesanksjonert plikt til å gjøre tjeneste, utkastet § i jf domstolloven §§ 208 og 211.

Ved hovedforhandling og andre rettsmøter som er berammet med rimelig varsel, vil det være naturlig at oppnevning finner sted på forhånd. I rettsmøter som holdes på kort varsel, for eksempel fengslingsmøter, vil dette ikke alltid være mulig. I så fall skjer oppnevningen ved rettsmøtets begynnelse.

Etter dagens ordlyd i salærforskriften § 1 gjelder instruksen <u>oppnevnte</u> rettstolker i tillegg til tolker som gjør tjeneste for påtalemyndigheten og tolker som yter bistand etter lov om fri rettshjelp. Så langt arbeidsgruppen har oversikt over, er det likevel utbetalt salær til tolker selv om de ikke er formelt oppnevnt, for eksempel etter § 11 hvis rettsmøtet avlyses eller oppdraget bortfaller. Arbeidsgruppen finner det heller ikke naturlig å gjøre kravet på godtgjørelse avhengig av om oppnevning faktisk har funnet sted.

§ e

Når det kan unngås, skal det ikke oppnevnes tolk som ville være ugild etter reglene i domstolloven §§ 106 eller 108.

Tolken kan ikke være dommer, rettsvitne, protokollfører, sakkyndig eller vitne i saken. Heller ikke kan tolken opptre på noens vegne i saken.

Hvis noen som tar del i forhandlingene, blir oppmerksom på forhold som kan være egnet til å påvirke partenes tillit til tolken, må dette straks tas opp med retten.

Kommentar:
Første ledd tilsvarer dagens bestemmelse i straffeprosessloven § 142 og tvistemålloven § 242 annet ledd, og foreslås beholdt. Det vises til rapporten punkt 6.4.1.

Både av hensyn til en forsvarlig tolking og av habilitetshensyn er det betenkelig å kombinere tolkefunksjonen med en annen rolle i retten. Det kan heller ikke sees særlige hensyn som skulle gjøre dette ønskelig. Det er i dag adgang til å kombinere funksjonen som tolk med funksjon som protokollfører eller rettsvitne, domstolloven § 138 annet ledd. Dette er etter arbeidsgruppens oppfatning mindre heldig. Tolkens arbeid er konsentrasjonskrevende og lite egnet til å kombinere med arbeid som protokollfører. Rettvitne brukes i dag hovedsakelig i pådømmelsessaker etter straffeprosessloven § 248. Rettsvitnets funksjon etter domstolloven § 103 lar seg vanskelig kombinere med funksjonen som tolk. Protokollfører brukes gjerne i rettsmøter hvor siktedes forklaring skal protokolleres. En slik oppgave vil vanskeliggjøre arbeidet som tolk. Det vises til rapportens punkt 5.5.2 og 6.4.1 og merknadene til utkastet § i. Dersom det er aktuelt å føre tolken som vitne, vil tolken som regel bli inhabil til å fortsette tolkeoppdraget. Det må i så fall tilkalles en annen tolk.

Tredje ledd tar for det første sikte på forhold som kan ha betydning for tolkens habilitet. Men bestemmelsen går også lenger, idet det etter omstendighetene kan tenkes en rekke forhold som vil være naturlig å ta opp uten at det er sannsynlig at tolken er formelt inhabil.

§ f

Hvis rettsmøtet kan antas å ville vare ut over en rettsdag, skal som hovedregel to tolker for hvert tolkespråk tilkalles. Ved bruk av tegnspråk skal alltid to tolker tilkalles.

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 5.5.5 og 5.5.6. Forsvarlig tolking krever at tolken innvilges pauser. For å unngå avbrudd i forhandlingene av hensyn til tolken, bør det ved langvarige forhandlinger vurderes å tilkalle to tolker. Når det gjelder tegnspråktolk, er praksis i dag alltid å bruke to tolker.
Bestemmelsen innebærer at retten ved tilkalling av tolk må ha en oppfatning om hvor lenge forhandlingene kan antas å ville vare.

§ g

Ved bruk av tolk skal rettens administrator ved rettsmøtets begynnelse gi de tilstedeværende en kort orientering om tolkens funksjon og hvordan kommunikasjon gjennom tolk skal skje. Rettens administrator plikter å påse at tolkens arbeidsforhold er tilfredsstillende, og at tolken får tilstrekkelig med pauser.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.5.1.3. Det er i dag avdekket en betydelig mangel på kunnskap og bevissthet om praktisk bruk av tolk, også blant profesjonelle aktører i retten. Ikke-profesjonelle aktører, slik som de fleste parter, kan uansett ikke forventes å ha særlig kunnskap om dette på forhånd. Det forekommer også at parter eller aktører i løpet av en rettsdag ønsker å benytte tolken til annet enn tolking, for eksempel som uformell "sakkyndig" i og utenfor rettsmøtet.

§ h

Dersom det benyttes tolk, skal alt som forhandles i retten, tolkes. Hvis det anses forsvarlig, kan rettens administrator i særlige tilfeller og med begge parters samtykke beslutte at deler av forhandlingen ikke behøver å tolkes. Slik beslutning skal føres i rettsboka. I rettsmøter i straffesaker må innledningsforedrag, bevisførsel og partenes påstander alltid tolkes i sin helhet med mindre det er på det rene at siktede har en så god forståelse av rettsspråket at tolk bare er nødvendig under siktedes forklaring.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.5.3. Det bør være en relativt høy terskel for å beslutte at bare deler av forhandlingene skal tolkes. Det kan likevel i enkelte tilfeller være aktuelt å beslutte at for eksempel deler av prosedyrene eller mer administrative diskusjoner mellom aktørene ikke skal tolkes, forutsatt at partene samtykker.

Det kan tenkes situasjoner hvor partens språkforståelse er utmerket selv om talespråket er så mangelfullt at det er behov for tolk. I disse tilfellene vil bruk av tolk nærmest oppleves som en ulempe for parten når han ikke selv skal avgi forklaring. Men det er retten som har ansvaret for at tolk blir brukt ved behov. Partens oppfatning om at tolk ikke er nødvendig, er ikke avgjørende.

I sivile saker må partens oppfatning kunne tillegges betydelig vekt. Av utkastets siste punktum framgår at det skal en høy terskel til for å unnlate å tolke deler av straffesaker. Dette er i utgangspunktet bare aktuelt hvis det er på det rene at siktedes språkforståelse er så god at tolking er unødvendig. Ved denne vurderingen, som retten må foreta, får siktedes oppfatning bare begrenset vekt. Det kan være flere grunner til at siktede hevder å kunne forstå det som blir sagt.

I straffesaker gir siste punktum en viss åpning for å beslutte at prosedyrene ikke behøver tolkes i sin helhet. Det er forutsetningen at dette bare skal besluttes unntaksvis. Også en slik beslutning krever partenes samtykke.

§ i

Enhver som retten oppnevner som tolk, plikter å påta seg vervet. Tolken skal utføre sitt verv samvittighetsfullt og i samsvar med alminnelige regler for god tolkeskikk. Tolken må straks gi beskjed til retten dersom det viser seg at forhandlingene ikke kan tolkes på forsvarlig måte. Dersom det blir brukt ord eller uttrykk som ikke entydig lar seg oversette, plikter tolken å gjøre oppmerksom på det slik at den som taler, kan omformulere utsagnet. Tolken skal gjøre retten oppmerksom på feil og misforståelser som oppstår som følge av tolkingen.

Kommentar:
Første punktum er inntatt etter mønster av straffeprosessloven § 138 første ledd og tvistemålsloven § 238. I og med at domstolloven § 138 foreslås opphevet, er det nødvendig å innta bestemmelsen i kapittelet om tolk.

Bestemmelsen fastslår for øvrig tolkens ansvar for gjennomføringen av oppdraget. Henvisningen til alminnelige regler for god tolkeskikk er generelt utformet, men i praksis vil Retningslinjer for god tolkeskikk, som i dag er bindende bare for statsautoriserte tolker, være veiledende. Det vises til kommentarene til § 6 i utkastet til forskrift om domstolenes tolkeregister.

Det er rettens administrator som har ansvaret for at forholdene er slik at tolkingen kan skje på forsvarlig måte. Men det er ofte tolken som har mulighet til å oppdage forhold som kan skape problemer. Retten vil være avhengig av at tolken gir beskjed i slike tilfeller. Likeledes er retten avhengig av at tolken gir beskjed hvis han forstår at det på grunn av tolkefeil eller tvetydigheter oppstår misforståelser. Ansvaret omfatter bare misforståelser som har direkte sammenheng med tolkingen. Misforståelser som oppstår fordi noen svarer uklart, eller er ukjent med rettslige termer som blir brukt, ligger utenfor tolkens ansvar å oppklare.

Brudd på denne bestemmelsen fra tolkens side kan i prinsippet medføre erstatningsansvar, eventuelt rettergangsbot etter reglene i domstolloven § 208 og § 211.

§ j

Hvor det anses forsvarlig, kan retten beslutte at tolkingen skal skje som fjerntolking. Kongen kan ved forskrift gi regler for fjerntolking.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 2.5.2.3 og 5.2.4. Med dagens utstyr er det tvilsomt om det vil være forsvarlig med fjerntolking i retten ut over helt korte sekvenser hvis ikke forholdene er spesielt tilrettelagt. Det skjer imidlertid en stadig teknologisk utvikling, og dette kan endre seg. Arbeidsgruppen mener derfor at det bør gis en generell hjemmel for å beslutte fjerntolking. Den nærmere utforming av forskriften må skje i lys av den tekniske utvikling og tilgjengelig teknisk utstyr i rettssalene.

§ k

Domstoladministrasjonen kan bestemme at det skal føres et særskilt kvalifikasjonsregister for tolker til bruk for domstolene og kan gi forskrift for drift og bruk av slikt register. Registeret kan samkjøres mot Strafferegisteret, jf. lov om strafferegistrering § 1. Slik samkjøring kan bare foretas for å skaffe grunnlag for sperring i registeret. Opplysninger fra Strafferegisteret kan ikke registreres i kvalifikasjonsregisteret for tolker.

Den som i løpet av de siste fem år har vært idømt betinget fengselsstraff eller er idømt ubetinget fengselsstraff og ikke løslatt, på prøve eller endelig, for mer enn ti år siden, skal sperres i registeret.

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 11.5.1 og 11.5.8. Det er nødvendig med en hjemmel for å gi forskrifter til registeret. Selv om tolkeregisteret til dels genereres ut fra opplysninger som er unntatt fra melde- og konsesjonsplikt etter personregisterforskriftens § 7 - 18, er det tvilsomt om registeret kan sies å være unntatt fra personregisterloven i medhold av forskriftens § 1 – 3.

For å unngå denne tvilen, er det ønskelig at det skaffes uttrykkelig hjemmel for føring av registeret.

Ved at Domstoladministrasjonen gis myndighet både til å bestemme om det skal føres et slikt register og til å gi forskrift, vil det være enkelt på et hvilket som helst tidspunkt å nedlegge domstolenes register dersom det senere bestemmes at registeret skal slås sammen med det nasjonale tolkeregisteret.

For å unngå tvil om adgangen til samkjøring med det sentrale strafferegister, bør det inntas en lovhjemmel for slik samkjøring. Videre mener arbeidsgruppen at det bør framgå direkte av loven når en straffedom gir grunnlag for sperring. Det anbefales at det benyttes samme kriterier som gjelder for meddommere, med de nødvendige tilpasninger, jf domstolloven § 66 a.

Arbeidsgruppen har vært noe i tvil om hvorvidt kompetansen til å gi forskrift bør legges til Justisdepartementet eller til Domstoladministrasjonen. Siden Domstoladministrasjonen er forutsatt å ivareta den praktiske gjennomføring og drift av registeret, har vi funnet det naturlig at også forskriftskompetansen legges dit.

Andre bestemmelser i domstolloven

§ 135 oppheves.

Kommentar:
Dette innebærer også at rettens adgang til å beslutte nedtegning i rettsboka på det fremmede språk til vedtakelse, oppheves. Bestemmelsen antas lite brukt. Som regel er det ingen til stede i retten som kan foreta nedtegningen. Slik nedtegning ligger utenfor tolkens funksjon i retten, og det kan ikke anbefales å overlate arbeidet til tolken. Arbeidsgruppen antar nedtegning til vedtakelse på det fremmede språk i en viss utstrekning kunne være aktuelt ved bevisopptak, men mener formålet, å sikre best mulig gjengivelse av det vitnet har forklart, blir bedre ivaretatt ved lydopptak i disse tilfellene.

Bestemmelsen i tredje ledd er uheldig og til dels uklar, og bør ikke beholdes. Den innebærer i realiteten at dommeren ivaretar funksjonen som tolk, evt. at de aktører i retten som ikke kan det fremmede språket, ikke informeres om hva som blir sagt.

Bruk av rettsvitner er i dag redusert i forhold til tidligere. Det kan ikke sees noen fornuftig grunn til at det skal brukes rettsvitner som ikke kan språket som brukes i retten.

§ 136 annet ledd første punktum skal lyde:

Oversettelsen skal så vidt mulig være bekreftet av *statsautorisert translatør.*

Kommentar:
Bestemmelsen gjelder dokumenter som partene har fått oversatt til norsk. Det er i dag en rekke språk hvor det ikke finnes statsautoriserte translatører. Kravet om at oversettelsen skal være bekreftet av en translatør ”som er godkjent av det offentlige” er derfor ikke alltid mulig å oppfylle.

Adgangen til å la en tolk bekrefte oversettelsen er en sammenblanding av profesjoner. Det anses ikke aktuelt å overlate til tolken å foreta skriftlige oversettelser av bevis. Hvis bevis som skal framlegges unntaksvis ikke er skriftlig oversatt, må man enten basere seg på en muntlig oversettelse ved hjelp av tolk, eller saken må utsettes i påvente av at en translatør foretar skriftlig oversettelse.

§ 137 skal lyde:

Skal noen som er døv eller stum gi forklaring for retten, kan det gjøres gjennom skriftlige spørsmål og *svar*.

Kommentar:
I stedet for eller i tillegg til å bruke tegnspråk- eller skrivetolk, kan det være aktuelt for hørsels- og talehemmede å avgi forklaring skriftlig. Dette reguleres i dag av domstolloven § 137, som foreslås beholdt med en mindre endring. Bestemmelsen berører bare situasjonen under den hørsels- eller talehemmedes forklaring og sier intet om resten av forhandlingene. Det er i prinsippet retten som avgjør om noen skal tillates å avgi skriftlig forklaring, men den hørsels- eller talehemmedes eget ønske vil selvsagt ha stor vekt. Dette berører ikke den hørsels- eller talehemmedes rett til tegnspråk- eller skrivetolk.

§ 138 oppheves.

Kommentar:
Det vises særlig til rapportens punkt 5.5.2.2.

§ 160 nytt annet og tredje ledd:

Forstår mottakeren ikke norsk, skal forkynnelsen skje med tolk dersom det dokument som skal forkynnes, ikke er oversatt til et språk mottakeren forstår.

Gjelder forkynnelsen fellende dom i straffesak, skal domfelte ved forkynnelsen orienteres om at han på stedet kan kreve at dokumentet blir skriftlig oversatt på offentlig kostnad til et språk vedkommende forstår, dersom dommen ikke vedtas på stedet. Framsettes et slikt krav, skal skriftlig oversettelse stilles til domfeltes rådighet innen en uke. Ellers anses ikke forkynnelsen for lovlig utført.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.6.3 om forkynning av dom. Plikten til å forkynne ved bruk av tolk, gjelder bare hvis det som skal forkynnes ikke foreligger i skriftlig oversettelse. Det er en selvsagt forutsetning at også en eventuell rettsmiddelorientering foreligger i skriftlig oversettelse i disse tilfellene.

Hvis mottakeren ikke kan lese, vil dokumentet ikke være lovlig forkynt selv om det er skriftlig oversatt. Forkynnelsen må da skje muntlig. Arbeidsgruppen har ikke funnet det nødvendig å presisere dette uttrykkelig, siden situasjonen i så måte ikke vil være annerledes enn for norsktalende som ikke kan lese.

Bestemmelsen om krav om skriftlig oversettelse innen en uke, er særlig aktuell ved forkynnelse ved opplesing i retten i forbindelse med domsavsigelse, ved fremmøteforkynning og stevnevitneforkynning. I mange tilfeller er det ikke aktuelt for domfelte å vurdere anke. I disse tilfellene vil behovet for skriftlig oversettelse være lite. Å påby skriftlig oversettelse av alle fellende dommer, vil derfor være å gå svært langt. På den annen side er det ingen tvil om at dommen vil være et viktig dokument for domfelte å forstå dersom han vil vurdere anke.

Arbeidsgruppen mener at forholdet til EMK vil være tilstrekkelig ivaretatt dersom domfelte får en anledning til å kreve slik oversettelse. Det vises til rapportens punkt 5.4.1.4.

Det er forutsatt at selve forkynningen i disse tilfellene har skjedd med tolk. For at domfelte skal ha anledning til å lese dommen på sitt eget språk før han tar endelig stilling til ankespørsmålet, er det likevel viktig at den oversatte dommen mottas i god tid før ankefristen. Arbeidsgruppen foreslår at det settes en frist på en uke, med den konsekvens at dommen må forkynnes på nytt slik at det løper en ny ankefrist dersom fristen oversittes.

Ut fra et rettsikkerhetssynspunkt må det være tilstrekkelig å gi domfelte krav på skriftlig oversettelse bare i de tilfellene dommen ikke vedtas på stedet. I alvorlige saker bør det likevel besørges oversettelse dersom domfelte ber om det, men fristen på en uke er da ikke nødvendig å overholde.

Har domfelte forsvarer, antar Arbeidsgruppen at oversettelsen må sies å være ”stilt til domfeltes rådighet” når den er kommet til forsvarerens kontor. Har han ikke forsvarer, bør det gis beskjed om at den oversatte dommen kan hentes på rettens kontor eller et annet offentlig kontor på domfeltes hjemsted om en uke.

§ 208 skal lyde:

Negter en sakkyndig eller en *tolk* at overta hvervet, og han ikke opgir nogen grund eller bare opgir en grund, som er forkastet ved retskraftig kjendelse, eller uteblir han fra et retsmøte uten gyldig forfald eller uten at melde sit forfald i tide, eller forlater han retsstedet uten tilladelse, før møtet er slut, eller gjør han sig skyldig i andet forsømmelig eller utilbørlig forhold, kan han straffes med bøter og paalægges helt eller delvis at erstatte de omkostninger, som er voldt.

Kommentar:
Bestemmelsene er uendret bortsett fra at ordet ”rettstolk” er endret til ”tolk”.

§ 211 skal lyde:

Dersom vitner, sakkyndige og *tolker* ved rettsstridig adferd under rettergang, tvangsfullbyrdelse eller midlertidig sikring volder en part omkostninger i andre tilfeller enn nevnt i §§ 205 til 209, kan de pålegges å erstatte omkostningene helt eller delvis.

Kommentar:
Bestemmelsene er uendret bortsett fra at ordet ”rettstolk” er endret til ”tolk”.

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

§ 23 skal lyde:

Det skal som hovedregel tas lyd- eller videoopptak av forhandlingene. Hvis det brukes tolk, skal så vidt mulig tolkingen under forklaring i retten tas opp i sin helhet. Partene skal på begjæring gis tilgang til opptaket. Domstoladministrasjonen kan gi nærmere regler om hvordan opptaket skal gjennomføres og oppbevares.

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 12.3. Bestemmelsen kan ikke tre i kraft før det foreligger tilstrekkelig utstyr ved domstolene til å gjennomføre opptak.

Tvistemålsutvalget har i sitt utkast til ny tvistelov § 17 - 9 foreslått at det bare skal pålegges opptak av parts- og vitneforklaringer. Det er bl.a. vist til at partenes anførsler vil framgå av dommen.[352] Dette argumentet gjør seg ikke i samme grad gjeldende i straffesaker Arbeidsgruppen mener det er av betydning at forhandlingene tas opp i sin helhet, siden også eventuell tolking og siktedes forståelse av innledningsforedrag og prosedyrer bør kunne kontrolleres i ettertid.

Fordi lydopptak av og til ikke er praktisk mulig uten større forsinkelser eller vanskeligheter, for eksempel hvis det nødvendige utstyret ikke finnes på stedet eller fordi det benyttes "hvisketolking," har arbeidsgruppen ikke funnet det hensiktsmessig å foreslå noe absolutt påbud om opptak av forhandlingene i sin helhet. Men så sant det er mulig, bør iallfall eventuell tolking under forklaring med tolk i retten, tas opp. Slik tolking skjer normalt konsekutivt, slik at opptak ikke skulle by på problemer. Ved såkalt "hvisketolking" vil det by på problemer å få tatt opp tolkingen.

Med "forhandlinger" menes også hva tolken sier. Dersom det benyttes tolkeutstyr, for eksempel tolkekabin, må altså tolkingen tas opp på et eget spor.

Tvistemålsutvalget har foreslått en adgang for retten til å beslutte at protokollasjon kan erstatte lydopptak. En slik adgang er ikke hensiktsmessig når formålet er å kunne etterprøve kommunikasjonen og tolkekvaliteten. Etter mønster av Tvistemålsutvalgets forslag foreslås forskriftsmyndigheten lagt til Domstoladministrasjonen.

Det er viktig at kravet om opptak ikke begrenses til forhandlinger som har vært tolket. Ikke minst ved forhandlinger hvor tolk ikke har vært brukt, kan det i ettertid oppstå spørsmål om siktedes språkforståelse.

§ 100 nytt tredje ledd:

Forstår, hører eller taler siktede ikke norsk, har han krav bistand av tolk på offentlig kostnad under samtale med forsvareren.

Kommentar:
Retten til tolk på det offentliges bekostning framgår i dag forutsetningsvis av salærforskriftens §5 fjerde ledd. Utgiften til tolk regnes i prinsippet som en nødvendig utgift på forsvarerens hånd, og forskriften forutsetter at utgiften medtas på forsvarerens arbeidsoppgave. I praksis er det vanlig at tolken sender egen salæroppgave som er bekreftet av forsvareren.

Arbeidsgruppen mener at retten til tolk under samtale med forsvareren bør lovfestes. Det vises til rapporten punkt 5.2.3.3.

Etter salærforskriften § 5 siste ledd, er det bare nødvendige utgifter som dekkes. Dette innebærer at tolk bare kan tilkalles dersom behovet faktisk er til stede.

Ved at bestemmelsen plasseres i § 100, som omhandler oppnevnt forsvarer, skulle det framgår at siktede bare har krav på tolk på det offentliges bekostning i de tilfeller forsvareren er offentlig oppnevnt.

[352] NOU 2001:32B punkt 17.2.1.

§ 107 b nytt tredje ledd:

Forstår, hører eller taler fornærmede ikke norsk, har han krav bistand av tolk på offentlig kostnad under samtale med advokaten.

Kommentar:
Arbeidsgruppen mener fornærmedes rett til tolk under samtale med bistandsadvokaten bør lovfestes. Det vises til rapportens punkt 5.2.3.4. For øvrig vises til merknadene til §100 nytt tredje ledd.

§ 121: Nytt annet punktum:

Det samme gjelder tolk eller annen medhjelper som har deltatt i slik virksomhet.

Nytt annet ledd:

Retten kan ved kjennelse nekte at en person som har bistått som tolk under en samtale, forklarer seg om innholdet i samtalen. Ved avgjørelsen skal det særlig legges vekt på om bevis for innholdet i samtalen kan skaffes på annen måte og om tolken eller en som har deltatt i samtalen, begjærer det.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 7.3.2.

At tolk eller annen medhjelper ikke er omtalt i straffeprosessloven § 121 (og tvistemålsloven § 206 a) antas å bero på en inkurie.

Særlig til annet ledd: Samtalepartenes tillit til at opplysningene ikke bringes videre av tolken, kan være en viktig forutsetning for kommunikasjonen. Arbeidsgruppen foreslår derfor en fakultativ adgang til å nekte tolken å forklare seg om innholdet av samtalen. Partenes standpunkt vil i denne sammenhengen ha mindre betydning. Det er samtalepartenes interesse bestemmelsen tar sikte på å beskytte. Tolkens eget ønske vil derfor også ha begrenset vekt. Når arbeidsgruppen likevel foreslår at tolkens standpunkt kan tillegges vekt, tar dette særlig sikte på de tilfeller hvor samtalepartene ikke er kjent med at det er aktuelt å føre tolken som vitne. I likhet med andre situasjoner hvor det er aktuelt å avskjære et bevis, bør avgjørelsen treffes ved kjennelse. Kjennelse under hovedforhandlingen kan ikke påkjæres av partene. Hvis det er tolken som har begjært bevisavskjæring og retten beslutter at tolken skal avgi forklaring, kan tolken påkjære etter reglene i straffeprosessloven § 382 annet ledd.

§ 177 skal lyde:

Den som blir pågrepet, skal *straks* gis opplysning om det lovbrudd mistanken gjelder. Foreligger det skriftlig beslutning om pågripelse, skal han ha avskrift av beslutningen.

Nytt annet ledd:

Hvis den pågrepne ikke forstår norsk, skal opplysningen gjøres kjent på et språk han forstår. En skriftlig beslutning skal oversettes til et språk han forstår. Har oversettelsen av beslutningen skjedd muntlig, skal skriftlig oversettelse gjøres tilgjengelig for den pågrepne så snart som mulig.

Kommentar:
Bestemmelsen er søkt brakt i samsvar med EMK artikkel 5 nr. 2. Det vises til rapporten punkt 5.3.2 og 5.4.1.3.

§ 180: Nytt annet ledd:

Den pågrepne skal snarest mulig motta en skriftlig orientering på et språk han forstår om sine prosessuelle rettigheter. Det skal innføres i arrestjournalen at den pågrepne er gitt slik orientering, og hvilket språk orienteringen er gitt på.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.3.3. EU-kommisjonen har i sin proposisjon foreslått at alle pågrepne skal overleveres et "letter of rights". Orienteringen forutsettes senest gitt før innsetting i arrest.

§ 183 første ledd nytt annet punktum:

Forut for rettsmøtet skal påtalemyndigheten opplyse om det er behov for tolking under rettsmøtet og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.5.1.2. For at retten skal kunne ivareta sitt ansvar for at det er tolk til stede, må påtalemyndigheten gi informasjon. Slik informasjon gis allerede i dag.

Ny § 230 a:

Forstår, hører eller taler den som skal avhøres ikke avhørsspråket, skal politiet tilkalle en tolk til å gjøre tjeneste under avhøret. Særlig skal det legges vekt på om den som skal avhøres, ber om det. Før tolken tilkalles, skal den som skal avhøres, så vidt mulig ha anledning til å uttale seg om valget av tolk. Det skal framgå av rapporten om den avhørte har hatt merknader til valget av tolk eller har bedt om tolk uten at tolk er benyttet.

Tolken har taushetsplikt om det tolken har fått kunnskap om i forbindelse med tolkeoppdraget.

Om krav til tolkens habilitet gjelder domstolloven § e tilsvarende.

Kommentar:
Med første punktum lovfestes kravet til bruk av tolk ved avhør. Det er politiet som har ansvaret for at tolk tilkalles ved behov. Det vises til rapportens punkt 5.3.4.

Når det gjelder tredje punktum, vises til rapportens punkt 6.4.2. For en forsvarlig tolking er det viktig at den avhørte har tillit til tolken, noe som best kan ivaretas ved å spørre ham.
Tolken bør pålegges absolutt taushetsplikt både om det som er kommet fram under avhøret, men også om det faktum at et avhør har skjedd og hvem som er avhørt, dvs. alle opplysninger man har fått kunnskap om i forbindelse med oppdraget. Det vises til rapportens punkt 7.2.1. Kravene til habilitet bør være de samme som følger av domstolloven.

Utgiftene til tolk dekkes av det offentlige. Dette anses unødvendig å uttale uttrykkelig, idet det framgår av første punktum at det er politiet som skal tilkalle tolk. Tolkingen godtgjøres etter salærforskriften.

§ 242 nytt fjerde ledd:

Mistenkte og fornærmede som ikke forstår norsk, har krav på bistand av tolk på offentlig kostnad under gjennomgang av saksdokumentene. Dokumenter som påtalemyndigheten mener

er nødvendig for mistenkte å ha skriftlig for å få en rettferdig rettergang, skal oversettes på offentlig kostnad til et språk mistenkte forstår. Mener mistenkte eller forsvareren at det er behov for ytterligere oversettelser, kan det framsettes krav om det. Avslår påtalemyndigheten et slikt krav, kan spørsmålet kreves avgjort av retten ved kjennelse.

Nåværende fjerde ledd blir femte ledd osv.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.4. Forslaget bygger på EMK artikkel 6(3)(e) og EU-kommisjonens forslag artikkel 7.

Hvilke dokumenter som er "nødvendig å ha skriftlig", må avgjøres konkret i det enkelte tilfelle.

EU-kommisjonens forslag benytter uttrykket i sitt forslag artikkel 7 "all relevant documents in order to safeguard the fairness of the proceedings". Uttrykksmåten er beholdt i EU-parlamentets "Draft Report" fra januar 2005. Arbeidsgruppen mener dette uttrykket går noe lenger enn hva som kreves etter Menneskerettsdomstolens praksis. Hvilke dokumenter som skal oversettes skriftlig, vil uansett måtte bygge på et skjønn og variere fra sak til sak. Adgangen til å be om ytterligere oversettelser er i samsvar med EU-kommisjonens forslag.

Bestemmelsen om adgang til å forelegge spørsmålet om hvilke dokumenter som kan kreves oversatt for retten, antas å være i samsvar med dagens rett, men det er behov for å få adgangen uttrykkelig lovfestet.

§ 256 nytt siste ledd:
Forstår ikke siktede norsk, skal forelegget gjøres kjent for ham på et språk han forstår ved bruk av tolk eller skriftlig oversettelse.

Kommentar:
Forslaget er i samsvar med påtaleinstruksen § 20 – 5 siste ledd. Arbeidsgruppen mener at retten til oversettelse også bør framgå av straffeprosessloven.

§ 262 nytt annet punktum:
Påtalemyndigheten skal ved oversendelsen opplyse om det er behov for tolking ved hovedforhandlingen og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.5.1.1. For at retten skal kunne ivareta ansvaret for at tolk tilkalles ved behov, er det nødvendig at påtalemyndigheten opplyser om behovet. I praksis gjøres dette allerede i dag.

Det er retten som er ansvarlig for at tolk oppnevnes ved behov. Hvis påtalemyndigheten forsømmer å gi slik beskjed, må retten derfor hvis den er i tvil, ta spørsmålet opp med påtalemyndigheten.

§ 265 nytt tredje punktum:
Han skal gi beskjed dersom han mener det er behov for tolking under hovedforhandlingen og i tilfelle antall tolker og hvilke språk det skal tolkes til og fra.

Kommentar:
Også forsvareren har et ansvar for at behovet for tolk blir avklart før hovedforhandling. Dersom forsvareren mener det vil være behov for tolk og det ikke allerede er på det rene at tolk vil bli oppnevnt, er det viktig at forsvareren gir beskjed om dette i sin uttalelse. I og med at retten får kopi av uttalelsen, se annet ledd, vil også retten blir underrettet om behovet samtidig.

§ 312 annet ledd nytt siste punktum:

Forstår, hører eller taler siktede ikke norsk, skal mottakeren sørge for tolk.

Kommentar:
Det er grunn til å regelfeste siktedes krav til tolk også ved anke. Bestemmelsen vil gjelde tilsvarende ved kjæremål, se straffeprosessloven § 380 første ledd.

§391 1) skal lyde:

når dommer, lagrettemedlem, protokollfører, tjenestemann i politi eller påtalemyndighet, aktor, forsvarer, sakkyndig eller *tolk* har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken, eller et vitne har gitt falsk forklaring i saken, eller et dokument som er brukt under saken er falsk eller forfalsket, og det ikke kan utelukkes at dette har innvirket på dommen til skade for siktede,

Kommentar:
Ordet ”rettstolk” er endret til ”tolk”.

§ 437 første ledd skal lyde:

Ved fastsetting av saksomkostninger etter § 436 regnes ikke med utgifter til medlemmer av retten eller tjenestemenn ved domstolen, eller utgifter til rettslokale *eller tolk.*

Kommentar:
Det er retten og politiet som etter lovforslaget har ansvar for å tilkalle tolk, og følgelig må dekke utgiftene. Etter EMK artikkel 6(3)(e) har siktede krav på vederlagsfri bistand av tolk. Etter EMDs praksis har myndighetene ikke adgang til å kreve dette tilbake i form av sakskostnader. Dette bør framgå uttrykkelig av straffeprosessloven.

Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven)

§ 206 a: Nytt annet punktum:

Det samme gjelder tolk eller annen medhjelper som har deltatt i slik virksomhet.

Nytt annet ledd:

Retten kan ved kjennelse nekte en person som har bistått som tolk under en samtale, å forklare seg om innholdet i samtalen. Særlig gjelder dette dersom bevis for innholdet i samtalen kan skaffes på annen måte eller hvis tolken eller en som har deltatt i samtalen, begjærer det.

Kommentar:
Forslaget tilsvarer forslag til endring i straffeprosessloven §121. Se rapportens punkt 7.3.2. Arbeidsgruppen mener det er viktig at det skapes samsvar mellom straffeprosesslovens og tvistemålslovens regler på dette punktet.

I tvistemålsutvalgets forslag § 25 – 5 (3) er det foreslått en fakultativ adgang for retten til å frita for vitneplikt om noe som er "betrodd" under slik virksomhet som er nevnt i tvistemålloven § 206 a, uavhengig av hvem det er betrodd til. Blir forslaget vedtatt, er forslaget til nytt annet punktum unødvendig. Forslaget til annet ledd kan om det ønskes inntas i utkastet til ny tvistelov § 25 – 5 som et nytt fjerde ledd.

Lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.

§ 1 første ledd skal lyde:

Vitner som møter for retten etter lovlig innkalling, sakkyndige som avgir erklæring til retten eller påtalemyndigheten eller forklaring for retten, og *tolker* som gjør tjeneste i retten, har krav på godtgjøring etter reglene i denne loven. Det samme gjelder for vitner og sakkyndige som møter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopptakelseskommisjonen, jf straffeprosessloven kapittel 27.

Kommentar:
Ordet "rettstolker" er endret til "tolker som gjør tjeneste i retten." Det er ikke tilsiktet noen realitetsendring

§ 9 annet ledd skal lyde:

Andre oppnevnte sakkyndige og tolker *skal ha den reisegodtgjøring som er fastsatt i reglene for offentlige tjenestemenns skyss- og kostgodtgjøring.*

Kommentar:
Ordet "rettstolker" er endret til "tolker". Det er ikke tilsiktet noen realitetsendring.

§ 10 første punktum skal lyde:

Oppnevnte sakkyndige som ikke har fast lønn og tolker *skal foruten reisegodtgjøring ha godtgjøring for sin tjenestegjøring.*

Kommentar:
Ordet "rettstolker" er endret til "tolker". Det er ikke tilsiktet noen realitetsendring.

Forskrift 24. juni 1927 nr. 9812 om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser

§ 10 tredje ledd nytt siste ledd:

Har det vært benyttet tolk ved forkynnelsen, skal bevitnelsen opplyse om dette og hvilket språk det ble tolket til.

§ 13 nytt punkt 4:

Forstår den som skal motta forkynnelsen ikke norsk, skal stevnevitnet tilkalle en tolk dersom ikke dokumentet er skriftlig oversatt til mottakerens språk.

Gjelder forkynnelsen fellende dom i en straffesak, skal dommen og "Rettledning til domfelte" som hovedregel være skriftlig oversatt til et språk domfelte og eventuell verge

forstår. Er dette ikke gjort, skal stevnevitnet tilkalle en tolk til bruk ved forkynnelsen. Domfelte og verge gjøres kjent med at dommen kan kreves skriftlig oversatt, jf.. domstolloven § 160 tredje ledd. Framsettes et slikt krav, skal den myndighet som har forelagt forkynnelsen, straks underrettes.

Kommentar:
Forslaget må sees i sammenheng med forslaget til nytt annet og tredje ledd til domstolloven § 160. Dersom det kreves skriftlig oversettelse av en fellende dom, må denne være tilgjengelig for domfelte innen en uke. Ellers anses ikke forkynningen for foretatt.

Forskrift 25. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen)

§ 2 – 8 første ledd nytt siste punktum:

Tiltalebeslutning skal alltid oversettes skriftlig.

§ 2 – 8 siste ledd skal lyde:

For øvrig skal sakens dokumenter oversettes *skriftlig* på det offentliges bekostning i den grad det anses påkrevd for å ivareta mistenktes interesser i saken, straffeprosessloven § 242 fjerde ledd. *Pågripelsesbeslutning skal oversettes skriftlig så snart som mulig. Siktelse som danner grunnlag for begjæring om varetektsfengsling eller tilståelsesdom, skal oversettes skriftlig for siktede så snart det er anledning til det.*

Kommentar:
Det foreslås at tiltalebeslutning, pågripelsesbeslutning og siktelse som danner grunnlag for begjæring om varetektsfengsling eller pådømmelse, alltid skal oversettes skriftlig. Det vises til rapportens punkt 5.4.1. Tiltalebeslutningen og siktelse som nevnt, er et så vidt viktig dokument for tiltaltes forsvar at det bør kreves skriftlig oversettelse. Dette vil medføre en bedre mulighet for å ivareta tiltaltes forsvar og en mer betryggende iretteføring av saken. Skriftlig oversettelse av tiltalen vil også lette tolkens forberedelser til hovedforhandlingen.

I siste ledd foreslås presisert at utgangspunktet skal være skriftlig oversettelse av saksdokumenter som anses nødvendig for å ivareta siktedes forsvar. Særlig bør det overveies å oversette siktelsen skriftlig også i andre tilfeller enn de som er nevnt.

Hvis påtalemyndigheten eller domfelte anker en dom og anken tillates fremmet, vil normalt førsteinstansdommen være blant de dokumenter som må oversettes.

Ny § 8 – 11: *Bruk av tolk ved politiavhør*

Forstår, hører eller taler den som skal avhøres, ikke avhørsspråket, skal politiet tilkalle en tolk til å gjøre tjeneste under avhøret. Særlig skal det legges vekt på om den som skal avhøres, ber om det. Før tolken tilkalles, skal den som skal avhøres, så vidt mulig ha anledning til å uttale seg om tolkespråket og valget av tolk. Det skal framgå av rapporten om den avhørte har hatt merknader til valget av tolk eller har bedt om tolk uten at tolk er benyttet.

Før avhøret skal tolken orienteres om hva avhøret gjelder. Tjenestemannen skal gjøre de tilstedeværende oppmerksomme på tolkens ansvar, grensene for tolkens ansvarsområde og reglene om taushetsplikt og habilitet.

Under avhøret skal spørsmål og svar rettes til samtaleparten, ikke til tolken. Tolken skal så nøyaktig som mulig gjengi det som blir sagt på det annet språk. Tolken skal utføre sitt verv

samvittighetsfullt og i samsvar med alminnelige regler for god tolkeskikk. Tolken må straks gi beskjed dersom det viser seg at tolkingen ikke kan gjennomføres på forsvarlig måte. Dersom det blir brukt ord eller uttrykk som ikke entydig lar seg oversette, plikter tolken å gjøre oppmerksom på det, slik at den som taler kan omformulere utsagnet. Tolken skal gjøre oppmerksom på feil og misforståelser som oppstår som følge av tolkingen.

Tolken har ikke adgang til å påta seg andre oppgaver enn å tolke. Tolken kan ikke benyttes som vitne eller sakkyndig, og skal ikke etterlates sammen med den avhørte uten tilsyn. Tjenestemannen må påse at tolken får nødvendige pauser under avhøret.

Tjenestemannen skal forvisse seg om at den språklige kommunikasjonen med avhørte fungerer tilfredsstillende. Er et avhør påbegynt, og det viser seg at den avhørte ikke behersker avhørsspråket, skal avhøret straks avbrytes og tolk tilkalles. Bestemmelsen i første ledd tredje og fjerde punktum gjelder tilsvarende.

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 5.3.4. Det materielle innholdet svarer til forslaget til nytt kapittel i domstolloven så langt det passer. Tjenestemannens ansvar for å påse at den språklige kommunikasjonen fungerer tilfredsstillende, bør regelfestes.

Det kan tenkes situasjoner hvor det har vært nødvendig å innhente en foreløpig forklaring straks uten å vente på tolk. Dette er ikke avhør i lovens og påtaleinstruksens forstand. Det vises til Høyesteretts merknader i Rt. 2003 s. 509, særlig avsnitt 15. Hvis det viser seg at en slik samtale glir over i et avhør, må tolk straks tilkalles. Snakker tjenestemannen og siktede samme språk, bør det unntaksvis være adgang til å benytte dette som avhørsspråk.

Nåværende § 8 – 11 blir § 8 – 12 osv.

Nåværende § 8 – 11 nytt femte ledd:
Brukes tolk under avhøret, skal dette opplyses i rapporten med angivelse av tolkespråket som er brukt. Dersom den avhørte har bedt om tolk på et annet språk, skal dette framgå. Rapporten leses opp av tjenestemannen til vedtagelse. Opplesningen tolkes for den avhørte. Gjennomføres avhøret på et annet språk enn norsk, skal forklaringen nedtegnes på dette språket dersom lydopptak ikke benyttes.

Kommentar:
Det vises til rapportenes punkt 5.3.4.2. Av annet ledd framgår at det skal angis hvem som var til stede under avhøret, herunder selvsagt tolken. Det er i Oslo vanlig å oppgi tolkens identitet ved tolkens nummer i politiets tolkeregister, trolig av sikkerhetshensyn. Arbeidsgruppen foreslår ikke endringer i dette.

Det er tjenestemannen som skal lese opp til vedtakelse, ikke tolken.

Noen avhørere praktiserer at også tolken skal underskrive avhøret, trolig som en bekreftelse på riktig tolking. Arbeidsgruppen kan ikke se at dette har noen reell betydning. I andre tilfeller lar tjenestemannen den avhørte ved underskriften ta et forbehold om at forklaringen er riktig gjengitt av tolken. Heller ikke dette kan sees å ha noen reell betydning så lenge det klart framgår av rapporten at tolk er benyttet under avhøret.

Fra tid til annen foretas avhør på et annet språk enn norsk. Det er ikke tilfredsstillende at tjenestemannen i disse tilfellene leser opp en rapport nedtegnet på norsk for avhørte på avhørsspråket.

Nåværende § 8 – 13 første punktum skal lyde:
Ved politiavhør av mistenkt eller sentrale vitner *skal lyd- eller videoopptak så vidt mulig benyttes.*

Nåværende § 8 – 13 femte ledd første punktum skal lyde:
Opptaket oppbevares av politiet til saken er endelig avgjort *og 6 måneder deretter.*

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 13.5. Arbeidsgruppen mener at det er nødvendig så langt som mulig å påby lyd- eller videoopptak av politiavhør. Dette gjelder uansett om tolk har vært benyttet. Det kan tenkes at det påberopes språkproblemer også når tolk ikke har vært brukt, noe det er viktig å kunne etterprøve. Det er også en rekke andre fordeler med bruk av opptak i avhør. Det vises til rapport fra Lydopptaksprosjektet.

Et påbud om opptak i den foreslåtte formen ("så vidt mulig") kan i og for seg tre i kraft relativt snart. En innføring av obligatorisk lydopptak kan, når man har vunnet noe erfaring, gi grunn til endringer i straffeprosessloven § 230 fjerde ledd og påtaleinstruksen § 8 – 10. Det bør fortsatt settes opp en rapport fra avhøret, men man kan tenke seg en lemping av kravet til protokollering av forklaringen i rapporten. Arbeidsgruppen finner det ikke riktig på det nåværende tidspunkt å foreslå slike endringer, idet dette bør utredes når man har vunnet noen erfaring.

Arbeidsgruppen mener at bestemmelsene i § 8 – 13 om regler om underretning til den avhørte og rett til å få opptaket avspilt er hensiktsmessige, men foreslår en tilføyelse til femte ledd første punktum for å bringe bestemmelsen i samsvar med tilsvarende bestemmelse når det gjelder lydopptak i retten, se forskrift 15. november 1985 § 3.

§ 15 – 2 første ledd nytt siste punktum:
Videre skal det oppgis om det er behov for tolk under rettsmøtet og i tilfelle antall tolker og hvilket språk det skal tolkes på.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 5.5.1.2. Arbeidsgruppen mener at påtalemyndighetens plikt til å informere retten om tolkebehovet bør nedfelles uttrykkelig i påtaleinstruksen.

§ 16 – 3 første ledd nytt siste punktum:
Forstår mistenkte ikke norsk, har han krav på bistand av en tolk på offentlig kostnad under dokumentinnsynet.

Kommentar:
Dersom mistenkte skal kunne ivareta sin rett etter utkastet til nytt fjerde ledd til straffeprosessloven § 242, er det nødvendig at han får tolkebistand under dokumentinnsynet hvis han ikke kan lese og forstå norsk.

§ 20 – 5 siste ledd skal lyde:

Dersom siktede eller verge ikke forstår norsk, skal forelegget oversettes etter reglene i § 2 – 8. *Hvis det benyttes tolk, skal forelegget gis påtegning om hvordan tolkingen er skjedd og hvilket språk forelegget er tolket til.*

Kommentar:
Det vises til rapporten punkt 5.6.4.2.

§ 25 – 6 nytt annet ledd:

Forstår tiltalte ikke norsk, har han krav på bistand av tolk på offentlig kostnad under dokumentinnsynet.

Kommentar:
Det vises til merknad til § 16 – 3.

§ 26 – 3 åttende ledd skal lyde:

Dersom siktede *eller verge* ikke forstår norsk, skal forkynning bare skje når dommen *og "Rettledning til domfelte"* er oversatt til et språk siktede forstår eller dommen *og orientering om adgangen til og reglene for bruk av rettsmidler* blir muntlig oversatt i forbindelse med forkynningen, jf. § 2 – 8. *Er dommen ikke skriftlig oversatt, skal siktede og vergen gjøres kjent med at dommen kan kreves skriftlig oversatt. Framsettes slikt krav, skal dommen gjøres tilgjengelig på et språk siktede forstår snarest mulig. Er dommen ikke gjort tilgjengelig for siktede og vergen innen en uke, anses dommen ikke lovlig forkynt, domstolloven § 160 tredje ledd.*

Kommentar:
Det vises til kommentarer til forslaget til endring i forskrift om stevnevitner.

Ny forskrift om domstolenes tolkeregister

§ 1 Domstolenes tolkeregister

Domstolenes tolkeregister administreres av Domstoladministrasjonen. Registeret skal så vidt mulig benyttes ved tilkalling av tolk. Bare ansatte ved domstolene og Domstoladministrasjonen har tilgang til registeret. Opplysninger fra registeret kan utleveres til parter og prosessfullmektiger i sivile saker, og forsvarere, politi og påtalemyndighet i forbindelse med straffesaker.

Kommentar:
Alle tolker som har vært brukt i retten, blir i dag registrert i domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa. Når tolkene har sendt inn skjema med opplysning om kvalifikasjoner, blir kvalifikasjonene lagt inn i Lovisa slik at de vises ved søking etter tolk i det aktuelle tolkespråket. I praksis fungerer dette som et eget register over tolker til bruk for domstolene.

På lengre sikt er det ønskelig at domstolene ved behov for tolk benytter Det nasjonale tolkeregisteret (NTREG). Arbeidsgruppen legger likevel til grunn at det fortsatt inntil videre vil være behov for å benytte Lovisa ved søking etter tolk. Det er behov for et hjemmelsgrunnlag for domstolenes register, herunder for å gi regler for innhold og bruk av slikt register. Reglene bør omfatte hvilke opplysninger som kan registreres, kvalifikasjonskategorier og regler for sperring i registeret. Det er videre behov for regler om

innsyn, både for de registrerte og andre, og for klage over registerførerens avgjørelser. Registeret forutsettes fortsatt administrert av Domstoladministrasjonen. Domstoladministrasjonen er et forvaltningsorgan, og avgjørelser av registerføreren vil være forvaltningsavgjørelser etter domstolloven § 33b. Arbeidsgruppen foreslår likevel i § 8 presisert at forvaltningsloven gjelder for avgjørelser etter forskriften. Det vises til rapporten punkt 11.5.11.

Arbeidsgruppen foreslår at det gis egen hjemmel i domstolloven for registrering av kvalifikasjoner m.v., se utkast til ny § k. Med den utforming som er foreslått, vil det ikke være nødvendig med lovendring dersom det senere bestemmes at kvalifikasjonsregisteret skal nedlegges.

Bare domstolenes ansatte og nødvendig personell ved Domstoladministrasjonen bør ha tilgang til registeret. Men det bør være adgang til utlevering av opplysninger fra registeret til dem som har behov for tolk i forbindelse med pågående saker.

§ 2 Hvilke opplysninger kan registreres

I domstolenes tolkeregister kan følgende opplysninger inntas og gjøres tilgjengelig for brukere av registeret:
Fornavn
Etternavn
Fødselsnummer
Adresse
Kontaktperson/firma
Telefonnummer
E-postadresse
Tolkespråk
Dialekt
Morsmål
Statsborgerskap
Kvalifikasjonskategori innenfor hvert språk
Utdanning og praksis
Dato for første registrering
Tolkens ønskede oppdragsområde
Kategori (aktiv, inaktiv, sperret)
Videre kan følgende opplysninger registreres til bruk for Domstoladministrasjonen, men ikke gjøres tilgjengelig for brukere av registeret:
Dato for endringer i registrerte opplysninger
Klager fra brukere med angivelse av grunn for klagen
Korrespondanse med den registrerte
Anmerkninger for brudd på god tolkeskikk eller annen uakseptabel opptreden
Tildelte advarsler
Dato og grunn for sperring

Kommentar:
De opplysningene som kan registreres, er – med unntak av dialekt - stort sett i samsvar med det som registreres i Lovisa i dag. En del språk har så store dialektforskjeller at personer med ulik dialekt har problemer med å forstå hverandre, for eksempel arabisk Det er derfor ønskelig at også dialekt kan registreres der det er behov for det. I dag foreligger ikke slik mulighet.

Domstoladministrasjonen har behov for registrering av opplysninger om den enkelte registrerte i forbindelse med drift og ajourhold av registeret. Disse opplysningene skal ikke være tilgjengelige for brukerne av registeret. Et alternativ kan være at opplysningene legges inn i en egen base ved Domstoladministrasjonen atskilt fra Lovisa.

§ 3 Innføring i registeret

Innføring av kvalifikasjoner og funksjonsområde skjer etter melding fra den enkelte tolk. Melding skal gis til Domstoladministrasjonen på særskilt fastsatt blankett. Dokumentasjon for de oppgitte kvalifikasjoner vedlegges meldingen. Hvis retten benytter en tolk som ikke er oppført i registeret, blir tolken registrert uten kvalifikasjonskategori. Retten skal oppfordre tolken om å sende inn melding om kvalifikasjoner og funksjonsområde til Domstoladministrasjonen innen fire måneder. Oversittes fristen, skal vedkommende sperres i registeret, jf § 6.

I forbindelse med innsending av melding skal den registrerte bekrefte at han er kjent med reglene for å være oppført i registeret og at han kjenner og vil følge reglene for god tolkeskikk. Han skal videre bekrefte at han samtykker til at opplysningene blir innført i registeret og at det blir innhentet opplysninger fra Strafferegisteret.

Kommentar:
Det er både praktisk og prinsipielt ønskelig at opplysningene om kvalifikasjoner m.v. stammer fra den enkelte tolk.

Både av praktiske hensyn og av kontrollhensyn mener arbeidsgruppen at den nødvendige vandelskontroll bør foretas ved en samkjøring mot Strafferegisteret. Hjemmel for slik samkjøring er inntatt i forslaget til nytt kapittel om tolker i domstolloven. Det er likevel prinsipielt riktig at det innhentes et uttrykkelig samtykke fra den som sender inn opplysningene.

Tolker bør ved innsending av skjemaet erklære at han er kjent med reglene for å stå i registeret og at han kjenner og vil følge reglene for god tolkeskikk. Forskriften for registeret kan for eksempel fremgå på baksiden av skjemaet.

§ 4 Kvalifikasjonskategorier

Registeret er inndelt i følgende kvalifikasjonskategorier:

1. Statsautoriserte tolker / translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole
2. Statsautoriserte tolker
3. Fagoversettere og statsautoriserte translatører
4. Tolkeutdannede (fra universitet/høyskole)
5. Tolker som har gjennomført ToSPoT (UDI-test) med resultat over minimum poenggrense.

Kommentar:
Dagens kvalifikasjonskategorier foreslås videreført, selv om det i utgangspunktet ville være ønskelig å tilpasse kategoriene til det nasjonale tolkeregisteret. Fagoversettere inntas i kategori 3. Arbeidsgruppen legger til grunn at domstolenes tolkeregister etter alt å dømme på litt lengre sikt vil bli nedlagt eller slått sammen med det nasjonale tolkeregisteret. En endring av kategoriene vil medføre betydelig arbeid med omkoding, og synes foreløpig unødvendig.

§ 5 Endringer i registrerte opplysninger. Sletting av opplysninger

Den registrerte plikter å gi melding til Domstoladministrasjonen innen 1 måned etter at det har inntrådt endringer i de registrerte opplysningene. Opplysninger om kvalifikasjoner

skal slettes 10 år etter at den registrerte siste gang har gjort tjeneste som tolk ved domstolene. Tolken overføres da i kategori ”inaktiv”.

Tolker som ikke lenger ønsker å påta seg oppdrag for domstolene, registreres i kategorien ”inaktiv”. De registrerte kvalifikasjonsopplysningene skal da slettes.

Kvalifikasjonsopplysninger skal videre slettes når den registrerte har vært sperret i 10 år, jf. § 6.

Kommentar:
Det er viktig at opplysningene i registeret holdes à jour. Ikke minst gjelder dette opplysninger om adresse og annen kontaktinformasjon. Det er også viktig at registeret er oppdatert om endringer i kvalifikasjonskategori.
De registrerte opplysningene bør slettes etter en tid. Dette bør medføre at tolken registreres som ”inaktiv”.

Hvis tolken for en tid eller varig ikke ønsker å påta seg tolkeoppdrag for domstolene, plasseres tolken i dag i en særlig kategori ”inaktiv”. Arbeidsgruppen foreslår at denne praksis beholdes. Kvalifikasjonsopplysningene om vedkommende bør da slettes.

§ 6 Endring av kategori. Sperring

En tolk som ikke lenger fyller vilkårene for å bli stående i en bestemt kategori, kan flyttes til en annen kategori.

Personer som blir idømt fengselsstraff, skal sperres i registeret. Vedkommende kan søke om å få opphevd sperringen når det er gått fem år etter en betinget fengselsdom eller ti år etter en ubetinget fengselsdom.

Hvis tolken grovt eller gjentatt overtrer reglene for god tolkeskikk, kan vedkommende sperres for bruk for en tid eller for alltid. Det samme gjelder hvis registerføreren etter klage fra en berørt finner at den registrerte ikke er skikket som tolk i retten. En slik klage skal først forelegges den registrerte for uttalelse. Den som er sperret etter denne bestemmelsen kan søke om å få opphevd sperringen når det er gått fem år siden sperringen fant sted.

Videre skal tolken sperres dersom den registrerte ikke har innsendt opplysninger om kvalifikasjoner til registerfører innen 4 måneder etter første gangs registrering.

Kommentar:
Bestemmelsen om sperring ved fengselsdom er ment å innføre samme regel for tolker i retten som for meddommere etter domstolloven § 66 a. Dette antas i de alminnelige tilfeller å være tilstrekkelig. Det kan tenkes at det i enkelte saker vil være behov for å gå lenger enn denne generelle bestemmelsen for å sikre tolk som partene kan ha full tillit til. Dette antas best å kunne ivaretas ved at partene etter arbeidsgruppens forslag til ny § b i domstolloven har adgang til å motsette seg at en bestemt tolk blir benyttet.

Retningslinjer om god tolkeskikk er utarbeidet av en arbeidsgruppe som var oppnevnt av daværende Kommunal- og arbeidsdepartementet med utgangspunkt i forskrift av 6. juni 1997 om bevilling som statsautorisert tolk og tolkeprøven. Reglene i seg selv er ikke forskriftsfestet, men vil i praksis likevel kunne danne et godt utgangspunkt for vurderingen av om det foreligger brudd på reglene for god tolkeskikk. Hva som skal til for at slikt brudd skal medføre sperring i registeret, må fastslås gjennom praksis. Ikke ethvert bagatellmessig brudd bør medføre sperring. For å sikre en forsvarlig saksbehandling i disse tilfellene, er det viktig at tolken gis anledning til å uttale seg.

Selv om vedkommende er blitt sperret for alltid, mener arbeidsgruppen det bør være adgang til å søke om å få opphevd sperringen etter fem år.

Sperring er den mest inngripende reaksjon Domstoladministrasjonen har til rådighet. Andre tenkelige reaksjoner kan være påtale eller advarsel. Dette skulle være unødvendig å gi særlige regler om, siden også påtale eller advarsel vil være forvaltningsvedtak etter § 8.

Hvis den registrerte har vært sperret i 10 år, skal kvalifikasjonsopplysningene sperres, jf. § 5.

§ 7 Tilkalling av tolk

Ved tilkalling skal velges den tilgjengelige tolk som er registrert i høyest kvalifikasjonskategori.

Hvis en tolk som følge av ovenstående bestemmelse får en reiseavstand på mer enn 500 km eller må overnatte for å kunne gjøre tjeneste, kan det velges en kvalifisert tolk i lavere kategori.

Hvis ingen kvalifisert tolk er tilgjengelig, avgjør retten om rettsmøtet skal omberammes eller utsettes for å skaffe en kvalifisert tolk. Hvis forholdene gjør det nødvendig, kan tolk tilkalles fra utlandet. Om nødvendig kan retten beslutte at det skal foretas relétolking via et annet språk.

Kommentar:
Behovet for å tilkalle tolk fra høyeste kategori må avveies mot hensynet til tilgjengelighet og reiseavstand. Det legges til grunn at iallfall en tolk som tilfredsstiller kategori 4 gjennomgående vil kunne foreta en forsvarlig tolking i retten. Men ikke sjelden vil det være nødvendig å benytte tolker med lavere kvalifikasjonsgrad. Også tolker uten kvalifikasjonsgrad kan bli nødvendig å bruke.

Hva som ligger i ordet ”tilgjengelig” vil til en viss grad være skjønnsbetont. Avveiningen mellom tilgjengelighet og kvalitet kan være vanskelig. Ved denne avveiningen spiller bl.a. momenter som sakens alvor, om saken haster og konsekvenser av en omberammelse en rolle.

Hensynet til å skaffe den best kvalifiserte tolken må også avveies mot hensynet til en urimelig lang reisevei. Hvis det ikke kan skaffes tolk med rimelig reiseavstand, kan retten vurdere å gjennomføre fjerntolking ved hjelp av eget eller leid utstyr. Det vises til rapportens punkt 2.5.2.3.

§ 8 Forholdet til forvaltningsloven

Domstoladministrasjonens avgjørelser etter denne forskrift er enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Kommentar:
Etter domstolloven § 33 b gjelder forvaltningsloven for Domstoladministrasjonens virksomhet. Det kan framstå som usikkert om fastsetting av kvalifikasjonskategori m.v. er enkeltvedtak, siden det ikke direkte er bestemmende for noens rettigheter eller plikter. Arbeidsgruppen har funnet det riktig å presisere at avgjørelser i medhold av forskriften er enkeltvedtak, slik at forvaltningslovens regler om partsinnsyn, klagebehandling m.v. kommer til anvendelse. Klageorgan for avgjørelser fra Domstoladministrasjonens administrasjon er styret, domstolloven § 33 b.

Forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater m.v. (salærforskriften)

§ 1 annet ledd skal lyde:

Forskriften gjelder også salær til oppnevnte sakkyndige og *til tolker som gjør tjeneste* for andre domstoler enn Høyesterett, sakkyndige/institusjoner og tolker som gjør tjeneste for påtalemyndigheten samt til sakkyndige, tolker eller andre som yter bistand etter lov om fri rettshjelp. Forskriften gjelder likevel ikke translatøroppdrag.

Kommentar:
Bestemmelsen foreslås endret ved at ordet "rettstolk" fjernes. Samtidig foreslås at reglene om godtgjørelse skal være uavhengig av om tolken faktisk er oppnevnt, noe som er i samsvar med dagens praksis. For øvrig kan paragrafen beholdes uendret. Dette innebærer at tolker fortsatt omfattes av forskriften i samme utstrekning som tidligere og at translatøroppdrag fortsatt holdes utenfor.

§ 2 første ledd annet punktum skal lyde:

Tolker godtgjøres *etter reglene i § 2 A.*

Ny § 2 A: *GODTGJØRING TIL TOLKER*

Tolk som gjør tjeneste for retten, påtalemyndigheten eller for offentlig oppnevnt forsvarer, bistandsadvokat eller sakkyndig, eller som bistår noen yter tjeneste etter lov om fri rettshjelp, gis godtgjørelse etter følgende satser:

1. Statsautoriserte tolker/translatører med tolkeutdanning fra universitet/høyskole og tolker som har gjennomført profesjonsstudium godtgjøres med 85 % av den offentlige salærsatsen.
2. Statsautoriserte tolker godtgjøres med 80 % av den offentlige salærsatsen.
3. Statsautoriserte translatører, fagoversettere og personer med semesteremne i tolking fra universitet eller høgskole godtgjøres med 75% av den offentlige salærsatsen.
4. Andre som benyttes som tolk godtgjøres med 65% av den offentlige salærsatsen.

Kommentar:
Arbeidsgruppen anbefaler at man går over til en differensiert godtgjørelse til personer som gjør tjeneste som tolk. I dag får alle som gjør tjeneste som tolk en godtgjørelse på 4/5 av den offentlige salærsatsen. Forslaget innebærer at tolker i kategori 1 får høyere godtgjørelse, tolker i kategori 2 får uendret, mens personer i kategori 3 og 4 får noe lavere godtgjørelse.

Satsene bygger på de prosentsatsene som Kommunal- og regionaldepartementet har gått inn for etter et forslag fra UDI, men med den endring at statsautoriserte translatører og fagoversettere plasseres i samme kategori som tolkeutdannete fra universitet eller høgskole. Siden de i domstolenes tolkeregister er plassert i en høyere kvalifikasjonskategori enn tolkeutdannete, er det vanskelig å forsvare at de skal ha lavere godtgjørelse.

§ 8 nytt tredje ledd:

For tolker godtgjøres reisetid på mer enn 1 time hver vei fra tolkens hjem eller ordinære arbeidssted med 1/3 av den offentlige salærsatsen.

Nåværende tredje ledd blir fjerde ledd osv.

Kommentar:
Det vises til rapportens punkt 10.5.

§ 11 femte ledd nytt annet punktum:
Også tolker kan i særlige tilfeller tilstås slik godtgjørelse.

Kommentar:
Retten må foreta en konkret vurdering av om slik godtgjørelse skal gis.

I dag omfattes ikke tolker av adgangen til å honorere forberedelser ved bortfalt rettsmøte. Arbeidsgruppen viser til at også tolker I visse saker kan ha behov for å forberede seg til oppdraget, se punkt 5.5.2.1. Det bør derfor være en skjønnsmessig adgang til også å honorere dette arbeidet. Retten må foreta en konkret vurdering av om særskilt godtgjørelse til tolken skal gis. Det vises til den alminnelige vurderingen etter salærforskriften § 7.

Vedlegg 1

Spørreundersøkelse om bruk av tolk og oversetting av dokumenter i straffesaker

Bruk av tolk i straffesaker for domstolene

Justisdepartementet har nedsatt en arbeidsgruppe som skal gjennomgå regelverk og praksis når det gjelder tilkalling og bruk av tolk i straffesaker. Gruppen består av representanter for Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Domstoladministrasjonen, UDI og politiet. Det er viktig for arbeidsgruppen å få skaffet seg oversikt over praksis i politiet og ved domstolene. Vi gjennomfører derfor en undersøkelse blant dommere og ved utvalgte politidistrikter, og håper flest mulig av dommerne og dommerfullmektiger tar seg tid til å fylle ut nedenstående spørreskjema. Skjemaet kan fylles ut elektronisk og sendes til arbeidsgruppens sekretær på epostadresse Siv.Elisabeth.Hveberg@domstol.no. Alternativt kan skjemaet fylles ut manuelt og sendes til Siv Elisabeth Hveberg, Oslo tingrett, postboks 8023 Dep, 0030 Oslo.

Informasjonen som kan utledes av svarene skal benyttes som grunnlag i rapporten arbeidsgruppen avgir til Justis- og politidepartementet i februar 2005. Svarene behandles konfidensielt og vil bare bli brukt som grunnlag for statistiske opplysninger.

Den situasjon som man har for øye er der siktede er minoritetsspråklig, dvs ikke har norsk som morsmål.

Under hvert spørsmål skal alle alternativer besvares, dersom ikke annet er oppgitt.

Den som fyller ut skjemaet har følgende stilling:

Embetsleder	37
Dommer	41
Dommerfullmektig	19

+ 2 ikke angitt
+ 1 samlet for en hel tingrett

Tilkalling av tolk

1. Hvem tar opp spørsmålet om bruk av tolk i forbindelse med beramming av ordinære meddomsrettssaker?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
a. Domstolen retter forespørsel til påtalemyndigheten	3	19	52	1	1
b. Domstolen retter forespørsel til siktede eller forsvarer	1	4	45	6	2
c. Påtalemyndigheten gir opplysninger	6	71	14		
d. Forsvarer eller siktede gir opplysninger		5	62	2	3
e. Annet (spesifiser)					5

Kommentarer:

2. Hvem besørger som regel tolk tilkalt i fengslingssaker? (Bare ett kryss)

Retten	Politiet	Forsvarer
41	51	

Kommentarer:

3. Hvilke kriterier vektlegges ved din avgjørelse av om det skal oppnevnes tolk, og hvilken vekt har disse?

	Avgjørende	Stor	Mindre	Ingen
a. Påtalemyndighetens standpunkt	9	70	6	
b. Siktedes standpunkt	26	60	7	1
c. Forsvarers standpunkt	20	82	2	
d. Opplysninger om siktedes norskkunnskaper	30	46	14	
e. Økonomiske hensyn		3	15	57
f. Fremdriften i rettsmøtet	3	13	31	
g. Fremdriften i straffesaken	3	13	26	
h. Annet (spesifiser)			3	

Kommentarer:

4. Har du som dommer opplevd å måtte utsette et rettsmøte på grunn av siktedes manglende norskkunnskaper? (Bare ett kryss)

Ja, flere ganger	Har skjedd	Aldri
5	45	48

Kommentarer:

5. Hvor gode norskkunnskaper bør siktede ha for at tolk ikke oppnevnes? (Bare ett kryss)

a.	Svært gode (kan snakke norsk flytende)	2
b.	Meget gode (forstår norsk meget godt og kan gjøre seg meget godt forstått)	26
c.	Gode (forstår godt norsk og snakker norsk dagligtale)	66
d.	Nokså gode (forstår noe norsk og kan gjøre seg forstått på norsk)	7
e.	Lite gode (forstår lite norsk og har problemer med å gjøre seg forstått på norsk)	1

Kommentarer: Mrk. En person har satt inn mer enn ett kryss.

6. Hvilke elementer vektlegger retten i vurderingen av hvilken tolk som tilkalles, og hvilken vekt har disse?

		Avgjørende	Stor	Mindre	Ingen
a.	Kvalifikasjoner	29	57	3	1
b.	Tilgjengelighet	8	71	11	
c.	Geografisk avstand fra domstolen		26	49	4
d.	Personlig egnethet	3	45	24	1
e.	Tidligere erfaringer med tolken	7	63	17	1
f.	Annet (spesifiser)		1	1	1

Kommentarer:

7. Har du administrert straffesaker med mer enn en tolk per språk?

		Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
a.	Ja, i spesielt alvorlige eller langvarige saker	3	6	27	45	2
b.	Ja, i saker som varer mer enn en rettsdag		5	19	45	2
c.	Ja, i saker med flere tiltalte	5	8	27	37	2
d.	Annet (spesifiser)			3	9	2

Kommentarer:

8. I hvilken grad benyttes samme tolk under hovedforhandlingen som under politiavhør? (Bare ett kryss)

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
	14	47	4	34

Kommentarer:

9. I hvilken grad benyttes samme tolk i rettsmøter i fengslingssaker som under politiavhør? (Bare ett kryss)

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
	24	40	1	32

Kommentarer:

10. Hvilken kilde benytter retten ved valg av tolk?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
a. Offentlig tolkebyrå	3	21	30	13
b. Privat tolkebyrå	2	26	37	6
c. Domstolenes tolkeregister	4	35	26	11
d. Register over statsautoriserte tolker		5	23	24
e. Rettens egne lister		23	35	8
f. Politiet		8	48	7
g. Forsvareren		3	26	21
h. Andre kilder (spesifiser)			1	9

Kommentarer:

Tolkens forberedelse

11. Hvilke dokumenter sender retten til tolken i forbindelse med tilkallingen til en ordinær straffesak?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
a. Tiltalebeslutningen	20	17	15	9	17
b. Bevisoppgave	9	12	8	23	19
c. Dokumentbevis		2	3	38	20
d. Andre dokumenter				30	26
e. Ingen dokumenter sendes ut	19	11	3	6	14

Kommentarer:

12. Hvilke dokumenter får tolken utlevert før et fengslingsmøte?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
a. Siktelsen	19	30	5	10	14
b. Påtegningsdokumentet	13	16	7	13	17
c. Dokumentbevis			7	28	22
d. Andre dokumenter			4	23	27
e. Ingen dokumenter	10	7	7	10	17

Kommentarer:

13. Hvilke dokumenter får tolken tilsendt av retten ved tilkalling til rettsmøter til behandling av tilståelsessaker?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
a. Siktelsen	13	19	11	14	15
b. Påtegningsdokumentet	8	7	9	23	18
c. Dokumentbevis		1		37	19
d. Andre dokumenter				30	25
e. Ingen dokumenter sendes ut	19	7	4	9	14

Kommentarer:

14. Hvor ofte har du opplevd at tolken har bedt om (mer) dokumenter før rettsmøtet? (Bare ett kryss)

Ofte	Av og til	Aldri
2	34	64

Kommentarer:

15. Hvor ofte har du godtatt krav fra tolken om godtgjørelse for forberedende arbeid? (Bare ett kryss)

Som regel	I spesielle tilfeller	Aldri	Vet ikke /ikke krevd
9	20	25	47

Kommentarer:

16. Har du som rettens administrator kontakt med tolken før rettsmøtet vedrørende gjennomføringen av oppdraget? (Bare ett kryss)

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
1	13	42	42

Kommentarer:

Rettsmøtene

17. Hvilke deler av rettsmøtene tolkes?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
a. Opplesning av politiforklaring	44	19	4	
b. Innledningsforedrag	46	17	3	1
c. Avhør av siktede/tiltalte	52	14	1	
d. Administrative uttalelser fra aktørene	21	22	20	
e. Avhør av vitner/sakkyndige	49	18	1	
f. Opplesning av dokumentbevis	34	27	6	
g. Prosedyrer	36	19	9	2
h. Alt som sies i retten	29	36	10	7

Kommentarer:

18. Hvilken tolketeknikk brukes som regel i de ulike deler av rettsmøtet?

	Simultant med tolkeutstyr	"Hviske-tolking"	Konsekutivt	Tolken bes om å gjengi det viktigste	Tolkes vanligvis ikke
a. Opplesning av politiforklaring		58	26	7	2
b. Innledningsforedrag		61	26	13	2
c. Avhør av siktede/tiltalte	3	24	62	3	
d. Administrative uttalelser fra aktørene	2	46	16	25	6
e. Avhør av vitner/sakkyndige	3	56	36	4	
f. Opplesning av dokumentbevis	2	45	28	14	1
g. Prosedyrer		58	24	14	4

Kommentarer:

19. Hvilke kriterier vektlegges ved avgjørelsen av hvilke deler av forhandlingene som skal tolkes, og hvilken vekt har disse?

	Avgjørende	Stor	Mindre	Ingen
a. Siktedes norskkunnskaper	39	45	2	
b. Siktedes ønske	27	51	2	
c. Aktors vurdering	4	30	41	5
d. Forsvarers vurdering	9	50	17	2
e. Tolkens evne til simultantolking	5	30	32	8
f. Sakens kompleksitet	1	34	31	7
g. Sakens alvor	4	40	26	8
h. Annet (spesifiser)		2	1	1

Kommentarer:

20. Disponerer retten teknisk tolkeutstyr?

Tolkekabin	Bærbart utstyr	Lydopptak	Ingen
16	7	10	71

Kommentarer:

Oversettelse av dokumenter

21. I hvilken grad har framlagte dokumentbevis foreligget skriftlig oversatt for siktede?

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
		41	55

Kommentarer:

22. Hvor ofte oversettes dommer skriftlig for domfelte?

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
10	11	40	35

Kommentarer:

23. Hvor ofte oversettes kjennelser skriftlig for siktede?

Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
4	11	35	40

Kommentarer:

Forkynning

24. Hvilken form for forkynning av dom foretrekkes når domfelte er minoritetsspråklig?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
a. Opplesning i rettsmøte	13	30	25	13
b. Fremmøteforkynning	1	30	28	13
c. Postforkynning	1	1	15	32
d. Stevnevitneforkynning	1	10	41	6

Kommentarer:

25. Hvem foretar fremmøteforkynningen?

	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri
a. Rettens administrator	8	12	12	13
b. Rettens ekspedisjon	16	16	14	13
c. Politiet	6	16	20	7
d. Andre (spesifiser)		1	2	6

Kommentarer:

26. Hva er den vanligste fremgangsmåte ved fremmøteforkynning? (Bare ett kryss)

a. Dommen leses opp og oversettes av tolken	27
b. Tolken oversetter den skriftlige dommen under påhør av stevnevitnet	3
c. Dommen overleveres domfelte og tolken	10
d. Dommen overleveres domfelte skriftlig oversatt med tolk til stede	1
e. Dommen overleveres domfelte skriftlig oversatt uten tolk til stede	5
f. Vet ikke	35

Kommentarer:

27. Hvordan orienteres som regel domfelte om rettsmiddeladgang m.v. ved fremmøteforkynning? (Bare ett kryss)

a.	Domfelte gis muntlig orientering som oversettes av tolken	41
b.	Domfelte overleveres ”Rettledning til domfelte” som oversettes av tolken	14
c.	”Rettledning til domfelte” overleveres i norsk versjon	6
d.	”Rettledning til domfelte” overleveres i oversatt versjon	7
e.	Vet ikke	27

Kommentarer:

28. Slik du kjenner dagens praksis ved domstolene, er det områder hvor du mener at minoritetsspråklige som en direkte følge av språkproblemer kommer særlig dårlig ut?

Spesifiser:

Vedlegg 2

Spørreundersøkelse om tolking i politi- og rettssaker

I forbindelse med at det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal gjennomgå dagens regelverk og praksis i relasjon til tolking innen justissektoren, er det utarbeidet et spørreskjema til tolkene. Vi ber om at du tar litt tid til å fylle ut spørreskjemaet og dermed hjelpe oss å kartlegge forholdene sett fra tolkens perspektiv.

Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt.

Du kan returnere skjemaet via vanlig post til

Institutt for lingvistiske fag (AOT)
Universitet i Oslo
Postboks 1102 Blindern
0317 Oslo

eller via epost til hanne.skaaden@ilf.uio.no

RETURFRIST er 29. november 2004

SPØRREUNDERSØKELSE OM TOLKING I POLITI- OG RETTSSAKER				
1. Menn	41	Kvinner	31	TILSAMMEN 72 svar
2. Fødselsår	1934 - 1981			
3. Tolkespråk	albansk, amharisk, arabisk, bosnis/kroatisk/serbisk, dari engelsk, fransk, kurdisk, mandarin, persisk, russisk, somali, sorani, spansk, swahili, thai, tyrkisk, urdu, vietnamesisk			

Kvalifikasjoner	Sett kryss	Sted og år fullført
4. Statsautorisert tolk	28	
5. Tolkeutdannet	14 (9)	
6. Under utdanning	41 (2)	

Erfaring som tolk		Fylke / Landsdel	Periode (fra - til)
7. I politisaker	35 (21)	Variasjon	
8. I rettssaker	34 (21)		
9. Hvis ja, angi ca. omfang i timer pr mnd de siste 2 år		Hos politi: Variasjon	
		I retten: Variasjon	
10. Dersom du ikke har hatt oppdrag for politiet eller retten så er dette fordi (sett strek under det som passer, politiet, retten eller begge)		a. Politiet/retten kontaktet meg aldri	5 (3)
		b. Politiet/retten kontaktet meg, men jeg har takket nei til oppdrag	1 (6)

DERSOM DU HAR HATT OPPDRAG FOR POLITI ELLER RETTSVESEN – SVAR OGSÅ PÅ SPØRSMÅLENE 11-40:

Dine erfaringer med tolking hos politiet (kun ett kryss for hvert spørsmål):	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
11. Hvor ofte opplever du at politiet ikke kjenner tolkens yrkesetikk?	—	12=5 (7)	38=24 (14)	10= 7 (3)	2=1 (1)

12. Hvor ofte opplever du at politiet ikke respekterer grensene for tolkens ansvars-område?	—	10=6(4)	34=22(12)	15=7(8)	4=2(2)
13. Hvor ofte opplever du at politiet ber deg uttale deg om saken?	—	8=5(3)	21=12(9)	34=22(12)	—
14. Hvor ofte opplever du at politiet ber deg uttale deg om avhørte snakker sant?	—	4=4(0)	15=7(8)	45=26(19)	1=1(0)
15. Hvor ofte opplever du at politiet identifiserer deg med avhørte?	1=1(0)	2=2(0)	13=9(4)	34=20(14)	13=7(6)
16. Hvor ofte opplever du at avhørte ber deg om råd?	1=1(0)	7=5(2)	39=24(15)	15=7(8)	1=1(0)
17. Hvor ofte opplever du at politiet overlater deg alene med avhørte, mens han/hun selv gjør andre ting?	2=2(0)	10=9(1)	39=19(20)	11=5(6)	2=2(0)
18. Hvor ofte opplever du at politiet gir uttrykk for diskriminerende holdninger?	1=1(0)	2=1(1)	31=17(14)	25=14(11)	6=5(1)
19. Hvor ofte opplever du problemer ved opplesingen av politirapporten mot slutten av avhøret?	1=1(0)	4=4(0)	23=13(10)	32=17(15)	3=2(1)
20. Hvor ofte orienteres det om tolkens funksjon ved starten av avhøret?	9=6(3)	22=15(7)	22=12(10)	11=5(6)	—
21. Hvor ofte opplever du at politiet velger en tolk som har mindre kvalifikasjoner enn deg?	5=1(4)	15=7(8)	21=12(9)	3=3(0)	18=14(4)
22. Egne tilleggskommentarer (bruk gjerne eget ark, se også under pkt 40):					
Dine erfaringer med tolking i retten (kun ett kryss for hvert spørsmål):	Alltid	Som regel	Av og til	Aldri	Vet ikke
23. Hvor ofte opplever du at dommeren ikke kjenner tolkens yrkesetikk?	—	12=7(5)	20=13(7)	20=12(8)	6=4(2)
24. Hvor ofte opplever du at dommeren ikke respekterer grensene for tolkens ansvarsområde?	—	6=4(2)	23=15(8)	26=15(11)	3=2(1)
25. Hvor ofte opplever du at advokaten kjenner tolkens yrkesetikk?	7=4(3)	24=17(7)	26=14(12)	—	3=2(1)
26. Hvor ofte opplever du at advokaten respekterer grensene for tolkens ansvarsområde?	4=1(3)	30=19(11)	22=14(8)	2=1(1)	1=0(1)

27. Hvor ofte opplever du at rettens aktører snakker for fort?	20=12(8)	15=11(4)	22=10(12)	—	2=2(0)
28. Hvor ofte opplever du at rettens aktører leser opp skrevne tekster som du forventes å tolke?	19=9(10)	23=12(11)	14=10(4)	—	3=3(0)
29. Hvor ofte opplever du rettens språkbruk som ”for tung”?	6=5(1)	14=9(5)	30=18(12)	5=2(3)	2=1(1)
30. Hvor ofte opplever du at rettens aktører tilpasser sitt språklige stilnivå til den de henvender seg til?	—	12=4(8)	26=16(10)	14=10(4)	7=6(1)
31. Hvor ofte opplever du at rettens aktører identifiserer deg med den minoritetsspråk-lige?	1=1(0)	4=4(0)	25=15(10)	18=8(10)	9=7(2)
32. Hvor ofte blir du overlatt alene med den minoritetsspråklige?	3=3(0)	7=3(4)	25=18(7)	21=9(12)	2=1(1)
33. Hvor ofte opplever du å få tilsendt forhåndsinformasjon om saken (minimum tiltalebeslutning)?	10=3(7)	15=8(7)	18=12(6)	14=11(3)	2=1(1)
34. Hvor ofte skulle du ønske at du hadde fått mer forhåndsinformasjon?	38=27(11)	8=5(3)	14=2(12)	1=0(1)	1=1(0)
35. Hvor ofte ber du selv retten om mer forhåndsinformasjon?	16=10(6)	10=6(4)	21=11(10)	8=6(2)	3=2(1)
36. Hvor ofte opplever du at rettens aktører gir uttrykk for diskriminerende holdninger?	1=0(1)	—	20=15(5)	25=12(13)	10=6(4)
37. Hvor ofte blir du bedt av rettens aktører om å ”tolke bare det viktigste”?	2=2(0)	2=1(1)	33=19(14)	18=12(6)	2=1(1)
38. Hvor ofte blir du overlatt alene med siktede/tiltalte/domfelte for å lese opp en såkalt frammøteforkynning ?	1=1(0)	3=2(1)	19=12(7)	28=18(10)	5=1(4)
39. Hvor ofte opplever du at retten heller velger en tolk som har mindre kvalifikasjoner enn deg?	3=2(1)	7=4(3)	30=18(12)	2=2(0)	20=13(7)
40. Egne tilleggskommentarer (fortsett gjerne på eget ark):					

Vedlegg 3
Spørsmål ved telefonintervjuer med tjenestemenn i enkelte politidistrikt og lensmannskontor

Spørsmål 1:
Hva skal til for at tolk tilkalles i forbindelse med planlagte pågripelser?

a. Tolk tilkalles så sant det er mulig
b. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på norsk
c. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på noe annet språk (for eksempel engelsk)
d. Tolk tilkalles i praksis nesten aldri
e. Har ikke vært aktuelt
f. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 2:
I hvilken grad oversettes pågripelsesbeslutningen forut for planlagte pågripelser?

a. Nesten aldri
b. Når vi vet at siktede ikke snakker norsk
c. Når vi har grunn til å anta at siktede ikke snakker norsk
d. Alltid når siktedes etniske bakgrunn ikke er norsk
e. Har ikke vært aktuelt
f. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 3:
Hva skal til for at tolk tilkalles i forbindelse med innsetting i arrest?

a. Tolk tilkalles så sant det er mulig
b. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på norsk
c. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på noe språk (for eksempel engelsk
d. Tolk tilkalles i praksis nesten aldri
e. Har ikke vært aktuelt
f. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 4:
Hvordan informeres pågrepne/innsatte om sine rettigheter dersom tolk ikke er tilkalt?

a. Informeres muntlig på norsk
b. Informeres muntlig på engelsk
c. Mottar skriftlig orientering på norsk
d. Mottar skriftlig orientering på engelsk
e. Mottar skriftlig informasjon på et språk vedkommende forstår
f. Har ikke vært aktuelt
g. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 5:
Hva skal til for at tolk tilkalles ved avhør av minoritetsspråklig?

a. Tolk tilkalles så sant det er mulig
b. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på norsk
c. Tolk tilkalles bare hvis det er umulig å kommunisere med pågrepne på noe språk (for eksempel engelsk
d. Tolk tilkalles i praksis nesten aldri
e. Har ikke vært aktuelt
f. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 6:
Har du gjennomført avhør uten tolk til tross for at den avhørte ikke forsto norsk?

a. Ja, ofte
b. Ja, av og til
c. Nei, aldri

Kommentarer:

Hvis ja, hvordan ble avhøret gjennomført?

a. På engelsk eller annet fremmedspråk
b. Med hjelp fra språkkyndig (for eksempel kollega, familiemedlem eller lignende)
c. På norsk med hjelp av tegn og lignende
d. Varierer
e. Annet (spesifiser)

Kommentarer:

Spørsmål 7:
Hvordan blir et avhør lest opp til vedtakelse hvis tolk er til stede?

a. Avhøret leses av tjenestemannen og tolken oversetter under veis (konsekutiv metode)
b. Tolken oversetter avhøret fra papir/skjerm før vedtagelse
c. Hovedpunkter fra avhøret refereres for avhørte
d. Varierer
e. Annet (spesifiser)
f. Har ikke vært aktuelt

Kommentarer:

Spørsmål 8:
Har du brukt lydopptak ved avhør av minoritetsspråklige?

a. Ja, som regel
b. Ja, hvis avhøret har skjedd uten tolk
c. Av og til
d. Nei, aldri
e. Har ikke vært aktuelt

Kommentarer:

Spørsmål 9:
Har du en eller flere ganger brukt tolken til andre formål enn tolking i forbindelse med avhør i straffesaker?

a. Ja, til å klarlegge om dialekten stammer fra det sted som avhørte oppgir
b. Ja, til å bekrefte eller avkrefte avhørtes opplysninger om sitt hjemland og lignende
c. Ja, til å bistå med praktiske gjøremål (spesifiser)
d. Annet (spesifiser)
e. Nei

Kommentarer:

Spørsmål 10:
Hvordan kommuniseres innholdet av et forelegg for en siktet som forstår en del norsk?

a. Innholdet og betydningen av vedtakelse forklares muntlig på norsk
b. Innholdet og betydningen av vedtakelse forklares ved hjelp av tolk
c. Innholdet forklares ved hjelp av språkkyndig (kollega, familiemedlem eller lignende)
d. Forelegget oversettes skriftlig til et språk vedkommende behersker.
e. Annet (spesifiser)
f. Har ikke vært aktuelt
g. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 11:
Hvordan får en mistenkt gjort seg kjent med saksdokumentene?

Hvis mistenkte/siktede har forsvarer:

a. De viktigste dokumentene besørges oversatt skriftlig
b. De viktigste dokumentene oversettes muntlig ved hjelp av tolk
c. Innholdet av de viktigste dokumentene forklares med hjelp fra språkkyndig (for eksempel kollega, familiemedlem eller lignende)
d. Skriftlig eller muntlig oversettelse besørges på anmodning
e. Overlates til forsvareren
f. Har ikke vært aktuelt
g. Annet (spesifiser)
h. Vet ikke

Hvis mistenkte/siktede ikke har forsvarer:

a. De viktigste dokumentene besørges oversatt skriftlig
b. De viktigste dokumentene oversettes muntlig ved hjelp av tolk
c. Innholdet av de viktigste dokumentene forklares med hjelp fra språkkyndig (for eksempel kollega, familiemedlem eller lignende)
d. Skriftlig eller muntlig oversettelse besørges på anmodning
e. Dokumentene gjøres bare tilgjengelig på norsk
f. Har ikke vært aktuelt
g. Annet (spesifiser)
h. Vet ikke

Kommentarer:

Spørsmål 12:
Hvordan gjennomføres stevnevitneforkynning (eller frammøteforkynning) av tiltale og innkalling til rettsmøte som regel hvis tiltalte/siktede/vitnet ikke forstår norsk?

a. Dokumentet besørges skriftlig oversatt
b. Forkynnes med tolk
c. Innholdet forklares på norsk hvis mulig
d. Innholdet forklares på engelsk hvis mulig
e. Innholdet av de viktigste dokumentene forklares med hjelp fra språkkyndig (for eksempel kollega, familiemedlem eller lignende)
f. Dokumentene overlates til vedkommende, som selv må gjøre seg kjent med innholdet
g. Har ikke vært aktuelt
h. Vet ikke
i. Annet (spesifiser)

Kommentarer:

Spørsmål 13:
Hvordan gjennomføres stevnevitneforkynning (eller frammøteforkynning) av dom som regel hvis domfelte ikke forstår norsk?

a. Dokumentet besørges som regel skriftlig oversatt
b. Forkynnes med tolk
c. Innholdet forklares på norsk hvis mulig
d. Innholdet forklares på engelsk hvis mulig
e. Innholdet av de viktigste dokumentene forklares med hjelp fra språkkyndig (for eksempel kollega, familiemedlem eller lignende)
f. Innholdet formidles om mulig gjennom familiemedlemmer eller andre på stedet som kjenner vedkommendes språk
g. Dommen overlates til vedkommende, som selv må gjøre seg kjent med innholdet
h. Har ikke vært aktuelt
i. Vet ikke
j. Annet (spesifiser)

Kommentarer:

Spørsmål 14:

Hvordan gjøres domfelte kjent med innholdet av "Rettledning til domfelte" ved forkynningen?

a. Rettledningen besørges oversatt skriftlig til et språk vedkommende forstår
b. Rettledningen oversettes på stedet ved hjelp av tolk.
c. Mottar rettledningen på norsk og må selv sette seg inn i innholdet
d. Innholdet forklares på norsk hvis mulig
e. Innholdet forklares på engelsk hvis mulig
f. Innholdet formidles om mulig gjennom familiemedlemmer eller andre på stedet som kjenner vedkommendes språk
g. Har ikke vært aktuelt
h. Vet ikke
i. Annet (spesifiser)

Kommentarer:

Spørsmål 15:

Hvilken kilde brukes oftest ved ditt tjenestested når tolk skal skaffes?

a. Kontakter tolkebyrå
b. Bruker register over statsautoriserte tolker
c. Egne lister
d. Andre kilder
e. Har ikke vært aktuelt
f. Vet ikke
g. Annet (spesifiser)

Kommentarer:

Spørsmål 16:

Slik du kjenner dagens praksis i politiet, er det områder hvor du mener at minoritetsspråklige som en direkte følge av språkproblemer kommer særlig dårlig ut?

Spesifiser:

Vedlegg 4 Rettledning til fengslede

Rettledning til fengslede

(jf. straffeprosessloven § 184 a andre ledd)

Fengslingstiden
Tingretten har besluttet at du skal varetektsfengsles for en bestemt periode. Du skal løslates tidligere dersom retten eller påtalemyndigheten (politiet) finner at grunnen for varetektsfengslingen faller bort. Løslatelse skal senest skje når perioden er utløpt.

Vær klar over at det kan bli aktuelt å forlenge fengslingen. Det betyr at når fristen for denne varetektsperioden løper ut, kan retten etter begjæring fra påtalemyndigheten i nytt rettsmøte beslutte at du skal sitte ytterligere en periode i varetekt. Det kan også bli forlengelser etter dette.

I rettsmøter som gjelder forlengelser, skal påtalemyndigheten opplyse når saken ventes ferdig etterforsket. Du har rett til å være til stede. Retten kan også beslutte at du skal være til stede.

Vilkår for fengsling
Du er varetektsfengslet fordi retten har funnet at det er "skjellig grunn til mistanke" om at du har begått en handling som kan føre til fengselsstraff i mer enn seks måneder. Retten har tatt det foreløpige standpunktet at det er sannsynlig at du har begått handlingen. Dette betyr ikke at du er dømt.

I tillegg har retten funnet at en av de spesielle grunner loven krever for varetekt er til stede i denne saken. Her må du se nærmere på rettens kjennelse.

For det tredje har retten funnet at varetektsfengsling i ditt tilfelle ikke vil være et uforholdsmessig inngrep. Retten har da sett på sakens art og forholdene ellers.

Retten kan i enkelte tilfelle ha besluttet varetekt etter bestemmelser med andre vilkår enn de som er nevnt ovenfor. Det kan for eksempel skje ved mistanke om en forbrytelse som kan føre til fengselsstraff i ti år eller mer, eller forsøk på slik forbrytelse.

Varetektsfengsling med restriksjoner
Retten kan beslutte at du ikke skal kunne motta besøk, sende eller motta brev eller annen sending eller telefonere. Alternativt kan retten beslutte at besøk, brevveksling eller telefonering bare kan finne sted under kontroll av politiet. Retten kan også beslutte at du ikke skal ha adgang til aviser eller kringkasting. Vilkåret er at hensynet til etterforskningen i saken tilsier at slike restriksjoner ilegges, typisk fordi det foreligger bevisforspillelsesfare.

Kjæremål
Både du og påtalemyndigheten kan påkjære avgjørelsen eller en del av den, dvs. klage til lagmannsrettens kjæremålsutvalg. Grunnlaget for dette kan for eksempel være at du mener det ikke er skjellig grunn til mistanke om at du har gjort det som siktelsen gjelder, eller at tingretten ikke skulle ha besluttet varetektsfengsling med restriksjoner.

Du kan påkjære tingrettens kjennelse så snart du blir gjort kjent med den, og senest to uker etter dette.

Oppsettende virkning
Det kan også være at du ble varetektsfengslet etter at retten ga påtalemyndighetens kjæremål såkalt oppsettende virkning. Det betyr at tingretten har funnet at vilkårene for fengsling ikke var til stede.

Påtalemyndigheten har likevel ment at du bør varetektsfengsles, og har derfor påkjært avgjørelsen. Tingretten har så bestemt at du skal sitte i varetekt inntil fengslingsspørsmålet er avgjort i lagmannsretten.

Fremgangsmåten ved kjæremål
Hvis du vil påkjære, kan du henvende deg enten til forsvarer, påtalemyndighet eller tingretten. Husk at toukersfristen løper fra den dagen du er gjort kjent med avgjørelsen eller når den på annen måte er forkynt for deg, og at kjæremålet må være postlagt senest innen utløpet av fristen. Si derfor fra i god tid. Din forsvarer vil hjelpe deg med å sette opp kjæremålet og begrunne det.

Kjæremålsutvalgets behandling
Lagmannsrettens kjæremålsutvalg består av tre dommere, og saksbehandlingen skjer på grunnlag av sakens dokumenter, herunder selve begjæringen om kjæremål. Vanligvis møter verken påtalemyndigheten eller forsvarer/siktede.

Kjæremålsutvalget vurderer saken på nytt. Det er ikke bundet av tingrettens avgjørelse. Det kan forkaste eller ta kjæremålet til følge uansett om det er du eller påtalemyndigheten som har påkjært tingrettens avgjørelse.

Også hvor kjæremålsutvalget beslutter fengsling for en bestemt periode, skal du løslates tidligere dersom retten eller påtalemyndigheten finner at grunnen for varetektsfengslingen faller bort.

Dersom kjæremålsutvalget mener at vikårene for fengsling ikke er til stede, skal du straks løslates.

Følger av varetekt
Fordi du ikke er dømt, har fengslingsfristen ikke noe å gjøre med lengden på eventuell senere straff. Dersom du senere skulle bli dømt til fengselsstraff, kan den enten bli kortere, lik eller lengre enn tiden du sitter i varetekt.

Hvis du senere dømmes til fengselsstraff, skal den tiden du har sittet i varetekt trekkes fra. Er varetektstiden lik eller lengre enn fengselsstraffen, blir det med andre ord ikke aktuelt å sone.

I tillegg til reglene som er redegjort for her, er det mange spesielle bestemmelser som kan komme til anvendelse, og det finnes en del særskilte regler for opphold i fengselet.

Hvis du lurer på noe, spør fengselet, politiet eller din forsvarer. Du har rett til ukontrollert skriftlig og muntlig kommunikasjon med din forsvarer, dersom denne er oppnevnt av retten på det offentliges bekostning.

Vedlegg 5 Rettledning til domfelte

RETTLEDNING TIL DOMFELTE

Adgangen til å anke dommen

1. Hvis du vil prøve å få dommen endret ved høyere rett, må du anke dommen innen to uker fra den dag dommen er avsagt eller forkynt, dvs. senest …….(dato). Det er nok at ankeerklæringen er postlagt innen fristen.

2. Er dommen avsagt av tingretten, kan du **anke til lagmannsretten**.

   Hvis du mener at du er uskyldig og at retten har vurdert bevisene feil, kan du erklære fullstendig anke, dvs. at du ber om en fullstendig ny prøvelse av saken i lagmannsretten. Du kan også anke over reaksjonsfastsettelsen, over saksbehandlingen eller over lovanvendelsen.

3. Lagmannsretten kan helt eller delvis nekte å behandle anken hvis den enstemmig finner det klart at anken ikke vil føre frem. Hvis saken gjelder en forbrytelse som etter loven kan medføre fengsel i mer enn seks år, vil anken bare kunne nektes fremmet når retten enstemmig finner at anken gjelder spørsmål av mindre betydning, eller at det ellers ikke er grunn til at anken blir fremmet. Hvis det kun er påstått og idømt bot eller inndragning, kan anken bare fremmes når lagmannsretten finner at særlige grunner taler for det. Dersom den påståtte og idømte bot eller inndragning gjelder et foretak, kan lagmannsretten helt eller delvis nekte å behandle anken bare hvis den enstemmig finner det klart at anken ikke vil føre frem.

4. Er dommen avsagt av lagmannsrett, kan den **ankes til Høyesterett**. Det kan ikke ankes over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Høyesteretts kjæremålsutvalg må samtykke i at en anke fremmes for Høyesterett. Samtykke gis bare når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få den prøvet i Høyesterett.

5. Når du erklærer anke, må du si fra om det er skyldspørsmålet du anker over, eller om det er reaksjonsfastsettelsen eller andre feil ved dommen. Du må også si fra om det er hele dommen som ankes, eller bare deler av den. Omfatter begjæringen avgjørelse om inndragning eller mortifikasjon, må også dette nevnes. Gjelder anken saksbehandlingen, må du dessuten angi hvilken feil du mener er gjort. Helst bør du også forklare nærmere hvorfor du mener at dommen er gal.

6. Forsvareren eller annen advokat kan gi råd om du bør erklære anke og kan i tilfelle hjelpe deg med å skrive ankeerklæringen. Hjelp til å skrive ankeerklæringen kan du også få ved henvendelse til rettens kontor, til påtalemyndigheten eller til kontaktbetjent eller annen tilsatt i fengselet.

7. Erklæring om anke kan du sette frem skriftlig eller muntlig for den rett som har avsagt dommen, eller for påtalemyndigheten (f.eks. en statsadvokat, politiembetsmann eller lensmann). Er du fengslet, kan du også erklære anken for leder av fengselet.

8. Hvis anken blir fremmet, får du oppnevnt en forsvarer på offentlig bekostning. Du kan som oftest få den advokat du ønsker, dersom vedkommende er villig. Det offentlige vil imidlertid som regel ikke dekke merutgifter som følge av at advokaten har kontor utenfor rettskretsen. Eventuelt forsvarerønske bør fremsettes samtidig med anken eller så snart som mulig senere. Hvis det skal holdes ny fullstendig ankeforhandling, vil du bli innkalt til den. For øvrig blir du så vidt mulig varslet om rettsmøter i saken.

9. Hvis du ønsker å anke, men ikke følger disse reglene, risikerer du at anken blir avvist.

Begjæring om ny behandling ved samme rett etter uteblivelse

Hvis du ble domfelt, men ikke var til stede under hovedforhandlingen, kan du begjære saken behandlet på nytt. Vilkåret for det er at du gjør det sannsynlig at du hadde gyldig forfall, og at du ikke kan bebreides at du ikke meldte fra i tide om dette. Begjæring om ny behandling må settes frem for den rett som avsa dommen eller for påtalemyndigheten innen to uker, dvs. senest ……..(dato).

Betinget dom

Dersom du har fått betinget dom, betyr det at:

a. retten har bestemt at fullbyrdelsen av straffen helt eller delvis skal utsettes, eller

b. retten har utsatt å idømme straff.

Det er i begge tilfelle fastsatt en prøvetid i dommen. Hvis du begår en straffbar handling i prøvetiden, kan retten gi en samlet dom for begge handlinger eller særskilt dom for den nye handlingen. Hvis du bryter fastsatte vilkår i den betingede dommen, kan retten bestemme at straff helt eller delvis skal fullbyrdes. Det samme gjelder hvis du ikke følger pålegg du får fra påtalemyndigheten, og ved promilleprogram pålegg du får fra kriminalomsorgen.

Samfunnsstraff

Samfunnsstraff betyr at du dømmes til å utføre samfunnsnyttig tjeneste og delta i program eller annet tiltak utarbeidet av Kriminalomsorgen i så mange timer som retten har bestemt. Kriminalomsorgen bestemmer når og hvordan straffen skal gjennomføres. Hvis du begår en ny straffbar handling før samfunnsstraffen er gjennomført, eller hvis du ikke utfører samfunnsstraffen, kan retten etter kriminalomsorgens begjæring bestemme at den subsidiære fengselsstraff helt eller delvis skal fullbyrdes.

Bot

Hvis en bot ikke blir betalt til fastsatt tid, blir den søkt innkrevet ved utlegg og tvangsfullbyrdelse. Lykkes ikke dette, må den subsidiære fengselsstraff sones.

Soning

Dersom du har særlige ønsker om tidspunkt for soning av fengselsstraff, må du henvende deg til politiet. Du vil ellers få pålegg av politiet om å møte til fastsatt tid og sted for at fullbyrdingen kan bli påbegynt.

Vedlegg 6 Rettigheter og plikter ved pågripelse

Dine rettigheter som pågrepet

Denne informasjonsfolderen skal du få når du blir satt inn i politiarrest.

VARSEL TIL PÅRØRENDE

- Du har som regel rett til å få varslet de du bor sammen med eller en annen du peker ut, senest to timer etter at du ble tatt inn til politistasjonen eller lensmannskontoret.
- Politiet kan likevel utsette varslingen hvis det kan være til vesentlig skade for etterforskningen av saken å gi slikt varsel.
- Er du under 18 år, vil politiet vanligvis varsle familien din uavhengig av ditt ønske.

VARSEL TIL AMBASSADE

- Er du utenlandsk statsborger, har du rett til å få varsle ditt lands ambassade eller konsulat om at du er pågrepet.

KONTAKT MED ADVOKAT

- Du har rett til å kontakte en advokat om at du er pågrepet senest to timer etter at du ble tatt inn til politistasjonen eller lensmannskontoret.
- Ble du pågrepet etter klokka 22.00, kan kontakt med advokat bli utsatt til morgenen etter pågripelsen.
- Du har rett til selv å velge hvilken advokat du vil varsle.

FORKLARING TIL POLITIET

- Du har plikt til å oppgi navn, fødselsdato, fødselsår, stilling og bopel når politiet ber om det.
- Ut over dette har du ikke plikt til å forklare deg for politiet. Du kan nekte å forklare deg helt eller bare forklare deg om enkelte spørsmål.

FREMSTILLING FOR RETTEN

- Blir du ikke løslatt, må politiet snarest mulig la en dommer ta stilling til om du fortsatt skal være fengslet. Normalt vil du bli fremstilt for en dommer dagen etter at du er pågrepet.
- Pågripes du en fredag eller lørdag eller dagen før en helligdag, kan politiet vanligvis holde deg fengslet til første hverdag før du fremstilles for en dommer.

MADRASS OG TEPPER I POLITIARRESTEN

- Du har rett til å få en ren madrass og tepper hvis du må tilbringe natten i politiarresten.
- Hvis politiet mener det kan innebære en sikkerhetsrisiko for deg at du får madrass og teppe, kan de utsette å gi deg dette.

HELSETILSYN I POLITIARRESTEN

Du har rett til å ta kontakt med helsepersonell senest 2 timer etter at du ble tatt inn til politistasjonen eller lensmanns-kontoret.

- Kontakten skjer ved at politiet eller du selv ringer til helsepersonellet. Ringer du selv, har politiet rett til å kontrollere at det er helsepersonell som besvarer telefonen. Deretter har du rett til å samtale direkte og ukontrollert med helsepersonellet.

Vedlegg 7 Proposal for a Council framework decision

on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union

The Council of the European Union has adopted this framework decision:

ON CERTAIN PROCEDURAL RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS THROUGHOUT THE EUROPEAN UNION

Article 1

Scope of application of procedural rights

1. This Framework Decision lays down the following rules concerning procedural rights applying in all proceedings taking place within the European Union aiming to establish the guilt or innocence of a person suspected of having committed a criminal offence, or to decide on the outcome following a guilty plea in respect of a criminal charge. It also includes any appeal from these proceedings.

   Such proceedings are referred to hereafter as "criminal proceedings".

2. The rights will apply to any person suspected of having committed a criminal offence ("a suspected person") from the time when he is informed by the competent authorities of a Member State that he is suspected of having committed a criminal offence until finally judged.

Article 2

The right to legal advice

1. A suspected person has the right to legal advice as soon as possible and throughout the criminal proceedings if he wishes to receive it.

2. A suspected person has the right to receive legal advice before answering questions in relation to the charge.

Article 3

Obligation to provide legal advice

Notwithstanding the right of a suspected person to refuse legal advice or to represent himself in any proceedings, it is required that certain suspected persons be offered legal advice so as to safeguard fairness of proceedings. Accordingly, Member States shall ensure that legal advice is available to any suspected person who:

- is remanded in custody prior to the trial, or

- is formally accused of having committed a criminal offence which involves a complex factual or legal situation or which is subject to severe punishment, in particular where in a Member State, there is a mandatory sentence of more than one year's imprisonment for the offence, or

- is the subj ect of a European Arrest Warrant or extradition request or other surrender procedure, or

- is a minor, or

- appears not to be able to understand or follow the content or the meaning of the proceedings owing to his age, mental, physical or emotional condition.

Article 4

Obligation to ensure effectiveness of legal advice

1. Member States shall ensure that only lawyers as described in Article 1 (2) (a) of Directive 98/5/EC[353] are entitled to give legal advice in accordance with this Framework Decision.

2. Member States shall ensure that a mechanism exists to provide a replacement lawyer if the legal advice given is found not to be effective.

Article 5

The right to free legal advice

1. Where Article 3 applies, the costs of legal advice shall be borne in whole or in part by the Member States if these costs would cause undue financial hardship to the suspected person or his dependents.

2. Member States may subsequently carry out enquiries to ascertain whether the suspected person's means allow him to contribute towards the costs of the legal advice with a view to recovering all or part of it.

[353] Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998.

Article 6

The right to free interpretation

1. Member States shall ensure that a suspected person who does not understand the language of the proceedings is provided with free interpretation in order to safeguard the fairness of the proceedings.

2. Member States shall ensure that, where necessary, a suspected person receives free interpretation of legal advice received throughout the criminal proceedings.

3. The right to free interpretation applies to persons with hearing or speech impairments.

Article 7

The right to free translation of relevant documents

1. Member States shall ensure that a suspected person who does not understand the language of the proceedings is provided with free translations of all relevant documents in order to safeguard the fairness of the proceedings.

2. The decision regarding which documents need to be translated shall be taken by the competent authorities. The suspected person's lawyer may ask for translation of further documents.

Article 8

Accuracy of the translation and interpretation

1. Member States shall ensure that the translators and interpreters employed are sufficiently qualified to provide accurate translation and interpretation.

2. Member States shall ensure that if the translation or interpretation is found not to be accurate, a mechanism exists to provide a replacement interpreter or translator.

Article 9

Recording the proceedings

Member States shall ensure that, where proceedings are conducted through an interpreter, an audio or video recording is made in order to ensure quality control. A transcript of the recording shall be provided to any party in the event of a dispute. The transcript may only be used for the purposes of verifying the accuracy of the interpretation.

Article 10

The right to specific attention

1. Member States shall ensure that a suspected person who cannot understand or follow the content or the meaning of the proceedings owing to his age, mental, physical or emotional condition is given specific attention in order to safeguard the fairness of the proceedings.

2. Member States shall ensure that the competent authorities are obliged to consider and record in writing the need for specific attention throughout the proceedings, as soon as there is any indication that Article 10(1) applies.

3. Member States shall ensure that any step taken as a consequence of this right shall be recorded in writing.

Article 11

The rights of suspected persons entitled to specific attention

1. Member States shall ensure that an audio or video recording is made of any questioning of suspected persons entitled to specific attention. A transcript of the recording shall be provided to any party in the event of a dispute.

2. Member States shall ensure that medical assistance is provided whenever necessary.

3. Where appropriate, specific attention may include the right to have a third person present during any questioning by police or judicial authorities.

Article 12

The right to communicate

1. A suspected person remanded in custody has the right have his family, persons assimilated to his family or his place of employment informed of the detention as soon as possible.

2. The competent authorities may communicate with the persons specified in Article 12 (1) by using any appropriate mechanisms, including consular authorities if the suspect is a national of another State and if he so wishes.

Article 13

The right to communicate with consular authorities

1. Member States shall ensure that a detained suspected person who is a non-national shall have the right to have the consular authorities of his home State informed of the detention as soon as possible and to communicate with the consular authorities if he so wishes.

2. Member States shall ensure that, if a detained suspected person does not wish to have assistance from the consular authorities of his home State, the assistance of a recognised international humanitarian organisation is offered as an alternative.

3. Member States shall ensure that a long-term non-national resident of an EU Member State shall be entitled to have the assistance of the consular authorities of that State on the same basis as its own nationals if he has good reason for not wanting the assistance of the consular authorities of his State of nationality.

Article 14

Duty to inform a suspected person of his rights in writing - Letter of Rights

1. Member States shall ensure that all suspected persons are made aware of the procedural rights that are immediately relevant to them by written notification of them. This information shall include, but not be limited to, the rights set out in this Framework Decision.

2. Member States shall ensure that a standard translation exists of the written notification into all the official Community languages. The translations should be drawn up centrally and issued to the competent authorities so as to ensure that the same text is used throughout the Member State.

3. Member States shall ensure that police stations keep the text of the written notification in all the official Community languages so as to be able to offer an arrested person a copy in a language he understands.

4. Member States shall require that both the law enforcement officer and the suspect, if he is willing, sign the Letter of Rights, as evidence that it has been offered, given and accepted. The Letter of Rights should be produced in duplicate, with one (signed) copy being retained by the law enforcement officer and one (signed) copy being retained by the suspect. A note should be made in the record stating that the Letter of Rights was offered, and whether or not the suspect agreed to sign it.

Article 15

Evaluating and monitoring the effectiveness of the Framework Decision

1. Member States shall facilitate the collection of the information necessary for evaluation and monitoring of this Framework Decision.

2. Evaluation and monitoring shall be carried out under the supervision of the European Commission which shall co-ordinate reports on the evaluation and monitoring exercise. Such reports may be published.

Article 16

Duty to collect data

1 In order that evaluation and monitoring of the provisions of this Framework Decision may be carried out, Member States shall ensure that data such as relevant statistics are kept and made available , *inter alia,* as regards the following:

(a) the total number of persons questioned in respect of a criminal charge, the number of persons charged with a criminal offence, whether legal advice was given and in what percentage of cases it was given free or partly free,

(b) the number of persons questioned in respect of a criminal offence and whose understanding of the language of the proceedings was such as to require the services of an interpreter during police questioning. A breakdown of the nationalities should also be recorded, together with the number of persons requiring sign language interpreting,

(c) the number of persons questioned in respect of a criminal offence who were foreign nationals and in respect of whom consular assistance was sought. The number of foreign suspects refusing the offer of consular assistance should be recorded. A breakdown of the nationalities of the suspects should also be recorded,

(d) the number of persons charged with a criminal offence and in respect of whom the services of an interpreter were requested before trial, at trial and/or at any appeal proceedings. A breakdown of the nationalities and the languages involved should also be recorded,

(e) the number of persons charged with a criminal offence and in respect of whom the services of a translator were requested in order to translate documents before trial, at trial or during any appeal proceedings. A breakdown of the nationalities and the languages involved should also be recorded. The number of persons requiring a sign language interpreter should be recorded,

(f) the number of persons questioned and/or charged in connection with a criminal offence who were deemed not to be able to understand or follow the content or the meaning of the proceedings owing to age, mental, physical or emotional condition, together with statistics about the type of any specific attention given,

(g) the number of Letters of Rights issued to suspects and a breakdown of the languages in which these were issued.

2. Evaluation and monitoring shall be carried out at regular intervals, by analysis of the data provided for that purpose and collected by the Member States in accordance with the provisions of this article.

Article 17

Non-regression clause

Nothing in this Framework Decision shall be construed as limiting or derogating from any of the rights and procedural safeguards that may be ensured under the laws of any Member State and which provide a higher level of protection.

Article 18

Implementation

1. Member States shall take the necessary measures to comply with the provisions of this Framework Decision by 1 January 2006.

2. By the same date Member States shall transmit to the General Secretariat of the Council and to the Commission the text of the provisions transposing into their national law the obligations imposed on them under this Framework Decision.

3. The Commission shall, by 30 June 2006, submit a report to the European Parliament and to the Council, assessing the extent to which the Member States have taken the necessary measures in order to comply with this Framework Decision, accompanied, if necessary, by legislative proposals.

4. On the basis of the Commission's report the Council shall assess the extent to which the Member States have complied with this Framework Decision as regards implementation.

5. Regular evaluation and monitoring of the operation of the provisions of this Framework Decision will be carried out in accordance with Article 15 above.

Article 19

Entry into force

This Framework Decision shall enter into force on the twentieth day following that of its publication in the *Official Journal of the European Union.*

Done at Brussels, […]

For the Council
The President

Annex A

suspect's copy/custody record copy

Notification of Rights in the [insert language] language

You, [insert narre], are a suspected person in connection with [X criminal offence].

A. Notification of rights pursuant to Council Framework Decision .../.../JAI of ...

European Union law requires all Member States of the Union to guarantee common minimum standards in respect of certain rights. These rights are listed below, together with the national rules which apply these rights and in some cases guarantee additional protection.

1. **Legal advice** [See footnote[354]]
2. **Right to an interpreter** [See footnote]
3. **Right to translations of relevant documents** [See footnote]
4. **Specific attention** [See footnote]
5. **Communication** [See footnote]

B. ___ Other rights

The following rights are guaranteed to you under the national law of the Member State where you are.

[354] Member States should insert their own text covering the provisions of their national law on this right, including the provisions implementing the common minimum standard under the Framework Decision and any provisions going beyond that minimum standard.

[This section is for other rights than those set out in Box A. Member States should insert their own text in this sectionl

Signed: .....the custody officer

.....arrested

person date:

This letter is produced in duplicate, one copy is to be given to the suspect and one copy kept in the custody record.

Vedlegg 8 EMK artikkel 5 og 6 i norsk oversettelse

Artikkel 5. *Retten til frihet og sikkerhet*

1. Enhver har rett til personlig frihet og sikkerhet. Ingen må bli berøvet sin frihet unntatt i følgende tilfelle og i samsvar med en framgangsmåte foreskrevet ved lov:

a. lovlig frihetsberøvelse av en person som er domfelt av en kompetent domstol;

b. lovlig pågripelse eller frihetsberøvelse av en person som ikke har etterkommet et lovlig pålegg av en domstol eller for å sikre at en forpliktelse foreskrevet ved lov, blir oppfylt;

c. lovlig pågripelse eller frihetsberøvelse av en person for å stille ham for den kompetente rettslige myndighet på grunn av rimelig mistanke om at han har begått en straffbar handling, eller når det er rimelig grunn til å anse dette nødvendig for å hindre ham i å begå en straffbar handling eller i å flykte etter å ha gjort det;

d. frihetsberøvelse av en mindreårig ved lovlig pålegg for å føre tilsyn med hans oppdragelse, eller for å bringe ham for den kompetente rettslige myndighet;

e. lovlig frihetsberøvelse av personer for å hindre spredning av smittsomme sykdommer, av sinnslidende, alkoholister, narkomane eller løsgjengere;

f. lovlig pågripelse eller frihetsberøvelse av en person for å hindre at han kommer inn i landet uten tillatelse, eller av en person som det treffes tiltak mot med sikte på utsendelse eller utlevering.

2. Enhver som blir pågrepet, skal straks bli underrettet på et språk han forstår, om grunnene til pågripelsen og om eventuell siktelse mot ham.

3. Enhver som blir pågrepet eller berøvet friheten i samsvar med bestemmelsene i avsnitt 1.c. i denne artikkel, skal straks bli stilt for en dommer eller annen embetsmann som ved lov er bemyndiget til å utøve domsmyndighet, og skal ha rett til hovedforhandling innen rimelig tid eller til løslatelse under saksforberedelsen. Løslatelse kan gjøres betinget av sikkerhet for frammøte ved hovedforhandling.

4. Enhver som er pågrepet eller berøvet sin frihet, skal ha rett til å anlegge sak slik at lovligheten av frihetsberøvelsen raskt skal bli avgjort av en domstol, og at hans løslatelse blir beordret dersom frihetsberøvelsen er ulovlig.

5. Enhver som har vært offer for pågripelse eller frihetsberøvelse i strid med bestemmelsene i denne artikkel, skal ha rett til erstatning som kan inndrives.

Artikkel 6. *Retten til en rettferdig rettergang*

1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsis offentlig, men pressen og offentligheten kan bli utelukket fra hele eller deler av rettsforhandlingene av hensyn til moralen, den offentlige orden eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, når hensynet til ungdom eller partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning det etter rettens mening er strengt nødvendig under spesielle omstendigheter der offentlighet ville skade rettferdighetens interesser.

2. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

3. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:

a. å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham;
b. å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar;
c. å forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg eller, dersom han ikke har tilstrekkelige midler til å betale for rettslig bistand, å motta den vederlagsfritt når dette kreves i rettferdighetens interesse;
d. å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham;
e. å ha vederlagsfri bistand av en tolk hvis han ikke kan forstå eller tale det språk som blir brukt i retten.

Vedlegg 9 Litteraturliste

Andenæs, Nilsen, Gotaas og Papendorf – Kristian Andenæs, Anne Birgitta Nilsen, Nora Gotaas og Knut Papendorf. *Kommunikasjon og rettssikkerhet. Utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler.* Oslo 2000.

Baigorri-Jalon – Jesús Baigorri-Jalón. *La interpretación de conferencias: el nacimiento de una profesión. De París a Nuremberg*. Granada. Interlinuga. 2002.

Bjerke og Keiserud – Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. *Straffeprosessloven med kommentarer I og II.* 3. utgave. Universitetsforlaget. 2001.

Bratholm og Matningsdal – Anders Bratholm (Red.) og Magnus Matningsdal. *Straffeloven kommentarutgave. Anden del. Forbrytelser.* Universitetsforlaget. Oslo 1995.

Brede, Eidberg, Haug og Trobe – *Prosjektoppgave av Kari S. Brede, Mariann Eidberg, Cathrine Timm Haug og Aina L. Trobe.* Det utdanningsvitenskapelige fakultet UiO. 2001.

Bøhn – Anders Bøhn. *Domstolloven kommentarutgave.* Universitetsforlaget 2000.

Brenna – Wenke Brenna. *Samer i rettsvesenet*. Cállidlágádus. Karasjok 2005.

Bergh – Grete Bergh. *Norsk tegnspråk som offisielt språk*. ABM skrift #10.

COM(2004)0328 – *COM(2004)0328, Proposal for a Council framework decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union*. EU-kommisjonen. 28.april 2004.

Cordona – B.I. Cordona. *Rettstolk?* Mellomfagsoppgave kriminologi 1996.

CPT (1993) – *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 27 june to 6 July 1993.* 1994.

CPT (1999) – *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 13 to 23 September 1999.* 2000.

CPT(2002) – *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Paragraph 34, 12th General Report [CPT/Inf (2002)15].*

Draft report (COM(2004)0328 – C6-0071/2004 – 2004/0113(CNS)) – *Draft report on the proposal for a Council framework decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union (COM(2004)0328 – C6-0071/2004 – 2004/0113(CNS)).*

Gentile – Adolfo Gentile. Community interpreting or not? Practices, Standards and Accreditation, in: Carr, S. E., R. Roberts, A. Dufour & D. Steyn, eds.: *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. 1997. 109-119.

González, Vásquez og Mikkelson – Roseann D. Gonzalez, Victoria F. Vasquez & Holly Mikkelson. *Fundamentals of Court Interpretation. Theory, Policy, and Practice.* Durham. Carolina Academic Press. 1991.

Hagerup – Fr. Hagerup. *Den norske straffeproces.* H. Aschehoug 2& CO. 2. utgave 1904.

Haraldsson og Gísladóttir – Ástrádur Haraldsson og Hafdís Gísladóttir. *Police procedures when arresting deaf persons and the committal of deaf prisoners.*

Hordaland fylkeskommune/UDI 2003 – *Skjermtolking. Sluttrapport fra prosjektet Tolk og telematikk*. Oslo juli 2003. Hordaland fylkeskommune/UDI.

Hov – Jo Hov. *Rettergang I. Sivil- og straffeprosess*. Oslo 1999.

Kjerschow – Arild Kjerschow. *The courts in a multicultural society*. 2004. http://www.hf.uio.no/ilf/om-ilf/ovrig/tolkesymposium/index.html

Lorentzen, Rehof, Trier, Holst-Christensen og Vedsted-Hansen – Peer Lorenzen, Lars Adam Rehof, Tyge Trier, Nina Holst-Christensen og Jens Vedsted-Hansen. *Den Europæiske Menneskeretkonvention.* 2. utgave 2003.

Lydopptaksprosjektet – *Lydopptaksprosjektet 1998-2003.* Justis- og politidepartementet. 2003.

Mikkelson – Holly Mikkelson. Community interpreting: An emerging profession. I *Interpreting Vol. 1. No. 1.* 1996. 125-131.

Morris – Ruth Morris. *The impact of court interpretation on legal proceedings*. M.A. Thesis. Jerusalem: Communications Institute, Hebrew University of Jerusalem. 1989.

Mortensen – Diane E. Mortensen. *Establishing a scheme for interpreter certification. The Norwegian Experience. The Norwegian Interpreter Certification Examination.* University of Oslo. Department of Linguistics. 1998.

Møse – Erik Møse. *Menneskerettigheter*. Oslo 2002.

Nilsen – Anne-Birgitta Nilsen. Lik mulighet for å forstå og bli forstått? I Andenæs et al. NOAS. 1998. *Politirapporten i asylsaker – en trussel mot rettssikkerheten?* Oslo: NOAS 1998 23-49. 2000.

Ozolins 1991 – Uldis Ozolins. *Interpreting, Translating and Language Policy.* Melbourne: National Languages Institute of Australia. 1991.

Ozolins 2000 – Uldis Ozolins. Communication Needs and Interpreting in Multilingual Settings: the International Spectrum of Response. I Roda P.Roberts et al. (eds). *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*. Amsterdam. John Benjamins. 2000. 21-33.

Rachlew Asbjørn Rachlew. *Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv.* Tidsskrift for strafferett. Nr. 4/2003.

Rapport om tolkebistand i retssager. København 2003.

Retningslinjer for god tolkeskikk. http://www.udi.no/tolking/publikasjoner/

Revisjon av domstolloven kapittel 5 – Revisjon av en arbeidsgruppe nedsatt av Domstoladministrasjonen, Revisjon av domstolloven kapittel 5. 2004.

Schei – Tore Schei. *Tvistemålsloven med kommentarer*. 2. utgave. Oslo 1998.

Schweda-Nicholson – Nancy Schweda-Nicholson. Professional Ethics for Court and Community Interpreters. I D. L. Hammond (ed.): *Professional Issues for Translators and Interpreters*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 1994. 79-99.

Skaaden 2001 – Hanne Skaaden. On-screen interpreting. I Nordby, Knut & May Krosby (eds.). *Proceedings. 18th International Symposium on Human Factors in Telecommunication*. Bergen November 5-7, 2001. 2001. 67-79.

Skaaden 2003 – Hanne Skaaden. On the bilingual screening of interpreter applicants. I Ángela Collados Áis, M. Manuela Fernández Sánchez & Daniel Gile (eds). *La evaluación de la calidad en interpretación: Investigación. Actas del I Congreso Internacional sobre Evaluación de la Calidad en Interpretación de Conferencias. Almuñécar* 2001. Granada. Interlingua. 2003. 73-85.

Skaaden & Myran – Hanne Skaaden & Mona Myran. The Bilingual Screening of Interpreter Applicants. Paper presented at the *Critical Link 4.* "Professionalisation of interpretingin the community" Stockholm. May 20-23. 2004.

SMED & OMOD 2000 – Norge – en rettsstat for alle? En rapport om holdninger til minoriteter i det norske rettsvesen. Oslo: Senter mot etnisk diskriminering og Organisasjon mot offentlig diskriminering.

Svalheim – Knut Svalheim. Advokaters taushetsplikt. Universitetsforlaget 1996.

UDI 1998 – *Tolking via telematikk. En utredning om muligheter og konsekvenser ved innføring av skjermtolking i Norge.* Oslo. Utlendingsdirektoratet.

UDI 2000 – *Tolkevirksomhet i offentlig sektor. En statusrapport*. Oslo. Utlendingsdirektoratet. 2000. http://www.udi.no/tolking/publikasjoner

UDI 2002 – *Tolkens taushetsplikt.* Oslo. Utlendingsdirektoratet. 2002. http://www.udi.no/tolking/publikasjoner/

UDI 2003 – *Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT*). *En evalueringsrapport.* Oslo. Utlendingsdirektoratet. 2003. http://www.udi.no/tolking/publikasjoner

United Nations [1948] 1978. The universal declaration of human rights. In *The international bill of human rights.* New York: Office of Public Information. 4-9.

Williksen og Bjerknes – E. Williksen og O.T. Bjerknes. *Politirapport.* 2003.